

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11106

DOS VINTSHFINGERL

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

Printed in Soviet Union

מארגאן-ספארטא

געזאמלטע ווערק

אונטער דער אלגעמיינער רעדאקציע פון א. גורשטיין, מ. ווינער
און י. נוסבינאוו

באנד V

צווייטער טייל

פארלאג „עמעס“, מאסקווע 1937

מענדעלע מויכער־ספאָרימ

דאָס ווינטשפינגערל

צווייטער טייל

טעקסט־רעדאקציע פֿון י. נויטנאָוו

פארלאג „עמעס“, מאַסקווע 1937

צווייטער טייל

ט י נ פ ט ע ר ב ו כ

ד ע ר ע ר ש ט ע ר ק א פ י ט ל

„תמשילהו¹, דו מאכסט אימ, דעם שיינעם מענטשן, דאָס אַנטיקל פֿונ גאַטס וועלטל, געוועלטיקן, במעשי ידיך², איבער די ווערק פֿונ דינע הענט“ — אזוי זאָגט דער פּאָסעק און רעכנט אויס א צעטל פֿונ אלע באשעפעניש, וואָס ליגן דעם מענטשן אונטער די פֿיס : שאָפֿ און רינדער אַלערליי, אויך כּייעס אין די וועלדער, פֿייגל אין דער לופט און פֿיש אין דעם יאָם. נאָר צו כאַפֿן פֿיש און פֿייגל אין נעצ, צו הערשן איבער בעהיימעס איז נאָכ ניט אזא כּידעש, — פּאַרט בעהיימעס, נעפּאשעס, מישטיינסגעזאָגט, אָן א פּיצל פּאַרשטאַנד. מער כּיִ־דעש איז, ווי דאָס שיינע מענטשל קליגט זיך צו כאַפֿן אפֿ דער ווענטקע אויך זיינ גלייכ טאַקע, ברידער און שוועסטער, זיינ פֿלייש און בלוט. אָט די דאָזיקע גרויסע קונצ, די מעשונע־ווילדע בעריישיקייט זיינע קומט ארום אפֿן געדאַנק, ווען מע גייט אפֿ דער יורדיקע, א הינטערגעסל אַזעלכס אין גלופּסק, און מע קוקט אָן לייזוי באַכערס הייזל דאָרט.

לייזוי באַכערס דאָזיקע הייזל איז איינס פֿונ יענע הייזער, וואָס זיינען א פֿלעק אפֿן פּאָלק ייסראָעל און פּאַרשוואַרצן אימ פּאַר דער וועלט דאָס פּאַנעם. נאָר שיינע, קאַשערע יידן גייען פּאַרביי זיי

1 טאַמשילייִהו.

2 בעמאַאסי יאָדעכאָ.

שווייג און שפיינען אויס — גארנישט! יא, זיי שווייגן, אָבער דער סאָטן שרייט דערופ קוילעס און איז שטארק מעקאטרעג. עס שריינען אויך טויזנטער אומגליקלעכע נעפאשעס נעבעכ, וואָס פאלן אריין אין די הענט פון רעשאַמ — הענדלער מיט לעבעדיקער סכּוירע, און זיי ערע ביטערע קוילעס, זייער געוויינ מיט בלוטיקע טרערן דערגרייכן ביז דעם זיבעטן הימל. זיי, די קאָשערע יידן, קוקן אוועק, שפיינען, פונעם שפיינען אָבער ווערט אָט די פארשימלטע בלאָטע אין דעם יידישן לעבן. פרעמדע, פון אנדערע פעלקער, כאפן זיך בא די נעז און שריינען: איי-איי-איי, אָ איפּעש בא אייך, יידישע קינדער!.. ס'איז שוין האלבער טאָג.

די לאָדן פון לייזוי באַכערס הייזל זיינען נאָך צוגעמאכט. אין א באזונדער כּיידערל דאָרט מיט א פענצטער ארויס אין א גערטנדל, הינטער דעם הייזל, זיצן א פּאָר באטאָגטע ווייבער בא א גלעזל קאפע מיט פוטערגעבעקסלעך. איינע — א באַללביטע, א בייכיקע, א דיקע, קורצ-געוואקסענע יידענע, אָנגעגאָסן פון אויבן ביז אראָפּ, איין שטיק פלייש, אָן א סימען האלדז. דאָס פּאָנעם איז אונטן צו מעגושעם ברייט, מיט א צווייגאַרנדיקן גיידער און פעטע אראָפּ-הענגענדיקע פּאָר באקן, ווי די פאמפעשקעס, מיט געלע פלייאמעס, צווישן וועלכע עס שלענגלען זיך רויטלעך-דינע עדערלעך, און אויבן צו איז עס צוגעשפיצט מיט א קליין שמאַץ שטערנדל, אונטער וועלכן עס זיצן פארטיפט גרויע, פייכטע אייגעלעך מיט א גלאנצ. די גאנצע געשטאלט אירע איבערהויפט זעט אויס ווי א היטל צוקער: אונטן, מעכילע, ברייט און אלץ שמעלער, שמעלער ביז צום קעפל. דער מאלעך האָט בא איר געבוירן ווערן זיך, אפּאָנעם, געפלייסט, ווי א בעריע א מעשארעס אין באקאליי-קלייט, איינגעפאקט איר נעשאַמעלע און ארויסגעלאָזט אפ דער וועלט אזא סכּוירע אין א שקארמיצ. אין דער וועלט האָט די סכּוירע, אין איר צייט, שטארק געגאַלטן; אצינד, אין די עלטערע יאָרן, איז זי לייזוי באַכערס ווייב און איז באקאנט אונטער דעם נאָמען: „די מומע שיינצע“.

אקעגן זשע די אנדערע יידענע איז א מאָגערע, א הויכע, מיט איינגעפאלענע באקן, דינע פארבליווטע לייפעלעך, א דינ, שפיצעכ-דיק נעזל און בלויע שטעכנדיקע אייגעלעך, אין וועלכע עס צינדט זיך אמאָל אָן א פּייערל. אין דער יוגנט האָט זי געמוזט זיין שיינ,

נאָר אַצינד איז זי אָפּגעבליאקעוועט, געקנייטשט, און זעט אויס אינ-
גאַנצן ווי אַן אָפּגעשלאָגענע הוישיינע — דאָס איז האָדל די מעקלערן
מיט איר קאָוועד אליין.

די מומע שיינצע פּאַקט געשמאַק אַפּ ביידע באקן און בעט
אַלץ האָדלען, זי זאָל אויך געשמאַק עסן.

— זאָלסט מיר געזונט זיין, האָדל, עפעס עסטו מיר גאָר ווי א
קינד: פּאַמעלעכע, צו שטיקעלעך, קוימ-קוימ וואָס דו קניסט. אָט
נעם, נעשעמעיני, איך בעט דיך, א שטיק טאַקע, אזוי, אזוי מיט-
אַמאָל, און עס! די פּוטערגעבעקסלעך זינען מיר היינטיקס מאָל
זייער געראַטן, טאַקע כאַנצעס קאַבאָלע, אריינגעלייגט אין זיי גענוג אייער
און פּוטער, צימערינג, אינגבער אויך ניט פּאַרגעסן. אָט האָסטו דיר
א פּאַרברוינטס, נעם, איך בעט דיך, און עס, עס!

— געזונט זאָלסטו מיר זיין, שיינצעני, לעבן מיינס, — מאכט
האָדל, מיט כיינ צונויפשנירנדיק די ליפעלעך אין א לאַנג, שמאָל
פּיסקעלע און טוט, ווי א פּייגעלע, א זופּ פּונעם גלעזל קאַפע, —
וואָס דען טו איך? איך עס מיר, נישקאַשע. זייער געראַטענע בא-
דיר פּוטערגעבעקסלעך! דער מאַלכעס מעג זיי עסן. אזא מאַזל,
ריבוינעשעלדילעם, זאָל איך האָבן, וואָס פּאַר א גוטע באַלעבאַסטע,
שיינצעני, דו ביסט!

אָט אזוי זיצט זיך דאָס פּאַרל, טוט זיך וויל און פירט דער-
ביי א געשפּרעך איבער פּיל זאַכע, דערמאָנענדיק זיך אָן דער יוגנט,
אַן אַלטע אַמאָלדיקע צייטן. ביידע האָבן מוידווייז געהאַט איין ברויט,
דערצויגן געוואָרן אפּ איין אָרט, און ביידע האָבן דערנאָך, שוין אין
די יאָרן, גענומען פּלוצימ און צוגעדעקט דעם קאַפּ — כאַסענע,
הייסט עס, געהאַט... שיינצען איז דאָס מאַזל געגאַנגען, און זי איז
מיט דער צייט געוואָרן א באַלעבאַסטע מיט א געשעפט אליין פּאַר
זיך. זי האָט באקומען אין שטאָט א נאָמען, צו איר אין הויז קומען
לייטישע מענטשן אזוינע און אזוינע, און לעבט זיך אַפּ איר וועלט
אין אוישעל און אין קאָוועד. שיינצע היט אַפּ ייִדישקייט, איז
שטאַרק געוואָרנט אין די דריי וויבערשע מיצוועס. שאַבעס און יאָג-
טעוו גייט זי אין שול כאַפּן א „ברוך הוא וברוך שמו“¹, זעט ווי

1 „ברוך הוא וברוך שמו“.

ווייבער שפרינגען „קאָדוּישׁ“ — שפרינגט זי אויך, הערט זוי ווייבער וויינען, קלאָנג בא די טכינעס — וויינט זי, קלאָנג זי אויך. אפּן קאַפּ טראָגט זי א טיכל, אראָפּגערוקט קימאט ביז די אויגן — עס זאָל קיינ איינ האָר ניט ארויסקוקן, כאַלילע. דאָס טיכל אפּן קאַפּ איז בא איר א גרויסער ייכעס, זי נעמט זיך דערמיט שטארק איבער, עס האָט דאָך איר צוגעדעקט די כאַרפּע און באווייזט דער וועלט, אז זי האָט גענומען א מאַן מיט כּופּע און קידושנ. אלטע ווייבער, מינע גאבעטעס אזוינע, קומען אָפּט צו איר נאָך א נעדאָווע, און זי גיט זיי עטלעכע גראָשן, אמאָל אויך אן אלט קליידל, זאָקן א פּאַר אויסגעטרעטענע. זי איז זיי אויך מעכאבעד מיט לעקעך און בראַנפּן א ביסל; זיי טונקען, טונקען, מאַכן בראַכע, פארקרימענדיק זיך, און וויינט טשעווען איר אלדאָסגוטס אפּ דער-וועלט און א שטורף אינ גאנדינן אפּ יענער-וועלט. שיינצע איז געבענטשט מיט פארנאָסע, מיט פיל גליק, עס גייט איר מער ניט אָפּ ווי קינדער — קינדער האָט זי נישט, און דאָס פארומערט איר דאָס לעבן.

— גיי פּרעג גאָט א קאשע, — איז דער שטייגער אירער זיך צו קלאָנג, טאפּנדיק זיך בעשאַסמיטע אלץ באַמ קאַפּ, — וואָס העלפט עס? שויג א צוגעדעקטער קאַפּ, באַרעכאַשעמ, און פּאַרט גאַרנישט, אלץ טאַקע וואָס פּרײַער... מיסטאַמע איז רעכט, מיסטאַמע באַדאַרפּ אזוי זײַן בענותינו הרבים¹...

ווערטער א ביסל! טאַקע גאָר ווי א צידקאַניעס... האַדלען זשע אקעגן גייט עס שלימ-שלימאזל. קינדער האָט זי דאַפּקע יאָ — און דאָס איז בעעמעס טאַקע א גרויס ווונדער! נאָר א קאַפּצנטע, ניט פאַר קיינ ייִדן געדאַכט, איז זי, נעבעך, א גרוי-סע. זי פאַרשטייט אן אייסעק אזוי ווי שיינצע, עפּשער נאָך צען מאָל בעסער, האָט שויג געפּרוּווט איבערדינען, ווי מע זאָגט, אלע אווידעוואָרעס, זיך שטרעקן אינ אלע עקן, נאָר אומיסט די מי. איר איז נישט באַשערט געווען זײַן א באַלעכאַסטע מיט א געשעפט אליינ פאַר זיך, און געמוזט ווערן א מעקלערן, זיך דײַען ארום שיינצען — און דאָס האָט זי געשטאַכט ווי מיט א מעסער. א דאַמ-סוינע איז זי שיינצען בא זיך אינ האַרצן. בא א שמועס מיט איר

1 באוויינטינו האַראַבימ.

איז זי צוקער-זיס, מיט א צונויפגעשנירט פיסקעלע און מיט שיינענדיקע אייגעלעך, דאכט זיך, די נעשאַמע גייט איר אויס פאר גרויס פרייד, וואָס יענער איז אזוי גוט, שטייט אפ אזא שטופע! נאָר אינמיטן געשפרעך טוט זי שיינצען א פיק, רוקט איר אריין א שפיל-קע, א שטעכעווערטל גלאט אזוי זיך, אָן א מיינ קרוימערשט.

— אוי, שיינצעניו-קרוינ, נעשאַמע מיינע, מיט דיר צו זיצן איז מיינ לעבן. איך קוועל גאָר אָן אַנקונדיק דיך. אָן איינאָרע היינט א גראַפֿיניע, און אמאָל?.. געדענקסטו דאָרטן, דאָרטן?.. ווער וואָרט עס זיך געריכט דענסטמאָל?.. און נאכעס, כילעבן, האָב איך פֿון דיר. דער אייבערשטער זאָל מיך נאָר וועלן מעזאקע זיינן צו דערלעבן בא דיר קינדער... קרעכצ נישט, שיינצעניו, זיי זיך נישט מעצאער. איך ווייס, ווייט ווי שלעכט ס'איז, ווי ביטער אָן קינדער, וואָס דען האָט געטויגט דאָס גאנצע כאסענע האָבן?

— דער זינדיקער מענטש טוט וואָס ער קאָן, און ווייטער... ווייס איך? גיי פֿרעג קאשעס דעם ריבוניגעשעלילעם. וועמען ער גייט געלט, וועמען — קינדער. אָן געלט צו זיי איז אויך וויסט און ביטער, — טוט די מומע שיינצע האָדלען צוריק מיטן צינגעלע א פיק.

— דאָס איינציקע טרייסט איז מיר מיינע קינדער, טייערער פֿון גיין-גאָלד... נישקאָשע, שיינצעניו, זיי זיך נאָר נישט מעצאער... האָב מיך גענוג בא דיר פֿארזעסן. לאַמיך שוין כאַטש גיין.

— וואָס איז אזוינס דאָס איילעניש אפ דיר, האָדל? א קאטאָ-וועס עפעס, זי האָט זיך פֿארבענקט אהיימ נאָך „אירנ“, שוין עפשער א שאַ, אז זי האָט איר אַלטן נישט געזען.

— זאָלסטו טאקע וויסן. אזא מאזל אלע מיינע ליבע, — דיר אויך, שיינצעניו, — וואָס פֿאר א מענדיע מיינער איז! א בריליאנט. ווו נעמט מען נאָר צו אימ דאָס שטיקעלע גליק?.. פֿאר דעם מיידל, נישקאָשע, וועסטו מיר דאנקען. סכּוירע! איאָ, שיינצעניו? דו האָסט מיך אפילע א ביסל געקרויודעט. נאָר — טע... האָסט געכאַפט א מעציע! דיין מאזל איז, וואָס נאכמענ-טרייטל האָט זיך פֿאר-פֿאקט ערגעץ אינ וועג און איז נישט געקומען אהער, ווי ער האָט געשריבן... שא, לאַמיך דיר כאַטש דערציילן! ווייסט וואָס איך האָב געהערט? ער האָט היינטיקס יאָר, צווישן אונדז גערעדט, פֿיר מאָל זיך מעשאדעך געווען, און בעשאַלעם אריבער די

גרענעצ מיט דער סכורע און זי פארצוקערט דאָרט, געמאכט זייער
גוטע געשעפטן. דאָס מאַזל שפּילט אימ, אָט דעם טרייטלען, עס
גייט אימ פון טיר און טויער! עס וועט פון אימ, געדענק מײַנע
רייד, מיט דער צײַט אויסוואַקסן א גרויסער מיט געלט אָנגעשטאַפּ-
טער רעב טרייטל!.. וווּ איז זי ערגעצ, דאָס מיידל?

— זי איז דאָרט בא זיכ אינ קעמערל. איכ האָב איר געהייסן
זיכ אָפּוואַשן, אָפּזײַפּן און אראָפּוואַרפּן פון זיכ אירע שמאַטעס? אָט
אזוי האָט מען עס פון זיי, — זאָגט די מומע שײַנצע מיט א זיפּ, —
מע וואַשט זיי, מע רײַניקט זיי, מע שוכט און קליידט זיי, און
אז עס כאַפּט די זעט, — ווערט עס פריצעס, קײַנמאָל נישט צו-
פרידן, גלייכ ווי מע וואָרט זיי דאָ געקוילעט. אוי, צײַטן, הײַנטיקע
צײַטן!..

— נו, וואָס זאָל מען טאָן? ווער עס האָט די קי, האָט די מי, —
טרייסט האָדל די מומע שײַנצען מיט א זיס, גניוויש שמייכעלע. —
אוואדע איז אמאָל אינ אונדזערע צײַטן בעסער געווען. געדענקסטו
כאָטש, שײַנצעניו? נו, צײַט מיר אהיימ, לאָמיר כאָטש נעמען א
פאָר פוטערגעבעקסלעך פאר די קינדער, לאָזן זיי אויכ וויסן...

— ווארט נאָר, האָדל, פאר די קינדער וועל איכ דיר געבן אויכ
לעקעכ. איי, איז בא מיר הײַנט ארויסגעקומען א לעקעכ, טאקע נאָר
אפּ כידושימ א לעקעכ!.. הא, אז עס האלט שוין דערביי — טאָמער
וואָלסטו גענומען א ביסל בראַנפן און אײַנטונקען אויכ א שטיקל
לעקעכ? און אז דו וועסט מיכ גוט בעטן, האָדל, וועל איכ אויכ
נעמען א קעלישעקר און מאכן מיט דיר לעכאָמ.

— טא... אז דו ווילסט, — מאכט האָדל מיט א קנייטשעלע, און
אינ די אײַגעלעך האָט זיכ איר אָנגעצונדן א פײַערל.

באמ געזעגענען זיכ זײַנען ביידע כאווערטעס געווען שטארק
אופגערוימט, לעבעדיק-פריילעך, זייער באריידעוודיק. האָדל האָט,
גלייכ ווי באמ אוועקגיין פון א געווינערן נאָכ א לעקעכ-און-בראַנפן,
אָנגעווינטשן דער מומע שײַנצען א פילן קאָפּ, זי זאָל מעגאדל זײַן
דאָס מיידל און דערלעבן פון איר פיל נאכעס, האלעוויי זיי זאָלן
געזונט זײַן און גיין אײַנער צום אנדערן וויטער אפּ אזעלכע סימ-
כעס, אימירצעשעמ.

אינ הויז איז האָדלען צו די אויגן געקומען ביילע, אָפּגעוואשן,

אויסגעצוואָנג, שיינ, ריינ אָנגעטאָג, שיינט, לייכט, עפעס באַקומען
גאָר אַן אנדער פּאָנעם.

— אזא יאָר, אזא מאַזל דער מאמע דיינער! — מאַכט האַדל מיט
א מעשוּנעדיק קאָל, אָנקוקנדיק בייַלעג. — דו לויכטסט דאָך עפעס
ווי דער ליכטיקער מאָרגנשטערנ. זיי נאָר נישט קיינ נארעלע, טאָכ-
טער, פּאָלג די מומע שיינצעג, וועט אז גוט און אז וויל דיר זיין!..

ד ע ר צ ו י י ט ע ר ק א פ י ט ל

באמ ערשטן ארײַנטרײַט בײַלעס אפּן נײַעם אָרט האָט זײַ זיכ געפּײַלט, עפּעס איז זײַ גאָר אפּ א נײַער וועלט. אלצײַנג, וואָס דאָרט, איז איר אויסגעקומען עפּעס מעשונע: די מענטשן, דאָס גאַנ-צע פּירונג דאָרט מעשונע, און זײַ אליינ אויכ מעשונע. זײַ קוקט זיכ אָן אינ שפּײַגל, וואָס בא איר אינ קאַמערל אפּ דער וואנט, און דערקענט זיכ נישט — דאַכט זיכ, נישט זי, און פּאָרט טאַקע זײַ. עפּעס האָט זײַ באקומען א נײַע הויט. זײַ טאַפט זיכ פאַר די שײַנ פאַר-קעמטע, מיט מאנדל-אײַל געשמירטע האָר, ווונדערט זיכ אפּ איר ארויסגעשטעלט העלדזעלע, רײַנ אָפּגעזײַפטע. הענטעלעכ, אפּ איר שײַנ, צוגעפּרעזט קלײַדעלע, גענייט נאָכ דער לעצטער מאָדע — און שמאַכט. עס טוט איר האנאָע. וואָס זאָל זײַ דאָ איבערטראכטן? אזײַ, מיט-טאַמע, באדארפ זײַנ, מיסטאַמע איז אינ גלופסק שײַנ אזא איינפּיר, אויספּרעזט דינסטמיידלעכ ווי א טאַק.

מע באדארפ דאָכ וויסן, אז אינגאַנצן איז דאָכ בײַלע גאָר א קינד — א יאָר פּופּצן — זעכצן, און געבוירן איז זײַ וווּ? אינ קאַפּ-צאַנסק, פּונוואנען זײַ האָט ביז איצט קײַן פּוס נישט ארויסגעשטעלט, פאַר זיכ נישט אָנגעקוקט די לײַכטיקע וועלט! געהערט האָט זײַ נאָר, אז ס'איז דאָ ערגעץ העט-העט אפּ יענער זײַט ראָגאַטקע א גרויסע שטאָט גלופסק, די בעסטע אפּ דער גאַנצער ערד, וואָרעם זײַ איז דאָכ באזעצט מיט לײַטער יידן, אָן איינאָרע, אקעגן א הונדערט קאַפּ-צאַנסקן איינינעם — און דאָרט איז עס א ביסל א לעבן, איינ-איי-איי!

דאָס, וואָס די גלופסקער זיינען דימענטיקע מענטשן, קאָשערע, שיי-
 נע, פיינע לייט, איז בא איר געווען גאנצ זיכער, דערופ האָט זי דאָכ
 דעם בעסטן באווייז: פריער האָדל די מעקלערן, אצינד די מומע
 שיינצע. מיסטאמע האָט זי דאָכ ניט אומזיסט זויכע געווען בא דער
 וועלט צו הייסן „מומע“, זי האָט מיסטאמע פארדינט פאר אירע מיי-
 סימטיוויזם. אזוינע, וואָס א וועלט-מומע, איז ווי געוויינטלעך א
 יידענע א צנוע. היינט אויך די אלע אנדערע פארשוניען דאָ, אויך
 אזעלכע גוטע, לעבעדיקע, צוגעלאָזטע. „קיינ איינאָרע, — טראכט זי
 בא זיך, — עפעס אזויפיל טעכטער! אהא, איך פארשטיי — קעסט-קינ-
 דער. אצינד איז שוין רעכט. דאָס זיצן דאָ אפ קעסט יונגטן מיט
 די מאנען. א געבענטשטע פון גאָט איז די מומע שיינצע טאקע!“
 ביידע האָט אלצדינג געטייטשט נאָכ איר פארשטאנד, נאָכ דעם שטיי-
 גער לעבן אירן אינ קאפאנסק, און אנדערש האָט זי טאקע נישט
 געקאנט טייטשן. אנדערש האָט זיך איר אינ קאָפ גאָר ניט געלייגט.
 אז זי איז אפ מאָרגן פרי צוגעגאנגען צו שיינצען מיט א פרעג:
 „באלעבאָסטע, זאָגט מיר, וואָס האָב איך צו טאָן?“ און די מומע
 האָט מיט א שמייכלעך, עפעס גאָר טאקע ווי אן אישע-צנוע, גע-
 ענטפערט: „אייך זיך, טאָכטער, נישט אזוי, עס וועט נאָך קומען
 דיין צייט אויך“, — האָט זי עס אָנגענומען פאָשעט, מיסטאמע איז
 דער שטייגער דאָ אזוי, ליב צו האָבן דינסטן, ארבעטן מיט זיי פא-
 מעלעכע, מיט ראכמאָנעט.

און ס'איז בא איר געבליבן אָפגעפאסקנט, אז א יידישע שטאָט
 איז טאקע דאָס גלופסקעלע, די יידעלעך דאָ — צאדיקימ, זייער פיינע
 לייט, זייער גוטע איינפירונגען!..

באנק געטאָן האָט ביידען שטארק איינ זאך נאָר — פארוואָס
 איז די מאמע דאָ נישטאָ און זעט נישט מיט אירע אייגענע אויגן, ווי
 דעם קינד, אָן איינאָרע, איז עס גוט. ניכט זאָל זי נאכעס האָבן
 פאר דעם צאר, וואָס זי האָט, נעבעך, פון איר געהאט! און אזויווי
 ביידע איז דערווייל געזעסן ליידיק, מיט פארלייגטע הענט, אליין
 פאר זיך אינ קאמערל, בענקענדיק נאָכ די איריקע, האָבן זיך איר
 צעשפילט די געפילן, און זי נעמט זיך אויסשטעלן אינ אירע גע-
 דאנקען א בריוו אהיימ.

נישט אזוי גרינג אָבער טוט זיך, ווי עס רעדט זיך. יידן מיט

בערד אפילע, וואָס זינען, דאכט זיך, אי מעשוּנע קלוג אי געניט, ווילדע בעריעס אפ אויסצוזעצן יענעם פעלער, אוועקצוריינדן איבער אלצדינג, וואָס אינ דער וועלט, — אפילע זיי פילן, נעבעכ, בא א בריוו שרייבן אמאָל דעם טויט; זיי טענטלען, טענטלען מיט דער פענ, קוועטשן זיך, רייבן דעם שטערן, און עס גייט נישט, כאָטש צערייס זיך, עס קלעפט זיך נישט איין וואָרט צום אנדערן, עס זינען גאָר טאקע ריינע בעהיימעס — היינט אפשיטע שוין ביילע, א קליין קאפצאנסקער מיידל, נישט אזא בעריע, נישט אזא כאכאָמע, ווי זיי! נאָר דאָך, מעגלעך עפשער טאקע, וויל זי איז נישט אזא כאכאָמע, ווי יענע, האָבן עטלעכע ווערטער בא איר אינ מויעך זיך יאָ גערוימט; ס'איז אויסגעקומען עפעס אפ דעם שניט פון די באקאנטע „פירגריסלעך“, מאָשל לע-מעשקע פארווירצט מיט קאפצאנסקער דייטש, — יענצ מינ דייטש, וואָס יידישע קינדער שניידן אינ א געשריפטס, מעלאמדימ אינ דעם כומעש און וויבער אינ די טכינעס, וויל אנדערש פאָרט זיך עפעס נישט, און עס לייגט זיך טאקע נישט די צונג, ווי אשטייגער, נעם זאָג א הונט: „גיי, זיי מויכל, ארויס!“ און ניט אפ יעוואָניש: „פאשאָל וואָנ!“ אָדער גיי רייד מיט א קו, מיט א קעלבל יידיש. דעריקער אינ דעם בריוול, וואָס בא ביילען אינ קאָפּ, איז געווען א לויב צו האשעמיסבאָרעכ. אָנגעהויבן האָט זי עס אזוי: „געלויבט און געדאנקט דער לעבעדיקער פאָטער אינ הימל, דאָס ער איז מיט דעם עלנטן, באשירעמט דעם פארוואָגלטן, דער-הויכט דעם געפאלענעם. עס האָט זיך אנטפלעקט באשטימפערלעך זיין גנאָד, די גרויסע ניסימ מיט מיר, מיכ צו פירן דאָ אפ דעם רעכטן וועג, און אריינגעבן מיכ אצינדערט אינ א גוט אָרט“ אאוו.

פארטיק מיט דעם אויסשטעלן דאָס בריוול אינ קאָפּ, הייבט זיך אָן בא איר א נייע דולעניש: ווי קומט די קאצ איבערן וואסער, וויאזוי, הייסט עס, גיט מען עס שווארצ אפ וויס ארויס? שרייבן אליין קען זי נישט; בעטן עמעצן פון די „קעסט-קינדער“ דאָ, פאסט איר עפעס נישט... וואָס זשע דענ? זי טראכט, טראכט און עס פאלט איר אינ — הערשעלע!..

„יאָ, הערשעלע!.. ער וועט מיר אָנשרייבן... וואָס איז עס אזוינס, וואָס מיר גלוקסט זיך אלצ אימ זען, און זע איך אימ, פיקט עס, פיקט אָט-אָ דאָ, דאָ אינ הארצן? א ברודער איז ער מיר? ניין!

א כַּסְנֵי? נִינֵי! וּוְאֵס דַּעַן? עַס קִיצֶלֶט עַפֶּעס צו לֶאכְנֵי... א שִׁינֵי גַעלֶעכְטער, הא, עַפֶּשֶׁר אִיז דָּאָס טראַכטן אַזעלכעס אַן אווירע? נָאָר וויי אִיז מיר, אַז עַס טראַכט זיכ אַלִינֵי!.. עַפֶּשֶׁר באַדאַרפֵּ אִיכ נִיט וועלן... נִיט וועלן אִימ זענ? אוי, ווינד אִיז מיר, עַס ווילט זיכ דָּאָכ אָבער יאָ, אונ אַצינד. דאַפֶּק גרָאָד נָאָכ מער!.. רִיבוינעשעלִוילעם, אִיכ בִּינ זיכ מוידע! רִיבוינעשעלִוילעם, זינדיקן בא זיכ אִינ האַרצן אַלע מִידלעכ אַזוי, אָדער אִיכ נָאָר, אַז אָכ אונ וויי צו מיר, אִיכ אַלִינֵי?..."

אַזוי טראַכט בא זיכ בִּילע, אונ אִינ די אויגן שטעלן זיכ אִיר טרערן.

שִׁינצע אונ לִיווי, אִיר מאַן, זִינען געווען א גלִיכ פּאַרפּאַלֶק. טאַקע אַ זיוועג מן השמים¹. בִּידע הָאָבן געאַרבעט אִינ דער פּאַר- נָאָסע, אַרויסוויזנדיק זייער בעריעשאַפט אַיטלעכער נָאָכ זִינ גאַנג. אונ ווען שִׁינצע הָאָט בא דער וועלט פּאַרדינט דעם נָאָמען „מומע“, הָאָט אויכ לִיווי פּונ זִינ זיט קאָשער פּאַרדינט בא אִיר דעם נָאָמען „באָכער“. אַזאַ מִיוון אַפ „סכּוּרע“, ווי ער, אַזאַ מִיסטער אִינ זִינ זאַכ אִיז צווישן זִינ כּעווע קיינער נִישט געווען. בא אַ שווערער זאַכ אַמאָל פֿלעגט מען זיכ ווענדן צו אִימ. ער פֿלעגט דער כּעווע פּאַס־ קענען שִׁילעס אונ פּאַרענטפּערן אַלע האַרבע קאַשעס. מע באַדאַרפֵּ וויסן, אַז די אַלע כּעוועלִיט, וּוְאֵס האַנדלען מיט „לעבעדיקער סכּוּרע“, זִינען דורכגעטריבענע מאַמוּירימ, יאָלדן מיט בִּינער. זִי דרייען אונ פּאַרדרייען קעפּ, בלענדן אונ פּאַרפִירן הונדערטער נעפּאַשעס מיט אַלערלִי האַמצאָעס. ס'אִיז דאָ צווישן זִי אַלע מינע פּאַקוסניקעס, קאָמעדיאַנטן, וּוְאֵס מאַכן די שפּיל, פּאַרשטעלן זיכ, קעדיי יענע צו פּאַרפִירן, פּאַר כאַסאַנימ, פּאַר מענטשן מיט געשעפּטן, פּאַר אַגענטן, פּאַר גלאַט אַזוי זיכ גוטע, שִׁינע, קאָשערע ידן, אַוקעדוימע נָאָכ אַזעלכע אָנשטעלן, ווי עס פּאַסט צום אִיניען. הִינט אַז אַזוינע לִיט הָאָבן טאַרבעס פּאַר לִיווי, האַלטן פּונ אִימ ווי פּונ אַ רעבן, אִיז מִסטאַמע לִיווי אַ „באָכער“ טאַקע וּוְאֵס אַ באָכער הִיסט. לִיווי באָכער אִיז אִינ דער היימ נִישט געווען בעשאַס בִּילעס

1 מינ האַשאַמאַיִמ.

ארענטרעטן צו אימ אין הויז; ער איז געפאָרן ערגעץ אין אַן אָרט, ווהיין כעוועד האָט אימ ארויסגערופֿן, ער זאָל זיי עפענען די אויגן אין אַ האַרב שטיקל אַרבעט. די מומע שיינצע, וואָס האָט שטארק געהאַלטן פֿונעם מאַן, ניט געטאָן קיין שום זאַך אָן אימ, האָט גע־ האַלטן דערווײַל בײַלען, ווי נאָך מעגלעך, אָפּגעוונדערט פֿון דעם איבעריקן אוילעם אין אַ קאַמערל פֿאַר זיך, געגעבן איר קלוימערשט, פֿון יויצע וועגן, עפעס אַרבעט, ווי, אשטייגער, אויסלאַטען העמדער, אַינזײען קנעפלעך, אונטעראַרבעטן זאָקן, און אַלץ זאָגן איר, אז דער באַרעבאָס וועט קומען, אימירצעשעם, דענסטמאָל וועט זי, נישקאַשע, האָבן גענוג אַרבעט. די מומע שיינצע איז זיך באַגאַנגען מיט איר זײער גוט, זי אונטערגעפֿילעוועט, געמײנט דערמיט גאַנץ פֿאַשעט, דאָס שטיקל „סכּוירע“ זאָל אַ פֿאַנעם האָבן, לײווי זאָל באַמ אָנקוקן עס צופֿרידן זײַן און וויסן, אז דאָס ווײַב זײַנס איז אַ מענטש, מע מעג זיך אַפֿ איר פֿאַרלאָזן.

אז לײווי איז אין אַ קורצער צײַט אַרום געקומען אַהײם און האָט געזען בײַלען, איז ער פֿאַרצאַפֿלט געוואָרן פֿאַר פֿרײַד, אזוי איז זי אימ געפֿעלן.

— הערסטו, מײַן ווײַב, — רופֿט ער זיך אָן צו שײנצען, — דאָס מײַדל איז אַ שײַנ שטיקל סכּוירע! אַצינד איז זי נאָך רוי, אַ ביסל טערפֿקע, נאָך מיט דער צײַט וועט אויס איר ווערן אַ קײלע. עס קאָן זײער געמאָלט זײַן, און זי זאָל אַמאָל נאָך אָנשפֿאַרן אין די ווינטע מעקוימעס, אַהינצו, אשטייגער, צום פעטער ייִשמאַעל. מע וועט קאָנען פֿאַר איר הײבן אַ גרויסע אפֿוײטעקע. ביז דענסטמאָל אָבער, ביז עס וועט זיך אַז איר געפֿינען דער עמעסער מײוון, מוז מען זי לערנען מענטשלעכקײט, אַלע שײנע מאַנירן, ווי צו געזעלן. די רעבעצן בײַלעס איז די ערשטע צײַט געווען אײנע פֿון די „קעסט־קינדער“, זײער אַ געשײטע, אַ דורכגעטריבענע, וואָס האָט אָנגעהויבן מיט איר דעם אַלעפֿביזן. בײַלע אָבער האָט געהאַט אַ פֿאַרשטאָפֿטן קאָפּ און נישט פֿאַרשטאַנען קײן וואָרט. דערצו איז זי נאָך געווען אַ שעמעדיקע און אַ שטיק אַקשנטע אויך. נאָך דאָס איז זיך געווען דערווײַל, ווי אַם קאַטאַוועס. שפעטער אַ ביסל האָט לײווי גענומען דאָס טײַטל און אָנגעהויבן אַפֿ זײַן שטייגער צו לערנען בײַלען, ער מיט זײַן קאָוועד אַלײַן. און דעם שוואַך מוז מען לײווי

באכער נאָכזאָגן, אז ער פלעגט זיך מיט דער דערצויגונג פון זינע „לערן-מיידלעך“, ווי זיי האָבן באַ אימ געהייסן, באשעפטיקן זייער געטרײַ; ער האָט געקנעלט מיט זיי טאקע, ווי אַ גוטער מעלאַמעד, און אָנגעווענדט אלע מיטל אַרויסצוטרײַבן פון זיי דאָס קליינשטעטל-דיקע ווילדקײַט, דאָס נאַרישע, שמײליקע אַקשאָנעס, פּרײַער מיט גוטן מיט מוסער-זאָגן, און אז עס האָט ניט געהאַלפּן קײן רײד, פלעגט ער שױנ געברױכן די הענט, אַ שטעקן און אַ רימען אויך. נאָך עפּעס ניט אזוי, — זײנען געפּלױגן פעטש, קלעפּ, וויפל ס'איז נאָך אַרײַן. אַמאָל איז מען אויך געזעסן באַ אימ פאַרשפּאַרט אין אַ קע-לער, אָן עסן, אָן טרײַנקען, ביזוואַנען מען איז בעסער געוואָרן. איינמאָל האָט לײווי אַרײַנגעפירט אין קאַמערל צו בײלען איינעם פון זײנע לײט, קעדיי צו הערן זײנע מעווינעס אַפּ איר און אַפּ וויפּל ער וועט אָפּשאצן איר ווערט. באַ אַרײַנקומען מיט אימ האָט לײווי געזאָגט מיט אַ שמײכלעך:

— טאָכטער, אָט האָב איך דיר געבראַכט אַ כּאָסן — אָבער אַ כּאָסן גאָר אַנטיק!

דער כּאָסן איז דאַפּקע נישט געווען קײן שעמענדיקער און באַלד טאקע אָנגעהויבן טרײַבן מיט איר קאַטאַוועסלעך, עפּעס ווי צוגעזאָגט געוואָרן צו איר. זעענדיק, אז בײלע האַלט אַראָפּגעלאָזט דאָס פּאַנעם און שווינגט, נעמט ער זי אָן באַמ נאַקעטן העלדזל, גלעט זי, טאָר רעט זי, כּאָטש איינ קוקעלע זאָל זי אַפּ אימ טאָן, זאָגן אימ כּאָטש איינ וואָרט. בײלע שטופּט אימ אָפּ פּונ זיך, רױט ווערנדיק ווי פּײַער. דאָס גיט אימ אָבער נאָך אונטער מער קוראַזש, ער כאַפּט זי אַרומ און וויל איר טאָן אַ קוש; בײלע לאָזט אימ אַראָפּ צוויי הייסע פּײַערדיקע פעטש, רײסט זיך אויס אימ פּונ די אָרעמס און אַנטלױפט — און דער כּאָסן בלײַבט געפּלעפּט. בײלע האָט דערמיט זיך שטאַרק פאַרשולדיקט, און נאָך איז דעם אייגענעם טאָג טאקע האָט איר לײווי גוט מעקאַיע-פּסאַק געווען מיט אַ רימען, זאָגנדיק איר דערבײַ מוסער אזוי:

— אָט האָסטו דיר דײַן ערלעך אויסקומעניש פון מיר, דו כּצור פּע איינע!... נאַ, נאַ דיר איצטער פאַר דײַנע גענג, אז דו זאָלסט געדענקען אַפּ ווייטער!.. עס זאָל דיר לײגן אין טאַם, און קלײגער ווערן ווייטער. נאַ, נאַ!.. אַ מיידעלע באַדאַרפּ זײַן אַ שטײליטשקע, אַ

גוטעטשקע, ליב האָבן מענטשן, צו איטלעכ זײַן צוגעלאָזט, מיט א פריינטלעכ פּאָנעם, באדארפ ארויסשלאָגן זיך פונעם קאַפּ שמייליקייט, זאבאבאַנישע, ווילדע זאכנ. א מיידעלע באדארפ וויסן דערעכערעצ — דערעכערעצ איז פריער פון אלע זאכנ!

אצינד ווייסט שוין ביילע דאָס אָרט, וווּ זי געפינט זיך, ווער אוינע איז האָדף די מעקלערנ און די מומע שיינצע. אצינד האָט זיך איר „אנטפלעקט באשײַמפערלעך די גנאָד און די גרויסע ניסימ“, דאָס גוטסקייט און פרומקייט פון די דאָזיקע שיינע נעפאשעס, און זי שטעלט אצינד אויס בא זיך אין די געדאנקע א בריווף אהיימ, פול מיט קינעס, מיט קלאָג, שוין נישט אפּ קאפּצאנסקער דײַטש, „פירגריסן“ לאָשן, נאָר אפּ ריינ ייִדיש — אפּ דעם לאָשן פון איר צע-בראָכן הארצ און שווער, ביטער געמיט.

נישט צו דערקענען איז ביילע אין דער שיינער האלבאָשע אירער און אַרצ מיטאנאנדער. אירע שווארצע געדיכטע האָר זינען אונטערגעשאָרן ביז דעם לעפל פון די אויערן, דאָס ווייס-געשטיק טע קליידל אויסגעשניטן ווייט ביז דער ברוסט, אפּ דעם נאקעטן האַלדז — א שמאָל רויט בענדעלע, און די ארבל קוים וואָס דערגרייכט ביז צו די עלנבויגנס. דאכט זיך, א פריצע, נישט צו פארזינדיקן, וואָס גייט איר אָפּ? נאָר נישט פאר אייך געדאכט, ייִדישע טעכטער, איר ביי טער הארצ! מע זעט עס איר ארויס אין די בלייכע באקן, אין די בלויע רינגען ארומ די געשוואָלענע ברענענדיקע אויגן און אין דער גאנ-צער מינע אירער. זי איז געעלטערט אפּ א צען יאָר, אינגאנצן ווי איבערגעביטן געוואָרן. און ווי זי זיצט זיך דאָ אמאָל אזוי בא זיך איז כײַדערל, שטארק פארומערט, רוקט זיך שוועבנדיק אריין, שטייט ווי א קעצעלע, די מומע שיינצע. ביילע ווערט פארציטערט און לאָזט אראָפּ די אויגן.

— איך האָב מיך שוין טאקע נאָך דיר פארבענקט, — מאכט די מומע שיינצע, צושארנדיק זיך צו ביילען מיט גוטע, זיסע ריידער לעך, — לייחי מײַנער האָט זיך געקליבט צו דיר אצינד, זאָג איך: ניין, לאָז מיך! זאָלסטו טאקע וויסן, ווי ליב דו ביסט מיר, וואָס דען? נעם כאָטש, זאָג איך דיר, און קוק זיך אָנעם אין שפיגל, ווי שיינ, אָן איינאַרע, דו ביסט. א העלדזעלע א ביסל, אזא מאַל זאָג איך האָבן. הענטעלעך מעכניע, ווי א ייִדישע טאָכטער איך בין! אזוי

זיס, אזוי כיינעוודיק... פוקענ מעגנ זיי זיך דאָך אלע דאָ. אָט אזוי, טאָכטער, אזוי בין איך אמאָל אויך שיינ געווען אינ דיניע יאָרן. מע האָט זיך אפ מיר געהאנגען. אוי, האָב איך געברענט א וועלט! וואָס דען, נארעלע? כ'האָב אצינד נאָך האנאָע, ווי א יידישע טאָכ-טער איך בין, באמ דערמאָנען זיך יענע גוטע, פריילעכע יאָרן... אוואדע הייסט עס אצינד, איך בין אלט, נאָר ווי דו קוקסט מיך אָנעט אָט-אָ, — מאכט די מומע שיינצע מיט א שמייכלע, אויסשטרעקן-דיק זיך ווי גרויס זי איז, דאָס קעפעלע פארוואָרפן אהינטער, דאָס בייכלע אויסגעפוצט פאָרנט-צו, אונ נעמענדיק זיך מיט ביידע הענט בא די זייטן, — אָט ווי דו קוקסט מיך אָנעט-אָ, איז נאָך שיינצע גאָר נישקאָשעדיק!.. זיי, זאָג איך דיר, נארעלע, קיינ שויטע ניט, פאָלג!.. וואָס שווינגסטו?

— וואָס זאָל איך ריינדן? — ענטפערט ביילע, קיינ קוק נישט צו טאָג אפ דער מומע שיינצע. — איך ווייס נישט, וואָס איר ווילט פון מיר האָבן.

— א זאָג א ביסל, וואָס וויל מען פון איר האָבן! דיין טויווע, טאָכטער, וויל מען האָבן, מע וויל, דער כאָסן זאָל דיר געפעלן. יענער פייגערט נאָך איר, נאָך אירס א וואָרט, א קוק, דער רועך נעמט אימ שיר נישט צו, אזוי פארליאפעט איז ער אינ איר. נא דיר, זאָגט ער, נא, נעשאַמעניו, דיר מאטאָנעס! נא דיר א בראסלעטל, אוירינגלעך קארעלענע, א פינגערל, א קייטעלע א גאָלדנס, ווייס איך וואָס דאָרטן נאָך אזוינס, און זיי... עפעס גאָר טאקע א שטיין. גיי טו אזעלכער טויוועס! איי, פע, א כארפע, א בושע, ווי א יידישע טאָכטער איך בין!

— וועמען באדארף עס אָנגיינ מיין טאכלעס צו פארזאָרגן? איך האָב טאטע-מאמע ביז הונדערט און צוואנציק יאָר.
— מע האָט שוין געהערט, געהערט אזעלכע זאכנ... נאריש-קייטן! א נאר בין איך, וואָס איך טיינע דאָ מיט איר אזוי לאנג. צום לעצטן מאָל פרעג איך דיך: יאָ?

— ניין!

— עהע, ווידער די אָנשטעלן! — צעשרייט זיך די מומע שיינ-צע, ארויסגייענדיק פון די קיילימ, שאַקלענדיק מיטן קעפעלע, און דינע רויטע עדערלעך טרעטן איר ארויס אפ די פעטע, מיט שמאלצ

אָנגעגאַסענע באַקן. — אויב מיר א מענטש בייַצע! אומזיסט וועסטו
עס פּרעסן מיין זאַץ און ברויט, גיין אינ מיניע קליידער? זי מיינט,
זי איז אויב עפעס; מיינט, אז בייַדע צדאָדימ האָבן זיכ שוין אויס-
געגלייכט, אַרצדינג איז פּאַרטיק. עס פּעלט נישט מער איר העסקעמ,
זי זאָל זאָגן: יאָ. האָב נישט קיין טאַעס, בייַצע! ווער הערט דיכ?
דו ביסט נישט מער, כּצופּע איינע, ווי א גוילעם, א שטיק פלייש
ביסטו, א געוויילע!.. די זאכ, זאַכטו וויסן, הענט נאָך דערווייל
אינדערלופטן, נאָך נישט אויסגעגלייכט זיכ מיט דעם מעקעכ... אצינד
פּאַרשטייטו שוין, בייַצע, הערט וואָס מע רעדט צו דיר?
— איר, דערבארעמדיקער זאַט! — צעוויינט זיכ בייַלע און
ברעכט די הענט. — ראטעווע מיכ, ריבוינעשעלויילעם, ראטעווע מיכ
פון יידישע הענט!

— האַט מויל, כּצופּע! ווארט נאָר, ווארט, פּיסקעוואטע, אַט
וועט שוין קומען לייזונג און דיר ווייזן, ווער עלטער איז. וועסטו
שוין, נישקאַשע, ליגן ווידער דאָרט אין קעלער, דארט, קווארט, רויענ ווי
א הונט. מייז, ווערעם וועלן עסן דיין לייב. דער רועכ, נישקאַשע,
וועט דיכ שוין כאַפּן! — צעלאָזט זיכ די מומע שיינצע אפ איר צינגל
און רוקט זיכ ארויס אינ קאַס.
ביילע. נעמט זיכ אָן מיט בייַדע הענט בא די האָר פונעם קאַפּ
און טוט זיכ א וואָרפ מיט א געוויינ אפ דער קאַנאַפּע.

דער דריטער קאפיטל

צווישן די „קעסט-קינדער“ לייזוי באַכערס זײַענען געווען אויך אזוינע דימענטיקע, גוטע פון דער נאטור, אפ וועלכע מע האָט גע- מענט טאקע אָכענ און קרעכענ: אוי, נעבעכ, בריליאנטע אינ דער בלאַטע! ווי נידעריק, געזאלן די וועלט האָט זיי געמאכט, האָט דאָך אינ זיי זיך געקלאַפט א מענטשלעך הארץ מיט געפילן פון ראכ- מאַנעס.

די בעסטע פון זיי איז געווען די „טערקיניע“. די דאָזיקע „טערקיניע“ מיטן נאָמען גיט איז געווען א מע- לאַמעדס א טאָכטער פון דאלפוינעווקע, א קאַפּאַאַניש שטעטל, פּוּל אַנגעזעצט מיט לויטער קאַפּאַאַנימ-דאַלפּאַאַנימ, נאָך קאַשערע, אָן כאַכ- מעס, עמעס פּרומע, ניט איבערגעשפיצטע ייִדן. באַדאַרפּ דער רועך אַנטראַגן אהינ אינ שטעטל עפעס א שלימאזל, א יונג מיט ביינער, וואָס לאָזט ארויס א קלאַנג אָט-וואָס: ווער פון די דאַלפּוינעווקער מיידלעך, נעבעכ, פאַרלאַנגט אופּגעריכט צו ווערן, זענ פאַר איר א וועלט, א גליקלעך לעבן פון איר האנט-אַרבעט, זאָל זיך לאָזן נאָך אימ קיינ סטאַמבול, דאָרט ווו ער וווינט. עפעס א קלייניקייט סטאַמ- בול, אז ייִדן דערהערן סטאַמבול! עס שמעקט דאָך שוין א ביסל מיט ערעניסראַעל! עפעס מאַלט זיך אויס אינ קאַפּ מעשונע: טערק — יערושאַלמי, שטריימל — טורבאַנ, אויסגעמישט איניינעם. מיסטאַמע גיבן זיך א שאַט צו דעם פאַרשוין פון אלע זייטן יידעלעך, איטלע- כער מיט א געבעט:

— טאטעניו, הארצעדיקער, נעמט, נעמט מיין טאָכטער!
דער „הארצעדיקער טאטעניו“ דערבארעמט זיך, קלייבט זיך אויס
עטלעכע שיינע מיידלעך, צווישן זיי גיטלען, די שענסטע פון אלע,
און פירט לעמאל די דאָזיקע גליקלעכע מיט זיך אוועק. דער שפיצ
איז: נאָך פיל דרייעניש, פאָרעניש קומט אָן גיטל אין שטוב צו
לייזן באַכער און ווערט דאָרט א „טערקיניע“, נישט אָנקוקנדיק אפילע
א טערק אינ די אויגן.

גראַד האָט צו יענער צייט, ווען די מייסע מיט ביילען, זיך
באדארפט טרעפן א געשיכטע מיט איינער, די עלטסטע דאָרט, וואָס
האָט בא אלע געהייסן די „אָפיצערקע“. א געשיכטע א שרעקלעכע,
א טרויעריקע, וואָס האָט אָנגערירט אלע כאווערטעס אירע בא דער
לעבער. עס האָט זייער גוט באוויזן, ווי טיפ אינ דער ערד זיי,
נעבעכ, ליגן, אז אָך און ווי צו זייער קאָפּ, צו זייער לעבן! און
זינט יענער געשיכטע האָט זיך די „טערקיניע“ נאָך מער זיך צוגעלאָזט
צו ביילען, זי געהאלדזט, געליבט, געוויינט אפ איר קוקנדיק, עפעס
גאָר טאקע ווי א געטרייע עלטערע שוועסטער האלדזט, קושט דאָס
קליינע שוועסטערל אירס, א יעסוימע.

געשטאמט האָט די „אָפיצערקע“ פון עפעס א שטעטל, ווייט
ערגעץ אינ פוילן. די עלטערן אירע, אָפגעקומענע באַלעבאטימ, זיי-
נען געווען פון שיינעם שטאנד, פון די פאָרנעמסטע אינ שטעטל.
געלעבט האָבן זיי אָרעם, מיט באַרעכענונג, זיך נישט צוגעלאָזט קיין
וויילטיק, דאָך האָט זיי דאָס אָרעמקייט ניט דערנידעריקט, ניט פאר-
גרעבט, ניט בייז געמאכט, ווי אנדערע אָרעמעלייט. אינ דעם הויז-
געזינד האָט געהערשט פרידן, ליבשאפט, א בראַכע פון גאָט, איינער-
דעם אנדערן איז גרייט געווען דעם לעצטן ביסן פונעם מויל אוועק-
צוגעבן, וואָס גאָט גיט, אבי איניינעם. דרינען האָבן געמעגט פיל
רייכע לייט זיי מעקאנע זיינ, אזעלכע, וואָס באַדן זיך אינ מילך און
פוטער און זיינען צווישן זיך קידער-וויידער.

די געליבטסטע באַם גאנצן הויזגעזינד איז געווען איידל, די
עלטסטע טאָכטער. אלע האָבן זי געשעצט, אירס א וואָרט איז גע-
ווען בא איםלעכען טייער. און איידל האָט עס טאקע מיט רעכט
פארדינט, ס'איז געווען וועמען ליב צו האָבן. שיינ איז זי געווען,
עפעס טאקע גאָר א בילד. דער ריבוינעשעלוינעם, דער גרויסער

מייסטער, א מאַלער איינער אין דער וועלט, האָט גענומען די פּיינטער
 מאטעריאלן, וועלכע ער פארמאָגט: דאָס ווייסקייט פון לייצען אפ
 באַקן, דאָס רויטקייט פון קאָראַל אפ לייפן, דאָס בלויע פונעם הימל
 אפ אויגן, דאָס שוואַרצקייט פון ראָבן צו די האָר, צוגעגעבן דערצו
 דעם זיבעטן קיינ, לייבלעכקייט, גוטסקייט און צירלעכקייט, אויסגע-
 מישט דאָס אלצדינג אייניגעם, געטאָן א מאַכ — און עס איז ארויס
 פארטיק א בילד-שיינע איידל!.. איר פיגור, א הויכגעוויקסיקע מיט
 געקרייזלטע לאַנגע סאמעטענע לאַקן, ווי א הויכ צווייגהאשטיק יונג
 ביימל. גוט איז זי געווען אַן א גאל, א בערעיע גאַר אַנטיק. פון
 איר בערישקייט האָט געזונגען אינ שטוב איטלעכס ווינקעלע. מע
 האָט עס ארויסגעזען אינ די שיינע פריש-שמעקנדיקע בלומען-טעפ-
 לעך, אינ די געשטיקטע זילבער-קלאַרע פאָרהענגלעך אפ די פענצטער,
 אויב אינ דעם מעש און קופערואַרג, וואָס האָט געשיינט, געפינקלעט,
 פארנומען די אויגן. זי האָט גענייט, געשטיקט, געוואשן, געטאָן
 אלצדינג אינ דעם באלעבאטישקייט און פארהיט, די מאמע זאָל קיינ
 שווערן בייג זיכ נישט געבן. אויסער דעם האָט זי נאָכ מיט איר
 נייען און שטיקן פאר אנדערע צו ביסלעך פאדינט אויב.

ויהי היום¹ איז ווי פונעם הימל אראָפגעפאלן אינ שטעטל א
 יונגעראַמא, א פיינער, אַנשטענדיק, לייטיש געקליידט, מיט דעם נאָ-
 מען שמערל. געהייסן האָט עס, אז ער איז פון גאנצ ווייט און האָט
 מיט פריצימ דאָ ארום געשעפטן. יירן כונעם שטעטל — ליידיקגייער,
 וואָס גייען ארום גאנצע טעג שלינג-אונ-שלאנג, האָבן ניט מער וואָס
 צו טאָן, נאָר ריידן, שמעקן, טאפן און אָפגעבן זיכ מיט יענעם
 געשעפטן, — האָבן אינ דעם דאָזיקן פארשוין באקומען, באַרענאשעם,
 א נייעם אייסעק אפ צו ריידן, ארויסצווייזן כאַכמעס און בויכ-סוואַ-
 רעס. יעדן טאָג האָט מען ארויסגעלאָזט וועגן אימ אנדערע מינע
 פאָטשטן: שמערל איז א כאַשעו אינ די הויכע פענצטער, שמערל
 פארמאָגט קוירעכס אויצרעס, שמערל איז א מאכער בא די גרעסטע
 פריצימ, שמערל איז אוינער, שמערל איז אוינער און אוינער,
 שמערל איז ניט קיינ באוויבטער, און אויב אזוי, הע-הע, בא-
 דארפ מען דאָכ ניט שווינגן... שיינע-יידן רוקן זיכ צו אימ אַפ-

1 ווייהי האיוימ.

שטעקן א שאלעמ-אלייכעם; מעקאבלימ שטעלן אופ הענט צו נעמען
בא אימ א נעדאָווע; שאדכאָנימ לויפן ווי די פארסאמעטע אויסזוכן
פאר אימ א שידעכ.

שמערל אָבער איז א באַכער, וואָס קוקט נישט אפ געלט, נאָר
אפ שיינקייט, דער איקער איז בא אימ דאָס קערן—און אידל גע-
פעלט אימ בעסער פון אלע בסולעס, וואָס קומען נישט צו איר
מינדסטן נאָגל. זיינען די שאדכאָנימ נישט פויל, נעמען די פאָר-
לעס פון דער קאפאָטע אינ דער האנט, די פיס אפ די פלייצעס
און לויפן מעשווגנער ווי צו איידלס עלטערן, שיטן זיי אָפּ
מיט גיין מאָס רייד, לויבן אינ טאָג אריין און זאָגן: „איין קיש-
מערל! נישטאָ קיין בעסערער פאר זייער טאָכטער ווי שמערל, ווי
רעב שמערל! שמערל איז אוינער און אוינער, א מושלעם מיט אלע מילעס.
סטייטש שמערל, עפעס א קאטאָוועס רעב שמערל, עפעס זאָגט זיך עס אזוי
גרינג: שמערל... רעב שמערל, אז מע זאָל אפילע אויסגיין עק ווערט,
זוכן מיט ליכט, וועט מען, אָסער כאזער, נישט געפינען זיין גלייכנ!
טאקע די גאנצע מיסע פון אָנהייב ביז צום סאָפּ, פון רעב שמערלס
טאָן קומען אהער, איז נאָר ריינע ניסימ. עס ווייזט באשימפערלעכ,
אז ס'איז טאקע נאָר א זיוועג מן השמים¹, פערציק טעג איידער איידל
איז געבאָרן געוואָרן, האָט מען דאָס שוינ, פארשטייט איר, אויבן
אינ הימל אויסגערופן, וואָס דען? זאָגן זשע דעם ריבוינעשעלילעם
דייעס און שטעלן זיך אינ א זיוועג אימ אקעגן, הייסט עס ווי גע-
מישט זיך ניט אינ זיין זאכ, אריינשטעקן די צונג אהין, אינ דעם
סיידער האַוילאָמ, גאָר אומגעבעטן. פע, מעס, דאָס פאסט נישט פאר
א יידן! וועכוּצ לָאָזע, יאָ פאסט, ניט פאסט, קאָנען דאָ טינעס און קאשעס
טאקע אויך גאָר ניט העלפן, געסמאהע אייך פארפול! פארשטייט איר, וואָס
דאָס הייסט אזוינס?.. לאַכיינ מוז מען זיך איילן, כאפן די מעציע
מיט ביידע הענט, קעדיי אן אנדערער זאָל זיך נישט פעדערן און זי,
די מעציע, כאטוועשאלעם, נישט אויסכאפן..."

דער טאטע איז בא זיך אינ הארצן גרייט—אָכ, מעכעטייסע,
פארוואָס ניט? נאָר מיטן מויל מאכט ער: א!.. קלוימערשט וויל ער
נאָכ האָבן א יישעוו. דאָס הייסט, גלאט אזוי א קווענקלעניש פון

1 מינ האשאמאין.

דערעכערעצ וועגן. די מאמע ווידער, א יידענע ווי אלע יידענעס, וואָס האָבן עפעס א ברענע: דיקן יעיצערהאַרע צו כאסענע מאכנ קינדער, כאפט זיך באלד אָן אינ דעם שידעך מיט לייב און לעבן, באלד טאקע אינ דער הייסער מינוט — און אירל איז לעמאזל א קאלע געוואָרן. דער כאַסן האָט טאקע, עמעס, נישט פארלאנגט קיין נאדן, דאָך האָבן די מעכויטאַנימ זיך מיסכײַעו געווען צו געבן דער טאַכטער נאדן קעפי זייער מעגלעכקײַט¹ און מאכנ איר שאבעסדיקע און יאַנטעוויקע מאלבושימ גאנצ נעגידישלעך. גלאט אזוי פאטערן דאָס עלטסטע, געליבטסטע קינד איז זיי ניט אָנגעשטאנען, לאָז דער מאן איר נישט האָבן אמאָל אויסצווארפן: איך האָב דיך פון א שטאף ארויסגענומען, פונעם טאטנס הויז דעם עווענ, נאקעט און באַרוועס ביסטו געווען, איך האָב דיך ערשט באקליידט און געמאכט אויס דיר א מענטש לײַטן גלייך... „לעולם תקח“², האָט דער כאַסן געטראכט, מאכנדיק מיט א שמיכעלע, צוליב געטאָן און גענומען. באלד נאָך די טנאָים האָט דער כאַסן געזילט אָפּצושטעלן כופע ווי צום גיכסטן. זײַנע געשעפטן, האָט ער דערקלערט, פאָדערן עס אצינד, ער זאָל געשווינד פאָרן אהיים. און ווי שווער די עלטערן איז געווען דאָס שיינד זיך מיט זייער טיפּ אינ הארצן אײַנגעבאקענער טאַכטער, דאָס שענסטע צירונג פונעם הויז ארויסצוילאָזן, האָבן זיי עס דאָך פאר ליב אָנגענומען און זיך געטרייסט דערמיט, וואָס די טאַכטער זייערע איז, באַרעכאשעם, פארוואָרגט, אָנגעטראָפּן אַז אזעלכע, וואָס פאר-שטייט זי צו שעצן. זיי האָבן זיך אָנגעטאָן א קויעך מעסאלעך צו זײַן דעם נאדן, האָבן אײַנגעפאקט איר די גארדעראַבע און זי ארויסבאגלייט מיט טרערן אינ די אויגן, מיט בראַכעס און ווינטשעניש אָן א צאָל.

דאָס יונגע פאָרפאַלק איז אוועקגעפאָרן און האָט אונטער-וועגס זיך אָפּגעשטעלט אינ גלופסק, — ניט ווילן דער וועג איז גע-

1 אינ דעם טעקסט פון „קאַרבאַנעס“, וואָס מיר דרוקן אינ די „ביילאגעס“: „פאר-מעגלעכקײַט“.

2 לעוילאָמ טיקאב.

גאנגען אפ גלופסק, נאָר וויל די געשעפטן האָבן, לויט ווי שמערל
האָט געזאָגט, עס אזוי געפאָדערט, אראָפּצונעמען זיך פונעם גלייכ
וועג און אריינפאָרן אהינ אפ א קורצער צייט. און אזוי ס'איז
באמ פאָרפאלק געווען דער האָניק-זיסער כוידעש נאָך דער כאסענע,
האָט שמערל, ווי א געטרענער ליבער מאן, זיך געפלייסט צוצוטיילן
דעם ווייב פארגעניגן און אויסגעזוכט אן אכסאניע דאפקע נישט אינ
דער מיט שטאָט, ווי עס קאָכט, רוישט שטענדיק, נאָר ערגעץ דאָרט
א ביסל אינ דער זייט, ווי ס'איז רויק שטיל, ווי מע זעט א גרע-
זעלע, א ביימעלע און מע הערט אמאָל אויך א קאָל פון א שפיל-
פייגעלע. ער האָט זיך נישט געקאָרט און גענומען דאָרט דריי שיינע
צימער, ווי אימ שטייט אָן.

דער באל-אכסאניע, א ייד מיט א בייכל, מיט א געלעך
באָרד, א לעבעדיקס, א רירעוודיקס, האָט באגעגנט שמערלעך מיט
א שיינעם ברייטן באָרעכאבע, עפעס ווי א גוטער אלטער בא-
קאנטער זינער פון גאנץ לאנג. האגאם דאָס איז נאָך נישט אזא
שטארקער באווייז, וויל איטלעכער, ווער עס איז א וועג-מענטש,
ווייסט, אז די באל-אכסאניעס זיינען צום גרעסטן טייל מיט שיינע-
דיקע צורעס, מיט זיס-שמייכלעדיקע ליפעלעך, ווייך, גוט ווי די
וועלט, קוועלן, פרייען זיך באמ ערשטן באגעגעניש מיט ניי-אָנגע-
קומענע אַרכימ, גלייך ווי עס וואָלטן צו זיי געקומען צוגאסט לייב-
לעכע נאָענטע קרויווימ. נאָר ווי די מיסע איז, שמערל איז געווען
א זייער אָנגעלייגטער גאסט. דער באל-אכסאניע האָט, ארופלייגנדיק
די האנט אפן הארצן און א שאַקל געבנדיק דאָס קעפל מיט דער
געלעך באָרד, פארזיכערט בא זיינ יידישקייט, אז זיי מעגן זיינ רויק,
אלצדינג, נישקאָשע, וועט זיינ אינ אַרדענונג. און אז ער האָט גע-
כאפט הינטערווילעכס א קוק אפ דעם שיינעם ווייבל דאָ און מאמ-
זעריש זיך דערווייט אינ דעם שמועס, אז דאָס איז שמערלס ווייב,
ערשט נאָך דער כאסענע, האָט ער ביידן אָפגעגעבן גאנץ יידישעכ
א מאזלטיאָו מיט גנייוויש בלינצליקע אייגעלעך, מאָנענדיק דער-
ביי לעקעך, ווי דער שטייגער, מיט א שמייכלעלע, אינ וועלכע עס
ליגט עפעס אזוינס, וואָס א רועכ יענעם אינ טאטנס טאטנ!.

דאָס ערשטע באגעגעניש איידלס אפ דער אכסאניע איז געווען
א הויכע דארע יידענע, וואָס איז אריינגעפלוויגן, ווי א באַמבע, צו

איר אינ צימער, באַרד טאקע באַם אַנקומען, מיט א גוֹלֶע, א פרייד, ווארפנדיק אייגלעך אפ איידלען, אפ שמערלען, גלייך ווי זי וואַלט געזען דאָ פאר זיך א שוועסטער אירע מיט א ברודער, אפ וועלכע זי האָט אזא לאנגע צייט ארויסגעקוקט. זי האָט, לאַזנדיק זיך צו שמערלען, געעפנט א מויל צום ריידן, נאָר שמערל האָט זיך א ביי זער געטאָן, איז זי געבליבן ווי דערוואַרגן. ער האָט זי אָפגעשיקט צו אלדי שווארצע יאָר, אונ אזוי געשווינד ווי זי איז אריינגעלאָפן, אזוי געשווינד איז זי ארויסגעלאָפן.

— אַט דאָס האָסטו דיר, נעשאַמע מינע, גלופסק מיט אירע מעשונע-וויילדע, וועלט-בארימטע קאפּאַאַנימ! אַט דאָס איז עס די עכטע גלופסקער סכוריע, וואָס נישטאָ ערגעץ אנדערש איר גלייכ! אַט מיט אזא ברייטקייט רייסט זיך צו יענעם אינ הויז אריין א גלופסק-קער קאפּאַנ נאָך א נעדאָווע. טרעפט ער נישט דעם באלעבאָס אינ איינ צימער, נעמט ער אימ זוכן ווייטער, ווייטער אינ צווייטן, דריטן און גלייך טאקע אינ דער ספּאַליע; טאָמער דרעמלט יענער, קייכט ער, הוסט ער, אונ וועקט אימ אופ. עט, נישקאַשע, ווער מיר, וואָס מיר צווישן ידן צערעמאַניש אזוינע זאכן? בא דיר, נעשאַמע מינע, איז דאָס א גליי, איך קען שוין גוט די גלופסקער קאפּאַאַנימ מיט זייערע גענג. אַט נעם, נעשאַמע מינע, אונ שפּיי אויס זיבן מאָל! — אזוי האָט געזאָגט מיט א זיס שמייכלעך שמערל צום ווייב, וואָס איז געבליבן א רעגע פארגאפט.

איידל האָט נאָך דעם טאראראמ אינ דער היים און אפן וועג זיך גוט אויסגעשלאָפן, גוט אויסגערוט אפ דער אכסאניע, קיינער האָט זי נישט געשטערט, אנדערע אַרכימ האָט מען דאָרט גראָד דעמלט נישט געזען, ס'איז שא, שטיף, אלצדינג אינ דער צייט ווי געהעריק — אונ איידל איז צופרידן.

אפ דער אכסאניע פלעגט אַפּט צו שמערלען אריינקומען עפעס א ייִדל, א רירעוודיקס, א געשטופלטס, דאָס רעכטע אויג זיינס מיט א בעלמע, א ווייס פינטעלע, שטאַק בלינד, נאָר אָפן, נישט צוגעמאכט. דאָס בלינדע אייגל איז אָבער קיינמאָל ניט שטיף געשטאנען, עס האָט אינ אלצדינג נאָכגעטאָן דעם זעענדיקן, גלייך ווי עס וואַלט אימ געדינט פאר אן איידעס. האָט זיך דאָס געזונטע אויג געוואָרפן, געקוקט בייז, האָט זיך דאָס בלינדע אויג מיט דעם ווייסן פינטעלע

אויך געוואָרפֿן, אָנעמענדיק אַ ביזע מינע. האָט יענצ מאַמזעריש גע-
וואַנקענ, לויכטנדיק, פֿריילעך, איז דאָס בלינדע מיט דעם פינטלעך
אויך נישט פֿויל געווען אַרויסצווייזן, ווינקענדיק מאַמזעריש, שטיק-
לעך, גלייכ ווי גערעדט: אָדאָם אַ מענטש, קאַטשקע רוק זיכ! — און
דאָס האָט דעם פּאָנעם צוגעגעבן אַ ווילדן אויסדרוק, עפעס אזוי כא-
לאַשעסדיק, און עס וואָלט פֿיל גלייכער געווען אי פֿאַר דעם יידל אי
פֿאַר דער וועלט, ווען דאָס בלינדע אייגל זאָל אימ געווען אויסרי-
גען, פֿאַרכאַפט ווערן אינגאַנצן...

ליינד האָט איירל נישט געקאַנט דאָס יידל, ער איז איר געווען
פֿריקער באַ איטלעכס מאָל קומען זינס אינ שטוב. נאָר דעם מאַן
איר צוליב, וואָס האָט מיט אימ געשעפט און פֿאַרברענגט מיט אימ
גענוג צייט, מערסטנטייל נישט אינ דער היים, האָט זי זיך גענויט אימ
שיין אופצונעמען יעדעס מאָל.

שמערלס פֿאַרפֿאַלן ווערן שאָענלאַנג אינ שטאַט, שמערלס צע-
רודערטקייט, זיין פֿאַרטראַגנדיק שטענדיק, האָט זייער גוט באַוויזן
איירלעך, און איר מאַן איז, אפּאָנעם, אַ גרויסער סויכער מיט שיינע
געשעפטן, באַרעכאַשעם, און ווי ליב עס וואָלט איר געווען, דער
מאַן זאָל לעבן איר זיבן, גיין מיט איר שפּאַצירן, האָט זי עס דאָך
מויכל געווען, שטאַרק האַנאָע האַבנדיק באַ זיך אינ האַרצן דערפֿון,
וואָס דער אייבערשטער האָט זי געבענטשט מיט אַ מאַן אַ בעריע, באַ
וועלכן, ס'איז אַ האַפּענונג, עס וועט איר זיין זייער גוט, אימירצעשעם.
איינמאָל קומט שמערל אַהיים צו לויפֿן גאָר אינ איין אָטעם,
שטאַרק פֿאַרטראַנג, און דאָס יידל מיטן בלינדן אייגל ראַפּטום נאָך
אימ. שמערל נעמט אַוועק דאָס ווייב אינ אַ ווינקל און שושקעט
איר דאָרט אינ אַווער אַרײַן עפעס קורצע איבערגעהאַקטע דיבורים,
גיכ, געשווינד, מיט אַ געבעט:

— איידעלעך, נעשאַמעניו!! אַ געשעפט! עס טרעפט זיך אַ גע-
שעפט... אַ גוט געשעפט... האָב אָבער ווייניק אַצינד געלט... עס דער-
גיין נישט... עטלעכע הונדערטער... וואָס טוט מען?? דער ייד אָט-אָ
וויל ליינען... אָבער געווענדט איז אַ ביסל אינ דיר... ער, פֿאַרשטייטו
מיך, דעם ווייבס פֿאַרלאַנגט ער אונטערשריפט... דײַן אונטערשריפט
אַפּ דעם וועקסל... אוי, העלפֿ, נעשאַמע!! גיכער... נישטאָ קיין צייט...
אַ רענדל אַ מינוט... נא, קעצעלעך, נא!!

און באַלד טאקע, אינ דער הייסער רעגע, לײַגט שוין פאר אײדל־
לענ א וועקסעלע, וועלכע זי שרײַבט אונטער, נישט צו רײדן א קרום
וואָרט. אדעראבע, פארקערט, עס טוט איר נאָכ האנאָע אפ דעם קאָל־
וועד, וואָס מע האָט איר דאָ אָפגעגעבן, און וואָס זי קאָן דעם מאַן
ברענגען א נוצן. עס הייסט אזויפיל ווי: עפעס זײנען מיר אויכ,
באַרעכאשעם, שטיקלעך מענטשן, אונדזער כסימע, הא, האָט אויכ עפעס
א ווערט, מיר מאכט אויכ געשעפטן!..

דאָס ייִדל נעמט דעם וועקסל, גוט צוקונדײַק זיכ צו דער אונ־
טערשריפט מיט דעם זענדיקן אויג, יענצ בלינדע מיט דעם פינטע־
לע טוט זיכ א וואָרפ און קוקט זיכ קלוימערשט אויכ צו. דאָס זעענ־
דיקע שײנט, טוט מאמוזעריש א וונק, און דאָס בלינדע אויכ. אָפ־
געקוקט, לײַגט ער דערנאָך דאָס וועקסעלע גאנצ געראסן צונויפ,
באהאַלט עס גוט אינ טאש בא זיכ, רוקט זיכ באַלד טאקע פונ דער
שטוב ארויס, און שמערל נאָכ אימ.

יענער טאָג איז געווען א גוטער, א פריילעכער פאר אײדלען.
איבערקלערנדיק אלצדינג, וואָס מיט איר איז געשען אינ דער לעצ־
טער צײַט, די גרויסע פארענדערונג פלוצימ אינ איר לעבן, האָט
זי אופגעהויבן די הענט מיט א דאנק צו זײַן לײַב נאָמען פאר אזא
טייערן מאַן, אזא גליק, אזא מאטאָנע, וואָס איר איז געקומען גאָר
אומגעריכט. פאר גרויס סימכע נעמט זי א בייגעלע פאפיר מיט א
פען און זעצט זיכ שרײַבן א בריוו צו די עלטערן אהיימ. זי
איז באַלד אָבער זיכ מעיאשען און לײַגט אָפ דאָס שרײַבן אפ
שפעטער א ביסל, ווען זי וועט שוין קומען אפן אָרט מיט איר מאַן
בעשאַלעם און זיכ ארומקוקן, זען אלצדינג דאָרט מיט אירע אויגן,
דאָס גוטס, דאָס גרויסע גליק, וואָס זי האָט געטראָפן, דעמלט וועט
זי אינ א לאנגן בריוו צו אירע לײַבע באשרײַבן גאנצ קלאָר, פינקט־
לעך איטלעכס פיצעלע באזונדער, זיי דערפרייען מיט גוטע בסורעס
און דערצו טאקע מיט שײנע מאטאָנעס—דעם טאטן, דער מאמען
און דעם איבעריקן הויזגעזינד. יא, דאָס וועט מענלעך זײַן צו טאָן,
אימירצעשעם, אינ א קורצער צײַט ארום, וואָרעם קעפי עס זעט אויס
פונעם היינטיקן געשעפטל, וואָס איז אָפגעמאכט געוואָרן און געבראכט
אינ אַרדענונג מיט דעם איבערשטנס הילפ, דאכט זיכ איר, אז דער
מאן האָט שוין דאָ נישט מער וואָס צו טאָן. אן עק, א סאָפ, באַלד

פאָרן זיי פונדאנען אוועק, און זי וועט אינגיכט טאקע קומען אין איר רוב אריין. איבעריקנס, טראכט זי בא זיך, וועט זי איבעריידן היינט וועגן דעם מיט איר שמערלעך און אגעו טאקע אויספרעגן אים וועגן דעם געשעפט היינט, — פארוואָס גיט? עפעס איז זי דאָך דער-צו אויב א שטיקל שייכעס, זי האָט דאָך אונטערגעשריבן א וועקסל. און ווי איידל זיצט זיך דאָ אזוי אופגערוימט, אויסמאָלנדיק בא זיך אין די געדאנקען איר גליקלעך לעבן שפעטער, אימירצושעם, רוקט זיך אריין צו איר אין צימער דער באלעבאָס פונ דער אכטאניע, שטיל, מיט א שיינענדיק פּענעמל, טוט זיך א בוך, אָנקוקנדיק זי אָן ווערטער און מעשווע פּינטלענדיק מיט די אייגעלעך.

— איר זינט דאָ אַליין, הא, איינע אַליין? — מאכט ער נאָך א רעגע שטילשוויגן, מיט א זיס שמייכלעך, שטרעקט אויס די האנט, רייבנדיק די פינפּ שפיצן פינגער איינע מיט די אנדערע, עפעס ווי געבנדיק איר אָנצוהערעניש.

— וואָס איז? — טוט איידל זיך א כאַפּ, שארפּ אָנקוקנדיק אים.
 — גאָרנישט! — שמייכלט ער עפעס אזוי צוגעלאָזט צו איר. —
 איר פארשטייט נישט וואָס איך וויל? איך וויל וואָס... וואָס א באַל-אכטאניע באדארף וועלן וויל איך — געלט!
 — אָט וואָס? — רופט זיך אָן איידל מיט א גרינג געמיט. —
 מיינ מאן וועט קומען, וועט ער אייך געבן.

— אָ-ווא, אָ-ווא! איך מוז באַלד, פארשטייט איר מיך, די רעגע טאקע, אפּ עטלעכע טעג ערגעץ פאָרן, גענייטיק איך מיך אינ... אינ... — זאָגט ער, געבנדיק א שטרעק-אויס די האנט און א רייב מיט די שפיצ-פינגער: — די קלינגערס, מיינ איך. פאָרן באַלד מוז איך. וואָס טוט מען? גאנצ מעגלעך, צוריקומענדיק וועל איך אייך שוינ נישט טרעפן, איר וועט שוינ זיינ אפּן אָרט, מע קוקט דאָך אפּ אייך דאָרט אוואַדע שוינ שטארק ארויס... אָ-ווא, א מייסע, כילעבן! ווייסט איר וואָס? נעמט כאַטשע, זייט מויכל, און שרייבט מיר אונטער אָט דעם כעזשבן. לאָז כאַטש זיינ ריינ צערעכנט זיך פאר מיינ פאָרן. נישקאָשע, גוט געלט, נישקאָשע!.. זייט מיר געזונט און לאָזט גריסן אייער רעב שמערלעך! וואָס ווייסט איר, וואָס ווייסט איר, וואָס דאָס איז פאר א רעב שמערלעך? גאָלד און זילבער! איר וועט ערשט שפעטער דערפילן, וואָס איז אוינס רעב שמערלעך, אייער רעב שמערלעך!..

איידל שרייבט אונטער, עס פארשטייט זיך, דעם כעזשונג, געדעגנט זיך זייער פיינ מיט דעם באלעבאָס, שטארק צופרידן מיט אימ, וואָס ער האלט אזוי פונ איר מאן, לויבנדיק אימ אין טאָג ארייַן. זי פארזיכערט אימ, אז דאָס געלט וועט דאָ געצאָלט ווערן, לויט [דער] רעכענונג, און [זי וועט] זיך נאָך לאָזן זען, נישקאַשע, מיט א שיינער מאטאָנע.

שפעטלעך באנאכט איז שמערל אהיימ געקומען זייער לוסטיק, דאָס פאָנעם פארפלאמט. ער כאפט ארום דאָס ווייב, פלאָנטענדיק מיט דער צונג עפעס האלבע ווערטער, ווי א שיקער :

— פארטיק, געלייגט דעם טאטן!.. באשפריצט מיט מאשקע — און יעלה ויצמח¹, ברעך טעפ! יעלה², עס וועט אופגיין ווי איך א באקדיזשע, ויצמח³, ווי איך א גארטן שפראַצ... שפראַצ... ראַצנ! — פע! וואָס איז דאָס פאר א לאַשן? — רופט זיך אַן איידל שטארק פארווונדערט, אויסרייסנדיק זיך פונעם מאנס הענט.

— אייִאייִאייִ, שמייליק!.. קוקט נאָר אַן די כסידעסטע דאָ... דיר מיר נישט אָנ... הא, נישט צופרידן? נו, איז אינה מקדשת⁴, געסמאהע דיר פארפול!.. יבנה המקדש⁵... פארשטייט, וואָס יבאָנע איז טייטש אפ יעוואָגיש? — טוט שמערל א זאָג אָנגעצונדן, אַנקוקן־דיק דאָס ווייב ביז, און לאָזט אויס מיט א פייפ.

— נו, גענוג, גענוג! גיי שוין, גיי בעסער שלאָפן, — נעמט איידל איינ דעם מאן מיט גוטע רייד, אראַפּשלינגענדיק זיינע מעסע ווערטער.

זי נעמט אימ אונטערן אָרעם, לייגט אימ ארייַן אין בעט, אַנזאָגנדיק אימ, ער זאָל שלאָפן.

א גאנצע נאכט איז דערנאָך איידל געלעגן בא זיך אפ איר געלעבער און נישט געקאָנט קיין אויג צומאכן. דעם מאנס אופירונג היינט האָט איר געשלאָגן צום הארצן — פע, עפעס אזוי גראַב!

1 יאאלע וועינצמאכ.

2 יאאלע.

3 וועינצמאכ.

4 איינאָ מעקורעשעס.

5 יבאָנע האמיקראַש.

אזעלכע ווערטער האָט זי נאָכ קיינמאָל נישט געהערט. עס קומט איר ארום
אפן געדאנק אלדאָסביי: וויס איך, ווו ער איז געווען? מיט ווע-
מען דאָרט ער איז זיך צונויפגעקומען? א מאנצבל, א קאשע אפ
א מאנצבל! דער קאָפּ שפאלט זיך איר טראכטנדיק און איבערטראכטנדיק,
און פאר גרויס פארדראָס פארלויפן איר די אויגן מיט טרערן. „ניין, ניין, —
גיט זי זיך דאָס וואָרט, — ווייטער וועט עס אימ בא מיר שוין אזוי ניט זיין!
פון היינט אָן וועל איך שוין קליגער ווערן. מע באדארפ אימ האלטן אין
די הענט. אָן מיר קיין טריט! אָן מיר ניט אפ א האָר!.. א ווייב
באדארפ אלצדינג וויסן — וויסן אלצדינג באדארפ א ווייב!“...
אָט אזוי האָט זיך איידל געגעבן דאָס וואָרט זיך אפ ווייטער
מיט דעם מאן אופצופירן, צו נעמען אימ אין די הענט אריין, זייער
ביידנס טויווע וועגן טאקע צוליב. דאָס האָט זי א ביסל באַרוקט,
און זי איז לעסאָפּ איינגעשלאָפּן.

ד ע ר פ ע ר ט ע ר ק א פ י ט ל

אופגעשטאנען אפ מאָרגן איז איידל שפעטלעך און איז נאָכ געבליבן לייגן אפ איר געלעגער, מאכנדיק בא זיך אינ קאָפּ א פלאַן, וויאזוי נעמט מען עפעס דעם מאן אינ די הענט אריין, אז ער זאָל פאר איר דאָס נייניעריקע באקומען. דאָס איינציקע מיטל, וואָס זי געפינט צו דעם, — איז ברויגעז צו ווערן. ברויגעז זיינ איז בא וויבער איבערהויפט דאָס בעסטע מיטל אקעגן די מאנען, בע- שאט עפעס נאָך א מילכאָמע צווישן זיך, באזונדערס אינ דער ער- שטער צייט נאָך דער כאסענע. דער שטארקסטער מאן אפילע קאָגן זיך ניט האלטן פעסט אקעגן אן אָנגעברויגעזט ווייב מער ווי עטלעכע טעג. דערנאָך מוז ער בעכארפע אובעבושע אנידערלייגן דאָס געווער און בעטן ראכמימ, ווערן א שטיל שעפעלע — ביז צום צווייטן רויגעז. איידל גרייט זיך צו אָנצוהייבן היינט טאקע די מילכאָמע, מיט אלע קלייזניען. זי נעמט אָן, אפ א פראָבע, א ביזע מינע, א ברויגעז- דיקע, פארקרימטע צורע, זי פארדרייט די נאָז, שטעלט אויס א פאָר אויגן, איז פארטיק, אָנגעלעך דן, און ווארט, קוימ ווייזט זיך דער מאן מיט א „גוט-מאָרגן“, וועט זי באלד א ר י ס ש י ס נ. אומזיסט אָבער איר ווארטן — ער, ווי אפצעראָכעס, ווייזט זיך נישט. דאָס טראָגט זי נאָך מער אונטער, עס קאָכט אינ איר ווי אינ א קעסל. זי ווייסט שוין ניט, וואָס צו טאָן. לייגן נאָך און ווארטן איז קיינ טאכלעס נישט, וויל ווי לאנג קאָגן מען אזוי לייגן? איינ ברייער, מוז מען, בלייבט בא איר, אופשטיין, נאָך אריין צו אימ דאָרט אינ צווייטן

כײדער — דאָס ניט, אפּ קײנ פאל ניט! זי דרײט זיך ארום בא
 זיך אינ צימער נאָך נישט רעכט אָנגעטאָן, איז ברויגעז, פלאמפּײער,
 טראכטנדיק: צו אימ — נײַן, נײַן! אונ דערווײל הערט זי זיך טאקע
 צו מיט אײנ אויער צו יענעם צימער — דאָרט אָבער איז שטײל. ווערט
 זי דאָך, ווי דער שטייגער איז פונ אן אישע, טאקע ציקאווע און
 עפנט פאמעלעכע א ביסל די טיר — קײנ שאַרכ! האלט זי עס מער
 נישט אויס, טוט שױן מיטאמאָל אַן עפּן די גאַנצע טיר, א קוק
 ארײַן — ער איז ניטאָ!.. ס'איז א צעפּוקעניש, שווער צו האלטן א
 פארדרוס אינ זיך, נישט אויסצוגיטן עס. זי מאכט מיט א פארקלעמט
 הארץ: אָ, אַן עק! דאָס לעצטע מאָל וועט עס אימ בא מיר זײַן.
 ער גײט זיך אהײן, ערגעץ צו זײַן דאָרט, פארברענגט זיך די צײַט
 מיט וײַס איך וועמען, און ארנ זאָל עס אימ אָנהײבן א ווײַב... א
 לאַשן א ביסל נעכטן באנאכט אקעגן א ווײַב! הא! זאָר איך עס
 שווינג? נײַן!! הא, — טוט זי זיך א כאפּ, — וואָס איז מיט מיר?
 ווי קומט צו מיר אזעלכע מײַסע געדאַנקען?.. אוינס אפּ אימ גאָר
 צו טראכטן? עפעס שפּײַלן זיך דאָ איז ער אהער געקומען? א מענטש
 מיט געשעפטן! ער איז געווען נעכטן דאָס... נו, מײַלע וואָס? עס
 טרעפט זיך אזוינס בא סאָכרימ באמ ענדיקן א געשעפט. וואָס זשע
 איז מיר?.. אוי, דאָס הארץ, מײַן הארץ!.. לאַמיך זיך נאָר אָנטאָן.
 זי גײט ארײַן אינ אלקערל, וואָס אינ דעם צימער, און לײַפט
 פונ דאָרט באלד ארויס דערשראָקן, טױט, אָן א נעשאַמע.

— וואָס איז, מאדאם? נישטאָ דאָך, וויי איז מיר, אפּ אײַך
 עפעס קײנ פּאַנעם! — טוט דאָס דינסטמײַדל פונ דער אכסאניע א
 פרעג, ארײַנקומענדיק מיט דער בארשט אינ דער האנט, אופצוראַמען
 אינ צימער.

— זאכנ!.. ווו דער קאַסטן, די זאכנ מײַנע זאכנ? — שרײַט
 אײדל ניט מיט איר קאָל, און עס ציטערן איר אלע גלידער.
 — אהא, זאכנ? — מאכט דאָס מײדל אפּ א מינ זינגענדיק
 לאַשן מיט א נאריש געלעכטערל, ציענדיק די ווערטער. — מער קײַן
 צאָרעס נישט!.. שא, נישקאַשע, מאדאם! כײַכײַ! נאָך גאַנצפרי,
 כלהוך השור¹, אײדער די ציג אונדזערע איז ארויס מיט דער סטאדע

1 קילכיכ האשור.

אינ פֿעלד אריינ, האָט די זאכנ אוועקגעפירט איינער מאנ, אונ מיר
געזאָגט, שא, שא, כּי-כּי-כּי, האָט ער מיר...

— נו, גיכער, זאָג שוין, זאָג! — טרייבט איידל אונטער דאָס
מיידל. — וואָס האָט ער געזאָגט?

— וואָס געזאָגט? — מאכט דאָס מיידל לעקישעוואטע, אונ
צוויי שורעס ווייסע ציינ אנטפלעקנ זיכ בא איר אינ מויל. — ווארט
נאָר, ווארט, לאָמיכ כאָטש זיכ דערמאָנענ: הא, וואָס, וואָס? יאָ, אזוי,
טאקע אזוי האָט געזאָגט ער: אינ א שאָ ארומ, געזאָגט, וועט ער
קומענ אונ אייכ פארנעמענ, געזאָגט, דאָרט אהינ.

— ווו אהינ?

⁴ וואָס הייסט: ווו אהינ? — ווונדערט זיכ דאָס מיידל, ציענער
דיק מיט די אקסלענ. — אהינ איז אהינ, מיסטאמע ווייטט איר ווו
איז אהינ. וואָס דענ, איכ ווייס?

— ווי שפעט איז אצינד? — פרעגט איידל שטארק צעטרענג.
— ווי שפעט ס'איז אצינד, ווילט איר וויסנ? — ענטפערט דאָס
מיידל, פארקרימענדיק דערביי דאָס פאָנעמ מיט כּינ. — שוין לאנג
האָבער טאָג. צייט צו עסנ, כּי-כּי-כּי, שוין דאָס אנדערע מאָל.
הונדערט אוואדע מאָל געקומענ בינ צו אייכ איכ געוואָר ווערנ, אונ איר
געשמאק געשלאָפנ, אָן איינאָרע, האָט איר, ווי נאָכ א באָד. וואָס
זייט איר עפעס אזוי ברייכ? .. אוי, זאָל איכ עפשער א שפרונג טאָג
ברענגענ אָנבלייסנ אייכ?

— ניינ! גיי, לאָז מיכ צורו! — ענטפערט איידל אונ פאטערט
ארויס דאָס מיידל פונעם שטוב.

דעם גאנצן טאָג האָט איידל צוגעבראכט אינ איינע צאָרעס,
ארוםקונדיק זיכ ערשט, וואָס איז פאָרגעגאנגענ מיט איר. די גאנצע
מייסע מיט שמערלענ, אז זי הייבט דאָ אָן גוט צו באקלערנ, צעגליי-
דערנ אינ די געדאנקענ, קומט איר אויס מעשווע-וויילד, דער אָנהייב
מייסע נאָכ ווילדער ווי דער סאָפ. סטייטש, סטייטש! פרוצימ קומט,
ווי פונ הימל אראָפגעפאלנ, עפעס א שמערל. ווער שמערל, וואָס
שמערל, פונוואנענ שמערל? ווייסט אימ דער גוטער-יאָר! גראט
אזוי א שמערל, א ייד, א מאנצבל איז ער, א יונגערמאנ איז ער —
אונ גענוג! ס'איז א כאסענע, עס שפילנ קלעזמער, א סימכע, א
פרייד, מע טאנצט, מע שפרינגט. זי, ווי א קאָשערע יידישע טאָכטער,

אייט אונטער דער כופע, פארלאַזנדיק זיך אפ די ערטער, מיסטאמע
ווייסן זיי דאָך וואָס זיי טוען, מיט וועמען זיי מאכן איר כאסענע.
וואָס דען? די ערטער ווידער האָבן זיך פארלאַזט אפ די שאדכאַנימ,
גאנצ ערלעכע יידן, וואָס קענען, כאַלילע, ניט זאָגן קיין ליגנ... און
די שאדכאַנימ האָבן געטאָן זייער זאך אפ דעם סמאך, וואָס איז א
קלאנג אין שטאַט, צווישן דעם אוילעם, און אז עס קלינגט, איז
טוירעס לאַקשן. דעם אוילעם א קלאנג איז א באסקאַל — א מאלעך,
זאָגן זיי, האָט אפ דעם זיוועג אויסגערופן דאָרט אין הימל. דער עמעסער
שאדכן, אזוי הייסט עס, איז גאָט, און זיי, די שאדכאַנימ, זיינען
נישט מער ווי זיינע שליכים...

אַט אצינד ערשט עפענען זיך איר די אויגן, און זי זעט די
גראַבע מיטאָ פּעלער, ווי שענדלעך דאָס איז צו פארבינדן זיך מיט
א מענטשן איידער מע קען אים פריער גוט, ווער ער איז און וואָס
ער איז. אצינד ערשט גיט זי זיך א כאפ: גוואלד, ריבוינעשעלויקע!
ווי נאריש מיר יידן זיינען, ווי שלעכט מיר טוען, וואָס מיר לאָזן
זיך איינריידן, זיך פארבענדן אין שידוכים פונ יענע ליגנערס, וואָס
באדינען זיך נישט ריכטיק מיט דעם ווערטל „זיווג מן השמים“¹, ווייל עס
טויג זיי צו דער פארנאָסע. אפ אלצדינג בא א שידעך, ווי קרומ, נישט
גלייך ער מעג זיך זיין, האָבן זיי טאַמיד דאָס דאָזיקע איינע ווערטל,
די איינע טשווע אפ אלע טיינעס. אדעראבע, ענטפערן זיי, אלע
טיינעס אקעגן דעם, אשטייגער: עס געשיקט זיך נישט דאָס, געשיקט
זיך נישט יענע, ס'איז א ביסל קרומ, א שטיקל מומ — אדעראבע, אָט
דאָס גופע טאקע דינט ערשט פאר דעם בעסטן באווייז, אז ס'איז
פונעם איבערשטן, אז כאַטש עס דאכט זיך אין פלוג, ס'איז א ביסל
נישט אזוי, קומט דאָך אויס פאַרט טאקע אזוי... נאראַנימ גלייבן,
און עס פאלט זיי גאָר ניט איין צו פרעגן: וואָזוי ווייסן עס
אַט יענע ליגנערס, וואָס אויבן איז אויסגערופן געוואָרן, וואָס
גאָט וויל? האָט עס דען גאָט זיי דערציילט? און אויב יאָ אזוי,
ווי די דאָזיקע ליגנערס זאָגן, אז זיי זיינען שליכים פונ גאָט, וואָרטן
דאָך אלע שידוכים, וואָס ווערן דורכ זיי אויסגעפירט, באדארפט האָבן
א האפט, א קיעמ אפ אייביק. היינט פארוואָס זעען מיר אזויפיל אומ-

1 זיווג מין האשטאמימ.

גליקלעכע פאָרפּאָלקן, אזויפיל געוויינ און טרערן, סינע און קריג,
גרושעס און אגונעס צווישן אונדזערע יידן?..

— אוי, — רייסט זיך איר ארויס א זיפצ טיפ פונעם הארצן, —
ס'איז א שווינדל! די גאנצע זאך מיט די זיווינגים איז נישט מער
ווי א נארישקייט, אָפּנארעריג און באטריגעריי. דאכט זיך, עס ליגט
אויבן-אופ, אזוי דייטלעך, אז מע ברויכט נישט קיין איבערגעשפיצטן
סייכל דאָס צו פארשטיין, די מינדסטע ידענע אפילע קאָנעס ארייך
פארשטיין מיט איר מויעך. זי זעט עס ארויס בא זיך אליין אזוי בא-
שיימפערלעך אצינד. נאָר, גוואלד, ווו איז אָבער געווען איר סייכל
פריער? ווו איז געווען דער סייכל פונ טאטע-מאמע, נישט גוט צו
באטראכטן זיך פריער? צו וואָס איז אזוי דער ברענ צו כאטענעס,
גיכער-גיכער צונויפפאָרן קינדער? ריבוניעשעלוייעמ! מענטשן, אכוצ
וואָס זיי זינען זכאָרימ און נעקייזעס, זינען זיי דאָך עפעס דערצו
אויך מענטשן מיט א נעשאַמע, מיט א פרייע ווילן, מיט מענטשלעך-
קייט, מיט געפילן — און עס באדארף דאָך בא זיי אנדערש זיין ווי
בא בעהיימעס... צוליב כאפעניש און איילעניש, אָנ בארעכענונג איז זי,
ווי עס לאָזט זיך אויס, אריינגעפאלן גאָט ווייסט וועמען איז די
הענט אריין און איז אצינד אינ א גרויס אומגליק. זי איז נאקעט-
בלויז, נאָר אינ איין סיזנ קייידל אפ איר לייב, אָנ א גראַשן געלט
און עלנט ווי א שטיין אין דער פרעמד. וואָס וועט זיין דער סאָפּ
אירער דאָ און דער סאָפּ פונ אירע עלטערן דאָרט, אז זיי וועלן בא-
קומען די וויסטע בסורע וועגן זייער אומגליקלעכער טאָכטער? אזא
אומגליק, אזא שאנדע! ס'איז א בושע אין פאָנעם און א ווייטעק
אינ הארצן!

דאכט זיך, גענוג ביטער, גענוג פינצטער, און פלוצים — גיי
טרעפ א מענטשנס הארצ! — גיט איר א שיינ א שטיקל האָפענונג:
— ניין! — מאכט זי מעיאשעוודיק זיך זיין צוריק. — אומגעלעך!
לאָמיכ נישט זינדיקן מיט די רייד, כוישעד אימ זיין אומזיסט. עס
קאָנ זיך אויסלאָזן גאָרנישט... מע באדארף ווארטן, האָבן גע-
דולד, לאָז דערווייץ זיין שא! גוט וואָס דער באלעבאָס פונ דער
אכסאניע איז גראָד אצינד אוועקגעפאָרן אפ א פאָר טעג. לאָז ער
נישט וויסן, לאָז דערווייץ זיין שא!..
זי שטעלט זיך קוקן אין פענצטער. קוקט, קוקט און נעמט זיך

ארויס די אויגן קוקנדיק -- נישטאָ! אזוי איז איר פארגאנגען דער טאָג אין לייד, אין אנגסט, נישט צו נעמען אין מויל אריין עפעס עסן. באנאכט איז זי אנידערגעפאלן אפ איר געלעגער, ווי א דער-הארגעטע.

אפ מאָרגן פרי קומט אריין דאָס יידל מיט דעם בלינדן אייגל. איידל ווערט ווי פון טויט לעבעדיק, דערזענדיק פאר זיך א באקאנטן מענטשן, האגאמ ער איז בא איר פריער נישט געווען אזא כאַשעוו, און זי טוט זיך א לאָז, גאָר נישט ווילנדיק, אימ אנטקעגן מיט א ברייטן באַרעכאבע:

— אוי, א זייער אָנגעלייגטער גאסט, כ'לעבנ! ווען איך זאָל געווען וויסן, ווו איר ווינט, וואָרט איך נעכטן נאָך געקומען צו אייך אהיים... איר האָט געהערט?.. זאָגט, עפשער ווייסט איר עפעס?.. עפשער, הא, ווייסט איר ווו... ווו ער איז? — רעדט, פּרעגט איידל אין איינ אָטעם, ווערנדיק זיך מיט טרערן, נישט אראָפצונעמען פונעם יידל קיין אויג.

— איך האָב געהערט, געהערט! — רופט זיך אָן דאָס יידל שטארק ביזו, מאכנדיק דערביי מיט דעם גראָבן פינגער אהיין און אהער. — ער זאָל אזוי וויסן פון זיין לעבן צו זאָגן, דער מאַמזער, דער גאזלען, ווי איך ווייס פון זיין געבייט! הערסטו, אָט דאָס בין איך דאָך טאקע געקומען. עפשער ווייסט איר? — מיין פּרעגט איר? — מאכט איידל, פארקרימענדיק זיך, און שפּרינגט אָפ ווי אן אָפגעברייטע פונעם יידל אפ עטלעכע טריט צוריק. — גענוג געלט, גענוג צייט קאָסט ער מיך, אָט דער קאָלבוניק! — רעדט זיך דאָס יידל זינס, אלץ טאקע ביזו. — א-א, פייגערן זאָל ער דאָרט, ווו ער איז. קיין גוטס זאָל אימ נישט זיין, וויל ער וועט לעבן, פאר מיין געלט. איי, איך זאָל וויסן, ווו ערגעץ ער איז — העהעהע, וואָלט אימ שוינ, נישקאָשע, א רועך איז זיין טאטן אריין!..

איידל באדעקט דאָס פאָנעם מיט ביידע הענט, כליפעט, וויינט, צאפּלענדיק מיט די אקסלען, מיט אלע אייוורימ. דאָס יידל בא-טראכט זי שווינגנדיק, מעסט זי אויס פונעם קאָפּ ביז די פיס מיט דעם געזונטן אויג, און יענצ מיט דעם ווייסן פינטעלע ארבעט אויך, ווארפנדיק זיך ארום און אראָפּ.

— וויינט נישט, איך בעט אייך, א שאך איינערע אויגן, ווי
איך בין א ייד! — בעט זי דער ייד עפעס אזוי גערירט, ווי עס רייסט
אימ שטארק דאס הארץ. — נו, גענוג, טוט מיר די טויווע! האָט
ראכמאַנעס אפ איינערע יונגע יאָרן און לאָז זיין גענוג געוויינט! ..
לאָמיר זיך ניט נארן, איר זייט דאָך א קלוגע, און לאָמיר באַ-
טראכטן די זאך געלאסן, אזוי ווי עס איז. אינעמעסן האָט איר
דאָך דאָ גאַרנישט פארלוירן. אדעראבע, זאָלט איר מיר געזונט זיין,
אדעראבע, אינ דער ערד אריין אזא... איר מענט נאָך אופהייבן די הענט
צו דעם, וואָס לעבט אייביק, און מאכט א בראַכע, באַרויך שׂע-
פּאַטראני? נישקאַשע, כ'לעבן.

— אוי, איך בין געקוילעט! — קלאָגט זיך איידל, ווישנדיק די
אויגן. — בין געבליבן אזוי ווי איר קוקט מיך אָן אַט-אַ. האָב נישט
מער ווי דאָס איינציקע קליידל אפ מיר. אינגאנצן אַט-אַ מיינ פאר-
מעגן! וואָס קאָן איך אצינד טאָן, וווּ זאָל איך אצינד גיין, מיך
קערן, ווענדן?

— עט, כ'לעבן... ווי איך בין א ייד! — טרייסט דאָס יידל זי
מיט גוטע ווערטער. — גאָט איז מיט אייך, איר זייט דאָך דאָ עפעס
צווישן יידן, ניט אינ א וואלד ערגעץ צווישן גאזלאַנימ אָדער אינ
א העק ערגעץ, א מידבער, צווישן ווילדע כניעס, כאַלידע! פארלירט
נישט, איך בעט אייך, די האָפענונג!

— אָבער אצינד, אצינד איז דאָך שלעכט, פינצטער און ביטער,
א שרעק! — ווענדט זיך איידל צום יידל, מיט וועלכע זי הייבט אָן
איבערבטען זיך אינ הארצן פאר זיינע גוטע, עמעס-ידישע טרייסט-
ווערטער, און נעמט זיך אויסגיטן פאר אימ איר שווער געמיט: —
אוי, ביטער! צימ לעבן נישטאָ קיין גראַשן, און בין נאָך שולדיק
אנדערע. ער איז אוועק און מיך איבערגעלאָזט דאָ פאר א מאשקן,
א צוגאָב דערצו, וואָס איך בין געבליבן, וויי איז מיר, א וויסטע
אגונע. אפ דער אכסאניע קומט. מע האָט שוין אריינגעשיקט מאָנען.
דעם לאַנגן גרויסן כעזשבן אונטערגעשריבן האָב איך... היינט קומט
דאָך טאקע אייך אויך, איר האָט דאָך אפ מיר א וועקסל...

— נו, בעכיינ? זאָל מען נעמען בא אייך די נעשאַמע? זאָלט
איר זיך צערייסן, זיך נעמען שטארק צום הארצן און כאסוועכאָלידע
שטארבן, אָדער זיך, סאָנע-ציען, א מייסע אָנטאָן, מיר נישט, דיר

נישט? גאנץ סייכלדיק, כ'לעבן!.. אדער אבע, ווייל עס קומט פון אייך אנדערע, דעריבער טאקע ליגט אפ אייך די שולד אָפּצוהיטן, ווי גאָט איז אייך ליב, אייער געזונט, טייער צו האַלטן אייערע שיינע אויגן, אייער ליב און אלץ מיטאנאנדער, קעזיי איר זאָלט קאָנען, פארשטייט איר מיך, ארבעטן, פארדינען אי פאר זיך אי פאר יענעם, זיך ארומ-צאָלן ביסלעכווייז מיט אייערע באַלעכויוועס. נישקאָשע, עס האָט זיך באַ ידן אזעלכע זאכן שוין געטראָפּן. איר זייט ניט די ערשטע, ניט די לעצטע... איך, פון מיין זייט, אָכ, בין גרייט צוואַרטן. אבי גע-זונט, זייט איר באַ מיר אַ גרויסער באַטועכ... נו, וואָס זשע, זאָלט איר מיר געזונט זיין, איז דאָ פאר אזא אומגליק? איי די מוירע, וואָס איר בלייבט אַן אַנווע-עט! נאָכאמאָל טאקע עט, נארישקייטן, כ'לעבן! מיר וועלן, מיט דעם אייבערשטנס הילף, מיסטאמע געפינען דערפ אַ אויך אַ טאכער, נישקאָשע!..

איידל פילט זיך זייער גערירט פון אזעלכע קוויקנדיקע טרייסט-ווערטער און ווייסט נישט רעכט ווי צו דאנקען דעם יידל פאר זיין גוטסקייט, וואָס ער שטייט איר ביי אַין דער גוים. זי בעט זיך איבער מיט אים שוין אינגאנצן באַ זיך אַין הארצן און דערלאנגט אפ אים שווינגנדיק אַ פריינטלעכע בליק, וואָס איז פיל בעסער ווי גערעדט.

— אָט ווייסט איר וואָס, — זאָגט דאָס יידל מיט אַ געבעט, אָנעמענדיק זיך באַם הארצן, — דערווייל, איידער ווען, איידער וואָס, וואָלט איך אייך געבעטן, קומט, כ'לעבן, צו מיר אפ קווארטיר. אַ שטוב איז באַ מיר אַ גרויסע, כאַדאָרימ זיינען דאָ גענוג פאר מיר מיט מיין ווייב, און פאר אנדערע אויך, וועט זיך געפינען פאר אייך אויך אַ צימער. הא, וואָס זאָגט איר?

איידל קווענקלט זיך עפעס, אָן ווערטער.

זאָגן יא, איז עפעס פריקרע. וואָס פאר אַ פאָנעם וועט עס האָבן פאר זיין ווייב? זאָגן זשע ניין, איז נאָך ערגער: זי איז דאָך גע-בליבן ווי אפּן וואסער, נישט האָבנדיק ווי אנדערצולייגן דעם קאָפּ... דאָס יידל אָבער האָט, ווי אַריינקוקנדיק גוט אַין איר הארצ, אונטער-גערוקט איר אזעלכע ווערטער, וואָס זאָלן זי נעמען.

— באַ מיין ווייב, — זאָגט ער, — וועט עס שטארק אָנגעלייגט זיין, ווי איך בין אַ ייד!.. איך זאָל אזוי לעבן, ווי איר וועט איר

דערמיט מאכט גרויס פארגעניגונג. זי איז, לעבט זאל זי מיר, זייער א גוט מענטש, א מאכניס-אויבעכטע, נישטאָ איר גלייכונג, איטלעכער איז איר ליב. א שעם האָט זי, אפּ אלע ווייבער געוואָגט געוואָרן!.. פאר-דינענ וועט איר, נישקאָשע. איך וועל שוין טראכטן, אז איר זאלט פארדינען. מיילע, וואָס איז דאָ צו ריינדן? עט, גאָרנישט! מיר וועלן זיך, אימירצעשעם, נאָך אָפּרעכענען, אבי געזונט... אָט גיי איך בא-צאלן פאר אייך אפּ דער אכסאניע.

„א יידישע נעשאַמע קאַן מען טאקע ניט שאצן!— טראכט זיך איידל נאָך דעם, ווי דאָס ייִדל איז ארויסגעוואנגען. — אפּן אָנבליק איז ער, דאכט זיך, עפעס נישט אזוי, אונ וואָס אָבער פאר א גוט הארץ ער האָט! א ייִד בלייבט טאקע א ייִד... ווי מעס ער מעג זיך זיין פונ דרויסן, אזוי שיינ, אזוי ריינ איז ער אינווייניק, ייִדישע קינדער זינען טאקע, ווי עס שטייט, ראכמאַנימ בניי ראכמאַנימ... נאָט זאָך מיך נישט שטראָפּן פאר די זינד, איך האָב עס פריער אינ אימ גאָר ניט ארויסגעזען אונ אימ נישט געקאָנט לייַדן.“

בעשאַס איידל טראכט דאָ אזוי, באדויערט אונ האָט שטארק כאַראַקטע, וואָס זי האָט אין הארצן אומזיסט-אומנישט פיינט געהאט פריער אזא קאָשערע נעשאַמע, קומט אריין דאָס ייִדל צוריק, נעמט ארויס איידלעך פונ דער אכסאניע אונ פירט זי אָפּ צו זיך אהיים — צו זיין ווייב שיינצע.

עס פארשטייט זיך, אז זיין ווייב איז שיינצע, איז ער, דאָס ייִדל, הייסט עס, מיט דעם בלינדן אייגל — איר מאן; ער, לייזוי באַכער, מיט זיין קאָוועד אליין!

אינ דער דאָזיקער גאנצער מינסע מיט איידלעך איז שמערל, דער מאן קלומערשט, אונ לייזוי באַכער געווען יאדאכאס. דער באַל-אכסאניע, אן אויסגערויכערט לילקעלע, א געוועזענער מעשאָ-רעס, א פאקטער, וואָס פארשטייט אן אייסעק, האָט אויך בא זיי געטאנצט אין קאַן. די דאָזיקע פארשויענע האָבן דאָ געמאכט די שפיל גאָר ווי אין טעאטער. איטלעכער האָט געשפילט זיין ראָליע ווי א מיסטער. האָדל די מעקלערן, וואָס איר שטייגער ארבעט איז לויפן, שמעקן, אריינשטעקן א צונג אונ ארייננווארפן זיך אין דער מיט, געבעטן צי ניט געבעטן — זי האָט, ווי א שאלאטן-שאמעססע, זיך אויך געדרייט, הינטן-ארום, אינ דער שפיל. זי האָט עס אָנגע-

שמעקט שמערלענ בארד בא זיין אַנקומענ מיט איידלענ. דאָס איז
זי, האָרל, אריינגעפלוויגנ ווי א באַמבע אינ דער הייסער רעגע
טאקע צו אימ אפ דער אכסאניע, אונ פאר גרויס פרייד, שטארק
צעטומלט, האָט זיכ איר געעפנט דאָס מויל, אונ שיר-שיר וואָס זי
האָט נישט אָנגערופן שמערלענ בא זיין עמעסנ נאָמענ נאכמענ-טרייטל.
זי וואָלט געקאָנט אָנמאכנ א גוטע כאסענע, עפענענ, נישט אינ דער
צייט, איידלענ די אויגנ. נאכ... נאכ... דער אָנהייב פונ נאכמענ,
זיין אייגנטלעכער נאָמענ, האָט זיכ איר שוין געקויקלט אויס דעם
האלדו. א גליק, וואָס שמערל האָט זיכ געכאפט באצייטנס, אפ
איר א היק געטאָנ אונ זי, מעכילע, ארויסגעטריבנ.

דער פינפטער קאפיטל

דאָ, באַ לייַווי באַכער אינ הויז, שטעלט זיך פאַר איידלען אַ
נייע וועלט מיט נייע צאַרעס. די סריערדיקע צאַרעס זיינען געווען
אַ רעקעבל אקעגן די ווייטערדיקע, אַ האַקדאַמע גאָר צו דער מיסע,
וואָס הייבט זיך ערשט דאָ מיט איר אָן.
די מיסע אליין איז זייער אַ שרעקלעכע, אָבער, אוי וויי! אַ
גאַנצ געוויינטלעכע! אַ מיסע, וואָס טרעפט זיך קימאט יעדן טאָג
מיט נאָך פיל אַנדערע, אזוי ווי איידל אינ זאק אריינגענארטע,
אומגליקלעכע יידישע טעכטער; אַ מיסע, וואָס האָט נאָך פון גאַנצ
לאַנג ווי אַ פארשעפטע קרענק זיך אריינגעכאַפט, גאָר עפעס מיסע-
סאָטן טאַקע, צווישן אונדז ייִדן, צווישן אזאַ קאַשער פּאַלק, אָפּגע-
היט פון זינד, ווי דאָס פּאַלק ייסראָעל, אונ עס איז זי נישט פּאַטער
צו ווערן ביז אַצינד!.. דער טאַמזיס, דער אינהאַלט פון אזאַ
מיסע איז קימאט טאַמיד דער אייגענער, אונ מע פארשפּאַרט וועגן
דעם אַ סאַכ צו רייַדן. עס הייבט זיך אָן מיט גוטן, דערנאָך גייט
עס מיט בייזן. עס האָט אינ זיך אַלערדיי טאַמען — זייער אונ ביטער,
קאַלט אונ ווארעם, עסעניש אינ זיך אונ יעסודימ, ווייטעקן פונעם
לייב. ס'איז דאָ דרינען, פון איינ זייט: גרינאַטע אינווייניקסטע, אינ
דער נעשאַמע, פונעם פילן די שולדיקייט אָפּצוהייטן זיינ אייגענעם
ווערט, דעם מענטשלעכע קאָוועד אונ אָרנטלעכקייט; פונעם פילן
מירדע פאר זינד, בושע פאר גאָט אונ פאר לייט, וואָס זיינען איינ-
געוואָרצט אינ דעם מענטשנס האַרצ. אונ פון דער אַנדערער זייט: אָן-

געטאָנענע יעסורים, געברענטע, געבראָטענע לייד — צוואַנג, פּינ, קלעפּ, הונגער און קאָלאַמינע פּוראַניעס, אויסגענארטע וועקסלענ, באלע-כּויוועס, שלעק, אָנשיקענישן, מיַעסע יעיצער האַרעס אזעלכע, וואָס רייַצן, צעקאָכן די געבליטן. עס ווערט אינווייניק אינ זיך פּונ די אלע דאָזיקע זאכן א שטורעם, א קאָכעניש, א ראַנגלעניש, א שווע-רע, שטארקע מילכאַמע, און דער זינדיקער מענטש, פלייש און בלוט, האלט ניט אויס — און פאלט!..

איידל, נעבעך, איז געפאלן!..

א היפשע צייט האָט זי ווי מיטן טויט זיך אוועקגעראַנגלט מיט די אלע גרויסע ביטערע יעסורים, וואָס מע האָט איר אָנגעטאָן, אלץ זיך געשטארקט, אינדיינדיק זיך נייסימ-וועניפּלאַעס, עפשער וועט איר געדאַטן צו דערווייכן מיט אירע בלוטיקע טרערן די הער-צער פון די פּייניקער אירע, זיי זאָלן זי אָפּלאָזן; אָדער עפשער גאָר וועט איר געשען א נעס פון זייערע הענט שטילער הייס און-טרונען צו ווערן — נאָר די צייט אָבער האָט איר באוויזן, און דאָס אלצדינג איז כּאלוימעס. גיכער איז צו רידן א שטייג, ווי יענע רעשאַמיס פּארשטאַקטע הערצער, און שטילער הייס ארויסאנווענען זיך איז גאָר ניט קיינ גוט מיטל, דאָס קאָן נאָר פּארגרעסערן דאָס אומ-גליק און ברענגען פיל צאָרעס זיך און אירע ליבע. אצינד — האָט זי זיך באַרעכנט — בין איך ווייניקסטנס אליינ אומגליקלעך, שא, שטיל, פּאָרדעקט די כאַרפע, ווער קען מיך, ווער ווייסט מיך? ס'איז נאָך פּאָרט א האַפּענונג דאָ אפּ שפעטער, אויסקויפּן זיך אמאָל פון די שיינע-לייט, ווערן פּרע; גאנווע איך מיך אָבער ארויס, איך פאל ווען ס'איז מעגלעך, וועלן די שיינע-לייט, נישקאַשע, מיך געפּינען, וווּ איך וועל זיין. זיי וועלן טרעפּן צו מיר אהיים, איינגעבן אפּ מיר די וועקסלען, עס וועט זיך ארויסשטעלן, איך וואָס פּאָר אַ הויז איך בין געווען. טאטע-מאמע וועלן זיך שעמען צו ווייזן פּאָר לייט, וועלן פּאָר גרויס צאָר, כּאָלילע, שטארבן, די שוועסטער, נעבעך, וועלן פּאָרויפּן, נישט קאָנען קומען צו קיינ שידוכים, און פּונעם גאַנצן הויזגעזינד וועט ווערן א טעל"....

פּאָר איידלעך איז קיינ אויסוועג נישט געווען. זי האָט געליטן, זיך געראַנגלט ביז די רעצטע קויכעס — און איז געפאלן!..

יָאָ, איידל, נעבעך, איז טאקע געפאלן, אָבער טיפּ געזונקען

איז זי נישט. מע האָט בא איר צוגענומען דאָס געוונט, אָבער די בעשטאַמע, א מאטאַנע פֿונ גאַט, — דאָס צונעמען בא איר האָט מען נישט געקאָנט. עס האָט אינ איר זיך געקלאַפט א מענטשליכ הארץ מיט געפילן פֿונ גוטסקייט און ראכמאַנעס. זי האָט געפילט דאָס ביטערע הארץ פֿונ פיל אנדערע אומגליקליכע כאווערטעס דאָרט, איז זיי בייגעשטאנען אינ די נויט, געווען פאר זיי בעשאס אמאָל א קאס, א רוגוע, א גוטע מייליצטע, זיך ארויסגעשטעלט פאר זיי אקעגן לייזונג און דער מומע שיינצע, נישט קוקנדיק דערופ, וואָס זי פלעגט אָפט דורכ דעם האָבן יעסורימ, צוציען צו זיך סינע און לייז.

די כאווערטעס האָט דאָס הארץ געצויגן צו איידלען, זי איז בא זיי געווען דער קאָפּ. מאלווינקע, א יאָדערדיק מייזל, א קלוגס, א לעבעדיקס, א פריילעכס, מיט א ברייט פאַנעם און א פאריסן בעזל, האָט איידלען געקרוינט מיט דעם נאָמען „אָפיצערקע“ — און אזוי האָט זי געהייסן בא איטלעכנ. די „טערקיניע“ אפילע, וואָס פריער איז זי געווען די עלטסטע, האָט מויכל געווען אפ איר קאָוועד און איז צוגעקאָכט געוואָרן צו איידלען, האָט אינ איר געקלעפט נאָך פיל מער פֿונ אלע אנדערע.

נאָר די מומע שיינצע אליינ, זי האָט איידלען פֿינגט געהאט שטארק פֿונעם גאנצן הארצן, קיינ אנדער נאָמען פאר איר האָט זי נישט געהאט, ווי די „אגונע“, קעדיי צו שטעכנ זי דערמיט. די מומע שיינצע האָט, ווי עס איז באקאנט, געוועלטיקט בא זיך אינ הויז גאָר א שרעק, געוואָלט, אז כוז איר דאָרט זאָל קיינער נישט טאָרן אופהייבן א קאָפּ, האָבן עפעס א ווילן. דער שטייגער אירער איז געווען זיך אלץ צו קלאָגן אפ היינטיקע צייטן, אפ היינטיקע מענטשן.

— נישטאָ, — פלעגט זי קרעכצן, — נישטאָ אמאָלדיקע יאָרן! אמאָל איז א באלעבאָסטע געווען א באלעבאָסטע. עס האָט מיט אים-לעכער פאר איר אינ שטוב געמאָרדעוועט. און היינט? היינט ווילט זיך עס „זיי“ אויך האָבן א דייע... אויך מיר מענטשן!

איז איינע געווען זייער שיינ, פלעגט עס די מומע שיינצען אינ הארצן שטארק פארדריסן, און פלעגט זיך שטעלן מיט יענער פארהערן, דערציילן איר פֿונ יענע גוטע יאָרן, ווי שיינ זי איז גע-ווען אמאָל, אז מע האָט זיך פאַשעט אפ איר געהאנגען. פֿונדעסט-

וועגן האָט זי זיך נישט איבערגענומען און געהאט פאר דער באלע-
באַסטע דאָס ניינעריקע...

קיינ אנדערע ווערטער זיינען בא דער מומע שיינצען ניט גע-
ווען פאר איינער, וואָס עפעס נאָר נישט אזוי, ווי:

— אויך מיר א מענטש, דו כצופע איינע!.. א גוילעם ביסטו, אנאָנ-
געמאַלטער גוילעם, א שטיק פלייש, א שטיק סכּוירע, ווייטער גאַרנישט!..
א דאמ-סוינע איז דעריבער די מומע שיינצע געווען איידלעך
אי פאר איר שיינקייט אי פאר דער האָזע אירער צו מענטשלעך זיך
אליין און איינצוגעבן אירע כאווערטעס סיכל, אז זיי זיינען אויך
מענטשן, מישטיינסגעזאָגט, פונקט פארקערט פון איר טוירע. זי
פלעגט בא ארטלעכער געלעגנהייט זיך באקלאָנג אפ איידלעך, אז זי
האָט פארגעסן דאָס פיל גוטס, וואָס מע האָט איר געטאָג, בעשאַס
בלייבנדיק אן אַגונע, איינגעטונקט אין כוויזעס, נאקעט, הונגע-
ריק; ווען נישט לייזוי אירער, ווען נישט זי, די מומע, הייסט
עס, וווּ וואָלט אהינגעקומען איר געביינ?

בא דער מומע שיינצען האָט, נאָך איר שטייגער דענקען,
איר שטייגער דערצייגונג, זיך געקאָנט טאקע לייגן אין קאָפּ, אז זי
איז גערעכט, און זי פלעגט אויסלאָזן געוויינטלעך דאָס צעטל כסאָ-
דימ אירע מיט א טיינע:

— ריבוינעשעלוינעם, וואָס איז היינט פאר א וועלט? וואָס זיינען
עס היינט פאר א מענטשן?..

איידלעך האָט אין דער מיטערע לאַגע אירער צוגעגעבן קראפט
אויסצוהאלטן די ביטערע פיינ אָט דער דאָזיקער געדאנק, וואָס גאָט
איז א יודע לבבות¹, ווייסט דעם מענטשנס הארצ, דער איקער
איז אימ א ריינע, אומבאפֿלעקטע נעשאַמע. גרויסע צידקאָניעסן, צנועס
זיינען, ווי עס שטייט געשריבן אין ספאָרימ, אויך געווען געפאנגען
אמאָל אזוי, ווי זי, געפייניקט, געצווונגען געווען, נעבעך, — און דער
גוטער גאָט האָט זיי מויכל געווען די זינד צוליב דער ריינער נע-
שאַמע זייערער. ער האָט געזען זייער פיינ און זיי געהאָלפֿן אויס-
צוקומען מיט דער צייט. איידל האָט אויך געהאָפט אויסגעלייזט צו ווערן פון-
נעם געפענקעניש, האָט אלץ געהאָפט, געהאָפט — און לעסאָפּ...

1 יורייא לעוואָוויוס.

דער סאָפּ אירער איז געווען, ווי דער סאָפּ פון אלע אומגליק־
לעכע, איר גלייכנ — א קרענק, א פּלאַג, וואָס האָט זיך צו איר צו-
לעצט אריינגעכאפט אין די ביינער. א היפשע צייט איז זי אוועק־
געלעגן אין שפיטאַל, אין אן אָפּגעזונדערטן כיידער דאָרט, אָפּ-
געריסן פון דער וועלט, פארוואָרפּן, פארגעסן, ווי א פארדארטע בלומ,
א צעבראָכן קיילע, א שארבן, וואָס נוצט נישט מער קיינעם, וואָס
מע מיידט עס אויס און שניעט זיך עס אָנצוקוקן.

די מומע שיינצע איז אין דער גאנצער צייט אפילע קיין
איינציק מאָל נישט געקומען געוואָר ווערן צו איר. זי האָט אויך
פארבאָטן און שטארק אָפּגעהיט, אז די כאווערטעס אירע זאָלן אהין
צו איר די נאָז נישט ווייזן. זעלטן נאָר פלעגט זיי נאָכ פיל מי
געראָטן איבערצושיקן איר א ביסל איינגעמאכטס, צום קוויקן זיך,
דורכ מאלווינקען, וואָס פלעגט זיך איינשטעלן ביגניווע אריינצוכאפּן
זיך צו איידלען מיט דער איבערגעפעקלטער טרייפער סכוריע.

אז האָדל די מעקלערן איז איינמאָל אוועקגעזעסן א פאָר שאָ
בא שיינצען אין צימערל, שוין זאט אַנריינדיק זיך מיט איר איבער דער
היינטיקער פארדאָרבענער וועלט און די היינטיקע שלעכטע צייטן, שוין
מעקאיעם זייענדיק אויך איינטונקען א שטיקל לעקע, פארוכנ דעם
ביטערן טראָפּן און זיך שוין געקליבן אוועקצוגיין, האָט זי זיך
פּלוצים א כאפּ געטאַן, גלייך ווי זי וואָלט זיך דערמאָנט אָן עפעס
זייער א וויכטיקער זאך.

— אוי, שיינצעניו, גוט וואָס האָב מיך דערמאָנט! האָב מיר
געקאָנט אוועקגיין — און דיר נישט קיין וואָרט. דו הערסט, שיינצעניו?
נעכטן גיי איך מיר גראָד פארביי דעם שפיטאַל, טראכט איך מיר:
הא! לאָמיק, כ'לעבן, אריינגיין צו דער יעפייפע דינער, צו דער
אגונע, ווי זי הייסט בא דיר, א קוק טאָן, וואָס זי מאכט. אוי, וואָס
זאָל איך דיר זאָגן, נעשאַמע מינע? מאכט זאָלן אזוי, ריבוניעשעלוי-
לעם, אונדזערע סאָנימ, אלע וואָס ווינטשן אונדז ביזן! ס איז זי
נישט צו דערקענען, אזוי פארענדערט האָט זי זיך. ווו שיינקייט,
ווו ליב — אינגאנצן, באהיט זאָל מען ווערן, הויט און ביינ!
איך זאָל דערלעבן זען אזויפיל גוטס, ווי עס האָט מיר זיך געשטעלט
טרערן אין די אויגן און געריסן דאָס הארצ, קוקנדיק אפ איר, ווי
זי ליגט שוואך, צעבראָכן אפּן בעטל דאָרט. זי האָט אָנגעשטעלט

אפ מיר א פאָר געשוואָלענע, פארלאָפּענע אויגן און געקוקט שווינגן-
דיק מיט א זיפּ. זי קוקט, קוקט, און פונ די אויגן קאפּ-קאפּ הייסע
טרערן. איך טרייסט זי, שטארק זי, ווי דער שטייגער איז, מיט ווער-
טער, כאָטש איך האַרצן באַ מיר ווייט איך זייער גוט, און ס'איז
אומזיסט די רייך: זי איז אַ צעבראָכענער שאַרבן. פונ גאַטס וועגן
האַב איך געזאָגט, ניט אויסגערעדט זאָל עס זיין, אַ ליגן, און דו
גריסט איר גאָר פּריינטלעך און פּרעגסט, וואָס זי מאַכט. קוימ האָט
זי עס דערהערט, איז זי פּאַרציטערט געוואָרן מיט אלע אייווירימ.
עס האָט זיך איך איר אָנגעצונדן דער גענעם— די אויגן פּלאַמפּיער,
און פונעם מויל גיסט זיך פּעך און שוועבל: בייזע, שטילע קלאָלעס.
האלעווי ווי דו האָסט זיי נישט געהערט, אזוי זאָלן זיי דיר ניט
שאַטן. לאָזן זיי אויסגיין צו סאַנימס קעפּ, צו מעשווענע הינט,
האלעווי, ריבוינעשעלויטלעם!

— גאַמיין! — צעלאָזט זיך די מומע שיינצע אפּ אַ קאַל, אופּ-
שפּרינגענדיק פונעם בענקל, גלייך ווי אַ שלאַנג וואָלט זי אַ ביס גע-
טאָן. — נו, אדעראַבע, זאָג, איך פּרעג דיך, וואָס איז היינט פּאַר אַ
וועלט? אַט האָסטו דיר דעם דאַנק פּאַר דער טויווע, וואָס מיר
האַבן איר געטאָן!.. דער מאַן מיינער איז איר בייגעשטאַנען אין
די נויטן בעשאַס זי איז געבליבן אַ וויסטע אַגונע, נאַקעט און בלוזי,
עלנט ווי אַ שטיין, כאָטש נעם און וואַרפּ זיך אין וואַסער אַריין.
נישט גענוג, וואָס ער, מיינער, האָט זי נישט געמאַנט זיין אויגן
געלט, אַ גאַנצער קאַפיטאַל, וואָס קומט אים פונ איר, האָט ער נאָך
אויך אנדערע אויסגעצאָלט כויוועס פּאַר איר. אַ פּאַרלוירענע, אַ פּאַר-
פּאַלענע נעמען מיר זי צו זיך איך הוין אַריין. נא דיר, נא, אַלצדינג
וואָס אַ מענטש באַדאַרפּ!.. זי עסט אונדזער זאַלץ און ברויט, טראָגט
אונדזערע קליידער. פּאַרשטייסט, וואָס איר פּעלט? זי עסט, טרינקט,
פּוצט זיך, לעבט און טוט זיך אָן ווילטיק, אַלץ פונ אונדזער גוטס.
אואַדע האָט מען זיך וואָס צו באַקלאָגן! אַי וואָס, עס מאַכט זיך
אַמאָל עפעס אזוינס, ניט דאָ געדאַכט, ניט פּאַר אונדז געדאַכט, מיינע
וואָס, ווער איז דרינען שוועדיק?.. וויאזוי זשע, פּרעג איך דיך, זאָל מיר
נישט צעזעצט ווערן דאָס האַרצ הערנדיק, און אזוינע, איך בעט דיך
מעכילע, און... און...

— שיינצעניו, נעשאַמעניו, איך בעט דיך, עס דיר נישט אָפּ

אזוי דאָס האַרצ, האָב ראַכמאַנעס אַפּ דײַנ געזונט! אומזיסטע קלאָ-
לעס פאַרשווינדן מיטן רויכ אַפּ פּוסטע פּעלדער, אַפּ וויסטע וועלדער.
איכ שווער דיר, שיינצעניו, דו זאָלסט אזוי לעבן, אזוי געזונט זײַן,
ווי איכ האָב כאַראַקטע, ווי בײַז איכ בין אַפּ מיר אַלײַן, וואָס איכ
האָב דיר גאָר דערציילט אזוינס. נו, באַדאַרפסטו נאָכ אַ בעסערן
באוויז, ווי שטאַרק כאַראַטע איכ האָב? איכ בעט דײַך, האַרצ,
קרוינ, טײַערע נעשאַמע מײַנע, נעמ עס דיר נישט אזוי שטאַרק צום
האַרצן, שאַ, כּלעבן, באַרויך זײַך אַ ביסל! ווען נישט מיר צוליב,
טו זשע עס, איכ בעט דײַך, צוליב דיר טאַקע, צוליב דעם נעפעש
דײַנעם. אַ ראַכמאַנעס, נעבעכ, אַפּ דײַנ געזונט!..

אזוי האָט געזאָגט האַדל, פאַרשנירנדיק די ליפּעלעכ מיט אַ קאָף
פּונ געבעט, ווי באַ די טכינעס, און זײַך אַפּגעוויבן פּונעם זעסל,
וואַרפּנדיק הינטערווײַלעכס אַן אויג אַפּ אַ גרויסן, בײַכיקן בוטל מיט
ווישניק, וואָס שטייט פאַרוקט אינ אַ ווינקל.

— וויסטו וואָס, שיינצעניו? — מאַכט האַדל. — איכ טראַכט,
אַז אַצינד וואָלט דאַפּקע דיר נישט געשאַדט נעמען אַ קאַפּעלע וויש-
ניק צו באַרויךן זײַך.

— וואָס מײַנסטו, איכ וועל דײַך טאַקע פּאַלגן, ענטפּערט די מומע
שיינצע, סאָפּענדיק ווי אַ גאַנדז, שיר ניט צעשמעלצנדיק זײַך פאַר
פּעטקײַט, נאָר מיט דעם טניי, אַז דו, האַדל, זאָלסט מיר נישט
אַפּזאָגן אויך פאַרוכנ. זײַער גוטער ווישניק!

— אַכ, פּונ דײַנ געזונט וועגן וויפּל איך וועל קאָנען! — לאָזט
זײַך האַדל אײַנרײַדן און נעמט זײַך העלפּן שיינצען אַפּצוהײַבן
דעם בוטל.

אָוועקגעאַנגען איז האַדל, ווי מע זאָגט, בעגילופּן, גאַנצ פּרײַ-
לעכ. דער מומע שיינצען האָבן זײַך צעשפּילט די געבליטן, — די
עדערלעכ, הייסט עס, נישט, כּאַלילע, די „נערוון“, — זײַך האָט זײַך
צוגעלייגט שלאַפּן, פאַרגעסנדיק זײַך אָן אײַרלעך און ניט זעענדיק
זײַך אפּילע אינ כּאַלעם.

אײַרל איז אינ אַ צײַט אַרומ אַרויס פּונעם שפּיטאַל שטאַרק
פאַרענדערט. שלאַפּ, צעבראַכן, געל ווי וואַקס, אויסגעדאַרט, אויסגע-
טריקנט, די האַר אויסגעקראַכן, אינ אַן אַלט, אָפּגעבליאַקעוועט קליידל,
און, נישט האָבנדיק קײַן אַרט, וווּ דעם קאַפּ אַנידערצולייגן, איז זײַ

בלויז, הונגעריק, פארשמאכט צוגעקומענ אָונט-צײַט צו לײווי באַכערס
הויז. די מומע שײַנצע האָט, דערוענדיק זי פונדערווייטנס, פאר-
שפארט פאר איר די טיר — און זי, נעבעכ, איז געבליבן געפלעפט,
נישט צו וויסן, וווּ די ערשטע צײַט כאַטש זיכ אהינצוטאָן, וווּ די
נאכט איבערצולעבן.

די נאכט יענע, — איינע פון די שײַנע זומער-נעכט, ווי עס
האָט אינ אָנהייב אויסגעזען, א שווארצ-כײַנעוודיקע מיט א הימל-
בלויזענ שלייער און א שטערנטיכל, שײַנענדיק ווי בריליאנטן, א
ליבלעכע, א מילדע, א פריינטלעכע, אונטערטראָגנדיק יעדן אונטער
דער נאָז שמעקעדיקע רײכעס פון גרינווארג, אלערליי קרײַטעכצער
און לאָזנדיק הערן דעם אוילעם אן אומזיסטיקן קאָנצערט פונעם
סאָלאָוויי, דעם וועלט-בארימטן זינגער; דאכט זיכ שײַנ, פנינ, א לעבן
גאָר א מעכניע — פלוצימ איז זי, ווי אזוינע, וואָס קומט איר אָן
דער שײַנענע, עפעס אינגאנצן איבערגעביטן געוואָרן! עס רוקט זיכ
אפ איר אָן א שווארצ-פינצטערער וואָלקן, זי באקומט א פארכמורעט
פאָנעם, א מעשווע-וויילדע געשטאלט, אויס ליבלעכקײַט, אויס מילד-
קײַט, — זי איז קאַרט — אייז! אויסגעלאָשן מיטאמאָל ווערן בא איר
די ליכט, זי הייבט אָן שטארק קאפריזען, בלאָזן פון זיכ,
גאָר א שרעק. עס בלאָזט, עס שטורעמט, עס קערט די וועלט.
גרעסער, גרעסער ווערט דאָס פינצטערניש, עס היילט, עס סווישטשעט
און עס שפרינגען, טאנצן, דרייענדיק זיכ, עפעס נאָר רוכעס. פאר-
שטומט ווערט דער סאָלאָוויי, לייגט באהאלטן צווישן בלעטער פון
צווייגן, און דער אוילעם צעלויפט זיכ געשווינד אינ די הייזער,
גאנצ זיכער בא זיכ, אז היינטיקע נאכט האָט ערגעצ אינ וואַלד זיכ
אופגעהאנגען א מעכאשעפ.

אפ דעם אנדערן טאָג אינדערפרי האָט מען בא לײווי באַכער
אינ גאָרטן געפונען איידלענ הענגענדיק אפ א בוימ...
וועמען איז עס אָנגעגאנגען אזא נעפעש, מיטשײַנסגעזאָגט, ווי
איידל, אשטייגער, אז זי האָט זיכ געהאנגען?

— כן יאברו!¹..

איז דען אזעלכע ווערט גאָר פון איר צו ריינדן, זי אפ דעם

1 קיינ ויוויידו.

מייל צו ברענגען? עס פארשטייט זיך, אז ניין, א שיינע ריינע קאפאָרע...! אָנגעאנגען איז זי נאָר אירע כאווערטעס, אוועלכע נע-פאשעס, אזא „סכירע“, ווי זי אליין, מישטיינסגעזאָגט. דער טאָג פון איידלס טויט איז בא זיי אלע געווען א טרויער. איר לעבן פון אָנהייב אָן אונ דער וויסטער סאָפּ אירער האָט זיי געריט בא דער לעבער, שטארק אָנצוהערעניש געגעבן, ווי ווייט אומגליקלעך, ווי טיפּ דערנידעריקט זיי זיינען — אונ זיי האָבן זיך שטארק פארטראכט... נישט מאכנדיק קיין לאנגע, גרויסע צערעמאָניעס, האָט מען איידלעך, אזוי ווי זי איז, אריינגעוואָרפן אין א מיסט-וועגעלע, געפירט צום בעסילעם אונ זי באגראָבן ווי א הונט אונטער דעם פלויט דאָרט. אפּ דעם פרישן קיווער איז געשטאנען די טערקניע אונ מאל-ווינקע, אראָפּגעלאָזט די קעפּ, אונ ביטער געיאָמערט, געקלאָגט. — ע-ע-ע! — טוט מאלווינקע א זאָג, ווישנדיק זיך די אויגן אונ א מאכ געבנדיק מיט דער האנט. — פארפאלן! פארבייס די ליפן — אונ שא, שוועטער!..

— איר, עס קאָכט, זירט דאָס הארץ, איבערפול מיט ווייטעקן, אונ עס ליפן אויס, גיסן זיך אליין הייסע ביטערע טרערן, — רופט זיך אָן די טערקניע, אָנכאפנדיק זיך באַם הארצן. — אז אָך אונ ווי צו אונדזער לעבן, אז אָך אונ ווי צו אונדזער טויט... אָט האָסטו דיר אונדז דאָ אונטער דעם פלויט אונ דאָרט, — זע נאָר, אוי-ווי, איבער דעם פלויט!..

— איבער דעם פלויט, זאָסטו? — מאכט זיך מאלווינקע קלוי- מערשט נישט פארשטייענדיק. — שפינען-געוועב זע איך דאָרט מיט הוילע הייטלעך פון פליגן.

— אָט דאָס, שוועסטער, ביסטו, בין איך, זיינען מיר אלע, — מאכט די טערקניע, אָנשטעלנדיק א פאָר רויטע פארשוואַלענע אויגן פון בלוטיקע טרערן. — יאָ, זייער גלייכ טאקע געזאָגט: שפינען-געוועב, שפינען! די שפינען אונדזערע פארפלאַנטען אונ נאָגן אונדז, געפאנגענע אין דער נעץ, נאָגן, נאָגן ביז צו לעצט, גייען זיך ווייטער זייער וועג, זוכן פרישע נייע קאָרבאָנעס — אונ מיר, אויסגענאָסטע פליגן, הענגען, פוילן!.. איר, א צעזעצעניש! — צע-וויינט זיך שטארק די טערקניע, שלאָגנדיק זיך אין הארצן. — לאַמיך כאָטש א ביסל זיך אויסריידן דאָס הארץ. הערט א מיסע! יענע,

וואָס פֿינדיקן, פארפירן, נאָגן, זיי זינען עס די פֿינע לײַט, און די
געפֿיניקטע, פארפירטע, אויסגענאָגטע זינען... דו ווייסט וואָס? א
כארפע, א שאנדע צו זאָגן. יענע פֿינע לײַט, געהויכט, געהויבן אין
דער וועלט, דאָרט, אפּ יענער זײַט פֿלויט, האָבן דעם אויבנאָן אויך
אפֿן בעסוילעם, דאָ אפּ דער זײַט פֿלויט. זע נאָר, זע, וואָס פאר
א מאַצייוועס אפּ זיי מיט קינעס, קלאָג-לידער און לאַנגע שוואַכים!
און איידל, די גוטע, די טייערע איידל, וואָס מע האָט איר פֿארוויסט
איר וועלט, פארגיפט איר לעבן, — זי ליגט דאָ באַגראָבן, ווי א
הונט, אונטערן פֿלויט! טאטע-מאמע, דער לעבעדיקער גאָט ווייסט
ווי זיי זינען ערגעצ, קאָנען אפֿילע ניט האָבן די האַפּענונג זיך
אמאָץ אויסצוויינען אפּ זייער טאָכטערס קייווער... אוי, מײַן אומ-
גליקלעכע איידל, צו וואָס מענטשן האָבן דיך געבראכט... אוי, ווי
ביסטו, אל מלא רחמים¹, גוטער, דערבארעמדיקער גאָט?!...
— וואָס העלפט דאָס קלאָגן, וואָס העלפט דאָס וויינען, אז
ס'איז גאָרנישט צו מאכן? שא, שוועסטער, שא, — בעט מאַרוינקע
די „טערקיניע“, זי זאָל נישט וויינען, און זיך אליין צעוויינט.
— איך בין אויך געווען א קינד, א געליבט, ציטעריק
קינד, — צעגיסט זיך די טערקיניע אין א נײַעם קוואַר טרערן, — די
מאמע האָט גענוג מי מיט מיר געהאט פֿון מײַן געבוירן אָן. ביס-
לעכווייז, ביסלעכווייז בין איך פאר אירע אויגן געוואקסן, און
איטלעכער טאָג וואקסן מײַנס האָט איר אָפּגעקאָסט געזונט. נעכטווייז
האָט זי איבער מיר ניט געשלאָפֿן, ניט דערעסן, ניט דערטרונקען.
בין זי האָט דערלעבט נאָך א צײַט יאָרן צו זען איר קינד אויס-
געוואקסן, ווי א בליענדיקע רויז; פֿלוצים קומען מענטשן צום
גרייטן, מענטשן אָן הארצ, און האָבן אומבעראכמאָנעס די רויז
אירע אויסגעריסן, צעטראָטן!.. לאַמיך זשע כאַטש אצינד זיך דאָ
אויסוויינען! לאַז איך דעם דאָזיקן פֿרישן קייווער אהיין צו איר
פאלן מײַנע בלוטיקע טרערן, זי זאָל וויסן, אז עס באַקלאָגט און
באוויינט זי איר געטרײַע, ווי זי אומגליקלעכע, שוועסטער...

דער זעקסטער קאפיטל¹

די דאָזיקע „טערקניע“ האָט טכילעס, אינעם אָנהייב פאלן אירס, געפילט, ווי די אלע אומגליקלעכע איר גלייכנ, אז זי זינקט וואָס ווייטער, ווייטער אלץ נידעריקער, נידעריקער אין טיפּן שמוצ. נאָר די זינד דאָס איז דער געוויסער שרעקלעכער שלאנג באַא, גרויס און לאנג ווי א באַלקן, און דער זינדיקער — דאָס איז, נע- בעכ, דער קאַרבנ, וואָס ווערט צעטומלט פון זיין בליק. אָנשטאַט צו אנטוויפן לאָזט ער זיך נאָך צו נעענטער און גיט זיך אימ איבער, דעם מאַשכיס, גלייכ אינ מויל אריין. עס זעט אויס נאָר טאקע, ווי א קישעפּ ליגט אין די אויגן פון דעם סאַטנ, אָט דעם שרעקלעכעם שלאנג. וויבאלד א מענטש נעמט זיך אראָפּ פונעם גלייכנ וועג, קר- מענדיק אין זיין גווייל, ציט דאָס אימ, שלעפט דאָס אימ, ווי א שפענדל אין א שטארקן וואסער-ווירב, ביז ער פארלירט דעם פאר- שטאנד און פארקריכט אין שויל-טאכטיע אריין. דער געפאלענער בא- דארף האָבן גענוג מוט אין זיך אליין און צוגלייך אויך הייפּ פון אנדערע, זיך ארויסצורייסן פון דעם ווילדן ווירבל און צוריק שטעלן זיך אפּ זיין שטאנד. יענע גליקלעכע, וואָס זיינען קיינמאָל נישט געפרוּווט געוואָרן אריינצופאלן דעם סאַטנ אין די הענט, וואָס דער וועג זייערער אין דער וועלט איז א גליקלעכער, ניט געליטן קיין שיפּס-ברוך, זעגלענדיק אין דעם שטורמישן יאמ פון לעבן, זיי טאָרן זיך ניט איבערנעמען מיט זייערע צידקעס איבער

1 דער דאָזיקער קאפיטל איז אָנגעשריבן ספעציעל פאר דער „ווייליי-אויסגאבע“.

די אומגליקלעכע, וואָס דער פינצטערער מאָז זייערער האָט זיי פאר-
שלעפט און אריינגעוואָרפֿן אין א קאָכעדיקן טיפֿן אָפֿגרונט; טאָרן
נישט, אויב זיי האָבן נאָר גאָט אין האַרצן, טייטן מיט די פינגער
אפ זייערע פארפירטע ברידער און שוועסטער, באליידיקן זיי, שענדן
זיי, מיט א געשפּאַט פֿון רויקע אָפֿגעפֿינטע מענטשלעכע. שילט נישט
פארפירטע און שטויסט ניט אָפֿ פֿון אייך געפאלענע, נאָר זוכט אויס
א מיטל און גיט א האנט די זינדיקע, אויסצוהעלפֿן זיי פֿון דער זינד.
פארשטעלט די זינד, וועט קיין זינדיקער נישט זיין מער. זייט איר
ניט אימשטאנד צו העלפֿן און דער געפאלענער בלייבט א פארבלאָגן
קענדיק שעפֿל אפ טאָמיד, צום ווייניקסטן לייגט ארום די הענט איי-
ערע אפ דעם דאָזיקן קאָרבן און זייט זיך מיסוואדע אפ די זינד
פאר אייך און פאר קאָל ייסראָעל!..

עמעס, געפילט האָט טאקע טכילעס די טערקיניע, אז זי איז
מיט אריינגעפאלן אין נעצ און נישט גוט צו בלייבן דאָ. נאָר
זי האָט זיך פארפלאַנטערט דרינען אזוי, אז זי האָט זיך קיין ריר
נישט געקאָנט טאָן. די נעצ-פארווארפֿער, נישקאָשע, האָבן זיך גע-
קליגט צו איר, פארדרייענדיק זי, אז זי זאָל שוין אייביק פֿון זיי-
ערע הענט נישט ארויס. געוואָלט האָט זי אפילע אנטרונען צו ווערן.
נאָר אויספירן איר ווילן—דערצו האָט איר געפֿעלט קויעכ, גלייך ווי
עס האָט זיך איבערגעריסן בא איר אינ מויעכ יענער טעלעגראפישער
דראָט, דורכ וועלכן דער ווילן שיקט באפעלן צו די גלידער פֿונעם
גופ, אז זיי זאָלן טאָן זייער ארבעט. נאָר אינ דער ערשטער מינוט
פֿון איר פאלן איז נאָך בא איר געווען א שטיקל האַפֿענונג, טאָן
עפעס צו ראטעווען זיך, אָפֿלייגנדיק עס אפ שפעטער. דערוויל איז
אוועק א צייט. זי האָט אלץ מער זיך פארפוטעט. דער ווילן הייבט
אָן שוואַך ווערן, און זי וואָלט שוין טאקע באלד אינגאנצן פארלאָרן
דעם פארשטאנד, פארפאלן געוואָרן אפ אייביק, ווען עס זאָל נישט
קומען איר צו הילפֿ א מיסע גאָר אומגעריכט—די מיסע-מעשונע
פֿון דער „אָפיצערקע“ האָט זי אָפֿגעמינטערט און אפגעטרייסלט איר
פארכאלעשטע נעשאַמע. דער קאָל פֿון איידלס בלוט האָט איר גע-
שריגען פֿון דער ערד: ריבוינעשעלילעם! וואָס האָט מען מיך אומ-
זיסט געפֿינגיקט און פארקירצט מינע יונגע יאָרן? אוי, צו וואָס
מענטשן האָבן מיך געבראכט מיט זייער רישעס!.. שטיי אופ, שטיי

אופ, מיין שוועסטער! טו זיך אָן א קויעכ און ווער אנטרונען פון די רעשאַקאַמס הענט!

דער גלויבן אינ גילגל, דאָס הייסט, אז דעם מענטשנס נעשאַ-מע ווערט מעגורגל נאָכן טויט אינ איינע פון די באשעפענישן, איז דאָך אינ פלוג נאריש, נישט צו פארשטיין מיטן סיכל, נאָר אז מע זאָל עס גוט באטראכטן, קומט אויס, אז עס איז גאָר ניט אזוי נא-ריש, און א שטיק עמעס ליגט אינ דרינען. מיט וואָס דען אנדערש קאָן אונדז דערקלערט ווערן אָט יענצ קאָל, אשטייגער, וואָס קלינגט טאָמיד דער „טערקנינע“ אינ די אויערן, וועקנדיק זי אָן אופהער? און יענע געשטאלט, די געשטאלט פון איידלען, וואָס מאַרט זיך איר אינ קאָפ און שטייט פאר די אויגן טאָמיד סיי אינ שלאָפ סיי אפן וואָר? מיט וואָס קאָן אונדז דערקלערט ווערן דער גייסט, וועלכער קלאפט אינ איר הארץ, מוסערט זי, לערנט זי גוט און פרומ זיין און צווינגט זי אנטרונען צו ווערן און ארופשלאָנג זיך אפ א גרייכע וועג?..

איידל, דאָס איז זי בא איר אינ הארצן, אינ קאָפ און אינ אלע גלידער. דער גייסט פון איידל — דאָס אַטעמט זי בא איר, דאָס איז איר נעשאַמע; אירע גוטע מידעס שטייען איר פאר א ביישפיל און באליכטן איר וועג; נאָר דורך איידלען באקומט זי מוט, און דער אָפגעשלאפטער ווילן ווערט פרישער און שטארקער. איידלס קאָל שרייט אינ איר מיט קויעכ: שטיי אופ, שטיי אופ, מיין שוועסטער, שטארק זיך און ווער אנטרונען פון די רעשאַקאַמס הענט! די „טערקנינע“ נעמט אפ זיך צו טאָן, ווי ווייט זי קאָן, ארויסצוכאפן זיך פון דער נעצ.

און ווי זי טראכט דאָ אזוי צו געזינען אן אויסוועג, ערשט נאָך א נעפעש פאלט אריין, צאפלט זיך לעבן איר אינ דער דאָזי-קער נעצ — דאָס איז בייזע, א יונג קינד, נעבעכ. דערזעענדיק זי, פאלט איר ארויס א שטיק הארץ אפ דער אומגליקלעכער, און פון יענער צייט אָן האָט זי ליב באקומען בייזען זייער שטארק. ניאנ-טשעט זיך מיט איר, ווי אן עלטערע טאָכטער מיט דעם קלענערן שוועסטער, אן אומגליקלעכע יעסוימעלע, ווי זי, און זוכט מיטל זיך צו באפרייען און אויך בייזען, נעבעכ. אזוינס איז אָבער נישט מעג-לעכ. סיידן אז בייזע זאָל זיך געפינען דאָ מיט איר איינינעם בא

לייווי באַכער אין הויז. אָבער וואָס וועט זיין, אזו ביילע וועט, ווי
א לעבעדיקע סכירע, פארהאנדלט ווערן ערגעץ אין די ווינטע ערטער?
וועט זי דאָך אייביק איר מער נישט זען. אָט דאָס האָט איר זייער
פארומערט דאָס לעבן, און זי האָט אָנגעהויבן צוצוקוקן זיכ צו ליי-
ווי, וואָס טראכט ער טאָג מיט איר ליבהארציקער בייילע.

דער זיבעטער קאפיטל

„ווייניג קאָן ער עס זיך אזוי יאָגן הענדומ-פענדומ — און נאָך אזוי פרי? ס'איז עפעס נישט גראַט!“ — אזוי האָט געטראַכט רעפּאַעל, ארויסקונדיק פונעם אָפענעם פענצטער באַ זיך אינ פּאָדערקייִדער אפּ דער גאס און זעענדיק שטארק פארווונדערט, ווי הערשעלע יאָגט זיך דאָרט האַסטיק, גאָר אינ איינ אָטעם. ער מאַכט נישט לאַנג שיעס, טוט זיך באַלד אָן און קאָזט זיך גיין געוואָר צו ווערן, וואָס באַטייט עס עפעס אזוינס זיין יאָגעניש דאָרט.

פונ אייביק אָן איז שוין אזוי אינ גלופסק געשטעלט: קאָז נאָר איינער דאָרט זיך רירן, רירט זיך מיט אימ, קעטיידער איינער נאָך דעם אנדערן, א גאנצע אידע יידן. איינ יידן פאר זיך אליינ איז זעלטן צו באקומען. יידן גייען דאָרט אפּן צענדליק, מינלאַגנימ ווייז איניינעם. ניט ווייל דאָס איז א וואָללועלע סכורע, ווי אוגער-קעס אָדער רעטעכלעכ, אשטייגער, וואָס צענ שטיק פאר א גראַשן; נאָר פּאָשעט דעריבער, ווייל ייִדישע נעשאַמעס קלעפּן איינע אינ דער אנדערער, ווי הערינג צונויפגעשטיקט אינ א פעסל פעסט, שווער זיך אָפּצורייסן. טוט עפעס וואָס-עס-איז איינער, טראָגט עס אונטער באַלד דעם אנדערן. קוימ עפנט עמעצער דאָס מויל צו ריינדן, פאר-כאפט זיך און שלאָגט אימ איבער יענער. וויל טאָן א טריט גרוי-נעם, פּלאַנטעט זיך אימ פאר די פיס גימפל, און קאָז אינ א וויינ-קעלע ערגעצ זיך באהאלטן בערל, וואַקסט דאָרט ווי פונ דער ערד אויס יענקל-שמערל...

אז רעפאָעל האָט זיך דאָ געלאָזט גאנצפרי גיין אפ דער גאס,
 זיינען אימ שוין פארלאָפן דעם וועג פארשויןדלעך, יאָגנדיק עפעס
 גאָר אָן א נעשאַמע, נאָך נישט רעכט אָנגעטאָן. איינער אינ שטעק-
 שיכלעך, אָן זאָקן, שטופט-שטופט לויפנדיק די האנט אינ דעם, מי-
 סע-סאָטן, א ביסל פארדרייטן ארבל פונ דער קאפאָטע; דער צוויי-
 טער האָט אינ איילעניש צו טאָן מיט די קנעפלעך פונ די פלוֹדערן,
 מעכילע, וואָס ווילן, אפצעלאָכעס, נישט זיין צוגעשפיליעט; דער דרי-
 טער, נישט צו פארגינען זיך איין מינוט צייט אפ אָפצושטעלן זיך,
 האלט צווישן די פינגער די נאָז גרייט, בא דער ערשטער געלעגן-
 הייט זי אויסצושנייצן, און דער פערטער פארטשעפעט זיך לויפנדיק
 אינ אימ אנטקעגנלויפנדיקן יידן — און ביידע פאלן, ציען זיך, נע-
 בע, אויס...

גלופסק רירט זיך!..

— רעב ייד, רעב ייד! וואָס איז אזוינס אפ איינע דאָס לוי-
 פעניש? — שרייט פונדערווייטנס א ייד און לאָזט זיך טאקע אויב
 לויפן.

— רעב ייד, זייט זשע מויכל!.. וואָס יאָגט איר, ווהיג יאָגט
 איר? רעב ייד, א, רעב ייד! — שרייט צו דעם, צו יענעם אויב
 רעפאָעל, וואָס ווערט שוין טאקע גוט אומרוק.
 שריי „כני-וועקניעם“, נישטאָ קיין ענטפער. יידן האָבן ניט
 קיין צייט!.. מע ווייזט אימ נאָכי אלץ מיט די הענט, ווינקענדיק:
 אהינ, אהינ צום געסל. איינער נאָר, א געזעצטער מענטש, ענטפערט
 קורצ און שארף:

— יידן לויפן, לויפ איך אויב!..

באמ אריינגאנג אינ געסל שלאָגט זיך רעפאָעל אָן אינ עפעס
 א קורצזיכטיקע, געקנייטשטע יידענע. זי ברעכט די הענט און טיי-
 נעט אריין צו זיך, צושאָקלענדיק מיט דעם קאָפ, אפ א ווינקענדיק-
 זינגענדיק קאָל, ווי מע באוויינט א טויטן:

— וויי איז מיר, ווינד איז מיר!.. א גרויסער ווייטעק, אוי,
 האָט אונדו געטראָפן... ווינד איז מיר, וויי איז מיר!

— הא, וואָס איז? — פרעגט רעפאָעל אויסער זיך פאר שרעק. —
 וואָס געטראָפן? וועמען, זאָגט, וועמען געטראָפן?..
 — איך ווייס?.. עפעס לויפט מען... — טוט זיך א כאפ די

יידענע, אופשטענדיק א פאָר אויגן, א מאכ געבנדיק מיט די אקסלענ, און גייט זיך ווייטער איר וועג.

דאָס געסל איז באלעבט. יידן איז טאלעסקאָנס, אָן קאפּאָ-טעס, איז יארמלעקעס מיט פעדערן, האַלב פארשלאָפּן, נאָך נישט „פארטיקע“, שטייען בא זיך איז די טירן, די קעפּ מיט שפיצעכדי-קע בערדלעך פאריסן, איינ האנט איבער די אויגן, און קוקן, קוקן. פון די פענצטער אפּ ביידע זייטן גאס שטעקן ארויס ווייבערשע קעפּ-לעך, אויסגעפּרעטע פענעמלעך, ערשט פון אונטער די ווארעמע אי-בערבעטן, און שרייען זיך איבער צווישן זיך, כאַראַכטלענדיק פון א צוגעלעגערטער ברוסט. אן אוילעם יידן, אָן איינאַרע, דרייט זיך, די אהין, יענע שוין צוריק. ס'איז א געריידערין, א האנטמאכערין, א געווערטלעריין, א ווערטלזאָגערין, איטלעכער קומט מיט זיינס: — שיקורימ האָבן זיך געבוצקעט!.. געפּלויגן פעטש... ווי סימכאסטוירע צו די האקאָפּעס.

— וווּ גענעצט?.. וווּ, זאָגט איר, האָט גענעצט?.. וואָס זשע שווייגט דער גוואלד-גלאַק?

— א בייטלשניידער האָט געזאקנט!.. אוי, האָט ער געלייזט, אפּ א סאך קרעמער געזאָגט געוואָרן!..

— שיינע מעכוטאַנימ, קאפּצאַנימ!.. גענוג אויסגעפירט אייך, קאפּצאַנימ, איבער אלע גאסן, פאר א הארטן דרייער, „שאבאש!“ — שרייען דאָרט, איז דער מיט וועג אָפּשטעלנדיק זיך, די קלעזמער. — אוי, מאכט מען אימ, דעם שיינעם באַכערל, דאָרט א לע-ווייע, א גוטע, נישקאָשע!.. די מאלאכע-כאבאָלע זיינען שוין געקומען. פון די אלע זאָגענישן האָט רעפּאָעל ארויסגענומען, אז דאָ מוז זיינ א צאָרע, נישט אנדערש, אז הערשעלע איז עפעס איז אן אומגליק, — און ער האָט זיך א לאָז געגעבן מיט אימפעט אהין צו יענעם עק געסל, וווּ ס'איז געווען דאָס רעכטע געטומל, א געזעמל מענטשן. ער שטופט זיך דורך צווישן דעם אוילעם, פליט אריין איז דער מיט רעדל ווי א באַמבע — און עס קומט אימ צו די אויגן א מיסעס מיסע:

הערשעלע, צעהארגעט, צעשלאָגן, מיט א בילל אפּן שטערן, האַרט זיך פעסט מיט ביידע הענט אָן א יידענע בא די פּאָלעס, און א פּאָליציימאן האַלט אימ באַם קאָלנער, דערלאנגענדיק אימ הינטער-

וויילעכס אינ קארק. הערשעלע טייענט, בעט, שווערט זיכ אפ א ביטער געוויינ, אונ די יידענע — יענע, די מעכוטענעסטע, וואָס האָט ערשט ניט לאנג זיכ געהעצקעט דאָרט אפ דער גאס, — פֿלֹכט אימ, שילט מיט א פֿיסק אפ שרויפנ, ווארפנדיק די הענט אינ אלע זייטן. — וואָס הייסט עס, הא? — מאכט שטארק צעקאָכט רעפּאָעל, א שטעל געבנדיק זיכ הערשעלענ גלייכ אנטקעגן.

— איי, רעב רעפּאָעל! — טוט הערשעלע א געשריי ניט מיט זיינ קאָל, אונ א נייער קוואל טרערנ לאָזט זיכ אימ פונ די אויגן. — טוט א מיצווע! .. גוואלד, לאָז זי זאָגן... זאָגן!

— וואָס הערט איר אימ, דעם גאנעו? — צעלאָזט זיכ אפ א קוויטשיק קערכל די יידענע, ווענדנדיק זיכ דאָ צו רעפּאָעל, דאָ צום פּאָליצימאן, דאָ צום אוי־דעם אונ מאָרט אויסגעמישט האַלב ייִדיש, האַרב גויִש, ווי עס קומט אויס צום אייסעק: — כאַראָבי יעמו, ריבוינעשעוילעם! איז קעשינא ארויסגעשלעפט בא מיר האָט פונ דער קעשענע ער! .. ניכיי, טאטע-פּאָטער, יעמו מאקע טאקי בא האטשקי, ווי דאָס בייטעלע איז... יא בידנע קאָביטע, וויי איז מיר! .. וואָס שווייגסטו, בעהיימע! — טרייבט זי אונטער מיט א בייזער דעם מאן, וואָס שטייט איר בא דער זייט, א זעצ געבנדיק אימ מיט דעם עלנבויגן, ער זאָל ריידן, — טשויעטע, ניכיי טען טשעלאָוויטשע קאזשע, — רייד, הונט! א רועכ דיר אינ טאטן, דאבער אימ, דעם אָרל, טשי טי ני באטשיל, בעהיימע, יאק ווינ, דער דאָזיקער שייגעצ... — וואָס זאָגט איר, איכ בעט אייכ, צו זיינ טאטן? — מאכט אפ איר שטייגער ריידן רייזע, ארנינטופנדיק זיכ אינ דער מיט אוילעם מיט א קויש שפּינ, ערשט איינגעקויפט אפן מארק. — א שיינ באַכערל, כ'לעבנ! .. הענ א ביסל אועלכע אייסאָקימ, הא!

— יאק ווינ, אָט דער שייגעצ, כאפאל דאָס בייטעלע, — לאָזט אויס אפ א מעשוונע-שטארקן קוויטש די יידענע, איידעסדיקן זיכ מיט דעם מאן, אונ בעשאסמייסע געבנדיק אימ הינטערוויילעכס טאקע א גוטן קניפ.

— אוי, דערבארעמט אייכ! — קניכט הערשעלע, ווייזנדיק רייזען מיט א געבעט אפ דער יידענע. — דאָס טראכט זי אפ מיר אויס בעקיוונ... איכ האָב זי דערקענט, אָנווייזן לאָז זי, דאָס וויל איכ נאָר, אָנווייזן, ווהינ פארפירט האָט זי יענע... יענע!

— איך זאל עס אָנהייבן צו פארשטיין! — זאָגט רעפּאָעל, א מאַכ געבנדיק מיט די אקסלענ פארווונדערט.

— אָט יענע, רייזעניו!.. איר געדענקט, יענע, וואָס אמאָל... וואָס איבערגעלאָזט באַ אייך די זאכנ! געדענקט איר?

— אוי, א דונער האָט מיך נישט געטרעפּט! — מאכט רייזע, פאר-ווארפנדיק מיט דעם קאָפּ. — איך שטויס מיך שוין, אהא! איך פאר-שטיי, פארשטיי, אצינד איז שוין רעכט — דאָס איז דאָך האָרל. די גוטע האָרל!.. פּרעגט נישט, רעב רעפּאָעל, ס'איז רעכט. איר וועט שוין שפּעטער א ביסל וויסן. זעט אַקאָרשט, לאָז מען זי אָפּפירט אהינצו, אינ דער פּאָליציי.

— אינ דער פּאָליציי לאָז מען זי נעמען, אינ פּאָליציי! — לאָזן זיך הערן קיידעס פונעם אוילעם.

— א יוישער א ביסל פונ יידן! טאקע נאָר ווי סדאָם, — מאָרט אינ איינ אַטעם די יידענע אפּ אלע קיילימ. — קאָפּי יא ברעשע, אַ ריבוינעשעוילעם, ניכט מעני יאזיק סאָכנע! וואָס איז, א צויג בין איך דען, נישט קיין יידישע טאָכטער, וואָס איך זאָל לינגן, בילד?.. לאָז אָט זאָגן איידעס... מענדיק, א קרענק דיר, סאָנימ, אינ די ביי-נער, וואָס שווינסטו? דאבער אימ, בעהיימע! — טשויעטע, פאניע! יא סעביע אידע, גיי איך מיר, יאק, ווי זאָגט מען עפעס, יאק מע-כוטענעסטע... יא ראָבילא דאָטשקע מאַיע וועסילא. ווינטשויעטע מעני מאולטאָוו. נאטי וואמ לעקעכ... אידע יא, ראָבי סעבי האַצ-האַצ פּאָ זשידיוסקי, א צע טשאַלאָוויק מי, מענדיע, אידע טאָזשע. מוזיקא איגראיע, מעכיע. טימ טשאַסאָם ביס פרינעס אָט צע פינעם באַכער... — הען א ביסל א מאָלן! — פאלט רייזע אריין האָרלען אינ די רייד. — וואָס זאָגט איר, איך בעט אייך, צו איר טאטן? מע קען זי, נעבעכ, גאָר ניט, ווער זי איז!

דער פּאָליציימאן האָט געזען, אז ער האָט דאָ צו טאָן אן אייסעק מיט צוויי צדאָדימ, איז ער געבליבן שטיין, קוקנדיק אָן ווערטער צו דעם, צו יענעם, אונ געווארט.

— זייט אימ מעטאמע! — הערט זיך א קאָל פונ צווישן דעם אוילעם. רעפּאָעל האָט געטאָן וואָס מע באדארפּ... אונ באַלד טאקע האָט מען די פינע מעכטאָנימ אינינעם מיט הערשעלען אָפּגעפירט אינ דער פּאָליציי.

צוויי מאָל איז שוין האַדלס עלטסטע טאַכטער, ציפע, געווען א קאלע, און ביידע כאסאנימ, איינער נאָכ דעם אנדערן, האָבן אָפֿ־געשיקט די טנאַיִם, ווייל זי, האַדל, הייסט עס, האָט, נעבעכ, נישט געקאָנט סילעקן דעם נאדן, וואָס זי האָט צוגעזאָגט. דער איצטיקער דריטער כאָסן האָט זיכ אויכ איינגעשפארט, ניט אנדערש, מע זאָל אָפגעבן דעם נאדן, קלינגען און קלאפן עד פרוטה אחרונה¹. ער האָט נישט געוואָלט באשטיינ אפ קיינ שום באוואָרענישן אין דער וועלט— ניט אפ א וועקסל, ניט אויכ אפילע אפ א „שטר חצי זכר“², אז איבער הונדערט יאָר נאָכ איר טויט זאָל ער נעמען יערושע די העלפט ווי א זאָכער. ניינ, האָט ער געזאָגט, א ווייב מיט א „כאַצי-זאָכער“ טויג ניט, נאָר דאפקע אינגאנצן דאָס, וואָס מע האָט צוגע-זאָגט.

האָט, נעבעכ, די צאדייקעס, האַדל, גרויס צאר געהאט. אז אָכ און וויי צו אירע יאָר, אָט קאָן דער דריטער כאָסן אויכ אָפּלאָזן דעם שידעכ, קאָן דאָכ די טאַכטער אירע בלייבן זיצן א מויד ביו אינ גרויען צאָפ אריינ! פאר גרויסע יעסורימ פלעגט זי איר שווער ביטער געמיט אויסלאָזן צו דעם מאנ אירן, צו מענדיעס קאָפ, נעבעכ, אז ער, נאָר ער טאקע איז שולדיק, אזא בעהיימע, אזא שויטע, אזא לעקיש! זי האָט זיכ נישט געקארגט אָפּשטעקן אימ אמאָל א פאטש אויכ— און ער, האָז אימ צו קיינ גניי נישט זיינ, פלעגט אָנע־מען אלצדינג פאר ליב, אָנבייגנדיק דעם קאָפ, שא, קיטש... זי האָט נישט געלייגט קיינ קאָוועד אמאָל אויכ אפ דעם ריבוינעשעוילעם, אלצ אפּווארפנדיק אימ, אז ער פירט דאָס וועלטל זיינס, נישט אויס־גערעדט זאָל עס זיינ, נישט מיט יוישער: ער איז מיט דעם רייכנ, מיט דעם זאטן, מיט דעם שטארקן. דער רייכער האָט די וועלטל און יענע וועלטל, און דער שטארקער איז פונ אויבן. געלט גייט צו געלט, און דעם אָרעמאן גייט עס שלימ-שלימאזל...

אָט דענסטמאָל, אינ א בייזער שאָ, בעשאס די מייסע מיט דעם כאָסן, האָט זיכ האַדל שטארק פארעסן, זיכ אָנגעסאָגן אינ גאזלען, נאָר עפעס טאקע א כליער־ראָע בעשאס אירע קינדער דארבן, און זיכ

1 אד פרוטאָ אכרוינג.

2 שטאר כאָצי זאָכער.

געלאָזט אפ געיעג מיט אלע קיילימ, זוכנ ווי ווייט מעגלעך איר „געפענקעניש“.

אונ דאָס מאָל האָט איר גראָד געשפּילט — זי האָט געפונען געפענקעניש! צוויי מיידלעך מיטאמאָל, ערשט וואָס אָנגעקומענע, שיינע, קאָשערע, גאָט די נעשאַמע שולדיקע, האָט זי מיט אירע פּאַרשע גענג פּאַרשײערט, אינ איינ כוידעש, פּאַר צוויי פּאַרשויענע פּונ דער גר-טער-כעוורע, וואָס האַנדלענ מיט לעבעדיקער סכוירע. די שיינע-שײט זיינען מיט דער דאָזיקער סכוירע באַלד אריבער די גרענעצ, אונ זי האָט געכאַפט שאַדכאַנעס-געלט טאַקע א גראָב שטיקל. ס'איז דאָ נאָכ א סויכער, אירער א גוטער-ברודער, וועלכנ זי רעדט א שידעך מיט ביילען, ער זאָל זי אָפּקויפּן אפּ אוועקצופירן פּונ ליייוי. די זאַכ הענגט נאָכ לעסאַטע, נישט אינגאַנצן אָפּגעמאַכט, נאָר ס'איז א האָפּענונג, אז עס וועט, אימירצעשעם, גיין — אונ זי וועט, נישקאָשע, אָפּלעקן א פעט ביינדל.

האָדל האָט אופּגעהויבן די אויגן מיט א לויב אונ דאַנק צו זיינ לייבן נאָמען, ברוך הוא וברוך שמו¹, פאַר די גרויסע ניסימ אונ גנאָד זיינע, וואָס ער האָט באשײמפּערלעך געטאָג טאָג איר אונ איר טאָכטער. זי האָט געסילעקט דעם נאַדן, געמאַכט דער קאַלע, ניט פּאַרזינדיקן, א שיינע גאַרדעראַבע, זיכ א נייע יופּע אונ מען-דיען א נייע קאַפּאַטע, אונ זויכע געווען פירן מיט דער קעסל-פּויק ציפען אונטער דער כופּע. ליייוי באַכער מיט דער מומע שיינצע האָבן גענומען אונטערפירעניש, אונ מע האָט געטאַנצט, געלעבט די גאַנצע נאַכט.

אונ גאַנצפרי איז האָדל די מעקלערן אינייעמ מיט דעם מאַן העצקענדיק זיכ גענאַנגען מיט א מאַרש איבער די גאַסן. ווען הער-שעלע זאָל ניט געווען גראָד זי דערקענען אונ אָנכאַפּן מיט א גע-שריי בא די פּאַלעס, וואָלט גלופּסק פּאַרשלאָפּן די גרויסע סימכע אונ זיכ נישט צונויפּגעלאָפּן אָפּגעבן קאָוועד אזא טייערער מעכוטע-געסטע — איינער פּונ אירע פיינע פּאַרשויענע...

1 „באַרוך הו אוואָרוך שמו“.

דער אכטער קאפיטל

א טיפע פינצטערע גרוב, באהיט זאל מען ווערן, איז געווען
לייווי באַכערס קעלער. יענע ווילדע אקשנטעס מיט זייערע מעסע
קליינשטעטליקע גענג, ווי בושע, אשטייגער, טרייבן פון זיכ, נישט
לאָזן יענעם זיין א צו נאָענטער שמעלקע — אז זיי פלעגן אריין
אהיין, האָט די נעשאַמע זייערע זיכ אויסגעלייטערט, זייענע געוואָרן,
נישקאַשע, בעסער, ווייכער, צוגעלאָזטער און ארויס פון דאָרט פאר-
טיקע מענטשן. א קעלער איז דאָס געווען נאָר א גענעם, און דער
מאלעך-כאַבאַלע פול און פול מיט אויגן איז א הונט אקעגן לייווי
באָכער מיט זיין בלינד אייגל. אינ אימ זייענע געלעגן טויזנט ר-
כעס, און דאָס בלינדע אייגל, ווארפנדיק זיכ, האָט אָנגעמאכט א פאָרכט
עפעס גאָר ווי א מעס, ארומדרייענדיק זיכ אפן אוילעם-האטויע.
אפּ גאַטס ווערטל דרייען זיכ פיל אַזעלכע ארומ אינ מענטשלעכע
געשטאַלטן, עסן, פרעסן צעזעצטערהייט, טרינקען, פרוכפערן זיכ —
דאכט זיכ, מענטשן, און בעעמעס זייענע זיי גאָר טייל. דאָס זיין
נען דער נידעריקסטער סאָרט, פון אונטער דער ערד ביגנייווע אנט-
לאָפענע טייל, געקומען אהער בלענדן, מאכט די שפיל, אָנטאָן צאָ-
רעס מענטשן, און ס'איז זייערער ניט פאָטער צו ווערן, ניט אויסצו-
רויכערן זיי ניט מיט קיין ווירעך, אויכ ניט מיט קיין טינט, וואָס דער סאָטן
אפילע מיט זיין גאַנצער קנופיע האָבן דערפאר אזוי שטארק מוידע. די
גענעם-פאָליציי יאָגט זיכ נישט אזוי נאָך די דאָזיקע דעזערטירן,
דער רועך וויל זיי נישט געמען צוריק אינ דער ערד אריין, צו אלדי

שווארצע יאָר! אדעראבע, זיי זאָגן ברוך שפּט־נו¹ — טפו זאָלן זיי ווערן, אָט די שמוציקע, מ'עס פארדאָרבענע רוכעס!..

דעריבער, דערהערנדיק נאָר פון דער מומע שיינצענ לייזונג-נאָ-מען, אז ער וועט זי אריינזאָרפן אינ קעלער, איז ביילע פארציטערט געוואָרן און געבליבן טויט מיט אלע אייוורים.

שווערע מינוטן האָט איבערגעלעבט ביילע, פּיגנדיק אינ איינע שרעק אפ דער קאנאפע בא זיכ אינ כיידער. איר ביטערע לאגע דענסטמאָל האָט אויסגעזען ווי די לאגע פון א מעס ערשט אינ דעם פרישן קייזער, וואָס באלד האָט באדארפט זיכ, קעפי יענע דאָרט שרייבן, צו אימ אנטפלעקן דער מעשונע-ווילדער מאלעכ-האדוימע און דערלאנגענ אימ א פלעמ מיט פּייערדיקע אייזערנע ריטער. דאָס אָבער איז נישט מער טאקע נאָר ווי א מאַשל, און בעמעס איז ביי-לענ געווען צו מוט נאָכ פיל ערגער, גאָר קיינ פארגלייכ, ווייל א מעס איז דאָכ מעכזעו צו ליידן, וואָרעם דערופ איז ער דאָכ געשטאָרבן, אז ווערעמ זאָלן אימ עסן זיינ לייב, און יענער מעכאבל איז דאָכ דערופ געשטעלט געוואָרן, אז ער זאָל קאטעווען, נעמען אימ אינ די הענט אריין. זי אָבער, ביילע, א לעבעדיק באשעפעניש, איז דאָכ נישט מעכזעו זיכ צו לאָזן לעבעדיקערהייט פּיניקן. זי פארשטייט גאָר ניט, וואָס מע וויל פון איר האָבן. וואָס פאר א רעכט האָבן דאָ „ווערעמ“ עפעס אפ איר לייב-און-לעבן — יענע מינימ ווערעמ, וואָס האָבן ביז אצינד פון איר לעבן קלאַר נישט געוויסט, ניט געפילט דעם צאר פון דער מאמעס טראָגן, איר בויכווייטעק באמ האָבן זי, איר הארצווייטעק באמ דערציען זי, אירע יעסורימ, קאָפּ-דארעניש, גריזאָטע, אָפּקומעניש ביז דאָס קינד האָט געפאָקט, גע-מאָלט, אויסגעשטאנען אדע קינדערשע קרענק און זיכ געשטעלט אפ די פיס. פאר זיי איז זי דאָכ גלייכ באמ ערשטן מאָל, דערזענדיק זי, געווען א גרויסע, א פארטיקע, א שיינע, א ליבלעכע, ווי פון דער העלער הויט פלוצים אזוי אויסגעוואקסן. א בוימ פלאנצט א מענטש בא זיכ אינ גאָרטן, ארבעט, שפאָרט נישט קיינ מי, גיט זיכ דער-מיט אָפּ א צייט מיט יאָרן ביז ער דערלעבט זען א פארטיקע פרוכט, — קומט איינער צום גרייטן, דער רועק ווייסט פונוואנען, און

1 באַרויכ שפּאַטראַנו.

רײסט די פרוכט אָפּ... ווי מע האָט עס א הארצ צו רויבנ בא עלטערן א קינד, דאָס טײערסטע, דאָס בעסטע, וואָס קאָסט אזויפיל מי אונ געזונט; צו פארביטערן זיסע געפילן, אויסצולעשן לײכטיקע האַפּע-נונגען; צו פארדארבן א לעבן, צו פארוויסטן א ריינע אומשולדיקע נעשאַמע! און ווער? — ייִדן!..

אינ איינע שרעק ליגט בײלע. פון א מינדסטן שאַרכ ערגעצ טײַאָכקעט איר דאָס הארצ. זי ציטערט, פלאטערט — אָט-אָט קומט דער מאַלעך-כאַבאַרע אירער אַנצוטאָן איר גרויסע, שרעקלעכע יעסורימ. עס הערן זיכ טריט, עס עפנט זיכ די טיר — און א קאַרטע, ציטערנדיקע האנט לייגט זיכ בײלען פון הינטן אפ די נאקעטע אָס-לען. א פראָסט לויפט איר איבער דעם גאַנצן לײב, זי טוט זיכ געשווינד א זעצ אופ, שטארק דערשראָקן, מיט אויגן ווי א דולע. — וואָס, קאַצעניו, האָסטו עס זיכ אזוי דערשראָקן? הא, וואָס, נישט דערקענט?

בײלע קוקט שטארק צעטראַגן און זעט פאר זיכ דעם „כאַסנ“. יענער פארשוין, וואָס מע האָט אימ אלצ פאַרגעשטערט בײלען ווי א כאָס נ, איז געווען א גוט שטיקל סכּוירע. דאָס פאַנעם זײנס מיט די רויע בעקלעך, די דיקע לײפן, די פלישיקע נאָז מיט די גרויסע נאָזלעכער און דערצו דאָס קײלעכדיקע בײכל האָבן געזאָגט, אז ער איז אַן אָפגעפּינט מענטשל, האָט לײב זיכ צוצו-לאָזן טײנעג — ער איז איינער פון יענעם סאַרט פּײנע-בעריעס, וואָס א קאַפּאַרע בא זיי די גאַנצע וועלט פאר זייער נעפעשל. מענטשן געהערן זיכ מיט זיי נאָר אפ אזויפיל אָן, אפ וויפּף עס קומט ארויס אָדער עס קאָן ארויסקומען פון זיי זיכ א נוצן אָדער עפעס א פארגעניגן, יענער מעג דערבײ שרעקלעך לײדן, אַפּגײן מיט שווייס, נישט דערעסן, נישט דערשלאָפּן, עס מעג אימ קאָסטן קאָ-וועד, געזונט און לעבן. קוים איז די זאכ אָפּגעטאָן, ווארפט מען יענעם אוועק, ווי אלטע אָפּגעדינטע שטיוור. יענעם לײדן בעשאַס-מיסע, ווען ער מאכט זיי דאָס פארגעניגן, רירט זיי נישט אפ קײן האָר, פונקט ווי דאָס לײדן פון פריש-צאַפּלדיקע פיש אונטער דעם מעסער: אדעראבע, לאָז זיכ עס צאַפלען, לאָז זיכ עס שײדערן, ווארפן, אָט דרינען ערשט איז מאקע דאָס גאַנצע פארגעניגן. א שיי-נער נאָמען, געלערנטקײט, גרײז-גרויע האָר איז אקעגן זיי קײן בא-

שיצונג נישט. דעם קליגסטן, אָנגעזעענסטן מענטשן מאכט זיי וואָ-
 כעדיק, ער פארנעמט בא זיי נישט קיין אָרט, גלייכ ווי ער איז גאָר
 אפ דער וועלט נישטאָ. נישטאָ בא זיי קיין הייליקייט, קיין אכטונג
 צו קיינעם, קיין געפיל, קיין בארעמהארציקייט. אינ יענעם צאָרעס
 אונ ווייטעקן זעען זיי דאָס נאָר, וואָס קומט פאָר עפעס א ביסל
 מעשווע, וואָס קיצלט צום לאכט. פאלט עמעצער, אשטייגער, ברעכט
 דיק האלדז-אונגעניק, קיינט זיי פאר געלעכטער: ווי שיינ ער האָט
 זיכ עס צעלייגט! וויינט עפעס א באטריבטע, א פארומערטע, האָבן
 זיי האנאָע צוקוקן זיכ, ווי עס פארפארבן זיכ איר די בעקלעכע,
 מאכנדיק דערביי: אכ, ווי שיינ זי איז, די טרערן גיבן איר צו
 דעם זיבעטן קיינ! עס מאכט זיי פארגעניגן, ווען איינער דראפעט
 זיכ אפ די גלייכע ווענט, קלעטערט, דרייט זיכ אפ א שטריק פאר
 דעם שטיקל זינדיקן ברויט; ווען אן אָרעמינקער, נעבעכ, לויפט,
 אונטערשפרינגענדיק מיט די באַרוועסע פיס, ווינטער אינ א ברענענ-
 דיקן פראָסט; ווען צען אָרעמעלייט שלאָגן זיכ, ווי די הינט, איבער
 א ביינ, וואָס מע טוט זיי א וואָרפ, — דאָס זיינען מינע באשעפענישן,
 וועלכע דער ריבוניעשעוילעם, דער גרויסער מייסטער, האָט זיי אפ
 א ווילע אוועקגעלייגט פון דער האנט, נאָכ נישט פארטיק געמאכט
 זיי אינגאנצן, האָט זיי געשווינד געכאפט דער שווארציאָר, אינ אַילע-
 ניש, אינ כאפעניש אריינגעלייגט אינווייניק אינ זיי א שטייג אָנ-
 שטאָט א הארצ, א נעשאַמע פון א הונט אָנשטאָט א מענטשלעכע, אונ
 אזוי ארויסגעלאָזט זיי אפ צאָרעס אינ דער וועלט.

— קוצעניו! — מאכט דאָס באשעפעניש עפעס ווי געמיוקעט,
 צושארנדיק זיכ צו ביינען ווי א קעצעלע. — אָט אזוי, אז דו בלאָזסט
 זיכ, מאכסט פיסקעלעכ, ביסטו עפעס אזוי שיינ, געפעלסטו מיר עפעס
 אזוי שטארק!

— גייט איינ, גייט! — מאכט ביינע, אָפרוקנדיק זיכ ווייטער
 א ביסל.

— אָט גיי איכ, גיי, — זאָגט דאָס נעפעש אונ שארט זיכ
 נעענטער צו.

— ניינ, נישט אזוי. ווייטער א ביסל, זייט זשע מויכל! —
 רופט זיכ אָפ ביינע אונ טוט זיכ ווייטער א רוק.

— באדארפ מען זאָכ פריער זיכ געזעגענען, ווי דער שטיי-

גער איז, אָט אזוי, אזוי, — זאָגט דער פּאַרשוינ, אויסשטרעקנדיק די האַנט און וויל אַרומנעמען בייַלענ.

— באַ אונדז איז אָן הענט, — טוט זיך בייַלע אַ כאַפּ און אַ דוק נאָך ווייטער.

— וווּ באַ אונדז? דאָרט, מיינסטו, אינ קאַפּצאַנסק? דו ביסט דאָך נישט מער אינ קאַפּצאַנסק, געפינסט זיך דאָך היינט דאָ. דו פאַרשטייסט?

— וואָס האָט איר, איך בעט אייך, צו מיר, צו אַ פּרעמד, אָרעם מיידל? גוואַלד וועל איך שרײַען. וווּ בין איך—אינ אַ וואַלד אָדער צווישן ידן? — רעדט בייַלע מיט האַרצ און וויינט מיט בלו-טיקע טרערן.

— אז דו וויינסט, ביסטו נאָך שענער, טאַקע גאָר עפעס אַ דרוי, אָפּגעפּרישט פּונ טראָפּנס טוי, שאַ! וואָרעם איך וועל עס נישט אויסהאַלטן.

— דערבאַרעמט זיך, איך בעט אייך, דערבאַרעמט זיך אפּ מיר, אפּ מײַנע יונגע יאָרן!

— זיס ווי צוקער! — מיאוקעט דער פאַרשוינ מיט אַ פּריקער שמייכלעך, אַרײַנגייגנדיק די האַנט אינ דער בוזעמ־קעשענע.

— דערבאַרעמט זיך, ווען נישט אפּ מיר, כאָטש אפּ מײַנ טאַטע-אונ-מאַמע! זיי זײַנען, נעבעך, אַלט, צעבראָכן, אַ גאָטס ראַכמאַנעס... אוי, איר זאָלט וויסן, ווי ליב זיי האָבן מיך, ווי שווער זיי איז געווען זיך צעשיידן מיט מיר!.. די נויט נאָר האָט געטריבן, אוי, די נויט, נויט...

— נא, מוציקל, נא-נא! — מאכט דאָס נעפעש מיט אַ קאַלטער לעבער, אַרויסנעמענדיק פּונ דער בוזעמ־קעשענע אַ גאָלדן בראַסלעטל און דרייט עס בייַלען האַרט פאַר די אויגן.

— אוועק, גאַזלען! — טוט בייַלע אַ געשריי שטאַרק אָנגע-צונדן און אַ שטופּ פּונ זיך דעם פאַרשוינ מיט דעם גאַנצן קויעכ, אזוי אז ער איז געפּלויגן צו דער טיר און דאָס בראַסלעטל איז אימ פּונ דער האַנט אַרויסגעפּאַלן.

און באַלד טאַקע ווי דער אַרויס, קומט לייַווי באַכער אַרײַן. זײַן בליק איז פּייער, און דאָס בלינדע אייגל וואַרפט זיך ווילד— אַ שרעק. בייַלע ציטערט, איז בלאַס ווי די וואַנט.

— אזוי, הא, מאמזעכנ, וועסטו עס פירן בא מיר לענדער? ...
גארנישט, הא, העפקער, מיינסטו, העפקער א וועלט? — זאָגט לייווי
באָכער מיט א שטילער רעציקע, אָנעמענדיק ביילען בא ביידע אָרעמס
און קלעמט שטארק, אזוי, אז איר פארכאפֿט דער אָטעמ און פאר
ווייטעק פארבייסט זי די ליפּן. — איאָ, פייגעלע מיינע, דו האָסט גע-
שפאסט? ענטפער, הארץ מיינס, יאָ?

— אוי, נישט גוט!.. לאָזט מיך כאפּן א ביסל דעם אָטעמ, —
זיפצט ביילע און מינעט זיך פאר גרויסע אנגסטן, ווי א יונג הינד-
דעלע צאפלט באם שפארבער אונטער זיינע שארפע נעגל.

— הייסט עס, אפאָנעמ, טאקע אזוי, געשפאסט? — מאכט לייווי
מיט א מעשוונע-זיס מינעלע, וואָס הייסט ערגער ווי געשלאָטן אינ-
טאטן אריין. — ענטפער זשע, גיכער!

— וואָס ענטפער, וואָס? — שטאמלט ביילע שטארק צעטראָגן,
איינבייגנדיק דעם קאָפּ.

— יאָ אָדער ניין, וויל איך וויסן. שארפ גערעדט!
ביילע שטייט אינ איינע צאָרעס און קאָן נישט עפענען דאָס
מױל. פלוצים קומט איר אפּן געדאנק די „אָפּיצערקע“. די „אָפּי-
צערקע“, דאכט זיך, שטייט איר אצינד פאר די אויגן אינ יענער
טרויעריקער לאגע, ווי זי איז צוריקגעקומען פון ביקער-כױלימ: שוואכ,
צעבראָכן, פארומערט, פארשמאכט, און ווייזט איר אפּן בוימ, אפ
וועלכן זי האָט זיך געהאנגען... „איידער אפּן בוימ שפעטער, נאָך א
געפייניקט, וויסט לעבן, בעסער באלד טאקע א ריינער טויט“. אזוי
טראכט ביילע און זי זאָגט, אופהייבנדיק דעם קאָפּ, באהארצט, גאנץ שארפ:
— ניין!..

— אהא, ווילסטו, הייסט עס, איך זאָל איבערשמועסן א ביסל
מיט דיר דאָרט אינ קעלער? — זאָגט לייווי, אָנטוענדיק זיך אינ גאז-
לען, און דאָס בלינדע אייגעלע האָט זיך אימ צעשפילט. — יאָ אָדער
ניין? האָסט נאָך א ווילע צייט. איינס, צוויי, דריי...

— ניין, ניין!..
ווי א מעשווגענער הונט, שטיל, מיט שוימ אפ די ליפּן ווארפט
זיך לייווי אפ ביילען.

און ווי ער כאפּט זי אָן בא די האָר, וויל זי שלעפּן, לויפט
אריין די מומע שיינצע עפעס זייער צעטראָגן, גאָר אָן א נעשאַמע,

דאָס טיכל אפּן קאָפּ פּאַרוקט, די האַנט אפּן האַרצן, קוים וואָס זי
כאַפט דעם אָטעם, טוט א נעם לייוויג באַם אַקסל און רוימט אימ
עפּעס אַינ אינ אויער. ער בלייבט גלייכ שטייג אָפּהענטיק, עפּעס גאָר
ווי איינער, וואָס מע פּאַטשט אימ אויס.

— ביילעניו, האַרצעניו, וואָס איז דיר? וויי איז מיר, עפּעס
איז דאָך אפּ דיר גאָר קיינ פּאַנעם נישטאָ! — מאַכט די מומע שיינצע צו
ביילעניו מיט גרויס ראַכמאַנעס, ווי א געטרייע מוטער. — גיי, טאַכטער,
אינ גאַרטן אריין, גיי כאַפּן א ביסל פּרישע לופט.

ביילע שטייט א וויילע נישט טויט — נישט לעבעדיק, ביז
זי קומט צו זיך און גייט געשווינד ארויס.

— איי, א רועק אינ איר טאַטן אריינגעפּלויגן, ברענען זאָל
זי, האַדעלע די כּצופּע, מיט איר מענדריקן אינינעם! — צעפּלאַקערט
זיך די מומע שיינצע און שילט, נאָך דעם ווי ביילע איז ארויסגע-
גאַנגען. — אוואַדע זיצט זי דאָרט אצינד, און גאָט דער לעבעדיקער
אינ הימל ווייסט, וואָס פּאַר א שפּיל זי, די כּצופּע, די פּאַלשע קאַצ,
קאָנ מיט איר ביז צינגל אָנמאַכט אונדז. אָפּדאַרן זאָל איר דאָס צינגל,
ריבוניגעשעוילעם! קענסט זי דען נישט, די קלאַווטע, ווער זי איז?
זי, אז עס קומט אויס ענג, געפּינט טאַמיד א וועג אויסצודרייען זיך גלאַט
און אנדערע אריינדרייען אפּ איר אָרט... „ווי איז דאָס מיידל? דאָס
מיידל ווי איז?“ פּרעגט מען און מע וויל וויסן דאָרט. מענטשן
שטעלן זיך פּאַר איר ארויס, לייגן אַינ די וועלט. שלעכט! דו פּאַר-
שטייט?

— ווער האָט עס דיר איבערגעגעבן דעם סאָד, וואָס דאָרט
טוט זיך? — פּרעגט לייווי דאָס ווייב, ווונדערנדיק זיך.

— ווער [האַט] מיר איבערגעגעבן? — מאַכט די מומע שיינצע.
איציק פּאַקטער, וואָס רייבט זיך דאָרט ארום די אדוינימ און הערט
זיך צו צו אַלצדינג דאָרט. דו ווונדערסט זיך עפּשער, מיט וואָס איז
היינט ערגער ווי פּרער, פּרער פּלעגט מען...

— מיילע, צו וואָס טויג מיר מייסעס, וואָס פּרער? — מאַכט
לייווי, אריינפאלנדיק דעם ווייב אינ די רייד. — היינט וואָס איז?
— היינט איז נישט דאָס וואָס אַמאָל, — זאָגט שיינצע מיט א
זיפּץ טיפּ פּונעם האַרצן. — אנדערע צייטן... אויך אַן אנדער אָדן אינ
שטאָט, א נייער, ערשט אָנגעקומען, ער קען אונדז נישט, מיר קענען

אימ נישט. מע זאָגט, ער איז א פייער, נעמענ איז בא אימ איי-איי! דו פארשטייסט?.. גאָר ניט קיין גוטער מאסע-מאטנ.

— לאהאדאמ! — מאכט לייווי, שאַקלענדיק מיט א פינגער אנטקעגן דעם ווייב. — לאהאדאמ הייסט א פינג... גאָרנישט, נישטאָ טאָמער קומט מען, לאָז די שאַ נישט זיין, פּרעגן — איז איין וואָרט: נישטאָ! דו הערסט? נישטאָ, נישטאָ אונ נישטאָ.

— יאָ, אז יענע וועלן זיין נאראַנימ גלייבן אפּן וואָרט אונ נישט שטעלן זיך זוכן דאָ. א טערעצ א ביסל פאר די בענטשליכט! — נארישע יידענע! — שפעט לייווי אויס דעם ווייב, שאַקלענ-דיק אפ איר מיטן קאָפּ. — מע באדארפ באציטנס דעם כאַמעצ אויס-ראמען, דאָס הייסט, מע באדארפ זי אָפּפירן אהינ, צו אונזער פייוו-לען, שא, שטייל, עס זאָל נישט קרייען קיין האָנ. דו פארשטייסט? אונ דענסטמאָל טאקע, באנאכט, האָט זיך געלאָזט הערן א גע-קלאפערין פון רעדער בא לייווי באַכער אפּן הויפּ. דאָס איז אוועק-געפאָרן די מומע שיינצע מיט ביללען, אונטער אן אויסרייד, דורכ-צופאָרן זיך א ביסל, קעדיי זי, ביללע, הייסט עס, זאָל עטעמען א ביסל פרישע לופט און לאָז זי, נעבעכ, האָבן טייעג עטלעכע מינוט. די מומע שיינצע איז דאָך, נאָך אלע זאכן, פאָרט די מומע שיינצע — א טייערע נעשאַמע!..

ז ע ק ס ט ע ר ב ו כ

ד ע ר ע ר ש ט ע ר ק א פ י ט ל

די געשעפטן רעפאָעלס האָבן אימ געטריבן קיין לאַדו, זענ זיכ מיט זיינע באלעבאטימ, די פאבריקאנטן דאָרט, וואָס זיינען געשטא-
נען שמאַל; נאָר מאכמעס פיל וויכטיקע זאכן, וואָס אימ איז נייטיק
געווען אָפצוארבעטן דאָ אפן אָרט, און טאקע א ביסל אויכ צוליב
דער מיסע מיט הערשעלען, האָט ער אָפגעלייגט די נעסלע זיינע אפ
א קורצער צייט.

אצינד ווייסט שוין רעפאָעל, וואָס הערשעלעס אָנכאפן זיכ אָן
האָדל די מעקלערן האָט אזוינס באטייט; אצינד פארשטייט ער שוין
זייער גוט, אז די דאָזיקע האָדל, אפ וועלכער מע טומלט אזוי שטארק,
האָט אָפגעטאָן א מיסע מיט א יידישער טאָכטער, נעבעכ, וואָס
מע טאָר עס בעשומיפן נישט אזוי לאָזן. ער האָט דעריבער אָן-
געווענדט אלע מיטלען, געארבעט מיסמ, די זאכ זאָל זיכ דער-
ווייזן — ווו איז אהינגעקומען אן אָרעם מיידל, נעבעכ, און הער-
שעלע, וואָס זיצט דערווייל איניינעם מיט האָדלען פאר דעם בילבל,
וואָס זי האָט אפ אימ געמאכט, זאָל ריין ווי גאָלד ארויס פריי.

נאָר מער פון אלע זאכן האָט אימ פארהאלטן דאָ כאַנצע.
זינט אימ איז געקומען צו די אויערן די שלעכטע לאַגע, איז
וועלכער די לאַדוער פאבריק געפינט זיכ, און ארויסזעענדיק דעם
קלאַפ איז א היפש ביסל געלט, וואָס לייבצען שטייט פאָר דורכ אימ
צו כאַפן, האָט ער אויסגעמיידט לייבצעס הויז. דאָס הארצ האָט אימ

געצויגט צו כאנצען, א פארגעניגט צו פארברענגען מיט איר א ביסל די צייט, אָבער קומען צו איר איז אימ געווען שרעקלעך שווער. סטייטש, מיט וואָס פאר א פאָנעם וועט ער קוקן לייבצען אין די אויגן, און דרייען, אָפּליגערן אימ מיט דער צונג! און ווי שלעכט אימ איז דאָ, ניט וויסנדיק וואָס צו טאָן, הייבט עס אימ נאָך אָן אינר ווייניק צו מאָנטען אָט אזוי:

„פארדאָרבענער מענטש! — רופט זיך אימ אָן דאָס גע- וויסן. — זען זי ווילט זיך דיר! צוליב וואָס? צוליב זיך, פון דיין האנאָע וועגן, צוליב דיין באגערן. דו — אבי געכאפט א קוק, נאָך- אמאָל א קוק, האנאָע געהאט פון איר שיינקייט, פאָרסטו זיך אוועק, און גאָט ווייסט ווען דו קומסט צוריק, נישט צו בארעכענען זי, נע- בעך, אז דער מויעך וועט זיך איר דאָ איבערקערן טראכטנדיק, וואָס דיין פארשוונדן ווערן פלוצימ באטייט, זי זאָל עס כאָטש אָנהייבן צו וויסן וואָס, פארוואָס?.. זי איז זיך געווען א פאָשעט ווייבל, פאר- שרייערעט געוויינטלעך, ווי אלע אנדערע גלופסקער יידישע טעכטער, נישט צופיל צו דענקען, צופיל איבערצוקלערן; פאר איר איז רעכט געווען אלצדינג, ווי די וועלט פירט זיך, אזוי איז גוט, אזוי באדארף זיין. קומסטו, שיינער מענטש, צינדסט אינ איר אָן א העליש פייער, גיט איר איין סייכל צו פארשטיין. דאָס פריערדיקע לעבן אירס מיט דעם גאנג פון דער וועלט ארום איר הערט איר שוין אופ צו גע- פערן, איר וועלט אינגאנצן ביסטו, דו, נאָר דו — און פלוצימ פאָרסטו זיך אוועק, נישט צו דערקלערן איר פריער כאָטש פארשטעלט, פאר- וואָס דו פאָרסט, לאָז זי זיך נישט האַלטן פאר א באַליידיקטע, און אוועקגעוואָרפענע; לאָז זי כאָטש האַבן א האָפענונג, אז דו וועסט צו- ריקומען, און פארדרוס און הארצווייטעך נישט אויסגיין ווי א ליכט.“

בא רעפאָרען איז דעריבער געבליבן נישט צו רירן זיך פונעם אָרט, ביז ער וועט טאָן זיין שולדיקייט, ריידן מיט כאנצען און דער- קלערן איר אָפּן אלצדינג.

עס האָט געקאָסט רעפאָרעלן גענוג געזונט, ביז ער האָט זיך אויסגעריסן צו כאנצען. קומענדיק שוין צו דער טיר, איז ער געבליבן א ווילדע שטיין צעמישט. אראָפּגעלאָזט די אויגן, גלייך ווי ער וואָלט דאָ גענאנגען גאנווענען. שווער ווי דער טויט איז אימ געווען צו לייב- צען אין הויז אריינצוקומען. דאָס איינציקע האָפענונג זינס איז געווען,

טאָמער גראָד, אפּ זיין מאַזל, איז לייבצע אצינד נישטאָ אין דער
דיימ. דאָס האָט אים צוגעגעבן א ביסל מוט, און ער איז אריין אין
שטוב מיט א פארקלעמט הארץ.
דער ערשטער, וואָס איז אים אנטקעגנגעקומען, איז געווען —
לייבצע!

— באַרוך האבאָ, א גאסט! — זאָגט לייבצע, קלאַפנדיק זיך די
נאָז מיט א פינגער און צושטאָקלענדיק מיטן קאָפּ. — אייִ־אייִ־אייִ, פאר-
פאלן צו ווערן אזא לאַנגע צייט!.. נישט שיינ פון אייך, כילעבן!..
האָב מיך עס גאָר נישט געריכט, אָסער... סטייטש, סטייטש, איר זאָלט
אזוינס טאָן. אייִ־אייִ־אייִ!

רעאַעל ברומלט עפעס אָן ווערטער, צו פארענטפערן זיך קלוי־
מערשט, און איז צעטראָגן. לייבצע איז אויך עפעס גאָר צעטראָגן,
גיט איבער דער שטוב הינד און צוריק, צופט דאָס בערדל, רייבט
זיך דעם שטערן, און דאָס פאָנעם איז אים פארפלאַמט. בענציע, אין
א כאלאטל, אין א מינ קלאַפנמיצל עפעס אפן קאָפּ, שטייט עפעס
שטארק צעדרייט אין א ווינקל, מיט גרויסע טראָפנס שווייס אפּ דעם
פאָנעם, בלייב ווי די וואנט, און דאָס אויסזען זיינס אינגאנצן איז
נאָר ווי א מויז, וואָס מע שלעפט ארויס פון זייערמילך. אין דער
מיט שטוב ליגט א גרויסער, איינגעפאקטער, לעדערנער קלומעק, אָן
געפוישט מיט א בויך, נאָך נישט געקרעמפּעוועט מיט דער שטריק,
וואָס פלאָנטעט זיך ארום אים. א היפשע ווייזע איז שטיל. אלע
שווינגן, גלייך ווי עס וואָרט זיי אָפּגענומען דאָס לאַשן, נאָר מע
זעט, אז אין לייבצע קאָכט זיך דאָס בלוט.

— אזוי, אזוי גייט עס אין דער וועלט! — מאכט נאָך א היפשע
צייט שווינגן לייבצע פארטראכט, אָפּשטעלנדיק זיך אנטקעגן רעפּאָעלן
און אַנקוקנדיק אים שאַרפּ. — נאָך זייער שיינ, כילעבן, פון אייך, וואָס
איר זייט כאָטש געקומען. איז דאָס רעכט, הא? טוט מען עס אזוי?..
מיילע, נו!.. ווי שטייען עס, הא, די... די אייסאַקיימ?

— בע! — בעקעט רעפּאָעל אונטער דער נאָז, אבי אויסצודרייען
זיך ווי־עס־איז, טראכטנדיק בא זיך: „פע, לייבצע האָט שוין געמוזט
אַנשמעקן, ער ווייסט שוין, אפּאָנעם, מיינע צאָרעס“...

— אזוי, הא, זאָגט איר: בע? — מאכט לייבצע, פארדרייענדיק
די נאָז, נישט אראָפּצונעמען קיין אויג פון רעפּאָעלן, טראכטנדיק בא

זיכ: „הע-הע! ער ווייסט שוין אלצדינג זיין „בע“ הייסט, אפאָנעם, ער האָט אָנגעשמעקט, וואָס בא מיר אין שטוב גייט אצינד פאָר. נאָר... טא!“ — וואָס קוקט איר עפעס אזוי, רעב רעפאָעל, אונ שווינגט? — עט!.. איך קוק מיר אפּן קלומעקל, קוק איך מיר. ווער קלייבט זיך עס דאָ בא אייך אין וועג אריין, רעב פייבצע? — הייסט עס אָט, איר פארשטייט!.. אדעראבע, אזוי איז נאָכ גלייכער, אז איר פארשטייט, — ענטפערט פייבצע מיט א מינעלע פון א יידן א פיקיעכ, וואָס שטויסט זיך אפּן ווונק. און, ווענדנדיק זיך באלד טאקע צום איידעמל, טוט ער אימ א זאָג:

— מענסט דערווייל גיין, בענציע, איך דיין קלייזל אריין דאָרט. די זאך בלייבט לעסאטע אזוי, ווי מע האָט גערעדט.

— זאָל איך גיין אזוי טאקע איך כאלאטל אָדער ארויסנעמען פונעם קלומעק די לאסטניגענע קאפאָטע מינע? — טוט בענציע א פרעג. — נישקאָשע אזוי אויב. וואָס איז דען א כאלאטל? דאָס ערשטע מאָל דען איז דיר גיין אהין, איך קלייזל, איך א כאלאטל?.. „אָווא, דאָס שטעקעלע, פארפאקט דאָס שטעקעלע!“ — מאכט צו זיך אליין מיט א קנייטשעלע בענציע, לאָזנדיק זיך גיין מיט די פיסע-לעך צו דער טיר, טוט א קוש די מעווע און רוקט זיך ארויס פון דער שטוב שטיל, ווי א קעצעלע.

— אָט אצינד קאָנען מיר שמועסן גאנצ אָפּן, — זאָגט פייבצע, אָנעמענדיק זיך באמ בערדל, און שטשירעט אויס איין אייגל אפ רעפאָעלען. — צו וואָס לאָמיר זיך דאָ נארן, קיין סוידעס איך דער וועלט איז נישטאָ... די מייסע דערפון איז אזוי: ס'איז, פארשטייט איר מיך, א צעשטערט לעבן!.. אדעראבע, זאָגט, איר קענט דאָך אימ, מיין איידעם, נו וואָס? א יונגערמאן א פיינער, א טאטנס א קינד, א צאצע. איך פון מיין זייט האָב אימ ליב, איך מינע אויגן האָט ער דעם זיבעטן טיין, ביז פון אימ צופרידן. איך דאָך, דאכט זיך, גוט. נאָר וואָס העלפט עס אָבער, אז זי, דאָס ווייב, איז א נאר!.. איר פארשטייט וואָס? זי, — א טריאטער, כילעבן! — איז נישט צופרי...
פייבצע דערעדט נישט דאָס וואָרט און ווארט, קוועטשנדיק זיך, ווי א געווינערן, מיט אזא מינע, אז רעפאָעל זאָל אימ דאָס וואָרט פונעם מויל ארויסנעמען.

— נישט צופרידן, — כאפט רעפאָעל און רעדט ארויס דאָס גאנ-
צע וואָרט, פילנדיק בעשאַסמיסע, ווי א שטיינ איז אימ פונעם הארצן
אראָפּ, ווייל ווי עס האָט זיך ארויסגעוויזן, איז לייבצעס צעטראַגן-
קייט נישט וועגן געלט-אייטאַקייט מיט אימ, נאָר עס באַטייט גאָר עפעס
אנדערש.

— אָ-אָ-אָט!.. נישט צופרידן. נישט ליב, זאָגט זי. — זאָגט
לייבצע, אויסשפּאַנדיק דריי מאָל. — פע! איך דערקענ גאָר עפעס
נישט פון א צייט מיין טאַכטער, אזוי געענדערט האָט זי זיך. זי
רעדט עפעס אזוינס, וואָס פאסט גאָר נישט פאר אונדו, פאר אונדזער
שטאנד. האָט איר געהערט א זאָג א ביסל — פּיינט א מאַן! און ווער,
נאָך ווער? א געלעכטער, כילעבן, אזא... אזא... אינגאנצן, איך בעט אייך
מעכילע, אזא... עס איז נאָר עפעס ווי א קישעפּ, איינעמס אן אָפּגע-
טאַנענע זאך. איר ווילט עס עפשער נישט ליינדן, אייך איז עפשער
נישט אָנגענעם אזוינס צו הערן?.. אדעראַבע, זאָגט, זייט מויכל, זאָגט,
זאָגט!

„אָט פּונוואַנען די כמאָרע רוקט זיך אפּ מיר אָן! — טראַכט בא-
זיך רעפּאָעל, און עס באַשלאָגט אימ א קאַלטער שווייס. — לייבצע,
אפּאַנעם, האָט אָנגעשמעקט דאָ דאָס גאַנצע שפּיל... מיין אַרבעט,
מיינט ער, איז עס, און פּאָדערט מיך דאָ אופּ, אימ עס צו דער-
קלערן. א מיסעסע מיסעסע!..“

— אהא, איר שווינגט! — מאַכט לייבצע נאָך דעם, אז ביידע
האַבן א ווילע געשווינגן. — איאָ, איר האָט מיר נישט וואָס צו ענט-
פערן?.. נו, הערט זשע אויס מיך. מיילע, זאָגסטו, הייסט עס, טעכ-
טערל, פּיינט! נו, שא, האָב זיך פּיינט און בא דיר בלייב עס. ווע-
מעס אייסעק איז דאָס צו וויסן דיינע כעפּציעס? ליב-סמיב, פּיינט-
סמיינט — נאָרשקייט!.. זאַכענישן אזוינע, נישט ווערט די רייד. וואָס
צווישן מאַן און ווייב, ווער גיט עס ארויס? שא!.. איז דער קישעפּ
אָבער, צו אלדי רוכעס, עפעס אזוי גרויס, אז ניין! איך קאָן מיט
אימ, זאָגט זי, אינ איינ שטוב נישט זיינן זיצן, זאָגט זי, מיט א
מענטשן, וואָס מע האָט פּיינט, איז אן אווירע. ברענגט מיך נישט,
זאָגט זי, צו קיינ זינד. איך בין נישט קיינ בעהיימע, א מענטש,
זאָגט זי, בין איך, א מענטש מיט א ווילן, מיט א דייע!.. איר הערט
א ביסל א זאָג, פון מעכילע, אזא, אזא... בעקיצער, אזוי לאַנג, אזוי

ברייט — ביז ס'איז געקומען דערצו, מע זאל נעמען דאָס באַלעבעס, נעבעכ, אימ מיט האַקל-באַקל, האַקל-אונ-פאַק, אַפּשיקן צו די ער-טערן זינע אהיימ... אוי, האָב איך עס היינט א טאָג פון מינע, פון דער טאַכטער און פון דער מאמע, קאַלט און ווארעם!.. ווייסט איר וואָס, — לאָזט אויס לייבצע מיט א געבעט: — פאַר אייך, רעב רעפּאַעל, האָט מען זיך נישט צו שעמען, איר זינט דאָך א היימי-שער מענטש, אונדזערער א גוטער-פריינט. אַט, כ'לעבנ, קומט, לאַמיר אריינגיין צו כאנצען, ס'איז אצינד דאָרט בא איר כוושעכ. איר וועט זי, אזוי טאַקע ווי איר קענט, א ביסל אויסשטראַפּן, געבן איר צו פאַרשטיין, אז זי איז א שויע, א נאַריש ווייב, ווייסט אריין נישט, מיטטיינסגעזאָגט, וואָס זי וויל. אייערע ווערטער, נישקאַשע, וועלן ווירקן. איר זינט בא איר — דאָס זאָג איך אייך בעסאָד, צווישן אונדז — א גרויסער כאַשעוו. היינט וועט איר דאָך מעקאיעמ זיין א מיצווע אויך — אריינלייגן זיך אין שאַלעם צווישן מאן און ווייב, צונויפירן א פאַרפּאַעל... אַט, קומט, כ'לעבנ, קומט.

לייבצע שרעפט רעפּאַעלן בא דער האנט און גייט פאַרויס. רעפּאַעל — אז אַך און וויי צו אימ, וואָס זאָל ער, נעבעכ, טאָג? — לאָזט זיך פירן, נישט ווילנדיק, איבער א לאנגן קאַרידאָר און שלעפט זיך אימ נאָך, ווי א קו א קעבל.

באמ עפענען די טיר אין כאנצעס כיידער לאָזט זיך פון דאָרט הערן יענטלס קאָל, וואָס שטייט און טיינעט האַלב מיט גוטן, האַלב מיט בייזן מיט דער טאַכטער אירער, וואָס זיצט אונטערגעשפאַרט דעם קאַפּ מיט ביידע הענט בא א טישל אין א ווינקל. קוימ איז לייבצע אריין מיט רעפּאַעלן, ווערט מיטאמאָל איבערגעהאַקט דער שמועס.

— נישקאַשע, יענטל! אייגענע מענטשן. רעב רעפּאַעל האָט עפעס צו שמועסן מיט כאנצען א פאַר ווערטער. — רופט זיך אָן לייבצע, וויי-קענדיק צום ווייב, וואָס האָט אזויפיל געהייסן: מעגסט ארויסגיין, זיי מויכל.

יענטל אָבער וויל זיך נישט אַנשטויסן אפן ווינק און שטייט פאַרווונדערט, מאכנדיק מיט די אקסלען, קוקט אָן דעם מאן מיט א קרומ פאַנעם, וואָס האָט אזויפיל געהייסן: האָסט געמעגט, כ'לעבנ, נישט אריינקומען, דו לעקיש איינער!

— נו, זיצט, זײַט זשע מויכל, זיצט, מיר בעטן, — זאָגט לײַבצע,
אונטערקנדיק רעפּאָעלן א בענקל פּונקט אנטקעגן כאַנצענ.
שטארק צופּרידן מיט דעם אופּטן זײַנעם, רוקט ער זיך צו באַלד
צום ווײַב, רוימט איר אײַנ עפעס אין אײַער — און בײַדע גײַען
ארויס.

לײַבצעס פּינצטער מאַזל איז באַשײַמפּערלעך טאָקע שױנ אזוי
געווען — דער טאָכטער צו העלפּן אין אלע אירע האַנדלונגען פּונעם
אַנהײב אָן ביז איצט, פּונקט אַקעגן זײַנ ווּונטש. ס׳איז מיסטאַמע
פּונעם הימל אזוי אָנגעשריבן געווען, אז ער אַלײַן מיט זײַנע מעשׂוֹת
נע גענג זאָל אָנמאַכן א פּאַרדרייעניש בא זיך אין שטוב, עס זאָל
דורכ אימ אַלײַן ארויסקומען דאָס, פּונקט פּאַרקערט וואָס ער ווײַל.
שלימאָרדיקער לײַבצע! גיט עס בא ייִדן נאָך שלימאָרדי
טאַטעס אזױנע? ס׳איז קעדי צו וויסן...

רעפּאָעל און כאַנצע זיצן, אָנקוקנדיק זיך פּאַרווונדערט
אַקעגן עטלעכע מינוט, נישט צו רײַדן א וואָרט. דערנאָך איז רעפּאָעל
צום ערשטן ארויס מיט א ביטער שמײַכעלע:

— איר וויסט, כאַנצעלע, צו וואָס דער טאַטע האָט מיך אהער גע-
בראַכט? דער טאַטע ווײַל, איך זאָל „אַײַערן“, איר פּאַרשטייט, פּאַריכטן באַ-
אַײַך דאָס מאַזל און אײַך טאָקע א ביסל אויסשטראַפּן.
— הייסט עס, דעם טאַטנס א מענטש?! נו, שטראַפּט זשע
מיך, אז איר האָט זיך עס אונטערגענומען, — מאַכט כאַנצע א ביסל
מיט פּאַרדראָס.

— נײַן, כאַנצעלע, אויסשטראַפּן באַדאַרפּ מען נישט אײַך, נאָר
מיך, — זאָגט רעפּאָעל מיט א זיפּצ פּונעם האַרצן.
— דאָס הייסט אָנצוהערעניש געבן, — מאַכט כאַנצע, רויט ווערן
דיק ווי פּײַער, — אז דרינען, וואָס צווישן מיר און מײַנעם, איז אײַער
שולד, און זיפּצט אצינד דערופּ...
— אײַ, פּלאָגט מיך נישט, איך בעט אײַך, אײַ, איר זאָלט
וויסן מײַן האַרצ!..

— נו, וואָס זשע וואָלט געווען, אז איך זאָל וויסן? וואָלט
איך געהאַט פּאַרגעניגן פּונ אײַער געטרישאַפּט און איבערגעבעטן.
אַײַך פּאַר מײַנע רײַד אצינד?
רעפּאָעלן האָט זיך נישט געלײַגט די צונג באַלד טאָקע אָפּצווענט-

פערן איר, וויסנדיק בא זיך, אז ווען כאנצע זאָל וויסן זײַן האַרצ, צוליב וואָס ער איז דאָ געקומען, וואָלט זי קײַן גרויס פאַרגעניגן נישט געהאַט, און אים איבערבעטן אוואַדע נישט באַדאַרפט.

— אָדער עפּשער מײַנט איר, אז איר פאַרדינט, מע זאָל אײַך אויסשטראָפּן דערפאַר, וואָס איר זײַט אזא לאַנגע צײַט נישט געקוֹר־מען צו אונדז אין שטוב ארײַן, און איר פּילט אײַער שולד? — וואַרנט כאַנצע ארײַן א שטעכווערטל.

רעפּאָעל איז שטאַרק צעטראָגן. ער קוקט אפּ כאַנצען מיט לײַב־שאַפט, מיט געבעט און שווייגט.

— שווייגן הייסט גערעדט, — זאָגט כאַנצע, זײַער גערירט פון זײַן בליק, אַזײַ אז טרערן שטעלן זיך איר אין די אױגן, און עס רײַסט איר דאָס האַרצ, קוקנדיק אפּ אים. — איך בעט אײַך, ערגערט זיך נישט, נעמט מיר נישט פאַר אומגוט, וואָס איך האָב מיך א ביסל דאָ געהיצט. וואָס זאָל איך טאָן? ס'איז באַ מיר הײַנט שוין אזא טאָג. אױ, א טאָג! אױ, שטיי איך עס אױס!..

— טײַערע, גוטע כאַנעלע! — מאַכט רעפּאָעל, אופשטייענדיק צעקאַכט פונעם בענקל, ווײַל אָנעמען באַ דער האַנט כאַנצען, אױס־גיסן פאַר איר זײַן שווער ביטער האַרצ, נישט צו באַמערקן, ווי יענטל גײט דערווײַל ארײַן גאַנצ שטײל און מאַכט זיך קלױמערשט ווי זי זוכט עפּעס.

— מאַמע! — טוט זיך אַ כאַפּ כאַנצע, אַזײַ אז רעפּאָעל זאָל וויסן ווער דאָ איז. — וואָס זוכסטו עס, מאַמע, עפּעס אַזײַ?

— גאָרנישט, גאָרנישט! אַ שפּיזל איז פונעם זאָק נישטאָ. דאָ זוכ איך, איז נישטאָ. מע באַדאַרפּ גײן אַ קוק טאָן באַ מיר ערגעצ דאָרט, — ענטפּערט יענטל, ארומקוקנדיק זיך און גײט נײַט ווײַלנדיק ארױס.

יענטלס מײַן איז גאָר געווען אַכטונג צו געבן צו דער טאָכ־טער, וואָס זיצט מיט אַ יונגמאַן אָן אַ שווימער. ווײַבער פּינען עפּטערס באַ זיך אין האַרצ בעסער ווי די מענער. פּרײַער, אז כאַנצע האָט געווײַנט מיט דעם מאַן, ווי דער שטייגער איז, האָט יענטל זיך נישט געמאַכט דערויס, אַז די טאָכטער פּלעגט בלײַבן מיט רעפּאָעלן באַ זיך אין כײַדער. אַצינד אָבער, אז כאַנצען קאָן זיך פאַרגלױסן זאָגן, אַז דער מאַן איז איר נישט צום האַרצן, הע־ע! טראַכט זיך יענטל,

באדארפּ מען זיך צו דיר א ביטל צוקוקן. דאָס הארץ האָט איר עפעס
געזאָגט, נישט רעכט צו וויסן וואָס געזאָגט. דאָס שפּיזל איז געווען
נאָר אן אויסרייד. כאַנצע האָט פּאַרשטאַנען דער מאַמעס מיינ, און
רעפּאָעל האָט אויך געוויסט, וואָס דאָס שפּיזל אירס באַטײט אזוינס.
ביידע האָבן געהאַט פּיל, זייער פּיל איינע די אנדערע צו זאָגן, און
ביידע האָבן אײַנגעזען, אז דערצו איז נישט דאָ דאָס אָרט און נישט די
צײַט אצינד.

— אײַ, כאַנצעלע, האָב איך צו ריידן און צו ריידן! נאָר...
— אײַ, רעפּאָעל, האָב איך עס צו דערציילן און צו דערציילן!
נאָר... לאַמיר אָפּוואַרטן. איך וועל שוין אײַך צו וויסן געבן.
— גײ איך, הייסט עס, — זאָגט רעפּאָעל מיט אַ ביטער שמײ-
כעלע, — גײ איך דערווייץ אוועק דערמיט, אז איך האָב אײַך געזאָגט
מוסער.

— און דאָס מוסער-זאָגן האָט נישט געהאַלפּן!...
באָמ ארויסגיין שלאָגט זיך רעפּאָעל אָן באַ דער טיר מיט יענט-
לען, וואָס האָט זיך געיאָגט אַנצוזאָגן דער טאַכטער די גוטע בסורע,
אז דאָס שפּיזל, געלויבט דער אייבערשטער, האָט זיך געפּונען!..

ד ע ר צ ו ו י י ט ע ר ק א פ י ט ל

רעב אָשער דער מעקלער איז די לעצטע צייט מיט רעפּאָעלן שטארק ניט צופרידן געווען.

ווי איטלעכע איז באקאנט, בלאָזט רעב אָשער דער מעקלער פון זיך ניט אזוי שטארק, איז מויכל אפ קאָוועד און קאָן אראָפֿ-שלינגען יענעמס א גראָב וואָרט, נישט צו באַליידיקן זיך, כּאָלילע. אימ ארט נישט, אז יענער האלט אימ פאר א ליגנער. וווּ מע באדארפֿ, קען ער זיך מאכען ניט הערנדיק, ניט זעענדיק, ניט וויסנדיק און טוט זיך טאקע זינס. צו די אלע דאָזיקע שיינע מיינעס איז ער אויך ניט פויגל אפ א גאנג. הונדערט מאָל א טאָג ווערט אימ ניט נימעס לויפן צו יענעם מיט עפעס אן אייסעק, אפילע יענער ווארפט זיך דערפון אָפּ מיט הענט און מיט פיס. איז פאר אימ פאר-שפארט די טיר, שטופט ער זיך אריין דורכען פענצטער. אזוי אריין אָדער אזוי אריין — אלציינס, אבי אריין! בא דער וועלט הייסט עס: רעב אָשער איז א בעריע, א מענטש מיט אן איינערנעם כאראקטער — ער קריכט! הייבט ער אָן עפעס א זאך — ארבעט ער, קריכט, שטופט זיך ביז ער דערגרייכט טאקע דאָס, וואָס ער וויל.

פונדעסטוועגן האָט רעב אָשערס קריכען מיט זיינע פראַיעקטן צו רעפּאָעלן די לעצטע צייט אימ פּאָרט נישט געהאָלפן. זיינע ווער-טער זיינען צו רעפּאָעלן צוגעשטאנען אזויפיל ווי אן ארבעס צו דער וואנט. איינמאָל האָט רעפּאָעל זיך אפ אימ צעבייזערט, ווייזנדיק אימ די טיר מיט א געשריי, אזוי אז אפילע אזא יידן, ניט קיין באַל-

ג'ווע, ווי רעב אָשער איז, האָט עס שטארק אונטערגעטראַגן, ער
 איז, נעבעכ, געשווינד ארויסגעלאָפּן אפּ דער גאס, ביז ווי א רועכ,
 און פאר אנדערע דאָרט אויסגעגאַסן אפּ רעפּאָעלן זיין צאָרן:
 — האָט איר געהערט, ייִדישע קינדער, א ייר זאָל נישט האָבן
 קיין ביטאַכן — מע זאָל זיך נישט לאָזן ספּעקולירן, מאכט געשעפטן! א
 שיינער מאסע-מאטן, כ'לעבן, וואָלט געווען, אז מע זאָל געווען
 וועלן נאָר גיין אפּן אייזערנעם בריק אינ מאסע-מאטן!.. ווי
 פון דער קעשענע האָט ער מיט זיין איינגעשפּארטקייט מיר
 ארויסגענומען א פארדינסט... איך זאָג אייך, ברידער, אָט פון די
 אופגעוירענע, פון די כאקראַנימ, איז נישט איינער קיין לייט.
 דאכט זיך, א מענטש — א סויכער, א קעפל א פּלענדיקסט, האָט
 געכאפט, דאכט זיך, דעם סטרי פון אונדזערע סאָכרימ דאָ, געדרייט,
 געהאנדלט גאנץ נישקאָשעדיק — אונדזערע האָט די קליפע טאקע
 זיך ארויסגעוויזן — שטיי, טפּרררר!.. נישטאָ בא אַווינע קיין גלויבן,
 קיינער פון ייִדישע קינדער איז נישט באגלייבט: נישט גדאליע
 דער שניט־קרעמער, נישט פּייטל דער צעלניקער, נישט אפּילע רעב אידל
 דער כאלפּן, אונדזערע אפּילע אויך נישט!.. איר פארשטייט? טאקע
 „כ'ל באיה לא ישובון" 1 — איז איינער א ביסל געכאפט, זאָל א
 רועכ טאקע אינ זיין טאטן — קיין סויכער וועט שוין פון אימ נישט זיין...
 א ייד האָט נישט בא אימ קיין נעמאַנעס, א יידנס א וואָרט איז
 גאָרנישט, אויסציען, סאָנע-ייסראָעל, זאָל ער זיך פאר אימ, וועט
 ער אימ נישט געבן אפּ באַרג, סיידן קלאפּ אונ צייל. א יידנס א
 טראטע, א וועקסל הייסט בא אימ א קוויטל אפּ אוילעמהאבע — און
 בא אועלכטן איז נאָר אוילעמהאזע, פאָשעט גראָב, מעזומאַנימ. אוילעמ-
 האבע איז גאָרנישט. מאלאַכים ניטאָ, שיידימ און רוכעס, לעהאוודל,
 נאָר איינגערעדטע זאכט. טאָמער מיינט איר, איך שפּאס? בא מיינ
 ייִדישקייט! טויזנט מאל אַוואדע האָב איך געשווירן בא מיינ
 כּיילעק אוילעמהאבע, און בא אימ האָט עס-אזויפיל אויסגעמאכט עפעס
 אזוי ווי... מאַסקווע מעג גלייבן, לייפציק גלייבט אויך א יידן, און
 אז עס טרעפט זיך אמאָל א „קוימעמעס", נו, מא ראש? מאַסקווע
 קערט זיך נאָך נישט איבער, דער דייטש, נישקאָשע, גלייבט און

1 „קאָל באַעהאָ לוי יעשווובן".

באַרגט ווייטער. פע, זאָג איך אייך, איז מיר דער כאַרענ, פע, פע, ייִדישע קינדער! ..

יענער פינצטערער מאָרגן, וואָס רעב אָשער איז פאר גרויס פאררואָס פון דער הויט געשפרונגען, איז געווען א פאָר טעג ארומ נאָך רעפּאַעלס באַגעגעניש באַליבצען אין הויז. רעפּאַעל איז דענסט-מאָל געזעסן באַ זיך צו הויז אין איינע צאָרעס, באַטראַכטנדיק זײַן לאַגע, און ס'איז אימ אָנגעזאלצן אפּן האַרצן. די געשעפטן זײַנע טרײַבן אימ אין וועג ארײַן, און ער קאָגן זיך אָבער נישט רירן פונעם אָרט. מיט כאַנצען מוז ער דאָך רײַדן, ארויסזאָגנדיק איר דעם גאַנצן עמעס, די ווייטעקן זײַנע, און וואַרטן אפּ דער גע-לעגענער צײַט דערצו, ביז זי וועט אימ שרײַבן, לויט ס'איז אָפּגע-דעדט געוואָרן צווישן זיי. און אַצינד, נאָך דעם, וואָס דאָ טוט זיך אזוינס צווישן איר מיט דעם מאַן, איז ער נאָך צען מאָל מער מער-כועוון צו רײַדן מיט איר. נאָך וואָס צו רײַדן און וואָס וועט ארויס-קומען פונעם רײַדן — דאָס ווייסט ער אַלײַן נישט דעכט גוט דער-ווייץ. די לאַגע איז אַצינד פאַרדרייט, פאַרפּלאַנטערט נאָך מער ווי פּרײַער. ער פּילט אָבער, אז אזוי לאַזן די זאך טאָר ער נישט און קאָגן טאַקע נישט; הערשעלען, נעבעכ, איבערלאַזן אזוי אין דער מיט — טוט אימ אויך זײַער לײַד. ביטער! ער איז אין דער קלעם, דער קאָפּ שפּאַלט זיך אימ טראַכטנדיק, און פּלוצימ — באַרוך האַבאַ, אַ גאַסט! רעב אָשער איז דאָ מיט זײַנע פּראַיעקטן. עס פאַרשטייט זיך, אז רעב אָשער האָט געכאַפט זײַן ערלעך אויסקומעניש און איז אוועק ווי אַן אָפּגעקאַכטער, נעבעכ. פּאַטער געוואָרן פון אזא גאַסט, האָט רעפּאַעל זיך ווייטער פאַרטיפּט אין די געדאַנקען, איז אוועק-געזעסן אַ היפשע צײַט פאַרשמאַכט, נישט צו באַמערקן ווי רעב אַווראַם איז ארײַן.

— אַ גאַט־העלפּ! — זאָגט רעב אַווראַם, נאָך דעם ווי ער איז אַקעגן א פּאָר מינוט געשטאַנען באַ דער טיר, און רעפּאַעל האָט אַ אים זיך נישט אומגעקוקט.

— הא, וואָס!? — מאַכט רעפּאַעל שטאַרק פאַרדולט, ניט אומ-קוקנדיק זיך.

— גאַרנישט! אַ גאַט־העלפּ, זאָג איך, נעמט נישט פאַר אומ-גוט, וואָס איך שטער אייך.

— אֵא, רעב אוראָמ?

— איכ וואָלט אייכ, אָסער, ניט געשטערט, נאָר... איכ האָב צוגעזאָגט, איכ בין דאָ אצינד מיט א באקאָשע.

— איר מיכ, רעב אוראָמ, שטערט? אָ, ניין, ניין, קיינמאָל נישט! זיצט, איכ בעט אייכ, אונ לאָמיר הערנ אייער באקאָשע.

— רייזע איז גאָר אויס מענטש. קלאָגט זיכ עפעס אפ אייכ, רעב רעפאָעל. עפעס פונ א צייט, זאָגט זי, אז איר עסט נישט,

טרינקט נישט. וואָס מע זאָל ניט געבנ צום טיש, נעמט מען עס צו קימאט אינגאנצן צוריק. זי ברעכט זיכ, זאָגט זי, דעם קאָפּ טראכטן-

דיק, וואָס זאָל עס זיין. זאָל אייכ עפשער דאָס עסן נישט געפעלן? נאָר זי שפּאַרט נישט קיין מי, טוט, זאָגט זי, אלצדינג וואָס מעג-

לעכ, דאָס עסן זאָל האָבן דעם זיבעטן טאם, קארגט נישט קיין אייער, קיין שמאלצ, זוכט אויס אלע מינע געריכטן, וואָס נאָר דאָ:

א ראָסל-פליישל, זאָגט זי, אן עסיק-פלייש, א זראועלע, א צימעסל מיט א העלדזל אָנגעפילט אמאָל מיט פארפעלעכ, אמאָל מיט קאשע

און גרוון, צוגעדעמפט, פארברוינט, אזוי אז דער מאלכעס מעג עס עסן. עפשער, זאָגט זי, זייט איר, כאסועשאַלעם, עפעס ניט מיט אלעמען?

פארוואָס זשע שווינגט איר, זאָגט זי, און טוט עפעס נישט? דערופ איז דאָך דאָ אפ דער וועלט בא אונדז א לייב רויפע. וואָס טוען

אנדערע? איז ניט א דאָקטער, א רויפע, איז דאָ א שפרעכער, אזוי-נער און אזוינער. עס פאלט איר אָפּ א שטיק געזונט, זאָגט זי, אָנ-

קוקנדיק, וואָס פאר א שלעכט פאָנעם די לעצטע צייט איר האָט. אָט דאָ ערשט ניט לאנג האָט זי מיכ שטארק געבעטן: גייט, זאָגט

זי, צו אימ אריין, און דערגייט זיכ בא אימ. איר זייט דאָך, כילעבן, זאָגט זי, עפעס א מאנצל. וואָס דען? גייט מען און מע טוט א

קוק, וואָס איז אזוינס מיט אימ... נו, רעב רעפאָעל, טאקע, בע-עמעס טאקע, הא?! וואָס זשע פאָרט איז אזוי די מייסע?

— עט... אזוי... עס מאכט זיכ אמאָל מיט א מענטשן... מיט וועלכן מענטשן מאכט זיכ ניט אמאָל א קרענקונג?

— איר נעמט אייכ עפשער צום הארצן די מייסע מיט דעם יאָסעמל? אוואדע, אוואדע איז דאָס א קרענקונג, מיכ קרענקט עס אויכ

זייער. לייזער-יאנקל, אָלעוואשאַלעם, האָט אימ איבערגעלאָזט אפ מיר. נאָר פונדעסטוועגן, הא... און אז ס'איז שוין יאָ געקומען צו רייד,

פרעג איך אייך טאקע: ווי האלט עס עפעס אצינד מיקויעך אימ, מיקויעך דעם שקאץ?

— אלץ נאך איך דעם אייגענעם שטאנד וואָס פריער. הער-
שעלע שטייט אלץ טאקע אפ דאָס זייניקע: לאָז זי, די יידענע, זאָגן,
ווי איז ערגעץ דאָס מיידל? און יענע ווידער האלט זיך אירס: לאָז
דער שייגעץ אזוי וויסן יענעם איבער די קעשענעס קריכט, ווי זי
ווייסט פון וואָס צו זאָגן! דערווייל איז שלעכט.

— איז דען ניטאָ דערצו עפעס א מיטל, ראכאש, אשטייגער,
דאָס אלטע, געוויסע מיטל? ווי געשיקט זיך עס?

— דאָס מיטל האָב איך שוין געפרוווט טאָן. נאָר ווי עס
זעט אויס האָט עמעצער, א פארבאָרגענער, פון דער יידענעס צאד,
אויך געטאָן דאָס אייגענע מיטל... אצינד איז די זאך אזוי: אָדער
ביידע זאָלן זיצן, אָדער די גאנצע מייסע פארייבן און ביידע זאָלן
ארויס פריי.

— לאָזט זי אָפ, כילעבן, אָט די יידענע, ווי הייסט זי דאָרט.
צו וואָס, איך בעט אייך, נאצכאַנעס? אָט לאָזן ביידע ארויס פריי,
און מיט אן עק!

— עס גייט דאָ נישט, רעב אוראָם, איך נאצכאַנעס, ווי נאָר
דרינען— ס'איז דאָך א ראכמאַנעס אפ א נעפעש, אפ א יידישער
טאָכטער, נעבעך. גאנץ געוויס, אז די דאָזיקע האָדל האָט זי, איר
פארשטייט, ערגעץ פארפירט.

— ווען אפילע אזוי, פרעג איך אייך, נדרנונו?! וואָס איז
דאָ אזוי די מוידע, פארשטיי איך נישט, אז ערגעץ אוועקגעפירט?
אופעסן וועט מען דאָך זי נישט, כאָלילע, צווישן יידן פארפאלן ווערן
וועט זי נישט. וועט זיך אויסזוכן, נישקאַשע!

— אוי, רעב אוראָם, ווי זאָגט מען אייך עפעס... ס'איז נישט
קיינ ריינע זאך! האָדל, איר פארשטייט, האָדל שטייט נישט איך קיינ
גוטן רופן...

— וואָס, אשטייגער, מיינט איר דערמיט, רעב רעפאָעל? עס
מוז דאָך אלץ האָבן עפעס א גאנג.

— עס האָט אוואדע א גאנג... דאָ שטעקט עפעס אזוינס, וואָס
א שרעק!..

— איי-איי, גאָט איז מיט אייך! וואָס קאָן דאָ, פארשטיי איך

נישט, אזוינס שטעקן? לָאָז זײַן, כ׳רעבן, גענוג געזעסן. א ראכמאַ-
נעס, כ׳רעבן, אפ דעם שקאַצ.

— און איר מיינט, רעב אוראַמ, אז דער שקאַצ אייערער
וויל ארויס אזוי אָן אַן עק, איידער עס וועט זיך דערווייזן, ווי
ערגעץ דאָס מיידל איז אהינגעקומען? איד זאָרט זען, ווי ער לייגט
זיך פאר איר אוועק. דאכט זיך, א שטילינקער, א שעמענדיקער אפן
בליק. אָבער וואָס פאר א באהארצטקייט, וואָס פאר א שטארקייט
ער האָט איך זיך, צו שטיין שטאַל און אײַזן פאר זײַן גערעכטער
זאך. ער איז בא מיר אצינד דערפאר שטארק געהויבן, גאָר לעילא
ולעילא! איך האָב אימ ליב באקומען טיפ פונעם הארצן. נײַן, רעב
אווראַמ, ער איז נישט קײַן צעקראַכנס, קײַן שלימעזאליק, ווי א יעשי-
וועבאַכער, א קלויזניק. עס וועט פון אימ זײַן א מענטש... שא!
מע קלאפט, דאכט זיך, איך דער טיר, — טוט זיך א כאפ רעפּאַעל
איך דער מיט געשפרעכ, צוהערנדיק זיך, — ארײַן, ארײַן!

עס קומט ארײַן א יונגע, בילד־שיינע, אויסגעפּוצטע דאמע, און,
בלײַבנדיק שטיין בא דער שוועל, ווארפט זי א בליק דאָ אפ דעם,
דאָ אפ יענעם פון אונדזערע ביידע מאנצבילן, ניט וויסנדיק צו
וועמען זיך צו ווענדן. רעב אוראַמ ווערט, אפן ייִדישן שטייגער,
באם דערזען אן אישע, עפעס פארשעמט און קערט אוועק איך דער
זײַט דאָס פּאַנעם. רעפּאַעל שטייט אופ און גײט מיט א פריינטלע-
כער מינע דעם גאסט אנטקעגן.

— איך באדארף צו רעב רעפּאַעלן, האָב מיט אימ וואָס צו
ריידן, — רופט זיך אָפ די דאמע, דורכנעמענדיק רעפּאַעלן מיט די
אויגן.

— איך בין גרייט מיט פארגעניגן אײַך אויסצוהערן, — ענט-
פערט רעפּאַעל מיט א פארבייג.

— דאָס, וואָס איך האָב צו זאָגן, איז נאָר אונטער פיר אויגן.
רעפּאַעל האָט פארבעטן די אומבאקאנטע איך א באזונדער
כיידער, ווינקענדיק צו רעב אוראַמען, אז ער זאָל בלײַבן אפן אָרט.
א היפשע צײַט איז רעב אוראַמ אוועקגעזעסן איינער אליין פאר זיך,
און געדאנקען מעשוועדיקע זײַנען אימ מיט גוואלד געקראַכן איך

קאָפּ, גלייכ ווי ניטאָ איבער דעם קאָפּ זיינעם קיין באלעבאָס —
 העפקער א וועלט! עס האָט זיך דאָרט געדרייט האַדל, זיך אנט-
 פלעקט עפעס גאָר כאלאָשעס! עס דרייט זיך אויך הערשעלע מיט
 דער קאפּצאנסקער בסולע זינער דאָרט, — און רעב אוראָמ טוט זיך א
 כאפּ, א פאטש געבנדיק מיט א פאָר פינגער זיך אינ שטערנ און מאכט
 דיק „אהא!“ גלייכ ווי ער וואָלט געטראָפּן ראשעס א באוואָרעניש
 מיטן „קרוימען“. אהא! אצינד פארשטיי איך, וואָס ער מיינט,
 וואָס רעפּאָעל מיינט, וואָס איז דער טייטש „ערגעץ פארפירט“...
 פע, פע, — מאכט ער, אונטערהייבנדיק די יארמלעך, און פאָכט מיט
 איר איבערן קאָפּ ווי אַפּצוטרייבן פון זיך פליגן-וילדיגעס. די פליגן
 אָבער טוען זייערס — געדאנקען קריכט, פיקן דעם מויעך, די אומ-
 באקאנטע יעפאסטויאר פוצ אריין אויך אינ דער מיט. עס מאַלט
 זיך אויס אינ קאָפּ א שיינע געשטאלט, א ליכטיקע צורע, שיינע-
 דיקע אויגן, עס צעגיסט זיך א ליבע ווארעמקייט — דעם יעיצער-
 טאָו, איך, ווערט נישט גוט!.. רעב אוראָמ ראנגלט זיך מיט די
 געדאנקען, כאפט זיך צו באשעפטיקן מיט ערנסטע זאכט: א נעם
 טאָג א פיירעך מיטנייעס, צענעמען א הארב שטיקל „בארטענוראָ“,
 זיך פארנעמען מיט א שיינ שטיקל „זויהאר“. נאָר אומזיסט די מי,
 געדאנקען באפאלן אימ ווי די היישעריקן, ס'איז זיי מיט קיין זאך
 נישט צו נעמען. זעצ אינ קאָפּ טוירע, אז אימ קריכט גאָר עפעס
 אנדערע זאכט! עס מאַלט זיך, עס זענקט זיך דער רועך ווייסט
 וואָס אזוינס... רעב אוראָמ נעמט זיך גאנצ יידישלעך זיפצן און
 דערביי טאקע, ווי דער שטייגער איז, שרייבט מיט א פינגער אפן טיש
 איין מאָל „פטום הקטורת“¹, נאָכאמאָל „פטום הקטורת“¹, אריין
 נישט צו וויסן, אז ער שרייבט און וואָס ער שרייבט.
 — אכ, רעב אוראָמ, האָט מיר קיין פאריבֿל נישט! — מאכט
 רעפּאָעל, אריינקומענדיק עפעס שטארק צעטראָגן, און לאָזט זיך אינ
 איילעניש צו דער קליידער-שאפע איבערצוטאָגן זיך.
 — איך זע, איר איילט זיך זייער, מיר איז שוין אויך צייט
 צו גיין, — זאָגט רעב אוראָמ, אופהייבנדיק זיך פונעם בענקל, און לאָזט
 זיך גיין צו דער טיר.

1 „פיטום האקטוירעס“.

— ניטאָ קיינ מינוט צייט. איך מוז באַלד טאקע לויפן, קומט, קומט אריין צו מיר היינט. געדענקט זשע, נאָכ היינט, רעב אוראַם! „ס'איז עפעס ניט גלאטיק, — דענקט זיך אין רעב אוראַםס קאַפּ באַמ אַרויסגיין פֿון רעפּאַעלן, — ווער זאָל עס זיין די יעפּאַס-טויאר?.. א קרויווע? וואָס זשע איז ער אזוי צעטראַגן? הא, עפּ-שער א ווייב?! איי וואָס, עס הייסט דאָך — ער איז אַן אַלמען? א קאַשע אפּ א ליטוואק!“... באַלד אָבער האָט רעב אוראַם כאַראַטע, איז ברויגעז אפּ זיך דערפאַר, וואָס אימ קאַן גאָר איינפאלן אפּ רעפּאַעלן אזוינס צו טראַכטן. סטייטש, סטייטש, רעפּאַעל, אזא קאַשע-רער, ערלעכער מאַן, מיט א גוט האַרץ! ער שאַקלט פאַר גרויס פאַרדראָס מיט דעם קאַפּ, נעמענדיק זיך באַ דער באַרד, און לאָזט זיך גיין געשווינד.

דער דריטער קאפיטל

די מומע שיינצע, וועלנדיק, ווי עס האָט געהייסן, אָנטאָן פארגעניגן בייִלען, איז זי מיט איר דורכגעפאָרן זיך פארנאכט אפ א שפאציר, אָטעמען א ביסל פרישע לופט. ארויס פון שטוב זיינען זיי אינצוויינע און געקומען צוריק איז איינע, — די מומע, זי אריין.

די „טערקיניע“ איז געווען פאָשעט אויס מענטש פאר גרויס אגמעסנעפעש וועגן בייִלען, נישט צו וויסן, וואָס אזוינס איז מיט איר געשען און ווו איז זי אהינגעקומען. פאר יעסורימ קאָגן זי ניט איינזיצן אפ איינ אָרט, נאָר ארויס — אריין, פון שטוב אין גאָרטן, פון גאָרטן אין שטוב, אומעטום צוקוקנדיק זיך, נישטערנ [דיק], עפ-שער וועט זי עפעס אָנשמעקן.

זי זיצט זיך אמאָל אזוי, א פארנאכט, שטארק פארומערט, צווישן געדיכטע צווייגן אין דעם גאָרטן, הינטער דער שטוב, און ווי איר אפן הארצן, אזוי איז דער הימל — פארומערט, באלייגט מיט שווארצע פינצטערע וואָלקנס. אין דער לופט ארום און ארום שמעקט טישעבאָוו! דאָס גרינווארג דאר, אָפגעבלייאקעוועט, ביימער רוישן, זאָגן קינעס אפ די בלעטער, וואָס הייבן אָן געל צו ווערן, און אפ דעם אויסגעקראָכענעם שפיצ קאָפ זייערן, ווארפנדיק זיך אין אלע זייטן, ווהינ דער ווינט טראָגט. אומעטיק, פארזאָרגט שטייען די פייגל איטלעכער אפ זיינ ריטל, איטלעכער אפ זיינ צווייגל, קראצן-דיק זיך מיטן שנעבעלע אונטער די פליגעלעך, אויסשטעלנדיק אן

אייגעלע — א קוקעלע אהינ, א קוקעלע אהער, א טרייסל מיט די פעדערלעך, א גענעצ — אונ פוצ אריין אינ די נעסטן — שלאָפן, ניט זאָגנדיק קיין שירע, ווי דער שטייגער זייערער איז מינכע-צינט. אויך דעם האָן, דעם באלטייוועניק, פארגייט די לוסט נאריש צו מאכן זיך היינט מיט די ווייבער זינע. ס'איז גאָר ניט דער שטעל, גאָר ניט דאָס קריי, וואָס טאָמיר, עס קומט אויס עפעס געפייפט ווי פון א פאָסעלן שויפער. ער שטייט פארטראכט, אויסשטרעקנדיק דאָס העלדז, בריינצלט מיט די אייגעלעך, אויסדרייענדיק דאָס פענעמל אמאָל רעכטס, אמאָל לינקס, און אינגאנצן, מישטיינסגעזאָגט, זעט ער אויס לעקישעוואטע. פלוצימ טוט ער א שאר מיט די פיסלעך, א רוק זיך אינ דער זייט, א קראצ מיט אן אראָפגעלאָזט פליגל די ערד, פארנעמט די ווייבער זינע און — א גוטע-נאכט! אוועק מיט זיי אינ זיין רו אריין... א שטילער טרויער שוועבט אינ דער לופט, א מאָרעשכוריע — ארום און ארום! ביטער און זויער איז אפן הארצן. עפעס בענקט זיך, טרוימט זיך, עס ציט ערגעצ אהינ — אהינ.. און די נעשאַמע וויינט אינווייניק שטיל, צעגיסנדיק זיך אָן ווערטער.

זיצט זיך אזוי די „טערקיניע“ צווישן די צווייגן פארומערט, פארטיפט אינ אירע געדאנקען. דערווייל פאלט צו די נאכט. וואָס ווייטער, ווייטער ווערט טונקעלער. די ביימער זעען אויס עפעס אומגעלומפערט, באקימען א מעשונע פארענדערט פאָנעם, און דער קויעכ-האמדאמע, אָט דער פאָקוסניק, פארבלענדט די אויגן מיט אויס-געדאכטע פאָקוסן. פונווייטנס, אינעם טונקלקייט, דאכט זיך דער „טערקיניע“ אויס, איידר הענגט אפ א בוימ, היידעט זיך און ווינקט איר: „קום, שוועסטער, קום זיך היידען מיט מיר אפן בוימ!“ זי טוט זיך א כאפ דערשראָקן, און איידער נאָך זי רירט זיך פונעם אָרט, לאָזן זיך איר הערן טריט, און באלד טאקע קומט איר צו די אויגן די מומע שיינצע, שטייענדיק דאָרט אינ גאָרטן מיט איציק פאקטער — א מינ באשעפעניש אוועלכס, וואָס איז געלייטעליקט פון זיין זיבן נאָמען מיט א רוקן, זייער געשמיידיק זיך צו בייגן, צו בוקן, מיט א קופערנעם שטערן, מיט א פאָר גניווישע אייגע-לעך און א פאָר הענטעלעך, אקוראט ווי עס פאסט אימ צו דער פארנאָסע. דאָס דאָזיקע באשעפעניש קניט זיך, בייגט זיך, קריכט,

דורכשטופנדיק זיך דורך לעכער און שפאלטן, שמעקט, טאפט, האַרַכט זיך צו, וואָס טוט זיך דאָרט איך די הויכע פענצטער, כאַפט אַ וואָרט און פאַרשעפט עס, ווי אַ קאַצ, פון איינאַרט צום אנדערן, מאַכט שוין און טוט אַ ביס שטילערהייט.

אַט מיט דעם מיין באַשעפּעניש פירט עס די מומע שיינצע איצט אַ געשפרעך, און פונעם גאַנצן שמועס זייערן קומט דער „טערקניע“ צו די אויערן נאָר איינ וואָרט פון צענטן — „זיצט... האַדל... וווּ דאָס מיידל?.. שרעכט... אַרבעט, קאַמיסיאָנער רעפּאַרע... געלט... טשווע-געלט, טפילע-געלט... צדאַקע-געלט“... אזוי רעדט איציק, די מומע שיינצע טינעט, פאַרגלעבנדיק די אויגן צום הימל, שטופט אַריין איציקן עפעס איך דער האַנט און באלד ווערן ביידע פאַרשוונדן.

דער „טערקניע“ איז עס אַריין איך דער נאָז. זי שטייט זיך, אז דאָס איז ניט גלאַט, דאָ איז עפעס אַ צאָרע. וווּ איציק פאַקטער ווייזט זיך, דאָרט איז אַ קרעצל. און פּלוצים פאַלט איר איינ אַ געדאַנק, ניט אנדערש, אז דער שמועס צווישן דער מומע מיט איציק פאַקטער האַט אַ שייכעס צו דער מייסע מיט ביילען. וואָס מער זי האַט צעקייט די ווערטער, וואָס זייענע איר געקומען צו די אויערן, איז איר געוואָרן קלערער, אז דער שמועס איז געגאַנגען איבער ביילען. אפּאַנעם, ס'איז דאָ עמעצער, אַ טאַקיפּ, וואָס שטעלט זיך פאַר איר ארויס. דערווייץ האַט מען עס, אפּאַנעם, אַ נעם געטאַן צום סמיק האַדלען. אַצינד איז שוין פאַרענטפּערט גע- וואָרן, פאַרוואָס מע זעט זי נישט דאָ, באַ דער מומע, שוין עטלעכע טעג. די מומע האַט באַצייטנס זיך געפילט צו באַהאַלטן די טרייפּע סכּוירע — אַט וואָס דער שפּאַציר אירער מיט ביילען באַטייט!

די „טערקניע“ גייט פּאַשעט אויס פאַר ראַכמאַנעס אפּ ביילען און גיט זיך אַ וואָרט נויקעם זיך צו זיין פאַר איר, נעבעך, מיט וואָס נאָר זי וועט קאָנען.

זי גייט ארויס פונעם גאַרטן, בלאַנקעט זיך ארום איך הויפּ שרעקלעך אופּגעבראַכט. און ווי זי שטייט אזוי באַם טויער, דער- זעט זי פאַרבליפּנדיק אפּ דער גאַס אַ פאַיעטאַן, איך וועלכּן, ווי זי דערקענט, איז די מומע מיט ביילען זיך דורכגעפאַרן נעכטן. די פּיס אירע טוען זיך אַ לאָז, ווי פון זיך אַריין, און זי שפּרינגט אַריין איך פאַיעטאַן.

— ווהינ? — פרעגט דער פורמאן.

— ווהינ? — מאכט די „טערקיניע“, באטראכטנדיק זיך. — אהינ...
ווהינ נעכטן פארנאכט איר זייט געפאָרן. איצט וויסט איר שוין
ווהינ?

— א שילע א ביסל, אויב איך ווייס! דער קאָפּ איז מיר
נאָך אפּן אָרט, באַרעכאשעמ. איך ווייס, ווייס, ווהינ איך האָב נעכטן
געפירט די מומען מיט נאָך א פארשויןדל. עפשער זייט איר עס טאקע
די מומע אליין. דער שאל איז אָנגערוקט איבערן קאָפּ, אזוי אז עס
זעט זיך נישט ארויס דאָס פאָנעם.

דער פאיעטאָן איז צוגעפאָרן צו א שטוב ערגעץ אינ א פאר-
לעגן אָרט קימאט אונטער דער שטאָט.

— טפּרדרו! — שטעלט אָפּ דער פורמאן די פערד, ריידנדיק ווי
צו זיך אליין. — אצינד, הא, זעט איר, אז איך ווייס. א כידעש
א ביסל! מיין גאנצ לעבן א פורמאן בין איך, געלויבט דער אייבער-
שטער, זאָל איך נישט וויסן, וווּ ווינט פּינול דער קליינער! א גע-
לעכטער, כילעבן. איך טאפּ אָן, ווי א ראָון, אלע שווערע ערטער
דאָ אינ דער פינצטער. די פערד מינע, לעהאודל, זינען אויך גרויסע
לאמדאָנימ דאָ... האָט זי עס מיך געפרעגט א שילע: אויב איך ווייס,
וווּ זיצט פּינול דער קליינער!.. אָט האָט איר אייך דאָס הויז פּינול
דעם קליינעם, אָדער פּינול יאָקטאָן, ווי ער הייסט בא אונדז!

אזוי האָט גערעדט פאר זיך דער באריידעוודיקער פורמאן,
אריינגיגנדיק אינ קעשענע דאָס פור-געלט, אונ אוועקגעפאָרן צוריק.
דער טויער פונ יאָקטאָנס הויז איז געווען צוגעשלאָסן. די
„טערקיניע“ האָט דערופ זיך נישט שטארק מעצאער געווען. ווען אפילע
ער זאָל זיין אָפּן, וואָלט זי אויך אינ שטוב נישט אריינגעגאנגען.
עס וואָלט געקאָנט פאלן אפ איר א כשאד אונ איר גאנצער פלאַן
קאליע ווערן. זי האָט געוויסט, ווער פּינול דער קליינער איז, אז
ער איז איינער פונ לייווי באַכערס באנדע, א מאמזער, א פארדאָרבע-
נער, ווי ער.

אצינד איז בא איר געווען גאנצ קלאָר, אז בא אימ אינ הויז
האָט די מומע באהאלטן ביילען ביז עס וועט איבערגיין די ביזע
שאָ. איר איז גענוג, וואָס זי ווייסט, וווּ ביילע געפינט זיך, איצט
וועט זי זיך באטראכטן, וואָס זי האָט ווייטער צו טאָן.

די נאכט האָט דער „טערקניע“ זיך נישט צוגעמאכט קיין אויג,
זי האָט אלץ געטראכט: וואָס טוט מען, וואָס הייבט מען אָן?
לעסאָפּ קומט איר אפּן זינען—דער קאָמיסאַנער רעפּאָרעל, פּונ-
וועלכען איציק פּאקטער האָט גערעדט. דערבײַ שטעלט זי זיך אָפּ,
טראכטנדיק: אָט דאָס איז דער, וואָס ארבעט אזוי שטארק!
אפּ מאָרגן האָט זי זיך דערפּרעגט צו רעפּאָרעל, געקומען
בעשאַס ער האָט געשמועסט מיט רעב אוראָמען, און אימ דערציילט
בעסאָד די גאַנצע מײַסע.

ד ע ר פ ע ר ט ע ר ק א פ י ט 5

דער וואָס מיינט, אז רעב אָשער דער מעקלער איז פארן שלעכטן באגעגעניש ברויגעז געווען אפ רעפאָעלן א לאנגע צייט — האָט, זאָל מויכל זיין, א גרויסן טאָעס.

רעב אָשער איז דאָך נאָך אלע זאכן פאָרט א ייד, וועלכן עס מאכט ניט אזוי אויס דער נארישער קאָוועד, וואָס נעמט אָן פאר ליב אמאָל אויך א פאטש, נישט צו מאכן זיך דערפון אזא פיירעש, כאָלילע. וואָלט רעפאָעל געווען א „פאָרעצ“, מעג מען זיין זיכער, אז רעב אָשער וואָלט קלאר ניט אינגעפאלן פאריבל צו האָבן, כאָלילע, אפילע ווען ער, דער פאָרעצ, הייסט עס, וואָלט אימ געגעבן אינ קארק און אראָפגעשלינדערט פון אלע טרעפ. ער, רעב אָשער, הייסט עס, וואָלט זיך אופגעשטאנען, אויב נאָר ער וואָלט ניט געבראָכן האלדז-אונגעניק, מיט דעם אייבערשטנס הילף אָפֿ געשאַקלט די פאָלעס, געמאכט מיט א קרימעלע: עט! און צוריק ארום צום פאָרעצ מיט אָפשיי, מיט א בוק, פרווונ נאָכאמאָל טאקע קריכן צו אימ מיט א געשעפטל, אולי ירחם¹. און פארקערט, וואָלט רעפאָעל געווען א יידל, טאקע א יידל וואָס הייסט, מיט די ביינער, וואָלט רעב אָשער גערעדט מיט אימ אָן מאכזאָקעס, ווי א ייד מיט א יידן, ניט מאכנדיק קיין צערעמאָניעס, גוט אָפגעשייגעצט אימ, ווי ער פארדינט, אינ דער הייסער רעגע טאקע, און אוועקגעגאנגען

1 אולץ יעראכיימ.

גאנצ רויק מיט דער דײַע, מאָרגן, אימיהצעשעם, ווידער אריינגיין
צו אימ, איבערשמועסן דעם אייסעק אזוי און פארקערט. רעפּאָעל
אַבער איז דאָך ניט דאָס, ניט יענצ, אָדער דאָס און ניט דאָס,
יענצ און ניט יענצ. ריינד מיט אימ אפּ דעם שטייגער, ווי מיט א
יידן: — איך דיך א שטופּ, דו מיך א שטופּ; איך דיך א נעם בא
דיינ בערדל, געבנדיק דיר צו פארשטיין מיטן גראָבן פינגער, און דו
מיך א נעם בא מיין בערדל, געבנדיק מיר צו פארשטיין מיט דיינ
גראָבן פינגער, — אזוינס צו טאָן איז גאָר ניט מעגלעך. עמעס טאקע,
ער איז מאחינו בני ישראל¹, אָבער אינ דער האַלבאַשע, אינ דער
באנעמונג זינער איז עפעס נישט דאָס... ניט ייִדישלעך. מיט אימ
באנעמען זיך אזויִזיך, גוטברודערשאפט, מײַסעִייד — כּאַלײַעוועכאס!
עלע וואָס דען ווען האָבן פאר אימ דערעכערעצ, אראַפּשלינגען
זיינס א באַליידיקונג און שטיין פאר אימ ווי א קנעכט, אָדער ווי
א ייד פאר א פּאַרעצ, איז ער דאָך אינ גרונט גענומען פּאַרט א
ייד, וועג אפּילע ניט אינגאנצן, איז ער וויניקסטנס א שטיקל ייד.
דעריבער איז גאָר קיין ווונדער ניט, אז אזא שלעכט באגע-
געניש, וואָס רעב אָשער האָט געהאט בא רעפּאָעל, ניט צו קאָנען
אראַפּשלינגען עס, ניט אַפּצוּענטפערן צוריק, האָט אימ שטארק צע-
מישט, און דאָס הארצ איז שיר אימ ניט צעפוקעט געוואָרן פאר
קאס אינווייניק אינ זיך. אפּילע א מעקלער א מאלעך וואָלט אויך
געקאָנט, סאָנע-צײַען, צעפוקעט ווערן, ניט אויסהאלטנדיק אזוינס.
גלייך געטאָן האָט טאקע רעב אָשער, וואָס ער האָט זיך געשווינד
ארויסגערוקט פונ שטוב מיט פארדראָס. וויבאלד ארויס אפּ דער גאס,
האָט ער אויסגעלאָזט זײַן קאס, זײַן שווער ביטער געמיט צו רעפּאָעל
אונטער די אויגן. און איז געווען זייער גערעכט. לעהאוודל, א הונט
אפּילע, וואָס כאפט זיך ארויס פונ דער קלעם, פונ צווישן דער טיר,
אפּ דער גאס, הייבט אופּ דעם ווידל, אַפּשטעלנדיק זיך, און בילט
אויך פונדערווייטנס. נאָך זייער שײַן פונ רעב אָשער, וואָס כאַטש
מיטן מויל גאנצ עפנטלעך — אינ אזא פאל איז א ייד אמאָל ניט פויל
אפּ דער פעג אריינצושיקן שטילערהייט אהינ, אהינ... שווארצ אפּ
ווייס, א „שיר־האמײַלע“ אויך. קוים האָט רעב אָשער אויסגעגאָסן

1 מײַאכײַנו בני יִסְרָאֵל.

דאָס האַרצ, אויסגערעדט זיך פאַר לייט, איז אימ אָפּגעגאנגען דער קאַס און ער איז אָפּגעקילט געוואָרן.

„עט, ווי איך בין א ייד! — טראכט בא זיך רעב אָשער, איבערבעטנדיק זיך מיט רעפּאָעלן אין האַרצן. — און אז ער האָט געזאָגט דאָס און דאָס, מעכאבעד געווען מיך מיט א וואָרט, אזוי און אזוי... מײַלע איז וואָס? גאַרנישט, כײַעבן, העוול-האוואָלימ! דער גאַנצער נאַרישער קאָוועד איז ניט ווערט קיין גראָשן. און וואָס קער זיך אָן אזא שטוסערײַ צום האַנדל?.. א רעכטער סויכער יאָגט זיך ניט נאָך קאָוועד. איך טאַכלעס, איך טאַכלעס אריין קוקט ער, אָט וואָס!.. נאָך דעם גאַנצן פּייערן זינעם אפ מיר, אז איך בין אזוינער און אזוינער... לאָז איך פּונדעסטוועגן ניט אָפּ דעם אייסעק. היינט אָדער מאָרגן וועט ער אים, מיט דעם אייבערשטנס הילף, אָנעמען, נישקאָ-שע! ער מעג זיך בייזערן, שפּרינגען „בואי בשׁוֹם“¹ וויפּל ער וויל... וואָס איז עס פאַר א לאָשן? „איך וויל ניט!“ ער וויל ניט, און איך וווּ בין? איך, הייטט עס, בין גאַרנישט, מײַן ווילן איז עט-שמעט?.. נאָך א טאָג, נאָך עטלעכע טעג וועלן מיר זען, וועמעס ווילן איז שטאַרקער. נישקאָשע, עס הייבט מיך ניט אָן צו אַרנן!.. איי-איי-טוט זיך פּלוצים רעב אָשער א כאַפּ, קראַצנדיק זיך בא דער פּייע מיט א זיפּצ, — עס הייבט מיך ניט אָן צו אַרנן, זאָג איך. אוי, ארט מיך, זייער שטאַרק אפּלע — היינט איז דאָך דאָנערשטיק, אז אָך און וויי מיר!“

דאָנערשטיק איז א שווערער טאָג פאַר א יידן. דאָנערשטיק בעט דאָס ווייב געלט אפּ שאבעס. אן אָרעמער ייד דאָנערשטיק איז דאָס וואָס א בייזע פּאָיג, א זלידנע, סאָפּ זומער: עס קריכט, זוכט, נישטערט, שטעקט אריין דאָס נעזל אין איטלעכער זאך, איינשטעלן-דיק זיך פּאָשעט דאָס לעבן...

נאָך אלע שווערע מי רעב אָשער דעם מעקלערס, נאָך זיינ אַרומלויפן, פּאַרטאַנגקייט, הוּהא טאָג ווי נאַכט, האָט ער געלעבט אין נויט, און אלע דאָנערשטיק פּלעגט אים, ווי אלע יידן עווינימ, די נעשאַמע אויסגיין פאַר א גראָשן, ביז אים פּלעגט געראַטן בא איינעם א באַקאַנטן צו דערטאַפּן עטלעכע גילדן א גמילעסכעסעד. און איז דעם דאָנערשטיק גראָד איז אים געווען ערגער נאָך ווי טאַמיד,

1 „בוין בעשאַלוימ“.

ווייץ ס'איז שוין ניט געווען מער בא וועמען צו לייען. פאלט אימ
 אייג — רעפּאָעל! בעטן היינט א גמילעסכעסעד בא רעפּאָעל, מויכל
 זייג אימ, וואָס ער האָט אימ פּויגייע-בעקאָוועד געווען. „א יוד טאָר
 ניט ברויגען זייגן“ — טראכט בא זיך רעב אָשער, אויסשטעלנדיק
 איג געדאנק א קלוג שמועסל מיט רעפּאָעל. אָנהייבן זאָל זיך עס
 גלאט אזוי זיך, איג דער וועלט ארייג, עס וועט זיך אזוי קייקלען,
 קייקלען, ביז עס וועט צוקומען צו דער מאטבייע — אָט דאָס מיינט
 דער פּאָסעק!.. ער גלעט זיך דאָס בערדל, מעשווע האנאָע האָבנדיק,
 גלייך ווי א געפילט העכטל לייגט פאר אימ אפן טעלער אונ דער
 רייכ פון שאבעסדיקע מייכאָלימ פארגייט אימ איג נאָז ארייג. אונ ווי
 ער שטעלט א פוס, גרייט צו גייג, דערזעט ער פונדערווייטנס פּאָרנדיק
 רעפּאָעל, אונ קענטיק איג פּאָנעם, אז ער איז שטארק פארטראָגן,
 פּאָרט גיכער אָפּארבעטן א געשעפט. רעב אָשערן האָט עס געגעבן
 א קלאפ איג הארצן. ער בלייבט פארגאפט, אופעפענענדיק דאָס
 מויל אונ אופשטעלנדיק די נאָז.

„דאָס איז ניט גלאט אזוי זיך א פּאָר, — טראכט איבער בא
 זיך רעב אָשער, — אוי, פארשטיי איך! איך פארשטיי, נישקאָשע,
 וואָס איז אפ אימ אזוי דאָס איילעניש. שווער מיך אָפּצונארן, דאָס
 לויפט ער אָפּמאכט דעם אייסעק אָג מיר. אוי, ווי זאָל איך עס אויס-
 האלטן, ניט מעשווע צו ווערן, אז איך זע ווי מייג ארבעט, מייג
 מי גייט פארלאָרן? איך לייג פּאָר דעם אייסעק, טו, ארבעט, קרייך
 אויס דער הויט, רייך-רייך, ווער צעזעצט ריינדנדיק, אונ ער... ער
 מיינט, איך בין א קינד, א מעלופּן-קינד בין איך, מעג ער מיט מיר
 טאָן וואָס ער וויל. ניג, ברודער! איך האָב א נאָז אונ שמעק,
 פונדערווייטנס שמעק איך אָג...“

אונ רעב אָשערס נאָז טוט זיך א קריימ. דער צאָרן איז גרויס.
 נאָר היינט איז דאָך אָבער דאָנערשטיק. די ליידיקע קעשענע, די ביטערע
 נויט דערמאָנען רעב אָשערן, אז א יוד א קאפּצן טאָר ניט איג קאס
 זייג, מוז אָנעמען פאר לייב א פאטש אויך. וויפל יענע זאָלן אימ
 ניט קרוידען, צופּן, רייסן, מוז ער די ווייטעקן טראָגן שטייל איג
 זיך, ארונטערלייגן זיך אונטער יענע שיינע לייט, זיי נאָך בענטשן —
 מייכריכ-יאָמי זאָרן זיי זייג, אונ לויבן איג טאָג ארייג מיט א זיס
 פריידעכ פּענעמל קלוימערשט.

און רעב אָשער האלט איינ דעם קאס, גלייכט אויס די נאָז,
 נעמט אפ זיך ארום א זיסע ליכטיקע צורע און לאָזט זיך אינ א
 פאָר שאַ ארום גיין צו רעפּאַעלן, הייבן בא אימ א גמילעסכעסער
 לעקאווער שאבעס. נאָר — וויי איז אימ און דעם פינצטערן מאזל
 זיינעם — ניטאָ רעפּאַעל אינ דער היימ! ער פוילט זיך ניט גיין נאָך
 א פּאָר מאָל, און אלץ טאקע — ניטאָ רעפּאַעל! איינ גאָז דער לע-
 בעדיקער ווייסט, ווי שטארק אָנגעזאלצן רעב אָשער איז געווען אפּן
 הארצן. איז דער טאָג אימ פארגאנגען אינ צאָרעס, דערפאר האָט
 ער אינ אָוונט זיך א ביסל אונטערגעהעצקעט.
 ס'איז געווען „לייַהודים“ — א סימכע, א פרייד אפ ייִדנס קעפּ!
 ראַשכוידעש אָו צום מוילעד האָט זיך געענדערט די פּאָגאָדע,
 פונקט פארקערט ווי דער לועכ שרייבט. דאָרט שטייט: שיינע, לויטע-
 רע טעג, מיטאמאָל גאָר איז קעלט און רעגנס, ווי אָסיענצייט. ייִדן
 קריכן, נעבעכ, ביזן האַרז ווייט אינ די גלופסקער בלאַטעס מיט די שיכ
 און זאָקן, און ייִדישע טעכטער מיט די זינדענע קליידער און גיל-
 דערנע בראסרעטן. מיילע אפ קליידער, וואָס ווערן פארשמירט, פאר-
 שלומפערט, איז דער ווייטעק נאָך ניט אוי גרויס, וואָרעם דערום
 זיינען זיי דאָך לאנג, אומגעלומפערט, קעריי טאקע ארופנעמען אפ
 זיך די בלאַטע. וויי געטאָג האָט ייִדן דאָס הארץ — אפ דער לעוואָנע;
 ניטאָ די לעוואָנע! ייִדן כאלעשן כאַטש אפ איינ מינוט אָנקוקן איר
 ליכטיק פּאָנעם. סטייטש, ס'איז שוין אוועק דער ערשטער קווארטל,
 זי איז שוין אפ דער צייט, אונטערגעוואקסן ווי מע באדארפ, ראוי
 לברכה! טאקע נעם און זיי זי מעקאדעש כּתּ ישראל², גאנץ
 ייִדישעלעך — און זי באהאלט זיך, עפעס נאָר טאקע ווי זי שעמט
 זיך... פּלוצים הייבן אָן דאָנערשטיק פארנאכט קרייען די הענער. עס
 טוט א בלאָז א ווינטל, עס צעגיייען זיך די וואָלקנס, און א שיינע
 קלאָרע לעוואָנע, ווי אַן אויסגעצוואָגענע, אויסגעפּוצטע קאלע, טרעט
 ארויס האַפּערדיק, באגלייט פונ דער גרויסער מישפּאָכע שטערן,
 פלינע מעכטאָנימ, איינגעטונקטע אינ גאָד, אינ בריליאנטן, און גאנץ
 גלופסק מיט אירע קאליזשעס באקומען א שיינענדיק פּאָנעם. עס פינקלט,

1. ראוי ליוואָנע.
 2. קדאס ייִסראָעל.

עס לויכט אומעטומ! יידעלעך לויפן אָנוואַגן די בסורע, אונטער-
 טרייבנדיק איינער דעם אנדערן: גיכער, פּיטל! אהער, אהער, זאָרעכ,
 גרוינעם, סענדער, פּישל! בערל דער שוטטער הייבט זיך געשווינד
 אופ פונעם קלעצער, שמערל דער שניידער לייגט אוועק די ארבעט,
 פארשטעקנדיק אינ לאַז די נאָדל, לויפן ארויס און שטעלן זיך קוקן
 דער לעוואַנע אינ איר ליכטיקער צורע. דאָס גאנצע געזעמל צעשאַקלט
 זיך, שרײַענדיק אפ אלערליי מינע קלייטעס. עס לאָזן זיך הערן ביי-
 קעזלעך דיניקע פון קליינע ינגלעך, גרעבלעכע פונ באַכערין,
 גראָבע, הייזעריקע, פארלעגערטע, באַסאָווע אפ דער געמבע פון אלטע,
 באַטאָגטע, גרייד-גרויע, פּאָנפּעוואַטע, לאַנגגעוויקע און ברייטבייכיקע
 באַדעבאטימ. די לעוואַנע גייט זיך איר וועג, און יידן שפּרינגען,
 העצקען זיך איר אנטקעגן לעבעדיק, פריילעך.

אויך אונדזער רעב אָשער העצקעט זיך אפ די שפיץ פינגער
 צווישן דעם געזעמל. דערזענדיק דאָרט לעבן זיך רעב אווראַמען,
 טוט ער זיך צו אימ א בוק עפעס מעשווע, זאָגנדיק מיט א ניגון
 דריי מאָל:

— שאַלעם-אלייכעם!

— שאַלעם-אלייכעם, אלייכעם-שאַלעם! — ענטפערט אָפ רעב
 אווראַם, מאפסיק זייענדיק אינמיטן ווו ער האלט. און אינ א מינוט
 ארום בייטן זיך די יאָצערעס. רעב אווראַם קערט אויס דאָס פּאָנעם,
 זאָגנדיק מיט א בוק דריי מאָל „שאַלעם-אלייכעם“ רעב אָשער, און
 רעב אָשער ענטפערט אימ אָפ „אלייכעם-שאַלעם“ בעשאס אונטער-
 העצקען זיך באַם „כשם שאני רוקד“¹ אנטקעגן דער לעוואַנע.

און ווי זיי העצקען זיך דאָ ביידע, בוקן זיך און זאָגן „שאַ-
 לעם-אלייכעם“ איינער צום אנדערן, פאָרט געשווינד פארביי זיי א
 פאיעטאָן מיט דריי פארשויען אינווייניק. רעב אָשער דערקענט באַרד
 דאָרט רעפּאָעלן און ווערט פארצאפלט מיט די ביינער. עס ענדערט
 זיך אימ דאָס קאָל, גלייך ווי א ביינ וואָלט זיך אימ געשטעלט אינ
 האַלדן, פון גראָב ווערט עס דינ, און ער לאָזט אויס דאָס דאוונען
 מיט א וויינענדיקן פּישטש. די נעשאַמע זינע וויינט אינ אימ, פאר
 גרויס ווייטעק און פארדרוס, וואָס רעפּאָעל נארט אימ, מאכט שטי-

¹קעשייט שעאני רויקיד.

יִצְהַר הַיִּיט אָפּ גַעשׁעפֿטן אָן אַיִם. ער שטשירעט אויס איינ אויג אפּ
רעב אוראָמען, קוקט אימ אָן שארפּ, טראכטנדיק בא זיכ: „מע
באדארפּ דיכ גוט אויסטאפּן. איכ וועל דיכ, פעטער, נעמען אפּן
צימבל. פון דיר וועל איכ מיכ דערגיין אלצדינג!“

יִדֵּן ענדיקן דאָס דאווענ און שפּײַען אויס, פּאנאנדערגייענדיק
זיכ איטלעכער צו זיכ אהיימ. רעב אוראָמ שפּײַט אויב אויס און וויל גיין
זײַן וועג, נאָר רעב אָשער נעמט אים אָן בא דער פּאָלע און זאָגט:
— וואָס אײַלט איר זיכ אזוי, רעב אוראָמ? ווארט א ביסל,
זײַט זשע מויכל, וועלן מיר גיין צוזאמען. איר גײט דאָך אהײַם.
— ס'טוט מיר זייער לײַד, וואָס הײַנטיקס מאָל האָבן מיר צו
גיין ניט אפּ אײַן וועג, — מאכט רעב אוראָמ, — איכ גײ צו רעפּאָעלן,
גײ איכ איצט.

— אָך, זייער גוט! — זאָגט רעב אָשער, א סאַרע געבנדיק מיט
דער נאָז פאר גרויס האנאָע. — אויב אזוי, וועל איכ אײַך באגלייטן,
און גייענדיק וועל איכ דערווײַל שמועסן מיט אײַך וועגן עפעס אן
אײַנען.

— מעכעטייטע, אז איר ווילט זיכ מאטריעכ זײַן, אָב!
— מה נאמר ומה נדבר? ¹ וואָס זאָל איכ זאָגן, וואָס זאָל
איכ ריידן? — הייבט אָן רעב אָשער גייענדיק זײַן שמועס פּויל מיט
שמאד-שטיק. — אונדזער באגעגענען זיכ דאָ הײַנט, רעב אוראָמ, איז
מן השמים ², טאקע נאָר פון גאָט. באגעגענען אזא מענטשן, ווי איר,
בארד נאָך קידעש-לעוואָנע איז א גוטער סימען. ס'וועט, אימ'רצעשעמ,
זײַן א מאזליקער כוידעש, אָמײַן. האלעווי, ריבוינעשעלילעם! איכ
זאָגן טאָמײד, אומעטום, אינ מארק, אינ די קאָנטאָרן, זאָג איכ: נאָר
בא אײַנעם איז נאָך דאָ דער עמעס, יוּישער, גערעכטיקייט און דאָס
פּינטעלע יידישקייט. און בא וועמען? — בא רעב אוראָמען! אוי, רעב
אוראָמ, רעב אוראָמ, איז עס הײַנט א צײַט, רעב אוראָמ! וואָס
ווייסט איר, וואָס ווייסט איר? ... איר ווייסט אײַך בעסמערדעש,
איר זיצט זיכ „על התורה ועל העבודה“ ³, לערנט, דאוונט. אז וויל

1 מא גוימאר אומא נעדראביר?

2 מינ האשאמאמ.

3 „אל האטויראָ וועאל האָאוורדאָ“.

איז אייך! אוי, ווען איר זאלט וויסן אונדזערע סאָכרימ, די קרעמער,
די מאַרק־מענטשן אונדזערע — זאָל מיך גאָט ניט שטרעפן פאר די
רייד — אלצדינג קאָנען זיי. ניטאָ קיינ וואָר וואָרט בא זיי, יאָ איז
ניט יאָ, ניינ איז ניט ניינ, א שווע ניט קיינ שווע. „ויאמר“¹ איז
דער טייטש געבולד, „וידבר“² — מאניפאָרגע, הענטשקע־לאָשן, אזוי
אלץ הינטן-ארום, הינטן-ארום. איטלעכער מיינט נאָר זיך, זיין טויווע,
די גאנצע וועלט איז באשאפן געוואָרן נאָר פאר אימ, פאר אימ איי-
נעם. אינ פלוג, אַנקוקנדיק זיי, זינענ זיי, דאכט זיך, מענטשן, פיינע-
בעריעס, פירער, נאָר... וואָס העלפט דאָס ריידן — הכל הכל³ ס'איז גאָר-
נישט מיט גאָרנישט! מיינט איר דאָך, אוואדע קאָנט איר דאָך מיינען,
אז ער... רעפאָעל אייערער, לעמאַש... — שטאַמלט רעב אָשער, ניט
ענדיקנדיק זינע ווערטער, שטעלט אויס די אויגן אז רעב אוואָר-
מען שווייגנדיק, צו זען, אויב ער פארשטייט זיך אפן ווונק און
אויב דער ווונק איז אימ לעראָצן, און מע מעג ארויסזאָגן זיך
פאר אימ שויג טאקע גרעכעכ.

— וואָס ער? וואָס, אשטייגער, רעפאָעל מיינער, לעמאַש? —
פרעגט רעב אוואָרמ אופגעבראכט. — הא, עפשער איז רעפאָעל קיינ
אַרנטלעכער מאן נישט!?

— איי-איי, רעב אוואָרמ! האָט איר דאָך, איך בעט איבער
אייער קאָוועד, האָט איר מיך דאָך ניט פארשטאנען. אדעראבע, פאר-
קערט! דער פּשאט פונ מיינע ווערטער איז אזוי: קאָנט איר דאָך
מיינען, אז רעפאָעל, רעב רעפאָעל אייערער, איז אויך, לעמאַש,
ווי יענע לייט? כאסוועשאָלעם! האָט קיינ טאָעס נישט! זאָג איך אייך,
ער איז א צאדיק טאָמימ!.. בא „כאקראָנימ“ איז נאָך דאָ אויך ווישער.
א וואָרט איז בא זיי א וואָרט. איך האָב אימ לייב, בעעמעס לייב.
פונזיינטוועגן בין איך גרייט כאָטש אינ פיינער, אינ וואסער. איר
מעגט עס אימ טאקע איבערגעבן. נישקאָשע, דאָס וועט נישט הייסן
קיינ רעכילעס... יאָ, אָבער, — שטעלט זיך אָפּ אינמיטן שמועס רעב

1 ווארימאר.

2 "וידאביר".

3 האקויף העוועל.

אָשער מיט א זיפצ, ווי ס'איז אימ שווער ארויסצוזאָגן, — אָבער ס'איז
א ווייטעק צו זאָגן, ער... רעב רעפּאָעל איינערער, איז א ביסל ניט
יויצע אקעגן מיר...

— מיט וואָס, אשטייגער? שטאַמלט ניט, רעב אָשער, רעדט
דיינע דיבורים.

— טא... אז איר פּאָדערט אזוי, מוז איך אייך זאָגן, רעב
אוראָמ, — מאכט רעב אָשער מיט א קנייטשעלע, ווי ער טוט עס ניט
זערן, — וועמען זאָל איך זאָגן, ווען ניט אייך, רעב אוראָמ?.. איך
בעט אייך, וואָס, אשטייגער, וואָלט מאלאָסוי געזאָגט, ווען מאלאָסוי,
איר, הייסט עס, וואָרט פּאָרגעלייגט איינעם גוטע אייסאָקִים, ראיעלע,
געטאָן, געארבעט, אָנגערעדט זיך ווי א פויק, און לעסאָפּ וואָלט
יענער שטילערהייט אָפּגעמאַכט די אייסאָקִים, שאַקִיטש? איר פארשטייט
דאָך אצינד אקעגן וועמען איך רייך...

— איר האָט א טאָעס, רעב אָשער! רעפּאָעל איז ניט דער
מענטש צו טאָן אזוינס. ניין, ניין!

— און אז יאָ, אויב אזוי ווי איך זאָג, וואָס וועט זיין?

— וועל איך געבן קנאַס, וויפל איר אליין וועט הייסן.

— אויב אזוי, זאָל מאלאָסוי זיך מאטרעכ זיין צו דערגיין,
ווינה איז ער עס היינט אזוי פארטראָגן, גאָר איך איינ אַטעם ארומ-
געפּאָרן דעם גאַנצן טאָג. נאָר, שא, זאָל עס בלייבן צווישן אונדז,
פארויכערט איר מיך דערופ, רעב אוראָמ, מיט איינער וואָרט, בהן
ש'כּם¹, מיט איינער הענט?

— בהן שלי!..² נו, אָט זינען מיר שוין געקומען, רעב
אָשער, א גוטע-נאַכט!

— וואָס דענקט איר, רעב אוראָמ, עפּשער זאָל איך אויך
אריינגיין, אז איך בין שוין דאָ, הא?

— אז איר ווילט, מעכעטיסע. ווער לאָזט אייך ניט? קומט!
רעב אָשער גייט אין אנגסטן הינטער רעב אוראָמען און איז אימ
מעכאבעד מיט עפענען די טיר.

1 בעהען שעלאַכעם.

2 בעהען שעלי.

— פארשלאָסן! — זאָגט רעב אוראָמ. — רעספּאַעל איז ניטאָ אינ

דער היים.

— אָווא! — קרעכצט רעב אָשער און שילט אינ הארצן דעם

פינצטערן מאזל זיינעם. — וואָס טוט מען אצינד?

— גאַרנישט! — ענטפערט רעב אוראָמ ווי א טאם. — אצינד

גיט מען אהיים שלאָפן, אויסרוען זיך נאָך אזא טאָג ארבעט. איך

באדארף נאָך אריין אינ אַן אָרט, וועל איך מיר דורכגיין דורך דעם

הויפּ אפּ דער אנדערער גאס. א גוטע-נאכט!

— ווארט, זייט מויכל, ווארט א ביסל, רעב אוראָמ. ע-ע-ע! —

מאכט רעב אָשער ווי מיט א האלבן מויל, קראצנדיק זיך בא דער

פייע. — אָווא, שלעכט... ערעו-שאבעס... פארשטייט איר?.. איך קאָן

ניט, אוי-אוי, קומען אהיים... עפּשער געפינט זיך, עפּשער בא אייך

עפּעס געלט? בימ-בימ-בימ!

— מיין גאנצ פארמעגן נאָר א קלייניקייט. ווייט איר, קאָן

איך עס אייך לייען, — זאָגט רעב אוראָמ, אריינלייגנדיק די האנט

צו זיך אינ קעשענע.

די לעוואָנע האָט צוגעזען פונעם הימל די דאָזיקע טרויערדיקע

סצענע, איז געווען אן איידעס, ווי יידן, מישטיינסגעזאָגט, זיינען

זיך מעפארנעס; ווי רעב אָשער, דער הויפט-מעקלער, וואָס איז שטענ-

דיק פארטראָגן אינ געשעפטן, האָט מיט א ביטערן זיפּצ אריינגערייגט

אינ קעשענע דעם גמילעסכעסעד, וואָס ער האָט גענומען בא רעב

אוראָמען אפּ שאבעס. און נאָך אזויפיל ארבעט, נאָך אזויפיל אַנרויפן

זיך ווי א הונט א גאנצן טאָג, איז ער מיט עטלעכע גראָשן, ניט

זיינע, געקומען מיד, צעבראָכן אהיים, צום ווייב און קינדער...

די לעוואָנע האָט געזען דעם דאָזיקן יידן, זיינ קאָפּדרייעניש,

זיינ נויט, דאָס ביטערע עלנט זיינס, און איז זיך געגאנגען אומעטיק

פארטראכט.

און דער הונט דאָרט, אוי-ווי, דער הונט דאָרט בילט!..

דער פינפטער קאפיטל

ארויסגייענדיק אינ גאס, אפ יענער זייט הויפ, האָט רעב אוו-
דאָם דערזענ, ווי רעפּאָעל שטייט אונ רעדט דאָרט מיט דעם אייגע-
נעם ווייב, וואָס איז צו אימ געקומענ היינט באטאָג. איר שיינענ-
דיק פּאָנעם באמ אָפּגלאנצ פונ דער לעוואָנע נעמט זיכ אויס אינ
דער טונקלקייט פונ דער נאכט, ווי א ווייס געמאָלט בילד אַ א
שווארצנ גרונט, אונ באקומט דאדורכ נאָכ מער כיינ. ער קוקט זי
אָן — אונ די בילד-שיינע שולאמיס, וואָס אינ „שיר-האשירימ“, טרעט
פאר אימ אינ געדאנק ארויס מיט די אלע פטוקים, אלע לויב-ווער-
טער וועגנ איר דאָרט, וואָס היינטיקס מאָל איז עס אימ ניט גלאט
אזוי, א מאָשל אקעגנ די קנעסעס-ייסראָעל, נאָר טאקע פּאָשעט
א שיינ ווייב. רעב אוראָם טוט זיכ אָן א נויט, לאָזט אראָפּ די
אויגן, דערווייטערנדיק זיכ, גלייכ ווי נישט באמערקט. נאָר רעפּאָעל
אַבער האָט אימ יאָ באמערקט, גייט ער צו, גיט אימ דעם שליסל
אונ זאָגט:

— נאט, גייט אריינ, זייט מויכל, צו מיר. איכ וועל באַלד
אַנקומענ.

די לעוואָנע קוקט דורכנ פענצטער אינ שטוב אריינ, אונ א
ברייטער פאס פונ גילדערנע פליטערלעכ ציט זיכ פונ איר צו רעב
אוראָמענ, גלייכ ווי ער עפנט די טיר. די גילדערנע פליטערלעכ
קלעטערנ טאנצנדיק ארום אימ אפ דער ברוסט, אפנ האַרדז, פונ
דאָרט אפ דער באָרד, אפנ קאָפּ. אונ מינע געדאנקענ, מעשוועדיקע,

שטופן זיך מיט גוואלד אריין צו אימ אינ הארצ, פארפירנדיק ווי
מיעסע קונדייסים. דער יעיצערטאָן, נעבעך, ראנגלט זיך מיט די דאָ-
זיקע קונדייסים, טרייבט זיי, אָבער עס העלפט ניט — די „שולאמיס“
גייט ניט ארויס אימ פונעם הארצן!

— וואָס איז עפעס אינ דער פינצטער, רעב אוראָמ? — זאָגט
רעפּאָעל באַם אריינקומען. — פארוואָס האָט איר ניט אָנגעצונדן קיין
ליכט?

— ס'איז מיר גוט אָן ליכט אויך, אזוי באַ דער שניי פון דער
לעוואָנע.

— איך זיצ אויך אמאָל אזוי באַ דער שניי פון דער לעוואָנע
מיט גרויס פארגעניגן, — זאָגט רעפּאָעל, זעצנדיק זיך לעבן רעב אור-
ראָמען, — אינ דעם דאָזיקן פּאַס ליכט, דאכט זיך מיר, זע איך א
הערן לייטער פון דער ערד ביזן הימל, און די געדאנקען מיינע
קלעטערן אפ אימ, ווי די מאלאָכים, ארום און אראָפּ. דאָס הארצ
פילט, ווי עס לאָזט זיך אימ הערן פונדערווייטנס א גרוס ערגעז
פון א געבורטס-אַרט העט אמאָל, אמאָל נאָך גאָר פארציטנס. עס
טרוימט זיך אימ עפעס ניט דייטלעך-קלאָרע זאכן, עפעס ווי פאר-
געסענע, אַטע א וועלט מיט יאָרן. עפעס בענקט עס, גלוסט עס,
נישט צו וויסן וואָס און נאָך וואָס.. איר פילט דאָך, רעב אוראָמ,
די טיפקייט פון דעם איניען, וואָס אומעגלעך ארויסצוזאָגן אימ מיט
ריינע ווערטער. איך זאָג טאָמיר, אז איר זייט א פּאָעט און די כסי-
דעס אייערע איז געטלעכע פּאָעזיע. עמעסע, ריינע כסידעס דער-
הייבט דעם מענטשנס גייסט, ווארעמט אימ, גיט אימ אונטער פּייער,
היסטריעס הייסט עס, ווי גוטער אַלטער וויינ, און פארטראַגט די
נעשאַמע העט-העט אינ די הויכע אוילעמעס אריין, אינ יענע היילי-
קע וועלטן, ווו ס'איז דאָ טרייסט, רו און אייביקער פרידן... דאָס
אלצדינג איז טאקע זייער גוט, פונדעסטוועגן א ליכט אָנצינדן בא-
דארפ מען פאָרט.

— טא, אויב איר ווילט! — מאכט רעב אוראָמ, א כאַפּטוענ-
דיק זיך, ווי ער וואָלט אופגעשטאנען פונעם שלאָפּ.
— אצינד זיינען מיר דאָ, אפ דער וועלט, — זאָגט רעפּאָעל,
אָנצינדנדיק א ליכט, — ס'איז דאָ נייט, רעב אוראָמ! דער יאָסעם
איז באַפרייט.

— ווער ?? דער שקאצ ?!

— דער „שקאצ“! אויב דאָס מיידל האָט זיך געפונען.

— געפונען!.. וווּ איז זי געווען ?

— אינאזאָרט, וווּ צאדיקימ שטייען דאָרט נישט. עס האָט

געקאָסט גענוג מי צו באפרייען זי פון יידישע הענט. א נעס, וואָס

דאָס פרייליך האָט זיך אונטערגעכאפט. זי האָט געראטעוועט.

— זי! אָט די, וואָס איז היינט געקומען צו אייך? דאָס הארצ

אָבער האָט מיר געזאָגט, אז איר קומען איז ניט אומזיסט. איך בין

זיך מוידע, אז פון דער צייט, וואָס איך האָב זי געזען, איז זי מיר

ניט ארויס פונעם זיב. זי האָט געטאָן א גרויסע מיצווע, „יהי חלקי

עמה“¹, אפ מיר געזאָגט געוואָרן א כילעק אוילעמהאבע, וואָס זי

האָט דערמיט פארדינט!

— אויב איר ווילט, רעב אוראָמ, זיין א שוטעפ, האָבן מיט

איר א כילעק אינאויילעמהאבע, מוזט איר דאָך כאָטש וויסן איר

ביטערן כילעק אוילעמהאזע, ווי ביטער איר איז דאָ.

אונרעפאָעל נעמט זיך דערציילן רעב אוראָמען די מיסע

מיט ביילען אונ מיט דער „טערקיניע“, דורכ וועלכער ביילע האָט

זיך אופגעזוכט בא פייול דעמ קליינעם אינ הויז, וווּ די מומע שיינ-

צע האָט זי באהאלטן, אויסלאָזנדיק די טרויערדיקע געשיכטע, שטארק

אופגעבראכט, מיט אזוינע שטעכעדיקע ווערטער:

— אָט האָט איר אייך איינערע יידעלעך! שיינע מיסעס, עפעס

נאָר טאקע ווי אינ סדאָמ!

רעב אוראָמ זיצט צעקאָכט, ווי אן אָפגעברייטער, פאָכנדיק

מיט דער יארמלקע איבערן קאָפ און זייער מעשווע אַנקוקנדיק

רעפאָעלן.

— וואָס איז, רעב אוראָמ? אייך געפעלט נישט, אפאָנעם,

וואָס איך זאָג „ווי אינ סדאָמ“?

— אוואדע, אוואדע! זאָגט בעסער, ווי אינ גאַרעס. ס'איז א

גרויסער כילעק. אינ סדאָמ זינען די מענטשן, ווי אינ פאָסעק שטייט,

בעטעווע געווען שלעכטע און זינדיקע. אינ גאַרעס אָבער מאכט מען

פון גוטע מענטשן שרעכטע, פון פרומע — זינדיקע. נויט, זאָגן אונ-

1 יעהי חלקי אימאָ.

דזערע הייליקע כאכאָמי, צווינגט דעם מענטשן צו האנדלען אי קעגן זײַן פארשטאנד אי קעגן גאָט. נויט, איז דאָ דעם אוילעמס א ווערט, נויט ברעכט אײַז.

— מיילע, ווי די מיסע איז, אזוי צי אזוי, די זינד בלייבט א זינד. דאָס ייִדישע פּאָלק צייכנט זיך דערוויײַל מיסע אויס.
— אָט דאָס איז טאקע די צאָרע. וויבאלד אפ דעם, אפ יעדעם א כעט, איז שוין קאַל-ײַסראָעל!.. דאָס פּאָלק ייִסראָעל וואָס, האָט געטאָגן?

— אָט דאָס טאקע איז דער כעט זײַנס, וואָס עס האָט נישט געטאָגן, טראכט נישט צו טאָגן און נעמט נישט קײַן מיטל קעגן די מיסע זאכן, וואָס טוען זיך בא אימ.

— אײַ-אײַ, כילעבן! — זאָגט רעב אורזאָמ, קרימענדיק זיך. — ווילט איר, הייסט עס, אז ראבאָנימ, דאײַאָנימ אוקעדויעם אזוינע קאָשערע, לײַטישע מענטשן, זאָלן גײַן צו א לײַווי באַכער, א פּײַוול דעם קײַנעם איז די הייזלעך, שטראָפן, זיך מיסע מאכן דאָרט מיט א מומע שײַנצע, א האָדל די מעקלערן, מיט נאָך כצופעס, דראַנקעס אזוינע, וואָס א כאַרפע גאָר צו ברענגען זײַ אפן מויל? נאָר קאַל-וועד שוין אפילע אין דער זײַט, — מע וועט זאָגן מוסער, וועט עס דען העלפן?

— ווי א טויטן באַנקעס. מוסער זאָגן איז ווי פאריידן די צײַן, ווי אָפּשפּרעכען קאדאָכעס, אזא האפט האָט עס, — זאָגט רעפּאָעל צעהיצנדיק זיך און שטייט אופ פונעם אָרט. — אוי, די מוסער-זאָגער, די מוסער-זאָגער! אוי, קען איך זײַ, אונדזערע מוסער-זאָגער. קאָנען נישט צוזען יענעם זינד, ווי א האָר, און זעען נישט בא זיך ווי א באלקן א דיקע גענוג, איבערגענוג מוסער-זאָגער בא אונדז. נישט זײ באדארפן מיר האָבן, נישט אינ אָפענע מײַלער גענייטיקן מיר זיך. די דאָזיקע סכײַרע, און קימאט נאָר די דאָזיקע, איז בא אונדז דאָ זײַער פּײַל, באַרעכאשעם. מענטשן טוערט ברויכט מיר צו האָבן, מענטשן אר-בעטער, פארשטענדיקע, פראקטישע, וואָס באדארפן טאָגן, די זינד נישט צוזולאָזן, וואָס באדארפן אָנעמען מיטל, זיך שטעלן אנטקעגן די הענדלער מיט לעבעדיקער סכײַרע, וואָס פארפירן ייִדישע טעכטער. דאָס זײַנען די שראָצימ, וואָס ווימלען אין דעם שמוצ, אינ די אָנגעמאכטע, פון פרעמדע און פון אייגענע, פארשימלטע בלאָט-

טעם. דאָס זײַנען די ווערעם אין אונדזערע ווונדן, אין אונדזער צעפאלן לײב, צעריסענע גלידער און פוילע ביינער! פון יענע פא- רופענע ערטער שרײַען ארויס צו אייך, ייִדן, אומגליקלעכע נעפאשעס — ייִדישע טעכטער, אייערע שוועסטער, געפאנגענע, אין דער נעצ אריינגענארטע! נעפאשעס פארפירטע, קאַרבאַנעס, געבעכ, וואָס זאטע ראָזן זיך ברענגען פון הונגעריקע, געבאלעוועטע — פון אַרעמע, נויט- באדערפטיקע! טוט, טוט עפעס פאר אייערע אריינגעפאלענע, אומ- גליקלעכע שוועסטער, ייִדן!

— גרינג צו זאָגן! וואָס קאָן א פאָלק א דערשלאָגנס, א דערנידעריקט, נעבעכ, טאָג? אין חבוש¹, קיינ געפענטעטער, מיציא עצמו², קאָן זיך אליין ניט באפרייען, מבית-האסורים³, פון דער טפיל- סע, זאָגן אונדזערע כאכאָמימ.

— קיינ קלאַר פונדעסטוועגן איז עס ניט, קיינ דינ אויך נישט. אין לעבן געשעען פיל מאָר זאכן, וואָס פונקט פארקערט. די נויט גיט איינ דעם מענטשן סייכל און קראפט צו טאָגן אוינס, ווי פון איר פאָטער צו ווערן. וויפיל, אשטייגער, געפענטעטע בינדן זיך אופ און ווערן פריי. ווער עס זיצט פארלייגט די הענט און ווארט אפ הילפ, דער איז ניט ווערט געהאַלפן צו ווערן. יוישער, ראכמאַנעס, — דאָס זײַנען פונקען, וואָס פליען פונעם הארטן קרעמען, אז מע שלאָגט אימ, שלאָגט מיט דעם שטאַל... קומט, רעב אוראָמ, קומט צו די קינדער!

— וווּ זײַנען זיי, די קינדער?! — פּרעגט רעב אוראָמ, גיך אופהייבנדיק זיך פונעם אָרט.

— איך האָב זיי אריינגעפירט צו רייזען. זאָלן זיי עסן און זיך אויסרוען דערווײַל א ביסל.

דורך דער אָפענער טיר שטרעקט עמעצער אריין די האנט מיט א בריוו. רעפאָער נעמט, עפנט דעם בריוו, און די פארב קומט אימ אין פאָנעם אריין — דאָס איז א בריוו פון כאנצען, אין וועלכן זי גיט אימ צו וויכנ, אז די מאמע איז היינט אוועקגעפאָרן צום

1 איין כאָווש.

2 מויצי אצמוי.

3 מיבייס-האָאסורים.

טונעיאדעווקער, זאָל לעבן, וועגן מאכט א שאַלעם, א גוט-לעבן צווישן בענציען מיטן ווייב, מיט איר, הייסט עס, און דער טאטע איז געפאָרן זי בין העלפט וועג צו באגלייטן. לאַכיי אין איצט דאָ א גוטע געלעגנהייט צו רייזן וועגן זייערע זאכט. זי ווארט אפ אימ, שרייבט זי, היינט אין אָונט.

רעפאָעל גייט צוזאמען מיט רעב אוראָמען ביז דער טיר פון רייזעס הויז, דאָרט שיידט ער זיך מיט אימ און גייט זיין וועג. פארוויסט, פארוואָרט איז ביילע געזעסן באמ טיש, ווי איינע, וואָס איז געווען מעסוקן קראנק און איז ערשט אראָפּ פונעם בעט. שטיף, אָפגעשוואכט איז זי געזעסן אין א מינ מעשווע קליידל מיט נאקעטע אָרעמס און א פינצטער טרויערדיק פאָנעם, אזוי ווי עס וואָלט דערציילט די ווייטעקן אירע, די יעסורימ, וואָס זי איז אויס-געשטאנען; דערציילט ניט מיט שטעכווערטער, מיט פארדרוס, נאָר מיט א באקאָשע, א בעטן זיך ראכמי. זי האָט ניט אָפגעוואָגט ריי-זען צו פארוואַך א ביסל יויכ, ווי א קראנק קינד טוט צוליב דער מוטער און נעמט איין א לעפעלע פונעם רעצעפט, וואָס זי גיט אימ. און הערשעצע, — ער שטייט אנטקעגן איר, קוקט מיט ליב-שאפט, נישט רעכט גוט נאָך צו פארשטיין דעם טאם פונעם שרעק-לעכע ווייטעק, וואָס איז איר געשטאנען אויסגעדריקט אפן פאָנעם, אפ די בלאסע ליפן, און וואָס אייגנטלעך איז אזוינס גערעגט איז די טרערן, וועלכע האָבן איר געטריפט פון די אויגן אין דעם לעפל געקעכט, בא איטלעכס מאָל צוטראַגנדיק עס צום מויל. דאָס הארץ האָט אימ געצויגן צו איר, געצויגן שטארק מיט אלע קויכעס, עס האָט זיך אימ געוואָלט האלדן זי, ליובען זי, אויסגיטן זיך אין טרערן מיט איר איניינעם, און ווען מע וואָלט אימ געזאָגט: „טו זי א קוש און שטארב“, וואָלט ער עס געטאָן גערן, בשמחה רבה! דאָך איז ער אָבער געשטאנען פונדערווייטנס, ניט צו רירן זיך פונעם אָרט, פאר גרויס בושע. די בושע איז אזוי שטארק בא יידישע קינדער, אז זי מאכט זיי פאר גרויסע אקשאַנימ, דער טויט מעג זיך זיין, ניט ארויסצווייזן עפנטלעך די ליבע... ער איז געשטאנען און זיך גע-שעמט, געכאפט נאָר פונדערווייטנס ביגניווע אפ איר א קוק.

רעב אוראָמ מיט רייזענ זינענ געשטאנענ באזונדער אינ א
ווינקל. זי — קלאפנדיק זיכ אלץ אינ הארצנ אונ ווישנדיק די נאָז,
מיט א פאָר איבער דעמ ארבל, אונ ער — רייבנדיק זיכ די אויגנ,
פארלעפנע מיט טרערנ. ביידע שאַקלענדיק מיטנ קאָפּ, אמאָל אפּ
ביילענ, אמאָל אפּ הערשעלענ...

רעב אוראָמ גלעט די באָרד, רייבט דעמ שטערנ — אונ דאָס
הארצ וויינט אינ אימ, שרייט: „אוי־וויי, ריבוינעשעלילעמ, קוק אונ
זע אונדזערע ביזוינעס, די ביזוינעס פונ זינ פאָלק ייסראָעל!“

ז י ב ע ט ר ב ו כ

ד ע ר ע ר ש ט ע ר ק א פ י ט ל

פרייטיק. א שיינער פרימאָרגן. ליכט, וואַרעמקייט און א שנינען-
דיקער הימל. דער רעגן, וואָס האָט געגאַסן באַדערנאכט מיט דו-
נערן און בליצן, האָט אָפּגעפּרישט די אלע געוויקסן, וועלכע האָבן
אָנגעהויבן געבלעכ צו ווערן פונ די גרויסע טאמעזדיקע היצן, און
איבעראניס געוואָרן אָפּגעלעבט גרינ, ווי פריער. אקעגן טאָג
כאפט זיך אופ א ווינטל, עס צעגייען זיך די וואַלקנס, עס ווייזט
זיך די זון, און די וועלט ווערט אָפּגעטונקט מיט ליכט.
באשעפענישן אינ וואַלד, אינ פעלד, וואכנ אופ און דערזעען
פאר זיך א ליבע וועלט: די גראָזן פריש, די ביימער אָפּגעצוואַנגן,
טראַפנס טוי פינקלען דערום ווי דימענטן — און זיי שעפן גרויס טייך
נעג פון זיי. אלע לעבעדיקע באשעפענישן, פונעם קליינעם ווערעמל
ביז די פייגל, גייען ארויס צו זייער ארבעט, שמוצערן, צוויטשערן,
שפרינגען און פליען, קריכן און קלעטערן. און די גלופסקער פאר-
שוינען פעדערן זיך אויך און גייען — באַכערים, מיידלעך, קינד און
קייט — ארויס פון דער שטאַט צו דער „רויטער קרעטשמע“, מיט
אלע מינע קיילימ אינ די הענט, קויפן דאָרט וואַלועלען בראנפן לע-
קאווער שאַבעס, ווי דער שטייגער זייערער איז פון טאַמיד אָן.
און הארט לעבן וואַלד, בא דער זינט וועג, וואָס פירט פון
גלופסק צו דער „רויטער קרעטשמע“, איז לייַהודים. מיכיל דער שא-
בעס־גוי, וואָס הייצט בא יידן די הרובעס און לעשט אויס די בענטש-

ליכט שאבעס, וואָס האַנדלט אָפּ פּייסעכ דעם גאַנצן כּאָמעצ פּון דער שטאָט, — ער הוֹלֵיעט עס מיט גאוורילענע דעם שטאָט־פּאַסטעכ פּון ייִדישע בעהיימעס, און ביידע זײַנען זעבעדיק־פּריילעכ. פּאַר גרויס סימכע זינגען זיי דאָס גוטע יעוואָגישע לידל מיט אַ נײַגנדל פּונ אַ שיקער, טאַנצנדיק שטאַרק פּאַרפּלאַמט האָפּ־האַפּ צום טאַקט פּונ סטעמפּעניוס צושפּילן אפּן פּידעלע.

אָט דער דאָזיקער סטעמפּעניו איז עפעס ניט ווי אלע אנדערע מענטשן, מיט זײַן פענעמל, מיט זײַנע טנועס און מיט דעם גאַנצן אויסזען זײַנעם, מיטשײַנסגעזאַנט. באַ מענטשן האָט אײַטלעכער פּאַר זיכ אײַנמאַל פּאַר אלעמאַל זײַן אײַגענע געשטאַלט, זײַן אײַגן פּאַנעם, כּאָטש פּרימעטעס אַראָפּצונעמען פּונ אײַם. אָבער סטעמפּעניו, איז שווער צו זאָגן, וואָס אײַגנטלעכ פּאַר אַ פּאַנעם ער האָט, ווײַל וואָס אַ רעגע ווערט עס אלץ אנדערש, לויט דעם, וואָס אײַם אפּ דער זונג, אפּ דער צונג, און לויט די אָנשטעלן זײַנע בעשאַסמײַסע אײַן דער מינוט. מאַלפעס מיט זײַער שזײַגער נאָכקרימען זיכ האָבן זיכ גע- מעגט באַנראָבן אַקעגן זײַנע האַוויצעלעכ. ניט טאַמיר אָבער האָבן אלע טײַלן פּונעם פּאַנעם אײַנניעם אויסגעדריקט אײַן זאכ, נאָר אַמאַל האָט אײַטלעכער פּונ זיי אויסגעדריקט עפעס גאָר אנדערש. בע- שאַס אײַן זײַט פּאַנעם איז פּאַרומגרט, איז די אנדערע פּויל פּרייד, אײַן אויג ווײַנט, די אנדערע לאַכט. מעוברעסע איז געווען אַ סא- קאַנע אָנצוקוקן אײַם דענסטמאַל, זיי זאָלן ניט מאַפּל זײַן פּאַר שרעק. קײַנמאַל האָט מען ניט געזען סטעמפּעניו אײַן שול, ניט אײַנדערוואָכן, ניט שאַבעס און יאָנטעוו. אויב האָט מען אײַם ניט געזען האַלטן ייִדישקײַט. פּונדעסטוועגן האָט דאָס קײַנעם ניט געאַרט, גאַרנישט מאַכנדיק זיכ פּונ אײַם, גלײַכ ווי זיי וואָלטן אײַם אַרויסגעלאָזט פּונ דער אַרױעס, און זאָל ער זיכ טאַגן וואָס ער ווײַל, — גענוג, זיי זײַ- נען שױן מער ניט אַרעוו פּאַר אײַם. סטעמפּעניו ווײַסט שפּרוכט צו קאַדאַכעס, צו צײַגן־ווייטעק און צו נאָכ און נאָכ מאַקעס. ליבע־פּלע- שעלעכ אוינע האָט ער געהאַט, וואָס אײַן טרעפּן דערפּונ אַרױפּ־ גיסנדיק באַ אַ מאַנצבאַל אפּן קלײד אָדער באַ אַ נעקײַווע איז גענוג געווען, עס זאָל זיי אָנצײנדן אַ פּײַערדיקע ליבע איז האַרצן. און אַ סאכ באַלאָנימ פּונעם אוילעם. זײַנען געווען אפּ די דאָזיקע פּלעשעלעכ זײַנע, וואָס זײַנען באַקאַנט געווען אונטער זײַן נאָמען.

א מינ פידעלע עפעס האָט סטעמפעניו געהאט, אפּ וועלכע ער פֿלעגט, מישטיינסגעזאָגט, שפּילן אינ די וועלדער, אינ דערפער, אינ שענקען און אינ אלע יענע ערטער, וווּ שקאַצים מיט שיקסעס פֿלעגן טאנצן אינ זייערער אַ כאָגע. ער פֿלעגט דאָרטן לוסטיק מאכע דעם אוילעם אויך מיט סאַקסן און אָנשטעלן, שלינגען שטיקער פֿיער און ציען פֿונעם מוילֿ לאַנגע סטענגעס, צעברעכן אייער אינ זיין הימל און ארויסלאָזן דערפֿון פֿלענדיקע טויבן; נעמען עפעס אַ מאַטבייע באַ איינעם, אַ בלאָז געבנדיק אפּ איר און זי פֿלעגט נישט ווערן, און פֿלעגט זיך דערנאָך געפֿינען אינ קעשענע באַ יענעם. האָט ער געוואָלט — איז פֿון דער העלער הייט באַ עמעצן געהאנגען אַ שלאָס אפּן מויל. סטעמפעניו איז ניט אַינגעזעכט אפּ איינ אָרט, נאָר אַרום געוואַנדערעט שטענדיק פֿון איינ אָרט צום אנדערן, וווּ עפעס אַ געזעמל, — אהא, דאָרטן איז ער.

אצינד שפּילט ער פֿאַר מיכיען מיט גאווריען. ער ריפּעט אפּן פּידל, זיי שפּרינגען, טאנצן, און ווער עס גייט, שטעלט זיך אָפּ. אזוי אז ס'האָט זיך פֿאַרקליבן אַרום זיי אַ גרויס רעדל פֿון גלופּסקער אוילעם, קינד און קייט, וואָס זעען צו די סימכע, ווונדערנדיק זיך, וואָס איז היינט אזוינס פֿאַר אַ יאָנטען, וואָס איז דאָ די סימכע אזוי גרויס אפּ זיי.

און אינמיטן דער דאָזיקער כעדווע שפּרינגט פֿונעם אוילעם ארויס אַ ידענע מיט אַ יאָמער, אַ געוויינ, ברעכנדיק די הענט און שרייענדיק גוואַלד אַז דער פֿריילעכער קאַמפּאניע: „אוי, ראָצכים, מערדערס...“ און פֿאַלט טאַקע באַלד אינ כאַלאַשעס.

עס איז אַ מערומע, אַ געטומל, אַ שרעק און — אויס סימכע. עס פּירלט נישט סטעמפעניו, מיכיי מיט גאווריען ניכטערן זיך אויס פֿאַר שרעק. און דאָס פֿאַנעם ווערט זיי בלאַס, ווי די וואַנט. — ווער איז דאָ, ווער, וואָס? — פֿרעגן אייער באַ דעם אנדערן מיט גרויס ווונדער.

— דאָס איז באַזיע שמועל דעם טאַנדעטניקס ווייב. באַסיע, אָט דאָס איז די ידענע, וואָס איז נעכטן געקומען אינ בעסמערדעש געוואָר ווערן, פֿאַרוואָס איז איר מוישעלע, וואָס לערנט דאָרטן, ניט געקומען אהיים, נישט האַבנדיק אינ מוילֿ דעם גאַנצן טאָג, און וווּ איז ער. אז זי האָט איה דאָרטן ניט געפֿונען און

רעב אוראָמ האָט נישט געוויסט צו זאָגן איר, וווּ ער איז, איז זי פֿינ דאָרט אוועק מיט א געבראָכנ הארצ.

די זון איז שוין פארגאנגען. עס איז שוין פֿינצטער־לעך, אינ באסיע זיצט בא זיכ אינ שטיבל פארומערט, פארזאָרט אז איר טײַער זונדל, איר גדולע, וואָס איז א בענטשונג פונ גאָט. זי זיצט אינ איינע צאָרעס, פארגעסנדיק זיכ אינ אלע אנדערע הויזלעכע זאכנ, זי פארגעסט אירע קליינע טעכטערלעך, אז זיי זײַנען הונגעריק, אז ס'איז שוין צײַט אָנצוצינדן א ליכט, איינהייצן דעם אויוון און אָפצוקאָכנ דאָס טעפל געקעכט אפ באדערנאכט. און די קליינע קינד-דערלעך זײַנען אויכ פארטרויערט, זיצן פארשלאָנגנדיק זיכ, ווי שער-פעדעך, אלע איינינעם אינ א ווינקל מיט אראָפגעלאָזטע קעפעלעך און ארויסברענגענדיק פונ זיכ שטילע זיפצן. און ווער ווייסט ביז וואנען וואָלט באסיע אזוי געווען געזעסן, וועג נישט די קאצ, וואָס, אופכאפנדיק זיכ פונעם שראָפ אפן אויוון, וואָלט ניט אראָפגעשפרונ-גען צו איר אפן באנק, איינהאָרבענדיק זיכ און רייבנדיק זיכ אינ איר פאר ליכשאפט. באסיע טוט זיכ א כאפ, דערמאָנענדיק זיכ אינ דעם, אז זי האָט אפ זיכ א הויז, קינדערלעך. און אויכ אינ שמו-ליקן אירן דערמאָנט זי זיכ, אז א גאנצן טאָג, נעבעך, יאָגט ער זיכ נאָך דער שווערער ביטערער פארנאָסע זײַנער, אויסזײַענדיק אינ אלע גאסן, אינ היזער און הויפן, און אפדערנאכט ערשט קומט ער, נעבעך, אהיימ מיר, הונגעריק, — דארפ זי דאָך איצטער זען וואָס צוגרייטן צו וועטשערע.

ווי זי טראכט דאָ אזוי וועגן דעם מאן, פאלט איר איינ, עפשער האָט ער עס גענומען מוישעלעך און זײַנען בירע אוועק. היינט איז דאָך דאָנערשטיק, וועג שמועל גייט, ווי דער שטייגער זײַ-נער איז טאָמיד, מיט דעם פעסעלע צו דער „רויטער קרעטשמע“ ברענגען פונ דאָרט בראנפן פאר די באַלעבאטימ זײַנע. א טאָג איז דאָך געווען היינט א ליכטיקער, א שײַנענדיקער, און א ווארעם ווינטל האָט געווייט אינ גאָטס וועלטל, אפ די פעלדער פול טוועס און גרינווארג גאָר א גאנידן, רייכעס און שמעקנדיקע קרייטעכ-צער מעכטיגע-נעפאָשעס — איז עפשער שמועל, וועלנדיק אָנטאָן א פארגעניגן מוישעלעך, אריין צו אימ אינ בעסמערעס און גענומען דורכצוגיין זיכ מיט אימ א ביסל אינ פרייען פעלד. וואָס זאָג

איך עפשער, געוויס האָט שמועל אוינס געטאָן, און געטאָן זייער גלייכ. מוישעלע אונדזערער, אונדזער מאטאָנע פון גאָט, ווייסט דאָך נישט מער ווי דעם בעסמערדעש, ווי ער פארברענגט די גאנצע טעג אין לערנען טוירע. ער איז, נעבעכ, שוואכ, דאר, קוואר, איך גאנצן נאָר הויט און ביינ (מיר פאר זיין קאָפּ). וואָס פאר א טייער גוגימ, מישטיינסגעזאָגט, האָט ער בא אונדו, אָרעמע טאטע-מאמע? טייעריג זאָג איך, איז עס נישט א געלעכטער? ווי קומט צו אונדו טייעריג? האלעוויי, לעבעדיקער גאָט, טאטע-פאָטער, מיר זאָלן אימ קאָנען געבן צו יעדער צייט כאָטש דאָס נייטיקסטע צום לעבן! וויסט איז דער מאמע זייער! איך ער אליין, דאָס טייערע קינד, פאָדערט ער דען פון אונדו ווילטיק? א שטיקל דאר ברויט, אז ער איז הונגעריק, איז פאר אימ גענוג; א שוּכ אז עס צערניסט זיך אימ אמאָל, טיקוקן ארויס די פינגער, איז פאר אימ אויך רעכט, אָנעמענדיק עס פאר גוט. אבילע גענוג לופט, ווי איז מיר, קאָנען מיר אימ אויך נישט געבן: א דירע א ביסל, ענג, נידעריק, מע ויצט דאָ, מישטיינסגעזאָגט, איינער באמ אנדערן אפ די קעפּ. אז איך הער אימ אמאָל באדערנאכט הוסטנדיק, גייט מיר די נעשאַמע אויס. זייער גלייכ האָט געטאָן שמועל, וואָס האָט אוועקגענומען מוישעלע א ביסל פון דער געמאָרע, ער זאָל זיך דורכגיין מיט אימ א ביסל אין פרייען פעלד. א גרויסע מיצווע האָט ער איך געטאָן. זאָל מוישעלע שעפּן א ביסל פרישע לופט, אויסגלייכן זיך די ביינער און זאָל ער וויסן פון א גוטער מינוט איך זיין לעבן...

טראכטנדיק אזוי, האָט זיך באסיע באלד בארויקט: זי שטייט אופ, צינדט אָן א ליכט און נעמט זיך צו דער ארבעט, לעבעדיק, אופגעראמט. דאָס האָט געוויקט אפ די קינדערלעך, און זיי האָבן זיך געלאָזט אונטערהעלפן דער מאמע מיט כיישעק. דו שנילט קארן טאָפליעס, די טראָגט צו א קריגל וואסער, די טוט א שפרונג און ברענגט דארע שפענדלעך, די צעלייגט עס אפן פריפעטשיק, און באסיע צינדט אונטער, צעבלאָזט דאָס און מאכט א פייער און שטעלט צו דאָס טעפל. די שפענדלעך טרעשטשען, פונקען פלוצען, דער פלאמ כאפט ארום דאָס טעפל — און ס'איז ליכטיק, פריילעך די קינדער אפ די הערצלעך. די קאצ ויצט זיך אפן געזעסל, ווארעמט זיך אנטקעגן דעם פייער, זעקט די לאפקעס און האָט האנאָע.

— א קאצ וואשט זיך, איז א סימען אפ געסט, — זאָגט דאָס
עלטערע מיידל.

— דער טאטע וועט באלד קומען מיט מוישעלען, — מאכט
באסיע מיט א פריילעך שמייכלעך.

און א מיידעלע, דאָס יינגסטע פונ די קינדער, שפרינגט ארויס מאָלע
סימלעך, פאטשט מיט די הענטלעך און זינגט זיך דאָס געוויסע לידל:

— פי — פי — פי!

ווי איז דער טאטע?

— ניטאָ אימ הי!

— ווען וועט ער קומען?

— מאָרגן פרי!

— וואָס וועט ער ברענגען?

— א גלעזעלע ביר!

— ווי וועט ער שטעלן?

— אונטער דער טיר!

— מיט וואָס וועט ער צודעקן?

— מיט א שטיקל פאפיר!

— ווער וועט דאָס טרינקען?

— איך מיט דיר!

— אלע מיר טרינקען, אלע! — צעשרייען זיך אפ איר די קינד-
דער, מאכנדיק צו דער מאמען. — יאָ, מאמע, אלע?

— אלע, קינדערלעך, אלע, — נעמט זיי איינ די מוטער מיט
גוטע רייד, — באלד וועט דער טאטע קומען, ברענגען געלט. איך וועל
קויפן מעל, מאכן כאלע אפ שאנעס, קויפן פיש, מאכן א קוגל, און
ס'וועט זיינ גוט.

האָצ, האָצ, האָצ,

לעבעדיק, פריילעך אלע,

[די] מאמע באקט די כאלע!

האָצ, האָצ, האָצ,

דער טאטע גיט געלט,

די מאמע קוועלט:

— קינדער צום טיש!

גאט אייך יויכ א שיסל,
 פון א הונ א פיסל,
 פון א הערינג סיקעפל,
 אונ א קוגל פון עפל!
 האָצ, האָצ, האָצ,
 כאנע, לייע, ציפוידע!
 האָצ, האָצ, האָצ,
 עסטער, סאַרע, דוויירע!

דאָס לידל זינגט שפרינגענדיק-טאנצנדיק פאר גרויס פרייד א
 שיינ קרוג מיידעלע, א באַרוועסע, אינ איינ העמדל, אונ באמ אויס-
 לאָזן איטלעכע גראמ כאפט זי די קאצ בא די אויערן, — ענטפערט
 זי איר אָפ אפ איר קאָל מיט א מיאוקע.

קיינ זאכ קאָנ נישט דערווייכנ דאָס הארצ, איינגעבנדיק אימ
 הייליקע געפילן, אזוי ווי די אַרעמקייט, ווענ נאָר זי איז א באהאל-
 טענע, א ריינע אונ ניט קיינ שמוציקע, אָפגעלאָזענע. אַרעמקייט
 מאכט קרוג, אַרעמקייט איידלש דאָס הארצ מיט גוטע געפילן, גוטע
 מידעס. אַרעמקייט מאכט הויזלעכע צופרידנקייט — צוגעלאָזטקייט פון
 עלטערן צו קינדער אונ פון קינדער צו עלטערן. וויפֿל גרויסע טייל-
 נוגים מע דארפ אויסטראכטן, קעדיי צופרידנשטעלן זאטע, רייכע
 קינדער, וואָס באַרן זיכ אינ ווילטיק, אונ וויפֿל מיטל דארפ מענ
 עס טאָן, אופצובלאָזן איינ פונק פון ראכמאַנעס אונ פון מענטשלע-
 כע געדאנקען אינ זייער נעשאַמע, וואָס איז פארזונקען אינ דעם
 טיפן שמוצ פון גראַבע טייוועס. די נעשאַמע פון אַרעמע אָבער —
 זי קאָנ רירן א מינדסטע קלייניקייט, אונ ווערט פֿול מיט זיסע געט-
 לעכע געפילן. עפעס נאָר א מינדסטע זאכ א גוטע אינ דעם לעבן
 פון אַרעמע מענטשן — ווערן זיי מונטער אונ מאַלע-סימכע. פון א
 ניייער קאפּאָטע, אשטייגער, ניייע שיכ, איז א גרויס נאכעס; קרעפ-
 לעכ אָדער עפעס אזוי א גוטער געריכט, וואָס מע מאכט אמאָל,
 איז א גאנצער יאָנטעוו. דאָס הויזלעכע לעבן בא פינע, אָרנטלעכע
 אַרעמעלייט איז פֿול מיט פּאָעזיע.

דערעכערעצ פאר קאפּאָנישע קינדער! פון זיי קומט ארויס
 דער גרעסטער טייל פּאָעטן!

דערווייל גייט אוועק א היפשע צייט. אונ שמוליק מיט מוי-

שעלען זיינען ניטאָ. דאָס פֿייער אפּן פּריפעטשיק גייט פּאמעלעך אויס.
דאָס צוגעשטעצטע טעפּל קורליש זידט, קאָכט אלץ שטילער, שטילער,
דאָס ליכט צאנקט, אלץ טונקעלער, פינצטערער ווערט אין שטוב און
אויך באַסיען אפּן האַרצן. די מאָרעשכווירע כאַפּט זיך ווידער צו איר
אַרײַן, פּרייער אינעם האַרצן — שאַ, ניט קײַן וואָרט! ניט מעצאָער צו
זײַן די קינדערלעך, געבעך. און שפּעטער אַ ביסל, הע-הע, לאָזט זי
זיך שױנע הערן מיט ווערטער! אַצינד איז באַסיען אַ ווייטעק אינע-
צווייען: זי זאָרט זיך אַי פּאַרן מאַן אַי פּאַרן זון. דער שטייגער
שמוקסיק איז געווען צו קומען אהיים אַ גאַנצע וואָך — פּאַרנאַכט,
דאָנערשטיק נאָר אַ ביסל פּרייער, קעריי צו נעבן באַצײטנס עפעס
געײט אפּ שאַבעס, און הײַנט, ס'איז שױנע האַלבע נאַכט, הענער
קרייען — און ער איז ניטאָ! ס'איז ניט קײַן גלאַטע זאַך, עס מוז
דאָ עפעס זײַן. וואָס זשע אוינס? אָט דאָ צעשפּילט זיך באַ באַ-
סיען דער קייעך-האַמדאַמע, זי טראַכט איבער שרעקלעכע זאַכן, גאָר
אַ מוירע, אזוי און די שטיל-פּאַרבאַרגענע מאָרעשכווירע כאַפּט זיך ארויס
פונעם האַרצן, אויסגיטנדיק זיך אינעם טרערן, אינעם ביטערע קרעכצן.
די קינדער, קוקנדיק אפּ דער מאַמען, ווי זי וויינט, זיפצט, זיינען
זיי טרויעריק אוועק אינעם ווינקל, צונויפּשטיקנדיק זיך דאָרט אינע-
נעם, פּאַרומערט, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפלעך.

דאָס ליכט האַלט שױנע אינגאַנצן באַם אויסגיין, אויסשעגנדיק
שױנע דאָס לעצטע ביסל כײַלעוו אינעם ליכטער. קײַן פּונק פּייער שױנע
ניטאָ אפּן פּריפעטשיק. קאַרט ווי איינע שטייט דאָס טעפּל, קיינעם
קומט אפּן זיען ניט ארום דאָס עסן. אלע זיינען פּאַרומערט. אפּילע
די קאַצ פּאַרלייגט דעם ווידל, גייט אָנגעדוילט און ציט זיך אויס
אַפּ דעם אויוון, ווי זי דרעמלט. די מולטער אפּילע, וואָס מע פּאַר-
קנעט אינעם איר כאַפּע אפּ שאַבעס, שטייט ליידיק אינעם ווינקל און
זעט אויס פּאַרלאָזט, פּאַרוויסט. און די גריל, וואָס הייבט אָן גע-
וויינטעך צו גרילן באַנאַכט, בעשאַס אלע אינעם שטוב לייגן זיך שלאָפּן,
שטייט הײַנט, ארויסשטרעקנדיק דאָס קעפל פּונעם דער לאַך, קוקט ווי
אַ גוילעם און גיט ניט קײַן פּיפּס. איינע גרויסע פּליג נאָר טיילט זיך אַפּ
פונעם איבעריקן אוילעם פּליגן, וואָס שלאָפּן, אָנאַהאַלטנדיק זיך מיט
די פּיסלעך אפּן סופּיט, אפּ די ווענט, און לאָזט זיך גײַן ווי צו
כאַלעם, באַמוריקן מענטשן מיט אירע נאַרישע אָנשטעלן. טוט זיך

א דריי, א פלי הינ-אונ-הער פלינק, געשווינד, ווי א רוע, אַנשלאַנג-
דיק זיך אַט אינ א פענצטער, אַט אינ עפעס א קיילע, אַט גיט עס
מיט איר א טראַג פארביי און אויער טאנצנדיק, זשוושענדיק דער
רועכ ווייסט זי וואָס.

און ווי די דאָזיקע פליג, אזוי האָבן זיך געטראָגן באַסיעס
געדאנקען, אופרינדיק איר דעם מויעכ. עס ווערט איר ענג אינ
שטוב, און וויל ארויס אינ גאס זוכן אירע ליבע און נאָכפּרעגן זיך
אפ דעם מאַן בא יענע באַלעבאטיס, וואָס ער ברענגט זיי טאַמיד
בראנפן אינ דעם טאָג. נאָר באלד באַטראַכט זי זיך: ס'איז דאָך
שוין לאַנג פארמאכט אומעטום טיר און טויער, און מע שלאַפט. זי
גיט אויך א קוק אפ אירע בידנע קינדערלעך, ווי זיי ליגן צוגעטו-
ליעט איינס צום אנדערן. ווי אירע ליבע, טייערינקע פיייעלעך—
טראַכט זי— קומען עס, נעבעך, אָפּ און שווינגן. א לעבן, מישטיינס-
געזאַגט, אינ צאָרעס— און עס דערלאָזט איר ניט דאָס הארצ אוועק-
ווארפן זיי באַנאכט אליינ אינ שטוב. אינמיטנדריען טראַגט דער
רועכ אָן פון ערגעץ עפעס א הונט, ער שטעלט זיך אונטערן פענצ-
טער, אראַפּלאָזנדיק דעם וויידל, פארטיינדיק הויך דעם קאָפּ, און הייבט
אָן רוען מיט א יאָמער א שרעק. דאָס רוען פונעם הונט, וואָס
לויט מע זאָגט, באווייזט עס ניט אפ קיינ גוטס, האָט באַסיען גאָר
צערדייט. פאר שרעקעניש, פאר צעטראַגעניש טוט זי א נעם די
קאָטשערע, לויפט געשווינד ארויס און פארטרייבט דעם הונט, אויס-
לאָזנדיק צו אימ איר שווער ביטער געמיש מיט טויטע קלאַרעס. דער
הויט אנטלויפט, שטעלט זיך אָפּ פונדערווייטנס און הייבט אָן בילדן
שוין מיט זיין געוויינטלעכע קאָל, גלייך ווי ער טייענט זיך אויס מיט
באַסיען, ווי בילאָמס אייזל אמאָל, פרעגנדיק זי: „וואָס האָב איך דיר
אוינס געטאָן, וואָס דו האָסט מיך געשלאָגן מיט א שטעקן? איי,
בארישע יידענע! ווייסט דאָס דען ניט, א הונט אז רוייעט, איז גאָר-
נישט, שוויימ נאָר שרעקן זיך דערפאר?”

ריין, לויטער איז געווען דער הימל אינ אָנהייב אָונט. עס
האַט זיך געלאָזט זען א פערטל פון דער יונגער לעוואָנע צווישן
א גרויסן אוילעם ליכטיקע שטערן, שטייענדיק אפ דער וואכ. באלד
אַבער האָט דער רועכ אָנגעטראָגן די שווארצע כעוורע וואַלקנס, זיי
האַבן זיך ביסלעכווייז צעהרליעט, ווי דער שטייגער איז, געארבעט

מייסימ, ביז ס'איז געוואָרן א קאָכעניש, א שטורעם און שטאַק-
פינצטער. עס האָט געבליצט, געדונערט, און טרערן, גאנצע טייכן
וואסער, האָט גענאָסן דער הימל. דער אוילעם אינ שטאַט איז גע-
שלאָפן, ניט אָנגעהויבן וויסן, וואָס טוט זיך אזוינס אינ דרויסן, גע-
פילט האָט עס נאָר איינ יידענע — באסיע מיט אירע קינדערלעך, וואָס
די צאָרעס זייערע האָבן ניט געדאָזט זיי שלאָפן.

אפּ מאָרגן פרי איז באסיע אוועק, נאָכ דעם ווי זי האָט אָן-
געזאָגט ציפּוירענ, דער עלטערער טאָכטער, אכטונג צו געבן אינ שטוב
אפּ די קינדער; און איז געגאנגען אהינ צו דער „רויטער קרעטשמע“
געוואָר ווערן דאָרט וועגן דעם מאַן.

א בראָכע פון גאָס איז אומעטום, א גרויס גערעטעניש אפּ די
פעלדער, עס שמעקט, עס זינגט, עס לעבט — און באסיע גייט פאר-
זאָרגט, פארומערט, איר גייט ניט אינ קאָפּ די שיינע וועלט ארום איר.
אינ דער „רויטער קרעטשמע“ האָט מען איר געזאָגט, אז שמור
ליק אירער איד, ווי דער שטייגער זייער טאָמיד, געווען נעכטן
דאָרט, גענומען דאָס פעסעלע בראנפן זינס און אוועק דערמיט צו-
ריק אינ שטאַט. נאָר אינ פאָנעם בא די שטוב-מענטשן איז גרינג
געווען צו דערקעגען, אז שמוליקס פארפאלן ווערן איז זיי א גרויסער
וונדער. מיטן מויל מאכט זיי קרוימערשט: „עס, גאָרנישט“, קעדיי צו
טרייסטן באסיענ, זי זאָל זיך אזוי ניט ערגערן, ניט אוי וויינען,
אָבער אינ הארצן דענקען זיי, או ס'איז עפעס ניט גלאט, דאָ מוז
זיין עפעס גאָר א מיעסע מייסע. באסיע גייט פון דאָרט אוועק, ווי
אָן א קאָפּ, פאר גרויס אגמעסעפעס. זי גייט באַם ברעג וואלד,
נישטערנדיק מיט די אויגן און פאָרשטעלנדיק זיך שרעקלעכע זאכען —
גאזל־אָגים, כניעס-ראָעס אוקעדוימע אוינע אָנשיקענישן, וואָס קאָנען
זיך מיט מענטשן אינ א וואלד מאכט — און פלוצט דערזעט זי פאר
זיך א רעדל מענטשן. סטעמפעניו שפּיט אפּ זיין פידעלע, מיכיי און
גאוויריאָ טאנצן, נעמענדיק זיך אינמיטנדריען טאקע צו א פעסעלע
בראנפן, וואָס ליגט צווישן זייערע זאכען אונטער א בוימ. באסיע
שטרפט זיך צווישן דעם אוילעם, טוט א קוק — אוי וויי, ס'איז דאָך דעם
מאנס פעסעלע! זי ווארפט זיך אפּ די בידע גויימ מיט א געוויינ,
א געשריי ווי אפּ ראָצכימ, ניט ארויסריידנדיק עס שארפּ, פאר גרויס
הארצקלעמעניש, און פאלט כאַלאַשעס.

- יענער שאבעס אינ גרופסק דענסטמאָל איז געווען שאבעס-
פעטריכע וועאלעקסי - דאָס הייסט, צוויי פארשויןען אזעלכע, וואָס
זינען דעם שאבעס דערהויכט געוואָרן. אז מיכיי און גאוריליאָ, אפ
וועלכע ס'איז געפאלן א כשאד, אז זיי האָבן געהארגעט שמוליקן
מיט דעם זון, זינען אריין אין דער טפיסע, איז די יידישע שטאָט
גלופסק געבליבן אן אלמאָנע. ידן זינען אויסגעשטעלט: וואָס וועט
מען טאָן אָן א שאבעס-גוי? ווער וועט זיי פארלעשן די ליכט און
טאָן בא זיי אין שטוב געוויסע ארבעט? סטייטש, איז עס דען מעג-
לעך, יידישע קינדער אָן גוי'מ? האָט מען דערווייל אָנשטאָט דעם
שאבעס-גוי מיכיי יויצע געווען מיט פעטריכען, מיט א גויע, וואָס
מעלעט יידישע בעהיימעס בעשאס א יאָנטעוו. און אפן אָרט פון גאור-
רילען דעם אויבער-פאסטעך איז ארום זיין טאלמיד אָעקסי, א קליין
שייגעל. נאָר ביידע אָבער האָבן ניט געטויגט צו זייער ארבעט.
פעטריכע, וואָס איז א נעקייזע, גיט האָבנדיק דעם קויעכ פון א
מאנצבל אריינגיסן אין זיך די אלע גלעזלעך בראנסן, וואָס
מע באקומט פאר ליכט-אויסלעשן, איז באלד נאָכן פערטן קאָס שוין
שיקער געוואָרן. איז זי, נעבעך, געפאלן פון די פיס. האָבן א סאך
ניט אויסגעלאָשענע ליכט אין פיל הייזער געשמאָלצן, אָנגעמאכט א
דויך מיט א טשאד, און ידן האָבן ווי געטאָן, ניט היינט געדאכט,
די קעפ. און וואָס נאָך? יענעם שאבעס האָבן יידישע בעהיימעס זיך
געמאָלען שפעט, ערשט ארום האָבן טאָג, ווייל פעטריכע איז געלעגן
טויט שיקער, ניט צו קאָנען דערוועקן זי, אזוי האָט זי געפאָפן. מיט
אלעקסינ איז אריין געווען ניט קיין שיינע מיניסע. וויבאלד דאָס
קליינע גויעלע איז געוואָרן א פאָרעז איבער בעהיימעס, האָט ער מיט
גאדלעס בא זיך געמיינט, איז די בייטש בא אימ אין דער האנט, מען
ער שוין טראסקען מיט איר, שלאָגן ווען ער וויל און וועמען ער
וויל. באדארפ זיך טרעפן, אז ער הייבט אופ די האנט מיט דער
בייטש אפ יינגלעך, וואָס שפילן זיך רויק אפ דער גאס. ווערט א
דראקע, א ליארעם, א געשריי - די בעהיימעס בלייבן דערווייל אָן
א פאסטעך און צעלויפן זיך אין אלע זייטן.

דער צווייטער קאפיטל

א שרעקלעכע מינוט, וואָס שווער צו געפינען איר גלייכנ, איז געווען יענע מינוט בעשאַס פארשווינדנדיק ווערן דאָס וועגעלע מיט די „כאפּערס“, נאָכ וועלכס שמודיק דער טאנדעטניק האָט זיך האסטניק נאָכגעיאָגט. אזא צאָרע, ווי א טרייער פּאָטער זעט זיינ ליב קינד באַ גאזלאַנימ אין די הענט, ניט צו קאָנען עס ראטעווען— דאָס לאַזט זיך מיט דעם מויל ניט איבערגעבן, עס נעמט דענסטמאָל אָפּ דאָס לאַשן. נישטאָ קיינ ווערטער, קיינ יאָמערן, קיינ קלאָנג— א גע- שריי האָט שמודיק געטאָן און געפאלן, באַכ אפּ דרעירד!

וואָס זשע פּאַרט איז דער סאָפּ מיט אימ געווען? עגשער איז ער פאר גרויס הארצווייטעק מעשוגע געוואָרן אָדער עפשער גאָר געבליבן טויט אָן א נעשאַמע?

כאסוועכאָליצע! שיגאָנען דאָס איז פאר נעגידים; אָט די אָפּ- געהיטע מענטשערעך קאָנען ניט איבערטראָגן קיינ יעסורים. פון עפעס א שרעק קערט זיך זיי איבער דער מויעכ, פון עפעס א צאר גייען זיי אראָפּ פונעם זינען. ניט אזוי אָבער זיינען די קאפּצאָנימ. קאפּצאָנימ זיינען פון איינז, קיינ קויל נעמט זיי נישט— ניט קיינ קעלט, ניט קיינ הונגער, ניט קיינ נויט און ניט קיינ לייד, מאַקעס, פּוראָניעס, וואָרעם דערופּ זיינען זיי דאָך געבוירן געוואָרן, פארשווארצט צו ווערן, צו ליידן און אָפּצוקומען זייער גאנצ זעבן. און דער ריבויגעשעוילעם גיט זיי יעסורים מיט דער פולער מאָס און אן אייזערנעם קויעכ אויסצושטייגן די צאָרעס, ניט מעשוגע צו ווערן און צו שטארבן פון זיי.

עמעס טאקע, גרויס צאר האָט שמוליק איינגענומען פון זיין זון, וואָס גאזלאָנימ האָבן אימ געכאפט, ביטער און פינצטער איז אימ געווען. נאָר וויפל אזעלכע געבראָכענע הערצער, ביטערע גע- מיטער, ווי ער, זינען געווען בא ייִדן דענסטמאָל, אינ אזעלכע שלעכטע צייטן; וויפל טייכן טרערן, אוי, ריבוינעשעוילעם, האָבן זיך, אינ יענע צייטן, אריינגעגאָסן אינ דיין לאַגל, טרערן פון אָרע מינקע עלטערן, בא וועלכע מע האָט אוועקגענומען זייערע קליינע קינדערלעך, נעבעך, בעשאס שלאָפנדיק באנאכט אינ די בעטעלעך און זעננדיק גוטע כאלוימעס; טרערן פון מאמעס, בא וועלכע מע האָט צוגענומען זייערע בני-יעכידים; טרערן פון וויסטע אלמאָנעס, טרויערדיקע אפ זייערע אוועקגענומענע קינדער, יעסוימימ, דאָס איינ- ציקע טרייסט, דאָס איינציקע אָנהאלטעניש זייערע אינ לעבן! פיל נעסטן, אוי, זינען פארוויסט געוואָרן, יונגע פייגעלעך גערויבט גע- וואָרן, דאָס הארץ פון עלטערן אפ שטיקער צעריסן געוואָרן — און פונדעסטוועגן, נישקאָשע, האָט מען אויסגעהאלטן. געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, שהחינו¹, וואָס האָט געלאָזט אונדזערע דאָזיקע קאפּ צאָנימ לעבן, וקימנו והגיענו², און געלאָזט זיי דערלעבן ערגערע נייע צייטן, צוצווען ווידער דאָס אוועקנעמען בא זיי די איבעריקע קינדער!..

שמוליק האָט א געשריי געטאָן, אָבער ניט מעשווגע געוואָרן; שמוליק איז געפאלן, אָבער די נעשאַמע איז אימ ניט אויסגעגאנגען. עס עפנט אונטער אימ זיך אופ דער גענעם, מאזאכע-כאבאָלע רייסן אימ דאָס הארץ, ער אָבער איז בא די געדאנקען, ער ווייסט, אז מוישעקע זינער איז געפאנגען, אז ער מוז זיך יאָגן ראטעווען אים. איי וואָס, בארעכענען זיך, צי וועלן אימ דינען די פיס נאָכצוויאָגן זיך — דאָס פאלט אימ גאָר ניט איינ. א טאנדעטניק, וואָס וואָלט זיך ארום פון מאָרגנס פרי ביז אינ דער נאכט איבער אלע גאסן און הויפן, וואָס קריכט ארום-אראָפּ הונדערטער טרעפ א טאָג, וואָס הערט אזעלכער פיס? קאפּצאָנישע פיס, מישטיינסגעזאָגט, ווער בארעכנט זיי, ווער פרעגט זיי, אויב זיי ווילן אָדער ווילן ניט גיין א גאנג? און

1 שעהעכע יאָרן.

2 וועקעמאָגן וועהיגיאָגן.

גאָר אכוצ דעם, וואָס שכוליק איז א טאנדעטניק, איז ער דאָך דערצו
עפעס נאָך א ייד אויך, און דאָס גיין בא א יידן איז עפעס אנדערש,
ניט ווי בא לייטן — דער קאָפּ זינער איז בא אימ אין הימל, ווי
דער לֶאָקאַמאַטיוו פֿריט ער פֿאַרויס, און די פיס שלעפּן זיך אימ נאָך,
ווי די וואַגאַנעס, אפּ דער ערד.

עס ברענט, קאָכט שכוליקס הארצ ווי א קעסל, עס רוישן,
קלאפּן זינע געדאַנקען, טוען אימ א הייב אופּ פונ דער ערד, בא-
וועגן, טרייבן די פיס — און זיי לויפּן געשווינד, געשווינד.

דער וועג, אפּ וועלכע די „כאַפּערס“ האָבן זיך געלאָזט כאָרן,
איז געווען א שמאַלער, אין דער זייט פונעם ברייטן שליאכ. ער
האָט זיך געצויגן, ווי א סטענגע, צווישן גראַז און טווע, פארקריכנ
דיק אַמאָל אין א קאַלזשע, אָדער כאַפּאַלנדיק ווערן אונטן ערגעצ
אין א טאָל, און פונ דאָרט ווידער זיך א ווייז טאָן, ארופּקלעטערן-
דיק אויבן אפּ א בארג.

שכוליק לויפט מיט אלע קויכעס, צוהערנדיק, צוקוקנדיק זיך דער-
בין ווייט ארום. נאָר אומזיסט די מי — אומעטום אפּן וועג איז שא, שטיי!
ער הערט ניט נאָר דעם שאַרע פונ זינע טריט, ער זעט ניט נאָר
דעם אייגענעם שאָטן זינעם, וואָס טאַנצט אימ בא דער זייט אנט-
קעגן דער שיינ פונ דער יונגער לעוואָנע, וואָס זעט אויס שווימענדיק
ווי א זילבערן שיפּל הויך אין הימל. אַמאָל צעלייגט זיך דער שאָטן
אפּ דער ערד צוויי מאָל אזוי גרויס ווי ער אליין איז, און אַמאָל
קלעטערט דער שאָטן זינער ארום אפּ טוועס, אפּ ביימער, קרימט
זיך, ברעכט זיך, ווי די קונצנמאַכער אין די צירקן.

עמעס, צוויי מאָל האָט זיך אימ געדאַכט, ווי עפעס א קאָל
ערגעצ פונדערווייטנס, נאָר באלד טאַקע האָט זיך אויסגעלאָזט, אז
דאָס איז געווען טריט פונ א האַז, וואָס, דערשרעקנדיק זיך פאר א
שאַרע פונ אַן אַראָפּגעפאלן בלעטל אָדער פונ עפעס א קריכנדיק
ווערעמל, איז ער שפּרינגענדיק אימ פאַרבליגעלאָפּן הענדומ-פּע:דום,
און פּוצ אין טווע אריין! און דאָס צווייטע מאָל האָט זיך דערווייז,
אז דאָס איז אימ געקומען צו די אויערן טאַקע זיין אייגן קאָל — א
זיפּ, וואָס האָט זיך אימ ארויסגעריסן טיפּ פונעם הארצן בעשאַס
די האָפּענונג צו דעריאָגן דאָס וועגעלע האָט אָנגעהויבן בא אימ
שוואַך צו ווערן. „איז דען מעגלעך, אז א מענטש, ווי גרינג אפּילע ער

זאָל זײַן אפּ די פּיס, זאָל זיך פאַרהערן אין לױפּן מיט א פּערד, און נאָך ווען, אז מע טרײַבט עס מיט בײַטשן? אוי, ניט מעגלעך! טראכט בא זיך שמוליק מיט א שווער געמיט, קלאפנדיק זיך אין הארצן און א מאכ געבנדיק מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: פאר-פאלן! פונדעסטוועגן לױסט ער ווייטער, בארג-ארום, בארג-אראָפּ, גלייך מע וואָרט אימ געשטופט פון הינטן, געטריבן מיט געוואלט.

עס געדויערט א היפשע צײַט, און שמוליק ווערט מיד. עס פלאָנטען זיך אימ די פּיס, ער גײט און פאלט, שטייט אופ און פאלט ווייטער. שוואכער, שוואכער ווערט אין אימ די קראפט פונעם ברענענדיקן פּייער, עס שטופט שוין ניט אזוי שטארק ווי פריער. עפעס טאקע גאָר ווי א לופט-באלאָן, פון וועלכן עס גײט ביסלעך-ווייז ארויס דער גאז, וואָס באמ פאלן רירט ער אָן די ערד און-טערשפרינגענדיק, אונטערשפרינגענדיק, ביז עס גײט פון אימ ארויס אינגאנצן דער גאז, און ער בלייבט ליגן אפן אָרט — שמוליק פאלט, אויסציענדיק זיך פארדולט אפ דער ערד!

עס דאכט זיך אימ אייסעק, זאכנ, אין וועזען דער קאָפּ וײַנער ליגט אימ טאָמיד. עס דאכט זיך אימ — שמאטעס. עס טוען זיך א ווייז פאר אימ א היפש ביסל שמאטעס, קאָל-האמינימ: שמאטעס זינדענע, איידעלע, פון מעיוכאָסימ, פּינע-בעריעס אין שטאַט, און שמאטעס גראָבע, שמוציקע, פונעם פראָסטן אוילעם; הויזן, פלודערן און טאכטוינימ, טאלעסקאָטנס און קאמועלקעס, קאפאָטעס און פראקן-ספאָדעקעס און קאפּעליושן, איינ שמאטע ניט בעסער פון דער אן-דערער — אלע גאנצ נישקאָשעדיקע שמאטעס! ס'איז דאָ, אָן איינאַרע, סכורע, גענוג שמאטעס, באָרעכאשעם, אפ דער ווערט... נאָר וואָס קומט אָבער ארויס דערפון, אז דער האנדל מיט שמאטעס איז שווער היינטיקע צײַטן? ניט צוצוטועטן צו יענעם שמאטעס, אזוי טײַער זײַנען זיי, און פאר דינע — וויל מען צען פאר א גראָשן דעם גאנצן טאָג איז ער היינט זיך אָפּגעוואנגען די פּיס, שרײַענדיק אין אלע הויפּן: „שמאטעס, באַלעבאטימ, ארויס מיט אײַערע שמאטעס!“ ער איז הייזעריק געוואָרן שרײַענדיק, און די שמאטעס עפעס גאָר ווי זיי לאכנ אימ אויס. ער האָט זיך געלעזט אפ הויכע טרעפּ אריינגײן אין א שטוב, האָבן זיך א לאָז געטאָן אפ אימ הויזן פאר

ריסעגען, שטארק בלעזנדיק פון זיך, אזוי אז אימ איז שטארק ניט
גוט געוואָרן, און ער האָט זיך אראָפּגעקליקלט פון אלע טרעפּ אפּ
דער ערד, ברעכנדיק האַלדז-אונגעניק, נישט צו וויסן אפּ וואָס ער
איז פאַר א וועלט...

קומענדיק שפעטער א ווילע צו זיך און עפענענדיק די אויגן,
דערזעט שמוליק א לעוואָנע מיט שטערן, א וואַלד, א פעלד מיט
טווע, ער דערמאָנט זיך אין דער מיטער געשיכטע מיט דעם זונ,
שפּרינגט אום פונעם אָרט און נעמט זיך לויפן מיט אימפעט, ארויס-
נעמענדיק זיך די אויגן קוקנדיק — און נישטאָ דער וואָגן! ער רייסט
אפּ זיך די האַר, וויינט אָן טרערן, און, לויפנדיק אזוי באַרג-
אראָפּ, פּלוצים — אָ, דערבארעמדיקער גאָט! — וואַקסט פאַר אימ
אויס דער וואָגן אינ א קאנאווע, לעבן א בריקל איבער א טייל, וווּ
ער האָט זיך איבערגעקערט, אראָפּיאָגנדיק זיך האַסטיק פונעם
באָרג, און צעבראָכן אן אַקס, און די שיינע פארשוויגען ארבעטן
אפּ אימ.

שמוליק ווארפט זיך אפּ די פארשוויגען, ווי א פארווונדעטע
כײַע אפּ די יעגערס, וואָס האָבן, ניט גוט דערשינסנדיק זי, גערויבט
איר געליבט קינד — און עס הייבט זיך אָן א מילכאַמע, א בלוטיקע
מילכאַמע. בעשאַס איינער פון די לײַט כאַפט זיך שפּאנען דעם וואָגן,
האַט שמוליק ווי א פּיאוקע זיך איינגעגעסן מיט די ציינ דעם צווייטן
אינ די פּיס און מיט די הענט געריסן מוישעלען צו זיך. די ליב-
שאַפט צום קינד, דאָס שרעקלעכע אומגליק און דאָס ברענען זיך
נויקעם צו זײַן — די אלע דריי זאכן איינינעם האָבן פון דעם שוואַכן
שמוליקן געמאַכט א שימשן-האגיבער. נאָר קעגן יידישע פּלייש-
טימ אָבער העלפט שימשן-האגיבערס גוורע אויך נישט. פיר הענט,
כּוץ פּיס און ציינ, האָבן אימ געשלאָגן וויפּל ס'איז אינ אימ אריין.
מוישעלע האָט באזונדערס געלייזט, געהאַט זײַן ערלעך אויסקומעניש
דערפאַר, וואָס ער האָט זיך ניט געקאָנט פאַרהאַלטן רויק בעשאַס
יענע האָבן זיך אָפּערעכנט מיט זײַן טאַטן.

— רעב הערש-בער, — זאָגט איינ כאַפּער צום אנדערן, — צו וואָס
טויג עס מיט דעם דאָזיקן ייִדלאַק זיך דאָ אזוי באַברעגן? ער איז
אן אַקשן, האַלט זיך פעסט אין דעם וואָגן, וויל ניט אָפּלאָגן —
נו, מעכעטייַסע! אדעראַבע, גוט... זאָל ער זיך טאַקע בלייבן דאָ אין

וואָגן און עס זאָל אויסקומען ווי דער פּאָטעק: „אוחו ואת בנו“¹, דער טאטע מיט דעם זון... נישט קיין נײַס. מע האָט שוין געזען, גע- הערט אין דער וועלט אזוינע זאכן.

— יאָ, זייער גלייך טאקע זאָגט איר, רעב שנייער-וואָרפ, — ענטפערט יענער, — אינצוויינען איז שטארקער. זײַט זיך נאָר מאט- רײַכ און העלפט בינדן דעם דאָזיקן באראן.

און רעב שנייער-וואָרפ איז נישט פויל, ארבעט געשמאק, בינדט שמוליקן מיט אלע דינים באמ בינדן א קאָרבן, עס זאָל עס אימ אָנהייבן ארן, וואָס יענער, נעבעך, צאפלט, קרעכצט, שרייט גאָר א שרעק. דאָס פערד איז איינגעשפאנט, דער וואָגן גרייט. אָט טוט מען א שמיצ, א טרייב: הייזא, נײַץ, נײַץ! און דער טאטע מיט דעם זון ווערן געפירט צו דער אקידע, די קאפאָרע צו ווערן ביידע אין איינ טאָג.

א ביטער געשריי טראָגט זיך ווייט אין דער טיפער שטילקײַט פון דער נאכט, א געשריי פון געכאפטע, געפאנגענע שפאלט די הימלען, גייט ארום צו גאָט מיט א קלאָג: אוי-וויי, ריבוינעשעלוי- לעמ, אוי-וויי געשרינג אפ דיין פּאָלק ייִסדראָעל!..

דער סאָלאָווי אפ זײַן צווייגל, דאָרט אין וועלדל, בלייבט ווי דערוואָרגן אינמיטן זינגען, אויך די פרעש אין דעם טיכל ווערן פארשטומט, באהאלטן זיך אין וואסער, דערהערנדיק דעם יאָמער און געשריי פון די אומגליקלעכע, נעבעך...

אכ, ווי שרעקלעך, ווי שרעקלעך עס קלינגט א געוויינ אין דער שטילער נאכט!..

און א קאָל פּאָזט זיך הערן:

— וויאָ, וויאָ, וויאָ!

די יונגע לעוואָנע, אינגאנצן א וואָך אלס נאָכן מוילעד, גייט ווי א קינד, פרי אין איר רן ארײַן, צומאכנדיק אן אויג. און דאָרט, וווּ זי פארגייט, באדעקט זיך דער הימל מיט שווארצע וואָלקנס. עס בליצט און עס דונערט.

און פרוצים פארטראָגט זיך א קלאפערײַ פון רעדער. עס דויערט נישט לאנג, פאָרט אָן א קארעטע און מענטשן שפרינגען אראָפּ

1 אייכוו וועעס בנוי.

געוואָר צו ווערן, וואָס אזוינס דאָס שרײַענ באַטייט. זיי טרענ א קוק —
און בלייבן פאַרגאַפּט! באַלד ווערט א ליאַרעם, א געפילדער, א
זידלערני. עס שטרעקן זיך אויס הענט, עס ווייזן זיך קולאַקעס.
שנייער-וואָלפּ און זײַן שוטעפּ פאַרשטייען, וואָס מע מיינט מיט די
הענט, און פאַר אפּ א סייכל באַצײטנס, איידער מע גיט קרעפּ, זיך
געשווינד אָפּצוטראָגן.

די פינצטערע וואָלקנס זײַנען זיי בייגעשטאַנען — און זײַנען אינ
דער פינצטערניש נעלעם געוואָרן.

דער דריטער קאפיטל

שיין איז די שטאָט זי, די הויפט־שטאָט פון וואָליני! ניט קיין פאלאצן האָט זי, ניט קיין הויכע טורעמס, ניט קיין טייערע פאר־צירטע געבייען — און איז דאָך מאַלע קיין. ארומגערינגלט מיט בערג איז זי, מיט וועלדער, מיט פלייצנדיקע טייכן און טאָלן; ס'איז איך איר דאָ אויך גערטנער, בולוואַרן, און אָט דאָס איז איר צירונג, איר שיינקייט. אריינפאַרנדיק איך דורך דער גלופסקער גאס, איך א העלער זומער-נאכט, ווען פון צווישן ביימער זעען זיך ארויס נעטע הייזער מיט צוגעמאכטע לאַדן, און אומעטום הערשט א שטילע רו — קאָן מען זיך זאגן ניט אָנקוקן איך איר, אזוי שיין איז זי, גאָר עפעס טאקע ווי א פארצויבערטע שלאָפנדיקע באַסמאלקע איך די מיסע-ביכעכ. די נאכט דעקט זי איבער מיט א טונקל־בלויען שאַל, געשפרענקלט מיט גילדענע שטערן, און די לעוואָנע, א מיסטערן איך ליבעס, פארקוקט זיך אפ איר מיט א זיס שיינענדיקער צורע. בליענדיקע אקאציעס, שמעקנדיקע קרייטעכצער טראָגן איר אונטער רייכעס פון פּסאַמי. א קרישטאָל־קלאָר וואסער, רינענדיק ערגעץ פון א סקאלע, ברומט איר אונטער פונדערווייטנס, דער סאָלאָווי שפּילט צו א ליבע־לידל — און זי שלאָפט און טרוימט.

איך יענער נאכט, ווען ס'איז זיך פארלאָפן די מיסע מיט שמוליקן, און אזוי די דאָזיקע שיינע באַסמאלקע, גוט אָפּשווענקענ-דיק זיך איך דעם שלאָסערענג דענסטמאָל, האָט ווי נאָך א באַד געשמאק געשלאָפן, איז אריינגעפאַרן איך שטאָט געשווינד א קארע-

טע. די פערד לויפן פארשוויצט, די רעדער קלאפן אפ די שטיינער פון דער אויסגעפלאסטערטער גלופסקער גאס אזוי שטארק, אזש פונקען פליען. צוקומענדיק צו א טויער פון א הויפ, שמעלט זיך די קארעטע אָפּ. דער שמייסער קריכט אראָפּ פון דער קעלניע. צוויי פארשווינען, וואָס זינען געזעסן דאָרט צוזאמען מיט אימ, גייען אויך אראָפּ גלייך נאָך אימ. ביידע מיט געגאָלטע בערד, געקליידט דײַטש. דער שמייסער, א געזונטער, א יונג מיט ביינער, גייט צו אונ קלאפט אין טויער מיט דעם גאנצן קויעכ.

— ווער קלאפט עס ווי א גאזלען אזוי שטארק אזש די ווענט ציטערן?— הערט זיך פונעם הויפ א מענטשנס קאָל, וואָס איז שרעקלעך אין קאס. — ניטאָ קיין רו, ניט באַטאָג, ניט באַנאכט!
— האלט מויל אונ ביל נישט, הונט איינער! — בייזערט זיך דער שמייסער אפ א קאָל, וואָס לעכערט דעם מויעכ. — געשווינד עפן דעם טויער! דו הערסט?

— אפ קראַנקע אפילע האָז מען ניט ראַכמאַנעס... מע קלאפט אונ שרייט... מע שרייט אין איינ אַטעמ... טאַמער ווייסט וואָס? — מורמלט דער שווייצאר אונטער דער נאָז, שפּייענדיק מיט פארדראָה, שטעקט אריין דעם שליסל אין שלאָס, דרייט, דרייט מיט מאַטער-ניש קלוימערשט, שילטנדיק דערביי מיט טויטע קלאָלעס.
ווי נאָך דער שווייצאר האָט געעפנט דעם טויער אונ דערוען די קארעטע אונ די מענטשן פאר אימ אין דרויסן, איז ער באַלד ווי איבערגעביטן געוואָרן, האָט געשווינד אראָפּגענומען דאָס היטל מיט א זיס מינעלע אונ געשטאנען מיט גרויס אָפּשיי, ווי א קנעכט פאַרעצ.

— גיי, — זאָגן אימ די מענטשן, וואָס שטייען פאַרן טויער, — גיי וועק אופ דעם „אפזעער“ פונעם „ביקער-כוילימ“, דער „אופראוה-ליאיושטיש“ פונעם אקציו רופט אימ. ער זיצט דאָ אין דער קארעטע. — בעקאוועד גאָדל, מינע הערן! — זאָגט דער שווייצאר מיט א כניפעלע, מאכנדיק זיך, באַם שטעלנדיק א פוס צו גיין, ווי ער רעדט קלוימערשט צו זיך אליין. — וואָס הייסט ניט פאַלגן אזעלכע גוטע, גרויסע לייט, ווי די הערן אקציוניקעס? אומזיסט זינען זיי ניט מאַטריעל קיינעם. וואָס פאַר א באַטרעפ איז בא זיי אַן עמער בראַנפן?

— אייך, ראָכלין, באדארפ איך דאנקען פאר דעם קאָוועד, וואָס דער שווייצאר האָט מיר דאָ איצט אָפגעגעבן, — זאָגט איינער, דער יינגסטער פון די צוויי מענטשן, צום אנדערן שפאסנדיק, נאָכ דעם ווי דער שווייצאר איז אוועקגעגאנגען. — אָט דער שוויטע, ווילן ער האָט מיך געזען שטייענדיק מיט אייך, האָט געמיינט, אז איך בין אויך אן אקציוניק ווי איר, און געקוקט אפ מיר מיט דערע-כערעצ. ווען ער זאָר געווען וויסן, אז איך בין א פראָסטער באַסאַר-וואָדאַם, איינער פון די שילער, הע, הע, וואָלט ער מיט אן אנדער לאָשן גערעדט מיט מיר. נאָר טאקע איינער זכוס, אקציוניקעס, שטייט אונז ביי היינטיקע צייטן, אונז, בידנע מאסקילימ, נעבעכ. אייך איז קיין זאך ניט פארבאָטן, אלצדינג מעגט איר, מע איז אייך מויכלאָ און מע גיט אייך אָפ קאָוועד. אז ווילן איז אייך אפ דער וועלט! אויַעמהאזע האָט איר, און מיר, אוי... ווען ניט איר, וואָלט גע-וואָרן פון אונז אן עק, כאסוועשאַלעם!

— קלאָגט זיך ניט אזוי, ריווקינ, — טרייסט אימ ראָכלין אויך מיט שפאס, — דערפאר וועט איר, מאסקילימ, דאָך האָבן אויַעמ-האבע און זיכע זיינן צו דער סודע פונעם ליוויאַסן.

— ווילט איר, ראָכלין, מאכן מיר אָפ אן אייסעק גיך און געשווינד, ווי מיר שטייען דאָ אפ איינ פוס. מיר וועלן אייך געבן פון אונדזער כייַעק אויַעמהאבע: א גוטע פאַרציע פונעם ליוויאַסן, פונעם שאַר-האבאָר און יאני-האמשומאַר, און איר זאָלט אונז געבן פון איינער כייַעק אויַעמהאזע: פלייש, פיש, בראנפן און נאָך עפעס.

— א-א, וועגן דעם מוז מען פריער זיך אָנפרעגן אפ דער בירוע, אויב איינערע אקציעס און וועקסלען אפ אויַעמהאבע וועלן האָבן אן אָפגאנג צווישן סאָכרימ. איך פון מיין זייט בין שטארק מעסופעק, אויב א ייד, א סויכער, אפילע פון די גרויסע מנימינימ, וועט געבן פאר זיי א צעבראָכענעם העלער. דאָס גלויבן — דאָס איז פון די זאכן, וואָס מיטן מויל און ניט מיט דער קעשענע. נישטאָ קיינ גרעסערער אפיקוירעס, וואָס לייקנט אינ „רוכניעס“, שטארק דער-ווייטערנדיק זיך דערפון, ווי די קעשענע פון נעגירימ. אָט, אשטייגער, וועל איך אייך ווייזן, אַנרופנדיק מיט די נעמען. נאָר... ניט דאָס אָרט דאָ, ניט די צייט. אָט גייט דער מאזשגיק!

עס הייבט אָן גרויען דער ראנד הימל אפ מיזרעכ-זייט. איינער,

ניט רעכט נאָכ אָנגעטאָגן, גייט אין איינלעניש אונ שטעלסט זיך אָפּ
בא דער קארעטע.

— הער אופווער! — לאָזט זיך הערן א ווייכע שטימע פונעם
ביידער ארויס. — איז דאָ בא אייך אין שפיטאָל אן אָרט פאר צוויי
קראַנקע?

— ניטאָ אצינד אפילע איינ בעטל א פיידיקס. איר, מיין הער,
ווייסט דאָך זייער גוט, אז דער „ביקער-כויילימ“ איז קלייב אין פאר-
גלייך מיט דעם היגן אוילעם יידן, וואָס פארגרעסערט זיך אלץ וויי-
טער, ווייטער זינט עס האָט זיך דאָ געעפנט צוויי נייע קוואַרן פונ
טוירע אונ פארנאָסע, די ראבינער-שויל מיין איך אונ די אקציונע
הויפט-קאָנטאָר. א קאטאָועס א ביסל, וויפל מענטשן פונ ארעליי
סאָרטן קומען אָן אהער! די שטאָט-פירער מאכט אסיפעס, אלץ וועגן
ביקער-כויילימ, מע רעדט, מע שרייט, מע איז זיך מעיאשעו — אונ
גאָרנישט.

— נו?!

דער דאָזיקער „נו“ האָט געהאט אין זיך פיל טייטשן. עס
האָט געקאָנט הייסן ווי א פרעג: „נו, עס וועט שוין נעמען אן עק
דינע פלוידערניען?“ געקאָנט אויך הייסן א ווונדער: „נו, אימ קיינ,
וועט מיין באקאָשע ניט דערפילט ווערן?“ אויך געקאָנט הייסן פארדראָס:
„נו, שייגעצ איינער?“ נאָך אונ נאָכ טייטשן. דער אופווער, וואָס
איז בעעמעס געווען א פלוידערזאק אונ געהאט צו פארדאנקען מיט
זיין שטעלע דעם „אופראויליאיושטשי“, האָט געפילט אין דעם דאָ-
זיקן „נו“ אלע טיימימ, אלע טייטשן מיטאמאָל, דעריבער האָט ער
זיך פארכאפט צו פארגלעטן דעם פעלער אוי:

— דאָס אלצדינג האָב איך נאָר געזאָגט גלאט אוי-זיך, עס
שאדט ניט, איר זאָלט וויסן, וואָס דאָ טוט זיך, פארשטייט איר
מיך. וואָס אָנבאלאנגט אָבער איינער באקאָשע — אָכ! מאָרגן דערפיל
איך זי מיט דעם גרעסטן קאָוועד. וואָס הייסט, אז איר בעט! ..
— א שיינעם דאנק אייך! די זאך אָבער קאָן מען ניט אָפּ-
לייגן אפּ מאָרגן. זעט נאָר, די קראַנקע לייגן אָט דאָ אין וואָגן.
— הערט נאָר א מיסע, אָט דאָ אין וואָגן, אונ איך האָב ניט
באמערקט! .. אָט אצינד זע איך שוין, זע איך זיי לייגן דאָך קימאט
אָן א סימען לעבן. א מיסע, א מיסע! ..

— אָט דעריבער טאקע בעט איך דאָך ארײַנעמען זיי אין ביי-
קער-כױלימ באַלד אָן שײַעס.

—היי, איוואנ!—רופט דער אופזעער דעם שוויצאר. —גיכער
ברענג אהער די מענטשן מיט די אלע זיבן זאכן אפ צו נעמען
טראַגן פונדאנען די קראנקע.

— ריווקינ! — זאָגט דער אופראווליאיושטשי, אראָפגייענדיק פו-
נעם וואָגן. — נאט אייך מײַן קארטל צום דאָקטער פון ביקער-כױלימ,
פאָרט, זײַט מױכל, און ברענגט אימ באַלד אהער אין מײַן קארעטע.
און איך וועל גיין אהיים צופוס. נישקאַשע, נאָך אזא לאנגע צײַט
זיצן, איז גוט דורכצוגיין זיך א ביסל. און אייך, הער ראַכלין, בעט
איך, — זאָגט ער פריינטלעך, אומקערנדיק זיך צו אימ מיטן פאָנעם, —
איר זאָלט ניט אוועקגיין פונדאנען ביז מע וועט די קראנקע אָפּ-
געבן זייער אָרט און טאָג זיי, וואָס מע באדארפ.

דערווײַל הייבט אָן ברעכן אפ טאָג, עס פארפארבט זיך רױט
דער הימל אין מױזעך-זײַט, און שמוליק מיט מױשעלען, דער טאטע
מיט דעם זון, ליגן ביידע אפ איין בעסל דערווײַלע אין פאָרהױז
ביז עס וועט גרייט ווערן פאר זיי א באזונדער אָרט. ביידע זײַנען
צעהארגעט, צעבייבט, ליגן פארדולט, בלייב ווי די וואנט.

דער פערטער קאפיטל

יענער דאָר, אינ שמוֹליקס צײַט, איז געווען א דאָר פון מאס-קײַמ, כאַרָאָנִימ, הײסט עס, און פון אַקצײִזניקעס. די יִדן דענסטמאַל האָבן שטאַרק קײַן כײַשעק נײַט געהאַט אָנעמען די „האַסקאַלע“, וואָס מע האָט עס „פון אויבן“ פאַרגעשריבן זײ פאַר א רעפּוע צו זײערע אַלע מאַקעס. זײ האָבן זײַך געשטעלט און געזאָגט: „שקאַלעס נײַע זשעלִינעם!“ שקאַלעס, הײסט עס, ווײַלן מײַר נײַט. האָט די וועלט שטאַרק פאַריבֿל געהאַט דערפֿ, מוירע האָבנדיק, זײ זאָל נײַט כּאָרעוו ווערן, כאַסוועשאַלעם, צוֹלײב דעם נאַ-רײַשן פּאַַק יִסראַעל, וואָס ווײַל זײַך נײַט בילדן. און גאָט דער לע-בעדיקער ווײַסט, וואָס עס וואָלט געווען דער סאָפּ פון דער וועלט, פון גוֹיִם און יִדן, לעהאוודל, אינײַנעם, ווען דער מאַלעכ פון פאַרנאַסע זאָל זײַך נײַט געווען אונטערקאַפּן מיט הילפּ אינ דער בײַ-זער שאַ, נײַט הײַנט געדאַט. אָט דער דאָזיקער מאַלעכ פון פאַרנאַ-סע, וואָס דרײַט דאָס רעדל פונעם יִדישן מאַזל מיט דער גאַנצער לעבנס־געשיכטע זײַנט גאַלעס מיצראַיִם ביז הײַנטיקן טאָג; וואָס גײַט מיט דער פּוֹלָקער האַנט קאָוועד די נעגײַדימ און כּאָכמע יענע, וואָס מיט ברייטע, פּולע קעשענעס—ער האָט זײַך געגריבֿלט אינ אַלע יענע מינע פאַרנאַסעס, וואָס זײַנען געווען בעקײַעכ אראַפֿ-צופּירן יִדן פונעם וועג אינ געוויסע צײַטן, און נישט געפונען קײַן בעסער מיטל צו פאַררײַען זײ מיט האַסקאַלע, ווי דער אַקצײִז פון בראַנפּן.

גוט איז ער דערמיט, וואָס די מעמשאַלע זיינע וועט זיך פאר-
 שפרייטן אומעטום. ווי ייִדן מעגן זיצן; וואָס ער וועט באשעפטיקן
 מיט פארשיידענע מינע שטעלעס טויזנטער מענטשן פונעם געהויבער
 נעם און געמיינעם אױלעם, און פון זיי ווידער וועלן האָבן שעפע
 שענקערס, באל-אכסאניעס, ארבעטער, באלמעלאַכעס, קרעמער, סטאם
 באלעבאטימ און אויך אפילע מעקאבלימ, קרייקוידעש, באטלאָנימ,
 קאפצאַנימ, — און וואָס נאָך, וואָס דער אקציו פאר זיך אױינ, בראנפן,
 הייסט עס, האָט גענוג קויעכ צו געוועלטיקן איבער דעם מענטשנס
 נעשאַמע. שטארקער פון מאשקע איז נישטאָ אינ דער וועלט. מאשקע
 נעמט צו דאָס געלט, דעם סייכל און דאָס הארצ, מאכט וואָס טרייע
 קאָשער און וואָס קאָשער — טרייפ. און פאר די אלע מילעס,
 ארויסגעזאָגטע און ניט ארויסגעזאָגטע דאָ, וועט ייִדן נישט אזוי ארן
 די גענג פון די אקציוניקעס, די גאבאָימ פון דער מאשקע, וואָס
 קימאט אלע וועלן נישט זיינן קיין צאדיקיס, און מע וועט זיי מויכל
 זיינן אפ אלע אווירעס, וואָס צו גאָט און וואָס צו פליט, אויך אפ
 אוועלכע אווירעס, וואָס מע טאָר נישט זאָגן. און אז מע וועט זיך
 מאכט נישט וויסנדיק, אוועקוקן פון די גרעסערע, וועלן זיך נעמען צו
 בילדונג די קלענערע. עס וועלן ווי גרינע גראָז זיך אָנהייבן ווייזן
 פריש-צאפֿרדיקע מאסקילימ. יונגעלניט אינ שטעט, אינ דערפער, וועלן
 לרנען, אריינקוקן אינ די ביכלעך, פרויער בישטיקע: אפ בוידעמער,
 אינ קעלערס, אינ דער וויבערשער שול, אויך אינ באָד, לעהאוורל,
 און דערנאָך שוין גאנצ אָפן אריינגיין אינ שולן, גימנאזיעס, אוני-
 ווערסיטעטן, טראַגנדיק פאָרמעס מיט מעשענע קנעפ. עס וועט זיך
 לייַהודים, ייִדן — ליכטיק, און די וועלט, גויימ הייסט עס, וועלן
 גאָר אָנקוועלן.

און אזוי טאקע איז געשען! אינ יענע שלעכטע צייטן, אז
 ס'איז געווען ביטער און פינצטער, האָט זיך איבערגעדרייט מיט-
 אמאָר דאָס רעדל — ייִדן האָבן גענומען די ארענדע פון בראנפן, האָבן
 זיך באלד א ווייז געטאָן אינ דער ייִדישער גאס אקציוניקעס
 און א פריש, מעכניעדיק ווינטעלע האָט געווייט אינ די געצעלטן
 יאנקערוס!

און אקציוניקעס זיינען געווען פארשיידענע, פון אלערליי סאָרטן
 מענטשן. דער מיטעלער סאָרט פון זיי, סטאם אקציוניק, הייסט עס,

און דער גרעסטער טייל פון זיי פארדינט צו באקענען זיך מיט אימ
דאָ בעסער און פרייער פון אלע.

דער דאָזיקער מיין סטאמ-אקציוניק איז געוויינטלעך א געבויר-
דענער ערגעץ אינ א יידיש שטעטל. דער טאטע זינער, ערליאָק-
געצל, א ייד א קאפצן, א ליטישער אָנגעזעענער אָרעמאן, האָט אימ
א נאָמען געגעבן פֿייוווש, און אימ מעגאדל געווען, ווי דער שטיי-
גער איז, לעטוירע אולעכופע. טוירע האָט ער געלערנט קינדווייז אינ כיי-
דער און באַכערווייז אינ א יעשווע, אגעוו טאקע כאסענע געהאט
און דערנאָכ... אוועק אָדער אנטלאָפן פון זיין שטעטל, פון זיין גע-
בורט און פון זיין פֿלוינעסטע, דאָס מיינט מען זיין ווייב, אא א
צייט לאנג, אָדער אפֿ לעוילאָמ-וואָעד.

אצינד טראָגט ער זיך דיִיטש, מיט דער מאָדע, מיט ווייטע
קרעגנדרעך וועבלנע אָדער עפּשער גאָר פאפירענע, וואָס צוויי א
גראָשן. דאָס רעקלע זינס, וואָס איז אימ מאמעש א דערקוויקעניש,
פארקריצט ער אזוי, אז דערגרייכט קוימ ביזן העלפט געזעסל,
מעכילע, אפּזעל־אָכעס דער קאפּאָטע, אָלע-האשאָלעם, וואָס האָט זיך
געשלעפט בא אימ אמאָר ביו די פיאטעס. דאָס אייגענע טאקע איז
בא אימ אויך מיט די פֿייעס. זאָל דער אייבערשטער שויםער-אומאצל
זיין, אז פֿייוווש בען ערליאָק-געצל זאָל איבערלאָזן דערפון כאָטש
עפעס א סימען! דערפאר א טשוב פארלאָזט ער זיך דאפּקע א
גרויסן. מיט דער באָרד און וואַנצעס האָט ער גענוג ארבעט, פרייער
פוצט ער די באָרד מיט א שערל און דערנאָכ גאָלט ער זי גאָר
אָפֿ. צו אלדי רוכעס. די האָר שמירט ער, זיי זאָלן גלאנצן, אָנ-
לייגנדיק גענוג פּאָמאדע, און בא עפעס א סימקעלע באשפריצט ער
די קליידער מיט פארפומע, עס זאָל שמעקן. זייער וויכטיק איז בא
אימ דאָס גיין אָנ א היטל. באלד ווי ער קומט ערגעץ אריין, איז
איינער ער טוט אויס די קאלאָשן, נעמט פון זיך אראָפּ דאָס
מאנטל, שטייט ער שוין מיט א הילדן קאָפּ, און נישט דאפּקע אריין-
קומענדיק אינ א הויז, ווו מענטשן, נאָר אינ אַוועקט געבני ס'איז,
אפילע אינ א סארין, אינ א שטאל אוקעדוימע. אקלאָל, אלע גויישע
זאכן, וואָס פֿייוווש האָט אָנגענומען, היט ער פֿיל מער אָפּ ווי דער
גוי אריין, ווייל וואָס ניי איז זייער כאָשעוו, און נאָכ מער דערפון,
ווייל עס פֿיצט זיך עפעס א באזונדער טאמ אינ דעם, וואָס מע טאָר נישט.

א ציגאר, אשטייגער, יאָנטעוו רייכערט זיך זייער געשמאק דעם פּרומענ יידן, ווײַל עס קומט אימ אויס עפעס א כידעש — רייכערן ווען מע מאכט קידעש, מע עסט פיש, יויכ און צימעס! און שאבעס א ציגאר איז שטארק געשמאק דעם ניט-פרומען, ווײַל רייכערן שאבעס איז פארבאָטן. פּינוּוש שעמט זיך ריידן ייִדיש און שנײַדט א מינ גויִיש, מישטיינסגעזאָגט, אומבעראכמאַנעס, אזוי אז ער מאטערט אָפּ זיך אליין, נעבעך, און יענעם ווערט נישט גוט הערנדיק. ווי פערל שיטן זיך אימ פון מויל, הויכ און שארף, נאָר יענע מיסעס זידל-ווערטער און אויך יענע מינע ווערטער, וואָס ווערן געברויכט אין די אקציו-נע קאנצעליאריעס, ווי אשטייגער: „אַטנאַשעניע“, „ראספּאַראשעניע“, אוקעדוימע. „פּינוּוש“ איז שוין בא אימ פע, ער לָאָזט זיך רופן פאפּוטיע אקמאָוויטש, און א שטיק געזונט קומט אימ צו הערנדיק, אז דער צעלעמ-עליהימ איז פון אימ אראָפּ. אזא מינ שוואכ גיט אימ אונטער שטארק כיישעק נאָך מער פּאַמאדע ארופלייגן אפּן קאָפּ, נאָך מער קוקן אינ שפיגל און לערנען זיך האַלטן די נאָז אזוי, אז זי זאָל ניט אויסגעבן אימ פּונוואנען ער שטאמט.

אינ דאָרפ, אָדער אינ שטעטל, ווו עס קומט אימ אויס צו וווינען, רייבט ער זיך ארום די דאָזיקע באאמטע און פריצימלעך, עס ציט אימ זיצן מיט זיי באמ גרינעם קאָרטנ-טיש'ל און עסן בא איין טיש מיט זיי. איז בא זיי א כאָגע אָדער א געבורסטאָג, פּוצט ער זיך אויס יאָנטעוודיק, קארגט ניט אפּ זיך קיינ פּאַמאדע, קיינ פארפומע און קומט גוט-יאָנטעוו-ביטן, מאזל'טאָוו אָפּגעבן מיט א פארבויג און מיט א מאטאָנע. און אז דאָס מאזל שפילט אימ און ער איז זויכע צו זיינ פארבעטן ווי א גאסט צום טיש, מישט ער מילכיגס מיט פליישיקס, קאָלבאס מיט קעז אינינעם, עסט, רייבט אפּ וואָס די ווערט שטייט, אלע זאָלן זען, אז ער האלט ניט פון זאבאבאָנעס, ווי יענע פאנאטיקער. פונעם פארפלאמטן פאָנעם און די אויגן זיינע, וואָס ווארפן זיך בעשאסמיסע אינ אלע זייטן, זעט אויס, ווי ער מיינט, אז ער טוט זיי דערמיט א טויווע, וואָס זיי וועלן עס אימ קיינמאָל ניט פארגעסן. און אז זיי שפּאַטן, ווי גע-וויינטלעך, פון יידן, אָדער טאקע פון אימ אליין, קרוימערשט גוט-ברודערשאפט, איז אמאָל שוויגט ער, ניט-וויסנמאכנדיק זיך, און אמאָל דאכט ער אויך פון שאַלעם וועגן...

באלד באמ אופשטיין אינדערפרי, נאָך האָט ער די הענט ניט געוואשן, דאָס מויל ניט אויסגעשווענקט, כאפט ער זיך עסן, כאָטש עס ווילט זיך אימ ניט, נאָר קערדיי מעקאיעם צו זיין די אווירע פון עסן אָנשטאָט דאוונען. פונדעסטוועגן איז ער גאָר ניט אזא ראָשע אקעגן גאָט, ווי עס דאכט זיך. אינ הארצן בא זיך איז ער א באל-טשווע, בעט איבער דעם ריבונישעוילעם. אפ א טייל אווירעס איז ער אימ מידע און אפ א טייל ברענגט ער אימ א העטער פון פיל ערטער געוויסע, ווו עס שטייט, אז מע מעג, אָדער ער ווייזט אימ אויס, אז איינטלעך זינען זיי געמאכט געוואָרן נאָר קערדיי צו פארהיטן דורך זיי פון אווירעס. עפנטלעך עסט ער גוישע מיכאָ-לים, דאָך אז ס'קומט אימ אויס אמאָר עסן יידישע מיכאָלים, עסט ער מיט אפעטיט, שמאָכנדיק דערביי פאר זיך מאכעס גרויס האנאָע.

דאָסגלייכע איז ער ניט אזוי שלעכט אויך צו ליטן — ער איז זייער גוט צו יידישע טעכטער, פארהאלט זיך אָקעגן זיי נישט אזוי ערנסט, פונדערווייטנס, אָפּהייטנדיק זיך מיט א וואָרט, ווי פרעמדע מענטשן צווישן זיך, נאָר פריינטלעך, מיט ליבשאפט, ווי מיט אייגע-נע שוועסטער, איז מיט זיי א נאָענטער שמעלעך, וואָס אפ דער לונג, דאָס איז אימ אפ דער צונג, נישט מאכנדיק, כאָלילע, און אונ-טערשייד צווישן א באלעבאטישע טאָכטער און א דינסט. אדעראבע, די וואָס און אָרעמינקע איז א מיצווע זי מער מעקארעו צו זיין, זיין צו איר נאָך מער צוגעלאָוט. עס האָט זיך געמאכט אמאָר א מייסע מיט דער טאָכטער פונעם באלעבאָס, ווו ער איז געשטאנען סטאנציע, און אויסגעגעבן ווייבל אינ דער פרעמד פּרגעצ אינ א שטעטל, וואָס איז געקומען אהיים זענן זיך מיט דער מיטפאָכע. א סימכע, א פרייד באמ קומען אירס אפ איטלעכע אינ שטוב, אלע קושן זי, האלדן זי, און זי קושט, האלדזט יעדן באזונדער. און בעשאס כעד-ווע איז פיוווש אויך דאָ אינ דער מיט, ביידע, ער מיט איר, האלדן זיך, קושן זיך אפ דער זייט, אפ יענער זייט פאָנעם גאָר אינ איינ אָטעם. אז ס'איז אריבער די הייסע רעגע, דער אוילעם האָט זיך אָפּגעקילט א ביסל, הייבט אָן דאָס ווייבל צוקוקן זיך צו די קרוויימ, אויספרעגנדיק איינעם נאָך דעם אנדערן, וואָס ער מאכט, וואָס ער טוט. און אז עס קומט צו פיווושן און זי שטעלט אויס

אז אימ א פאָר אויגנ פארווונדערט, טוט ער זיך א כאפ, מאכנדיק
אויך פארווונדערט: „וואָס הייסט? ווער איך בין ווייסטו ניט? איך
בין דאָך — דער היגער אקציוניק!!“...

און בעמעס טאקע איז אן אקציוניק געזען א גרויסער פאָר-
נעמ אין זינג אָרט, ווייז פיל מענטשן האָבן באדארפט צו אימ אָן-
קימען. ווער שמועסט די שענקארעס, וואָס רעכענען זיך אין שטאַט
פאר שיינע, אָנגעזעענע באַלעבאזימ און שפילן א ראַליע קימאט ווי
די וואַכערניקעס דאָרט, זיי זייגען געלעגן באמ אקציוניק אין דער
האָט און געהאט פאר אימ דאָס נייניעריקע קאדאַכעס.

שניידער, באדכאָנימ אוקעדוימע כעוורע פּיצ¹, די פּאַלֶקס-
פּייטאַנימ, וואָס מאכט לידלעך אפ אַלע מינע שלעק, מישלאכעסן אין
זייער צייט, און מע זינגט זיי דערנאָך אומעטומ צווישן דעם יידישן
אויִלעם — זיי האָבן עס געמאכט אפ די אקציוניקעס פונ פּיווושעס
שיט נישט מער ווי דאָס דאָזיקע לירד:

...אונ אקציונע יונגעלייט

זיינען פארשייט:

גאָלן די בערדעלעך

און פאָרן אפ פערדעלעך,

גייען אין קאלאשן

און עסן אומגעוואשן.

זיי גייען אין די טראקטירן,

טרינקען טיי,

און דעם ווייבל איז ווינד און וויי.

און זאָס איינציקן לידל אפזיע איז אויך נישט געווען פאר-
שפרייט צווישן דעם פאָלק און ס'איז ניט אָנגענומען געוואָרן, גלייך
ווי פיל שטיקלעך פּיגט אזוינע, צו זינגען עס באמ אוילעם. און
דאָס דינט פאר א באווייז, ווי שטארק די פארנאָסע ווירקט, אז זי
איז מעכאפער אפ אַלע זינד.

נידערדיקער מיט א שטאפל פונעם מיטעלן סאָרט אקציוני-
קעס זיינען יענע, וואָס אָנגעשטעלט געווען אין „גוראלניעס“,

1 פאז (כויאליי-צערדעק).

אינ אמבארן, שפּיכלערס, קעלערס פון בראנפן און שאַמרימ ארומ-
 פאָרנדיקע אפּ פּערד. צווישן די דאָזיקע לייט איז אַן אויסמישעניש
 פון אלערליי מינע נעפּאשעס: געוועזענע קרעמערלעך, מארק-מענטשן,
 מעקלערס, מעשאַרטימ אינ אכסאניעס. צום טייל גרויסע גראַבע-יונ-
 גען, „געשלאָגן אפּ דער איוורע“, וואָס האָבן באקומען שטעלעס נאָר
 צוליב דעם, וואָס זיי זיינען ארצ-פּיאסקע אועספענעמער מיט הער-
 צער פארשטאַקטע, הארטע ווי שטיין, און אויך אזעלכע, וואָס האָבן
 געקענט, מישטיינסגעזאַגט, קרימ רעכענען ביז „טישבוירעס“, דורכ איבער-
 געגעבענע זיי בעסאָד-סוידעס עפעס אזוינע מינע קלאַימ, און מאכט
 קיפּל אפּ די צונויפגעשטעלטע פינגער, ווי אויך ארויס מיט א גוי'יש
 וואָרט, מישטיינסגעזאַגט, אז מע האָט באדארפט אמאָל.

עס זיינען דאָ אינ דעם דאָזיקן פּעקל אויך געוועזענע מע-
 לאַמדימ, וואָס מיט זייער בייזקייט, מיט זייער פּריי זיינ אפּ דער
 האנט זיינען זיי ווי געוונטשן, צוגעפאסט צו זייערע איצטיקע שני-
 לעס. עס געפינען זיך דאָ אינ צעטל אויך באטלאַנימ, טויגעניכצן,
 גאַרנישטן, טוישטשעס, וואָס האָבן קיין פינגער אינ קאלט וואסער
 קיינמאָל ניט אריינגעטאַגן, טויגן ניט א קאצ אן עק צו פארבינדן,
 שטייען ווי די אָנגעמאָלטע ליימענע גוילעמס אפּ זייערע שטעלן, און
 פּרעגט זיי בעכירעם, וואָס טוט זיך דאָ מיט זיי אזוינס. דאָס זיינען
 אָרעמע קרויווימ פון די געהויבענע אקציוניקעס, פון זייערע ווייבער,
 כּוון זייערע ליבהאָבער און ליבהאָבערנס, אָדער פון גווירימ, נעגירימ,
 מאַסרימ און טאקיפּימ, וואָס מע האָט געמוזט צוליב טאָן און
 געבן זיי שטעלעס פון קיצע וועגן.

אָט די דאָזיקע מוישע-מעכועוויניקעס זיינען געבליבן דאָס,
 וואָס זיי זיינען געווען, ניט אראָפּגעמענדיק זיך פונעם רעכטן וועג,
 כאסוועשאַלעם, טאקע די אייגענע ווי פּרוער: מיט די אייגענע קליי-
 דער, מיט די אייגענע נעמען, כאצקל געהייסט און כאצקל געבליבן,
 אויך מיט דעם אייגענעם לאָשן, גערעדט מאמעלאָשן, יידיש, הויכ
 מיט א ניגון, מאכנדיק מיט די הענט, נישט נאָר צווישן זיך, נאָר
 אויך מיט דעם אָדן זייערן. אז דער אָדן פלעגט אמאָל פלוצימ
 אָנפאַרן מיט דער פּאַרסע און זיי א פּרעג טאָן עפעס וואָס-עס-איז,
 פלעגן זיי ענטפערן קורצ און שארפּ: מיר ווייסטן גאַרנישט, רעב...
 רעב (אזוינער און אזוינער) האָט אונדו דאָ אנדערגעשטעלט, און מיר

שטייענ. פונדעסטוועג א שטיקל אפיקאָרסעס האָט זיך צו זיי דאָך
צוגעקלעפט — די באָרד און פייעס, אשטייגער, פלעגנ זיי אויסקעמענ
אינמיטן וואָך און אמאָל טאקע שאבעס אויך. די נאָז פלעגנ זיי נישט
שניצן פראַנק און פריי, איטלעכע אינ די אויגן, נאָר זיי האָבן זי,
די נאָז, הייסט עס, געלערנט דערעכערעצ, אָפּטאָן איר זאך שטייל,
אינ דער זייט, און טאקע אָפּווישן זי מיט א טיכל, נישט דאָס
מיט דער האנט אָדער מיט אן עק קאפּאָטע. דעם דאוונען פלעגנ זיי
אמאָל אָפּמאכען בעקיצער, ווי מע זאָגט: „סור-בור אומאפלי לייסעס.“
פאר דעם אָדן זייערן פלעגנ זיי אראָפּנעמען דאָס היטל און שטיינ
פאר אימ מיט א הוילנ קאָפּ. זיי פלעגנ אמאָל הערן נישט קיינ שיינע
ווערטער פון זייערע כאוויירימ, אקציוניקעס, נישט אָנצובויערן זיך
אפ זיי. אדעראבע, אָפּט פלעגנ זיי נאָך דערפון האנאָע האָבן.

יענע גראָבע-יונגען, מעסע אמעראַציע צווישן די אקציוניקעס,
פלעגן ריינן נילבאָפּע, טאָן אן אויירע נישט בעקיוון, אפ לעהאכעס,
כאָלירע, נאָר פאָשעט דערפילן דערמיט זייערע טייוועס. אויסגענומען
די געוועזענע מעלאַדרימ, — זיי האָבן געטאָן טאקע אן אויירע בעקיוון,
צוליב דער אויירע אליין. דער כילעק צווישן זיי און סטאמ אקציוניק
פונעם מיטעלן סאָרט איז נישט מער אין דעם: יענער האָט געווי-
דיקט און האנאָע געהאט, און זיי האָבן געזינדיקט און קיינ האנאָע
נישט געהאט. יענער האָט געזינדיקט מיט שאטנעז, אשטייגער, אין
א מאַלבעש, און זיי — אין א לאַטע פון וואָל אפ צעריסענע לייוו-
טענע פלודערן. יענער האָט געזינדיקט, מישנדיק פלייש מיט מילך,
האָט ער געגעסן א הינדל מיט פוטער, אויך פארטרונקען מיט „נע-
סעכ“, דעם טייערסטן וויין, און זיי — האָבן געגעסן א פיסנע קור-
ליש, געקאָכט אין א פליישיק טעפל, מיט א מילכיקער לעפל. און
דער וויין, וועלכע זיי האָבן אמאָל זיך פארגונען טרינקען, נאָך דעם
ווי זיי האָבן אימ געמאכט „נעסעכ“ דורך דעם אָנריינ פון א גוי,
איז געווען ראָזינקעס-וויין. דאָס איז נאָך גאָרנישט, זיי פלעגנ זיך
נאָך אמאָל גאָר נויטן צו טאָן אן אויירע, כאָטש זי איז פריקער,
קעגן זייער נאטור, ווי אשטייגער עסן ראקעס.

א העכערער גראד פון דעם מיטלסטן סאָרט זיינען געווען די
געוויבענע אקציוניקעס — „אופראווליאישטשעס“, אשטייגער, וואָס
איטלעכער איז זיין אָרט איז געווען א גרויסער פאָרעצ, געהאט צו

זאָגן איבער אלצדינג, וואָס שײַעכ צום אקציו. אויך רעוויזאָרן, שרייַ-
 בערס, בוכהאלטערס, סעקרעטארן אין די קאנצעליאריעס און אין דער
 הויפט־קאָנטאַר פונעם אָדן איבער אלע אדוינימ, פאַרעצ איבער אלע
 פריזימ, פונעם ארענדאר, האגוויר האגאָדל וועהאנויראָ — פון אימ אליינ!
 מיינסטנס זינען די דאָזיקע געווען פארשטענדיקע, געבילדעטע,
 אָרנטלעכע, ליטטישע מענטשן.

אָט די דאָזיקע אלע מינע אקציוניקעס, פון קליינ ביז גרויס, זיי
 זינען עס די טאטעס פון דער „האסקאָלע“ אין דעם פריערדיקן דאָר.
 און מיט די קינדער זייערע, די מאסקילימ הייסט עס, איז
 געווען אויך דאָס אייגענע וואָס מיט די טאטעס, די אקציוניקעס.
 צווישן די מאסקילימ איז אויך געווען אן ערעו-ראוו, אן
 אויסמישעניש פון אלע מינימ — מאסקילימ מיט פולע אָנגעשטאַפּטע
 קעשענעס און ליידיקע מויכעס, פֿון סאַכרימ, פֿאַדראטשיקעס אוקע-
 דוימע. אויך מאסקילימ פון מעלאמדימ, געוואָרענע לערער אין די
 שולן, וואָס פלעגן אויסלערנען מיט די שילער די ערשטע פארשע
 „בעריישיס“ און א שטיקל „חיי אדם“¹ מיטן „דייטשערישן איבער-
 זעצ“, מיטטיינסגעזאָגט. כאָלילע, זאָגן „ברא“² באשאפן, נאָר „שופ“.
 דאָס זינען געווען די אפיקאָרטימ, די כאַקראָנימ, די „באל־לאָשנס“
 אין יענער צייט. אויך איז געווען מאסקילימ באטראָנימ, וואָס פלעגן
 זיך קרימען אפ פֿויטימ, אופוויזונדיק אין זיי פלעער, פארברענגען
 די גאנצע צייט זייערע אפ איינבייסן א הארבן פאַסעק, א קרייטש
 שטיקל אנאדעטע, געבן מיינסטנס צו פארשטיין זייערס אן אופטו מיט
 מעשאָלימ פון דעם שטייגער פירונג אין דער וועלט און פון דער
 פאָליטיקע. די מעגילע — דאָס איז פאר זיי געווען אן אָרט ארייַן-
 צולייגן דאָרט טיפע קאוואָנעס אין די ווערטער פון האַמאַן און אכא-
 שוויירעש, געגריבלט זיך מיט א קוועטש אין איטלעכס וואָרט פון
 מאָרדכען און עסטער האמאלקע און עס דערקלערט סייכלדיק אלפי
 כאַכמעס האפאָליטיקע עפע...! פון „קאפאָרעס שלאָגן“ האָבן זיי
 נישט אזוי געהאַלטן, פלעגן איבערהיפן געוויסע שטיקלעך „אַצרעס“
 און צובאַמקען יענע, וואָס האָבן פארלאנגט „רעפאָרמעס“ אין דעם
 „שולכנ־אָרעכ“.

1 „כאיעי אָדאַמ“.

2 „באָראָ“.

פונדעסטוועגן באדארפ מען נישט אזוי גרינג אוועקמאכן די מאסקילימ פונעם פריערדיקן דאָר. מע מוז געדענקען די צייט, ווען, און דאָס אָרט, וווּ זיי האָבן געלעבט. עס מעג זיי ביישטיין אויב דער זכוס, וואָס ווען נישט זיי, וואָלטן היינטיקע כאכאָמימ, אין אונדזער צייט, זיך נישט גענומען אפ דער וועלט. און איר, בייזע צינגער, אָנשטאַט צו זידלען, צונישט מאכן יענע, וואָס אמאָל, זידלט בעסער די, וואָס היינט. וויפֿל, אשטייגער, מאסקילימ־אמעראצימ, אויסגעלאסענע, באטלאָנימ האָט איר אייך אי אצינד אין אַיערע צייטן. מיילע אפ די אמאָלדיקע איו נאָך דאָ א טערעצ—מענטשן זינען דאָס אייגענע, וואָס א שטארק צונויפגעשטיקטע לופט, אשטייגער, צו איינ זייט. ערגעצ עפעס, וויבאלד עס שפירט זיך א מינדסטע עפע־נונג, טוט זי זיך א שטופ מיט אימפעט, פארפליענדיק פריי העט ווייט צו דער אנדערער זייט. האָט פונעם בעסמערדעש צו דער „האסקאָלע“ זיך געעפנט א ביסעלע די טיר, האָבן יידישע קינדער א רָאָז געטאָן זיך ווי די דולע, פארקריכנדיק ווייט. מיט וואָס אָבער קאָן מען פאר־ענטפערן די היינטיקע, וואָס די טיר צו דער האסקאָלע איו ניט געווען פארשלאָסן קיינמאָל פאר זיי? די פריערדיקע זינען געווען פארפירט אומגערן, ניט וויסנדיק, און די היינטיקע—טאקע וויסנדיק. און נאָך אלע זאכן זינען דאָך ניט אלע אינ יענעם פריערדיקן דאָר געווען פארדאָרבן, כאָלירע. ווי צווישן די אקציוניקעס האָבן זיך גע־פונען איינצלע לייטישע מענטשן, אזוי אויב צווישן די מאסקילימ. פיל גרויסע לאָמדימ, כאכאָמימ, געלערנטע זינען פון זיי אינ יענער צייט געווען, בארימטע שריפטשטעלער, פאָעטן, וואָס מאכן קאָוועד זייער דאָר יידן און די שפעטערדיקע דוידעס.

און איר, כאכאָמימ פונעם נייעם דאָר, בארירט ניט דעם קאָ־וועד פון די כאכאָמימ פונעם אלטן דאָר דערפאר, וואָס זיי האָבן ניט געהאט צו טאָן איבער א זאך, ווי „בייס-שאמי“ מיט „בייס-הילעל“ אשטייגער, איבער אן איי, וואָס איז ערשט נויילעד געוואָרן איצט. אין פארלויפ פון פארשיידענע צייטן וועלן נייע געדאנקען און אנדערע באדערפענישן נויילעד ווערן בא אַיערע קינדער, נאָך אייך. מעגלעך, אז יענע קינדער אינ זייער צייט וועלן אויך לאכן פון די טאטעס, פון זייערע כקירעס און זייערע כאלוימעס. איטלעכע צייט איז מיט אירע פייגעלעך. נייע פייגעלעך—נייע זיידעך.

דער פינפטער קאפיטל

די מיסע מיט שמוליק דעם טאנדעטניק, זי באווייזט אויב זייער גוט, ווי נאָכ טויזנטער אועלכע באווייזן, אז א ייד באדארפ אָנעמען פאר לייב איטלעכע מאקע, איטלעכע קלאפ, אי א פאטש אויב, אפילע ווען עס טוט אימ שטארק וויי; ער באדארפ גלייבן, אז דער פאטש איז, נישקאַשע, ניט אומזיסט, נאָר פונ זיינ טויווע וועגן, אויב ניט באלד אינ דער הייסער מינוט, איז שפעטער. ווי עס זעט אויס, איז שוין, אפאָנעם, דעם יידן אויבן אזוי אָנגעשריבן באמ געבוירן ווערן, אז ער זאָל ניט האָבן קיין לעק אויף עמהאזע אָן צאר און יעסורים. דעם יידנס מאול לייגט אינ א הארטער קאָפּלשמוינעדיקער שאַלעכצ, ווי דאָס קערך פונ א נוס, וואָס קומט אָן זייער שווער צו דערטאפן עס ביז מע ברעכט ניט שיר אויס די ציינ קנאקנדיק. שרעקלעכע ווייטעקן האָט שמוליק, נעבעכ, געליטן יענע נאכט, אי הארצווייטעק, אי ווייטעקן פונ די קלעפ, וואָס ער האָט געכאפט, נאָר ווען ניט זיי, וואָלט ער דאָך ניט זויכע געווען צו האָבן דעם קאָועד, אז מיכאַעל סאפיר, דער עלטסטער איבער אלע אקציוניקעס אינ וואָלינער גובערניע, זאָל זיכ מיט אימ אָפגעבן, אריינעמען צו זיכ אינ דער קארעטע אימ מיט זיינ מוישעלעך און אָפפירן זיי ביידע אינ ביקער-כוי'רים. און ס'איז בעמעס א קאָועד, א גרויסער קאָ-וועד, וועלכע אָפצושאצן איז אינ שטאנד נאָר אועלכער, וואָס אימ איז גוט באוואוסט דער שטייגער לעבן פונ אונדזערע יידן אינ היגן ווינקל, זייער פירונג און מיינוגען אינ יענע צייטן.

אונדזערע זיידעס האָבן געגלייבט: דאָס גאנצע לעבן אפּ דער-
 וועלט איז נאָר צוליב יענער-וועלט. „דער מענטש ווערט געבוירן אפּ
 מעקאיעם צו זײַן מיצוועס לעשעם-שאַמאָים און שטארבן דאָ, קעדיי צו
 לעבן דאָרט“. דעריבער איז אלצדינג, וואָס ער געברויכט דאָ אפּ
 דער-וועלט, ניט צוליב דערהאלטן דעם גוף און פון זײַן האנאָע-
 וועגן, נאָר צוליב דעם, קעדיי מעקאיעם צו זײַן א מיצווע. זיי האָבן
 געגעסן, אשטייגער, איז א וואָכעדיקן טאָג, קעדיי צו מאכן „האמוי-
 צע“ און בענטשן, און שאבעס אויב קעדיי מעקאיעם צו זײַן „שאַלעש
 סודעס“. האָבן פארוזכט זומער די פיירעס, קעדיי מאכן בראַכע
 מיט א „שעכעיאָנו“. ווײַן האָבן זיי געטרונקען פייסעכ, מעקאיעם צו
 זײַן „ארבע קויטעס“. זיי האָבן כאסענע געהאט ניט ווי אלע אנדערע לײַט,
 נאָר אפּן ייִדישן שטייגער, קעדיי מעקאיעם צו זײַן די ערשטע
 מיצווע. איז באַד זײַנען זיי געגאנגען נישט זיך צוליב, נאָר לע-
 קאוועד שאבעס, לעקאוועד יאָנטעוו. מיטן נעגל-וואסער און די הענט
 וואשן זײַנען זיי ניט אויסן געווען אזוי דעם פּוּצ, דאָס ריינקײַט,
 ווי די בראַכע „על נטילת ידים“¹, דעם „אשר יצר“². און אפּשי-
 טע שוין ניט קיין נייטיקע זאכן, וואָס גלאַט שײַן פאר דעם אויג
 אוקעדימע נאָך אזוינע טײַנוגים—דערפון האָבן זיי קלאַ אוקלאַ
 ניט געהאלטן. זאָקן, לײַוונטענע טאכטוינימ, א טאלעסקאָט און א
 קאפּאַטע, איינע א וואָכעדיקע און איינע א שאבעסדיקע, — אָט דרי-
 נען איז באשטאנען זייער גאנצע גארדעראַבע.

יידן זײַנען ניט קײַן געווען גיין צופּוס, ניט האָבנדיק קיין קא-
 רעטעס מיט פּערד. זײַנען אויסגעקומען איז שטוב אָן שײַנע טײַערע
 מעבל, אָן פארקעטן און מירמלשטיינערנע זײַלן, אָן שוויצארן מיט
 טרעסטן, מעשענע קנעפלעך און אָן גלעקלעך בא די טירן. די טיר
 איז געשטאנען אָפּן, ווער עס האָט באדארפט, איז פּרײַ ארייַן. איז
 יענער פארגאנגען העט אהיין צום באלעבאָס, צו דער באַרעבאָסטע
 איז שלאָפּ-צימער, איז אויב געווען נישקאַשע. איז יענער צײַט זײַ-
 נען ניט געווען בענימצע קיין ייִדישע „טשינאָוויקעס“, קיין ראבי-
 נער, קיין סטראפּטשעס און געשווירענע אדוואָקאטן, קיין יידן מיט
 אויבעלעך, מיט אָרדענס און מיט טיטלען, כּוּצ פארנעסיי-כאדאַשימ און

1 „אל נטילת ידים“.

2 „אשר יצר“.

קאָהאַל־לייט: שאַמאַסימ, כאַפּערס, קאַבראַנימ, מעלאַמדימ, ראַש-
 יעשוועס, פּרושימ, קרייקוידעש, קאַפּצאַנימ, מעקאַבדימ און באַטל־
 נימ. די צייט איז זיך געגאַנגען איר וועג, ייִדן זיצן זיך וווּ זיי
 מעגן, גאַנצ ייִדשעך — די יאַרמלעקעס מיט די היטלען אפּ די קעפּ,
 שוויצן געשמאַק, און גאַרנישט! וואָס הערן זיי א ווערט?
 איינ ייִד שטערט ארויס א פּייג דעם אַנדערן, קליינ און גרויס
 אלציינס. כל ישראל אחים¹ — אַלע גלייכע פּריצימ!.. דאָרט בא זיך,
 אפּ דער ייִדישער גאַס, זיינען ייִדן טאַקע בנייִמעלאַכטימ, פּרינצן, האַנצ-
 רעוואטע, אָבער באַמ ארויסגיינ אינ דער וועלט, צווישן לייט, פּייגן זיי
 אוועק אינ דער זייט זייער קאָוועד, זייער שטאַלצ, באַקומען, מישטיינסגע-
 זאָגט, א פּאַנעם פּונ קנעכט, קניען זיך, בוקן זיך, דערנידעריקן זיך
 פאַר א ליאדע פאַרעצל צוליב דאָס שטיקל זינדיקע פאַרנאַסע, שטייען פאַר
 אימ אָן א היטל, אַלע מיט א פאַרבוּיג, מיט א כניפּעלע, אי מוירע
 האַבנדיק, אי מעוואטל זייענדיק אימ אינ האַרצן צו גלייכער צייט.
 און די אַקציוניקעס, אָט די נייע מינע פאַרשוניען דענסטמאַל,
 זיי זיינען עס געווען, קאָן מען זאָגן, די ערשטע אינ דער ייִדישער
 גאַס, וואָס האַבן זיך אויסגעצייכנט פּונ אַנדערע מיט זייער שטייגער
 לעבן, מיט זייער האַלבאַשע, מיט אַלע גענוג און די פּירונגען זייערע.
 זיי האַבן עס אָנגעהויבן ווערן „טשינאַוניקעס“, באַאַמטע, העכערע
 און קלענערע, שטייענדיק איינער אונטער די אַנדערע און הערנדיק
 איינע די אַנדערע לויט די שטעלעס, וועלכע זיי האַבן פאַרנומען.
 דער עלטסטער, דער גרעסטער פּונ די אַקציוניקעס, האָט געפירט דאָס
 רעדל אינ זיינ גובערניע בעגראַנדע, האַלטנדיק יעדן אינ דער מוירע.
 זיינ היזן איז טאַמיר פּול געווען מיט מענטשן — דער איז געקומען
 בעטן א שטעלע, און יענער בעט, מע זאָל אימ פּונ דער שטעלע
 זינער גיט אָפּזאָגן. איינ שענקער קלאָגט זיך, וואָס מע האָט אוועק-
 גענומען זיינ בראַנפּן, און דער אַנדערער בעט ראַכמימ, אַראַפּצונע-
 מען פּונ אימ דעם קנאַס, וואָס מע האָט אפּ אימ אַרופּגעלייגט.
 איטלעכער קומט מיט זיינס. אַלע שטייען אָן היטלען, וואַרטנדיק אינ
 פאַרציימער די שאַ, וואָס מע וועט רופּן איינעם נאַכן אַנדערן צום אָדן-
 האַגאַדל אינ קאַבינעט. און מעשאַרסימ, באַדינער, לויפּן ווי די רר

1 קאָל ייסרעלע אַכטימ.

כעס אהינ-אהער, גייען פארביי דעם ווארטנדיקן אוילעם שווינגנדיק מיט שטאָלצ, אונ אז וויל איז יענעם, וועלכער איז זויכע צו כאפן פון זיי א וואָרט, א בליק.

אַט די דאָזיקע ניי-מאָדנע לייט זיינען פארעכנט געווען בא גרעסער, שוואכניקע, ציטערנדיקע, ווי עמעסע פרייזימ. סטייטש, זיי האָבן דאָך אויך אוילעמהאזע: זיצן אינן שיינע דירעס, פאָראַצן, מיט טייער מעבל, טראָגן אפילע אינדערוואָכן שיינע בגאָדרימ, פאָרן אינן קארעטעס, אונ דער שליסל פון פארנאָסע איז בא זיי אינן די הענט. מיט אזעלכע אדונימ, א קלייניקייט עפעס, איז ניט שיינע זיך אופ-צופירן קעמינהעג ייִד, פאָשעט, אָן צערעמאָניעס, אָן דערעכערעצ, ווי אחינו בני ישראל¹ צווישן זיך. פאר אזעלכע מעג מען זיך דער-גידעריקן, בוקן זיך, קושן די הענט, שטיין אָן א היטל אונן מאכן זיך אָפּאָר וואַייפער, נישקאָשע!..

נאָר דעם גרויסן קאָוועד האָט מען אזעלכע אקציוניקעס אָפּ-געגעבן צוליב דער פארנאָסע. אינן האַרצן האָט מען פון זיי געטראכט אנדערש ווי גערעדט מיטן מויל, וויל זיי האָבן זיך דאָך ניט גע-פירט ייִדישליכ.

גאָר עפעס אנדערש איז דער הער מיכאָעל סאפיר. א מענטש א גוטער, א פרויער, די גאנצע פירונג בא זיך אינן הויז איז ייִדיש-ליכ — אימ האָט מען טאקע געאכט, ליב געהאט בעעמעס פונעם האַרצן. ער איז געווען א געבילדעטער מענטש אי א וויל-לערנער, האָט געקענט לאָשנקוידעש, ליב געהאט זיינן פאָלק אונן זיך געלאָזט דערקענען מיט געלט צו א נויטבאדערפטיקן, צו א ייִדישן מעכא-בער. א מעכאבער אינן יענער צייט בא ייִדן איז געוויינטליכ געווען אן אָרעמאן, וואָס ער פלעגט שוואַרצן דאָס פאָנעם, ארומגייענדיק פארטיילן זיינן טייפער. עמעס, היינט זיינען אויך דאָ א טייל מע-כאבריימ קאפצאָנימ, נאָך עפשער גרעסערע פון די פרעדיקע, נאָר די אָרעמקייט וועט זיך בא זיי אזוי ניט ארויס. זייערע ספאָרימ פארטייגן זיי נישט אַליין, נאָר דורך גרויסע שרייענדיקע, אומגעלומפערטע מוי-דאָעס אינן די צייטונגען. אונן אויב ייִדן פארשעמען זיי, קויפן ניט, איז דאָך דאָס פארשעמען יענעם אונטער די אויגן ניט אזא בליעש,

1 אַליין בני ייִסראָעל.

ווי פארשעמען אימ אינ די אויגן. מיכאַעל סאפיר אָבער האָט זיך באַ-
נומען פּרײַנטלעך מיט אָרעמע מעכאברים, פּלעגט גערן נעמען זייערע
ספּאָרִים, זייער שיינ זיי באלוינען און אָפּט נאָך פארבעטן זיי צום
טיש. איבערהויפּט איז מיכאַעל סאפיר געווען א פּרײַנט פּונ די מאַס-
קילִים און לערער אין די ייִדישע שולן, וואָס זײַנען באַמ אוילעם
אין יענער צײַט גישט באלײבט געווען. ער האָט גערעכנט זיך פּאַר
א שולד ארײַנצוגעבן זײַן איינציקן זון אין דער ראַבינער-שול, וואָס
אינ דער שטאָט ז... קעדיי אנדערע רײַכע לײַט זאָלן אימ דרינען
נאָכטאָגן. און אָט דעם יונגמאַן, ריווקין, איינעם פּונ די בעסטע ראַ-
בינער-שילער, פּונ א העכערער קלאַס, אימ האָט סאפיר ארײַנגע-
מען צו זיך אין הויז, ער זאָל לערנען מיט זײַן זון. ריווקין האָט
געטאָגן זײַן זאך געטרײַ, און סאפיר האָט אימ דערפּאַר זייער זיב
באַקומען, זוכנדיק טאָמיר א געלעגנהײַט פאַרשאפּן אימ וואָס-עס-איז
א פאַרגעניגן. גראָד אין יענעם טאָג, ווען די מײַסע מיט שמוליקן,
האָט מיכאַעל סאפיר באַדאַרפּט צוליב אייסעק פּאָרן ניט ווײַט אין א
דאָרפּ. דער טאָג איז געווען זייער א שיינער, האָט ער מיטגענומען
ריווקינען, ער זאָל א ביסל זיך דורכפּאַרן אפּ דער פּרײַער לופּט.
עמעס טאַקע, א גרויסער קאָוועד איז פאַר שמוליק דעם
טאַנדעטניק, וואָס אזא מאַן, ווי מיכאַעל סאפיר, האָט אימ באַפּרײַט
פּונ די כאַפּערס הענט און אָפּגעפירט אימ מיט מוישעלען אין ביקער-
כוילִים; פּונדעסטוועגן איז נאָך אָבער ניט אויסגעמאַכט, אויב שמוליק
וואָרט פאַר דעם דאָזיקן קאָוועד גענומען פּונ לעכאַטכילע אפּ זיך
צו לײַדן אזעלכע שווערע, ביטערע יעסוריִם. עפּשער וואָלט ער
גאָר געזאָגט: ניט קײַן כאַפּערס און ניט קײַן באַפּרײַער, ניט קײַן
מאַקע און ניט קײַן רעפּוע, ניט קײַן ווונדן און ניט קײַן ביקער-
כוילִים. איז דען טאַקע ניטאָ באַ אונדו אוינע קאַפּאַאַניִם, אזעספּע-
נעמער, וואָס, פאַרגעסנדיק דאָס גוטס, וועלכס מע טוט זיי, טרעטן
זיי ארויס קעגן אלע אונדזערע גאַבאָים און יענע מינע באלע-
טיוועס מיט א ליאַרעם, א געשרײַ: „פּיל גלייכער וואָלט געווען
פאַר אונדן און פאַר קאַל-ייִסראַעל, אז איר וואָלט גאָר ניט געבוירן
געוואָרן!“... מײַלע, בעכײַן וואָלט קאָוועד נאָר אלייני ניט גענוג גע-
ווען פאַר שמוליקן, ווען מיט דעם קאָוועד צוגלייך זאָל זיך ניט
געווען אויסדרייען פאַר אימ אויך א גוטע, נוצלעכע זאך.

דער זעקסטער קאפיטל

ניט אזוי גיכ איז שמו"ליק אויסגעהיילט געוואָרן פון די וויי-
טעקנ זינע. אז זיין מוישעלע איז ארויס פונעם ביקער-כויילימ גע-
זונט, איז ער נאָכ געלעגן מעסוקן קראנק און א לאנגע צייט ניט
אראָפּ פונעם בעט. אינ דער צייט, ווען דער דאָקטער אינ ביקער-
כויילימ האָט זיך שטארק אָפגעגעבן מיט אימ, ביזכום מיכאָעל סאפיר,
היילן דעם צעבראָכענעם גופ זינעם, האָט ריווקינ, דער ראבינער-
שילדער, זיך שטארק אָפגעגעבן מיט מוישעלען, היילן אימ זיין נעפעש, בילדן
אימ, הייסט עס, אויסלענען אימ זייענען ביכלעך און שרייבן גע-
טאָג האָט עס ריווקינ נאָך פאר ראכמאַנעס — ער האָט געזען אַן
אַרעם באַכערל, א קראַנקס, נעבעך, איז אימ דאָס הארץ פארלאָפּן
מיט בלוט קוקנדיק אפּ אימ. אלע טאָג פלעגט ער קומען אימ מעווא-
קער-כויילע זיין און זיך ניט דערווייטערט פון אימ נאָכ דעם, אז ער
איז רעכט געזונט געוואָרן. און לעסאַפּ, געפינענדיק אינ אימ גוטע
מיילעס, אז ער האָט א גוט קעפל צום לערנען, האָט ער אימ שטארק
ליב באקומען, געלויבט אימ אינ טאָג אריין. מיכאָעל סאפיר האָט זייער
האנאָע געהאט, וואָס דורכ אימ איז ארויס א יעשוע א וויל קינד,
און זיך באטראכט העלפן אזא באַכערל און אריינגעבן אימ אינ דער
ראבינער-שול, ער זאָל ווערן מיט דער צייט א נוצלעכער, א פאר-
טיקער מענטש. צוצוגרייטן אימ האָט זיך אונטערגענומען ריווקינ
און געלערנט מיט אימ געשמאק.

מיט דער ניער טוירע האָט אָנגעהויבן אינ מוישעלען צו יורן

און אופגיין עפעס מעשוניע-נייע געדאנקען — אזא יירן, וואָס ווערט
 אין טייג און אויך אין א פארזייט קערנדל, אופבורענדיק אלע טייל־
 לעך אין אימ, און וואָס אָן דעם איז דאָס שפּראַצן און וואַקסן ריינ
 אומעגלעך. די טוירע פון דער „האַסקאַלע“ האָט, ווי זייערטיג, אָן-
 געמאכט א האַלעבורדע אין מוישעלעס האַרצ, א גאַנצע איבערקערע-
 ניש אין זיינע געדאנקען; זאכנ, גאַנצ קלאַרע פּריער, הערן און
 קלאַר צו זיין אצינד. וואָס גוט וואָס שלעכט, וואָס שיינ וואָס מיעס,
 וואָס מע מעג און וואָס מע טאָר נישט איז איצט בא אימ די שילע,
 אויב ס'איז אזוי. פאַרזייטיקע כאַכאַמימ קומען נישט צו די היינטיקע,
 אלטע גייען אראָפּ פונעם מאַרק... — אָבער אזוינס דויערט בא אימ
 נישט לאַנג. דאָס לערנען קינדווייז אין כּיידער; דאָס זיצן און לער-
 נען שפּעטער אין בעסמערדעש אונטער דער האַזשאַכע פונעם ליבן
 רעב אוראַמען; דאָס בענקען נאָכ טאַטע-מאַמע, פאַרשטעלנדיק זיך
 ווי עס האָט זיך בא זיי געלעבט, ווי ס'איז צוגעגאַנגען די שאַכאַ-
 סימ און יאָנטויווימ — אָט דאָס איז אימ בייגעשטאַנען בעשאַס דער
 יירונג אין אימ, אז עס זאָל גיין ריכטיק און די נייע וועלט זיינע
 זאָל זיין געבויט אפּ דעם פונדאַמענט פון דער וואָס אַמאָל. דערצו
 נאָכ האָט דאָס מאַזל אימ אויך געדינט, צושיקנדיק אימ א גוטן רעבן,
 ווי ריווקיני, און א גוטן כאַווער, ווי מיכאַעל סאַפּירס זון — ביידע גע-
 זעצטע, מיט א גוטער אופּירונג, וואָס האָבן דערמיט אפּ מוישעלען
 גוט געווירקט. מוישעלע בילדעט זיך, וואַקסט, וואַקסט מיט דער צייט,
 ביז ער פיקט זיך אויס, ווי א הינדעלע, וואָס עפנט די אויגן און
 דערזעט פאַר זיך צום ערשטן מאָל די וועלט, גלייך ווי זי איז אויך
 ערשט באשאפן געוואָרן!

א היפשע צייט איז שמוזיק אוועקגעלעגן אין ביקער-כּוילימ,
 און אז ער איז ארויס פון דאָרט, איז ער נאָכ אלץ צו די קרעפטן
 נישט געקומען, און, געשטיצט פון גוטע מענטשן, איז ער פאַרבליבן
 אין ז... ביז ער וועט אינגאַנצן געזונט ווערן און זיין אין שטאַנד
 צו ארבעטן.

שמוזיק זעט זיין זון ארומפירנדיק זיך מיט שילער און האָט
 האַנאַע, טראַכטנדיק בא זיך: דאָס זיינען אוואַדע יעשוועבאַכערימ,
 מיט וועלכע ער לערנט צוזאַמען אין בעסמערדעש, זיי האָבן זיכער
 אָנגעשמעקט אין אימ, ווי גוט ער קען די געמאָרע, און איטלעכער

האלט פאר א קאָוועד צו זײַן מיט אימ כאווער. דאָס איז געווען
 שמוליקס איינציקע טרייסט אינ זײַן ביטערער לאגע, פאַרשטעלנדיק
 זיך אלץ, ווי דער שטייגער זײַנער איז טאָמיד, דאָס גרויסע גליק,
 וואָס דערווארטעט אימ שפעטער, אימירצעשעמ. עס דאכט זיך אימ,
 דער זון איז א ראָוו ערגעץ בא ייִדן, ער זיצט מיט ברייטקײט אפּן
 בענקל, דאָינאָימ מיט דעם שאמעס ארום אימ, די טיר בא אימ
 אינ שטוב מאכט זיך נישט צו פונעם אויִדעם מענטשן, וואָס גייען
 צו אימ, דער מיט א דינטוירע, דער מיט א שײַלע, דער אזוי, יע-
 נער אזוי, אָדע בענטשן זיך מיט אימ אונ זאָגן: „אז וויל איז אײַך,
 רעב שמועל, וואָס איר האָט זויכע געווען בא גאָט צו האָבן אזא
 זון“...

און ווי שמוליק טרייסט זיך דאָ אזוי מיט גוטע האַפענונגען אפּ
 שפעטער, מיטאמאָל קומען אימ צו די אויגן עפעס ביכלעך, ניט קײַן
 קאָשערע, וואָס מוישעלע האָט, ניט וויסנדיק, זיי אינ שטוב פארגעסן.
 דערזענדיק זיי, איז אימ פינצטער געוואָרן אינ די אויגן! גוואלד,
 ריבוינעשעלויִלעם! מוישעלע זײַנער, פאר וועלכן ער האָט זיך אזוי
 מאַקרו געווען, אפּ וועלכן ער האָט דעם לעצטן גראָשן רעבע-געלעט
 אויסגעגעבן, צו לערנען אימ טוירע — סטייטש, ער, מוישעלע, זאָל
 אזוי פארפירט ווערן, ארייַנקוקן אינ די טרייפֿ-פּאָסלען! דאָס גאנצע
 לעבן זײַנס איז ער ווי א הונט ארומגעלאָפּן איבער די גאסן, זוכן-
 דיק דאָס שטיקל ברויט, שווארצנדיק זיך דאָס פּאָנעם, און די גאנצע
 האַפענונג זײַנע איז געווען דער זון, ער וועט עס אימ שפעטער אָב-
 טאָן קאָוועד, צוטיילן גליק און גרויס נאכעס — היינט אז דער זון
 זײַנער איז אראָפּ פונעם רעכטן וועג, איז דאָך אויס אלע האַפענונגען.
 וואָס זשע טויג אימ אצינד גאָר דאָס לעבן, זײַן הינטיש לעבן? כאָ-
 דעו געוואָרן איז זײַן וועלט מיט אלע גוטע זאכן, וועלכע ער האָט
 זיך פאַרגעשטעלעט אפּ שפעטער; אונטערגעגאנגען איז דער ליכטיקער
 שטערן פון טרייסט, וואָס האָט אימ געשײַנט, געפינקלט פונדערווייטנס —
 וויסט און פינצטער איז אימ!

דעם אויִלעמס וואָרט: אדם קרוב לעצמו, איטלעכער מיינט זיך,
 איז געזאָגט געוואָרן אויך אפּ דער ליבשאפט פון טאטעס צו קינדער.

ווי גרויס און שטארק ס'איז די מי פונעם פאטער צום גוטן פאר די קינדער, איז דרינען דא, מער אדער ווייניק, זיין אייגענער אינטערעס — האבן קאוועד פון די קינדערס קאוועד, זיין בארימט דורכ זייער רום, שטאַלץ און גרויס דורכ זייער גרויסקייט. דעריבער אז שמוליק דער טאנדעטניק האָט דערזען, אז זיין זון איז אוועק אינ א שלעכטן וועג און צעשלאָגן זיינע האָפענונגען, האָט עס געהייסן בא אימ אזויפיל, ווי ער באגאזלט אימ, נעמט בא אימ צו אלצדינג, וואָס ער האָט געמיינט האָבן דורכ אימ שפעטער, — נו, איז אויס ראכמאַנעס, און ער ווערט אפ אימ אינ קאס, פלאמ-פייער.

שמוליק איז שטארק אָנגעלאָרן און ווארט, אז מוישעלע וועט קומען, וועט ער אויסלאָזן צו אימ דעם גאנצן צאָרן.

מוישעלע איז געקומען — און מיט אימ צוגלייך ריווקינ.

— אהיימ לאָמיר פאָרן, קיין גלופסק! — טוט שמוליק א געשריי אפ מוישעלען, רויט ווערנדיק פאר קאס, ווי אן אינדיק.

מוישעלע בלייבט שטיין צעמישט, ניט צו פארשטיין, וואָס דאָס געשריי באטייט.

— קיין גלופסק! — שרייט שמוליק, ציטערנדיק מיט אלע אייזורים.

מוישעלע רוקט זיך אָפּ אינ דער זייט אָן לאָשן פאר גרויס ווונדער, א שרעק, און ריווקינ ענטפערט אָפּ אָנשטאַט אימ:

— רעב שמועל, קיין גלופסק וועט אייער זון ניט פאָרן!.. דאָ, אינ דעם אָרט פון טוירע, וועט ער בלייבן, און מע וועט אימ געבן אלע זיינע באדערפעניש.

— און מע וועט אימ געבן אפיקאָרטישע ביכלעך, — מאכט שמוליק מיט גאל, שאַקלענדיק מיטן קאָפּ, — אפיקאָרטישע ביכלעך, הא, וועט מען אימ געבן, אראַפּפירן אימ פונעם וועג!..

— טאטע, וואָס רעדסטו?!..

— שטום! מיך נארן מיינסטו? אָ, ניין! איך האָב, נישקאַשע, געפונען די ביכלעך, דינע ביכלעך, האָב געזען, געזען...

— וואָס געזען? — פרעגט אימ ריווקינ.

— געזען, אז דאָס זיינען די אפיקאָרטישע ביכלעך.

— איר האָט א טאַעס, רעב שמועל! א גראמאטיקע א יידישע אי א רוסישע און א געאָגראפיע האָט איר געזען!

— צו וואָס? אימ צו וואָס טויגט אזוינע ביכלעך?
— סטייטש, צו וואָס? ייִדיש, לאַשנקוידעש, הייסט עס, מוז
ער קענען, ער איז דאָך א ייד. רוסיש מוז ער אויך, דאָס איז דאָך
די לאַנד-שפּראַך, וווּ ער זיצט, און קענען די וועלט-באשרייבונג מוז
ער אויך, ער איז דאָך אויך עפעס א מענטש. איר פארשטייט, רעב
שמועל, דאָס אלצדינג איז א מוז!

— נאט אייך א מוז! א נייער „מוז“, וואָס שטייט ניט אינ
די צען געבאָט. מיר, אינ גלופסק, האָבן עס ניט געהערט. די גלופסקער
לעבן, באַרעכאשעם, אָן דעם געבאָט אויך. האָבן עס ניט געקענט
אמאָל, קענען עס ניט היינט און זיינען פונדעסטוועגן קאָשערע יידן,
פיינע מענטשן און שיינע סאָכרימ לעכאָל האדייעס, קומט איצט
מישעלע מיינער און מאכט עס אפ זיך פאר א הייליק געבאָט!
— יא, דאָס מוז ער אויך צוליב דעם, — זאָגט ריווקיני מיט א
שמייכלעך אפ די ליפן, — אויך צוליב דעם מוז ער עס, קעדיי אריינ-
צוטרעטן אינ אונדזער בעסמערעש — אינ דער ראבינער-שול.

— אוי, אז אַך און וויי צו אזא בעסמערעש, אז אַך און וויי
צו זיינע ראבאָנימ, מישטיינסגעזאָגט, און אז אַך און וויי צו מיין
זון, וואָס פארלאָזט אונדזער בעסמערעש און גייט אריינ אינ זייערן,
לעהאוודל!... ווארפ אוועק דינע גענג, מוישע, און קומ צוריק קיינ
גלופסק!

— אייער זון אָבער איז דאָך א שלאפינקער, נעבעך, און בא-
דארפ האָבן, אינ לעבן אריינ, א גוטע נארונג, — זאָגט ריווקיני
מיט א געבעט, צו דערוועקן אינ דעם טאטנס הארץ ראכמאַנעס אפ
זיין קינד. — זעט, וויפיל ער האָט געליטן, נעבעך, אינ זיין לעבן:
מאנגל, יעסורימ און לייד, און ווי בלייב ער איז, וואָס פאר א פאָ-
געם, נעבעך, ער האָט פון די מאקעס, ווייטעקן, וואָס ערשט ניט
לאנג. און איר טאקע אליינ, רעב שמועל, זייט דאָך, נעבעך, אויך
גאָר אויס מענטש, ניט געקומען נאָך צו די קרעפטן, ניטאָ קיינ קויעכ
צו האנדלען. וואָס זשע פאָרט וועט איר טאָן אינ אייער גלופסק,
מיט וואָס וועט איר דאָרט מעפארנעס זיין אייער ווייב און קינדער?
שמוליק טוט א קלעכצ, און טרערן שטעלן זיך אימ אינ די
אויגן. ריווקיני באנוצט זיך מיט דער גוטער מילוט, לייגט ארום די
האנט שמוליקן אפן אקסל און זאָגט:

— בארוקס זיך, רעב שמועל, און בלייבט דאָ, ביז איר וועט רעכט געזונט ווערן. הייבט אופ די הענט מיט א לויב צום הימל, דאנקט דעם אייבערשטן, וואָס ער האָט אייך צוגעשיקט אינ דער נויט אזא גוטן טייערן מענטשן, ווי מיכאַעל סאפיר. נישקאַשע, ער וועט אייך ניט פארלאָזן. איר פארשטייט?.. איר וועט נאָך זויכע זיינן צו לעבן, אימירצעשעם, אינ פיל גוטס און נאכעס. אייער זונ וועט ענדיקן די שול, באקומען א גוטע, איינטרעגלעכע ראבינער-שטעלע — און עס וועט מיט דעם אייבערשטנס הילפ גוט זיינן אייך ביידן.

האלעוויי מע זאָל ניט געפרוּווט ווערן, וואָס שמוליק דער טאנדעטניק איז אויסגעשטאנען אינ יענער מינוט צייט. דער יעיצער-טיוו מיט דעם יעיצערהאַרע האָבן ביידע זיך געראנגלט אינ אימ, איטלעכער קומט מיט זיינס. דער פונ דער רעכטער זייט שטעלט פאָר שמוליקן א ראָוו, א דארן, מאָגערן, מיט א געקנייטשט בלייב פענעמל, וואָס פאסט טאנייסימ, זיצט אינ טאלעס און טפילן און לעבט פונ רוכניעס, מאכנדיק דערביי צו שמוליקן: אָט דאָס איז א ליט, אז וויל איז אימ! און יענער פונ דער לינקער זייט שטעלט שמוליקן פאָר א ראבינער — א דיקן, פעטן, מיט א בייכל, טרינקט און עסט פאר צען, שפילט אינ קאָרטן און לאָזט זיך צו אוילעם-האזע, מאכנדיק דערביי: אָט אזעלכע גייט עס גוט אפ דער וועלט! אייער זאָגט: מיינ ראָוו איז שטארק געהויבן אינ זיינ אָרט. און דער אנדערער זאָגט: מיינ ראבינער איז א טאקיפ אינ די הויכע פענצ-טער דאָרט. דער זאָגט: נעם דיין זונ און גיי קיינ גלופסק, זיי א ש מאטניק, האנדל מיט ש מאטעס און מינד אויס די מאסקילימ. וואָס טויג זייער ערלעכקייט, זייערע כסאָדימ, אז דעם ריבוינעשעלוייעם איז ניט ליב זייער יידישקייט? און יענער זאָגט: פע, גלופסק לאָוו די גלופסקער, ש מאטעס — די ש מאטניקעס, און דו בלייב דאָ. דאָ איז א האָפענונג, דו זאָלסט געהאָלפן ווערן. דער רעכטער זאָגט: אז וויל איז דעם ראָוו מיינעם, איי-איי, וועט ער עס אפ יענער-וועלט האָבן א כייזעק אוילעמהאבע! און דער לינקער זאָגט: א קאפאָרע דיין ראָוו פאר מיינ ראבינער, דינעם וועט דער יונגער דאָר ניט ווערן קענען און מיינער וועט האָבן אוילעמהאזע אי אוילעמהאבע דאָ באמ לעבן. שמוליק שלאָגט זיך אינ דער דייע און שטייט ווי א גוילעם, ניט אהער, ניט אהינ.

— האָב נישט מירע, טאטע, — בעט זיך מוישעלע באמ פאָטער
אפ א ציטערדיק קאָל, ווערגנדיק זיך מיט טרערן, — זיך זיך נישט אזוי
מעצאער פאר מיר, טאטע, אונד לאָז מיך דאָ לערנען. פונ אַלצדינג,
וואָס מיט אונדז האָט דאָ פאסירט, זעט אויס, אז דער אייבערשטער
ווייל מיסטאמע אזוי.

מוישעלעס ווערטער טוען א קאפעלע א בייג שמוזיקן צו יענעם פון
דער לינקער זייט. ער טאפט זיך בא דער פייע אונד זאָגט שטאמלענדיק:
— אונד וואָס וועט אָבער זיינ מיט דיין יידישקייט?

— נישקאָשע, זי וועט זיינ בא מיר דאָס אייגענע, וואָס אינ גלופסק.
— איר מיינט, רעב שמועל, — רופט זיך אָן ריווקינ, אונטער-
העלפנדיק מוישעלען, — איר מיינט, אז דאָס יידישקייט איז געגעבן
געוואָרן נאָר די גלופסקער, אונד ווען נישט די גלופסקער, איז, כאַלירע,
אויס יידישקייט? א טאָעס, כ'לעבן, רעב שמועל!

— אונד די גלופסקער, גלופסקער יידיש, זיי וואָס וועלן אפ
דיר זאָגן? — רעדט שמוזיק ווי צו זיך אליינ, נישט רעכט הערנדיק
ריווקינס ווערטער, אונד א צורע פון א ראָוו שטעלט זיך אימ פאָר
אינ געדאנק, א צורע א פינצטערע, א בייזע.

— אז אָכ אונד וויי דעם יידישקייט, אז דערמיט, וואָס עס
זשיפעט, האָט עס צו פארדאנקען נאָר די גלופסקער! — זאָגט ריווקינ,
שאַקענדיק מיטן קאָפּ. — א שיינ פאָנעם, כ'לעבן, וואָלט עס געהאט!
אָט דאָס איז טאקע די גאנצע צאָרע, וואָס איר, אונד נאָכ א סאך
אזעלכע ווי איר, ווילט אינ אַלצדינג, וואָס איר טוט, נאָר יויצע
זיינ פאר אייערע גלופסקער. די זאך אליינ, צי איז זי גוט אָדער
שלעכט, גייט אייך נישט אָן צו וויסן, אייך גייט נאָר דרינען, וואָס
וועט דער גלופסקער אוילעם דערופ זאָגן... אָט, כ'לעבן, רעב שמועל,
פארגעסט זיך אינ זיי אונד אויך אינ אייערע שמאטעס! דער הער
סאפיר וועט אייך געבן א שטעלע, איר וועט זיינ אן אקציוניק אונד מוי-
שלע אייערער — ראבינער.

דער ראָוו ווערט פארשוונדן, לאַפנעט ווי א זייפנבלעזל, אונד
א ראבינער אינ דער טענדע-ווערענדע ווייזט זיך אפ זיינ אָרט —
שמוזיק באטראכט זיך, גיט נאָכ, מאכנדיק:

— טא!..

א כ ט ר ב ו כ

דער ערשטער קאפיטל

דאָס דאָרפֿן איז איינס פֿון יענע שיינע ערטער אין וואָלינער גובערניע, וואָס דער ריבוינעשע־וילעם, דער מייסטער פֿון דער וועלט, האָט זיך געפֿליסט צוצוגעבן זיי באַזונדערס אַ געטלעכן כּינ, און געוואָלט אויסדריקן מיט זיי, ווי מיט אויסזעס, רו, פֿארגעניגן, וואָס זיינען אימ געלעגן אין געדאנק.

אויב די קאווקאזער און שוויצער הויכע בערג דליקן אויס די גוויי רעס האבירע, קוקן אפֿ דיר אראפֿ מיט שטאַלצ, א שרעק, סא-קאָנעס גאַר צו טרעטן אפֿ זיי, און אויב דער רוישנדער יאמ מיט זייער נע אופגעטורעמטע פֿאליעס דערציילן ראשנדיק גאַטס שרעקלעכע ווונדער, איז די בערגלעך דאָ ארום דעם דאָרפֿ גריסן זיך גאַר פֿריינטלעך, פֿארבעטן זיך לילעך קומען צוגאסט און אויסציען זיך אפֿ זיי וויפֿל דאָס הארץ גלוסט. די שטילע גרינע טאַלן דאָרט גיבן דיר אונטער כּיישעק: קומ, פעטער, לייג זיך אפֿן גראָז און לאָז דיר צו א ביסל פֿארגעניגן. אויך דאָס טיכל לויפט, דרייט זיך דיר פֿאר די אויגן, דאָרט אפֿ דער לאָנקע, שפּילנדיק זיך אין באהעלטעניש — אָט באהאַלט זי זיך צווישן דעם טשערעט, ווערט פֿארשווינדן, און אָט שפּרינגט זי פֿון דאָרט ארויס, ווייזנדיק זיך פֿאר דיר מיט דעם גאנצן פּוץ: מיט בריליאנטן, גילדערנע פֿליטערלעך — מאטאַנעס, וואָס די זון,

די ליבע מעכטענעסמע, גיט איר קושנדיק, שפיגלענדיק זיכ אינ איר. זי ווינקט דיר, קנייטשלענדיק זיכ, אונטערמורמלענדיק שטייל — אונ דו צעגארטלסט זיכ, אונ, ווי די מאמע האָט דיכ געהאט, אריינ צו איר, אָפּפרישנ זיכ מיט גרויס כיישעק! עס שטייט פאר דיר דאָרט א וואַלד, ביימער סאָסנעס, הויכע אינ הימל אריינ; די געדיכט־פאר־וואַקסענע קעפּ פארפֿלאַנטענ זיכ איניינעם, אויסמאכנדיק איינ גע־ווערנט קופּאָל אויבנ; די גלאַטע שטאמענ זייערע זיינענ, ווי הויכע גלייכע זיילן, ווייטלעכ אָפּגעטראַטנ איינער פונ דעם אנדערנ; דאָס גרינע גראָז ליגט, ווי א זינדענער, מיט בלימעלעכ געשפרענקלעכער, קאָוויאָר, זיי בא די פיס. אָנקוקנדיק עס, דאכט זיכ דיר, עפעס גאָר טאקע א בייסהאמיקלעש. דאָס שמעקנדיקע סמאָצע פונ די ביימער — דאָס איז קטוירעס, דאָס שפיגל פונ די פייגעלעכ אז די צווינג — דאָס איז דער געזאנג פונ די לעוויגלע. עפעס פילט זיכ דיר א הייליג־קייט, א שטיילע, זיסע רו, א בענקענ, א ציענ צו א לעבנ — אינ הארצנ א הייסע טפילע צו דעם, וואָס לעבט אייביק!..

אונ אינ די דאָזיקע געטלעכ־שיינע געגנטן קומט דער מענטש אונ שטעלט א גוראָלניע, א בראַנפֿן־ברענעריי, לעקאָוועד דעם גאָל־דענעם קאלב! דאָס דאָזיקע הויז הייבט אופ מיט כוצפע אנטקעגנ הימל די נאָז זיינע, דעם קוימענ הייסט עס, פונ וועלכנ עס זעצט ארויס א רויכ, ווייט טראָגנדיק זיכ אינ דער וועלט אריינ, פארשטעלנ־דיק די שיינ פונ דער זונ אונ פארשוואַרצנדיק אלצדינג, וואָס שטייט אימ אינ וועג. די נידעריקע פויערישע היילעכ זעענ זיכ אָן ווי גאָר־נישט אקעגנ יענעם הויכנ הויז, ווי די אָרעמינקע פויערימ אליינ קעגנ דעם פאָרעצ פונעם דאָרפ.

יא, אזוי איז עס טאקע, שיינעס אונ מיטעסעס, גוטס אונ שלעכטס געפֿינענ זיכ איינע אנטקעגנ די אנדערע זינט די וועלט שטייט, אונ וואָס דער אלמעכטיקער טוט אינ זיינ וועלט, טוט נאָכ דער סאָטנ אימ אקעגנ. מיט וואסער האָט דער ריבוינעשע־ליילעם באשטראַפט פארצייטנס די זינדיקע מענטשנ, איז געקומענ דער סאָטנ צו זיי מיט זיינ שטראַפֿ — מיט וויינ, מיט בראַנפֿן. אונ די שטראַפֿ איז נאָכ פיל ערגער פונ דער ערשטער. וואסער — דאָס איז געווענ א צאָרע נאָר אפ א צייט, פאר דעם דאָר־האמאבל, בראַנפֿן אָבער — דאָס איז א צאָרע אן אייביקע. נויט, דער ערשטער „עדארבעטער“, דער בא־

רימטער פויער אינ זיין צייט, האָט געלעבט, ער מיט זיין הויזגעזינד, בעשצאלעם, ברידערלעך אינינעם; וויבאלד ער האָט ליב באקומען דעם טרונק, געוואָרן שיקער, איז געשען מיסע זאכנ... און אָנשטאָט שאַלעם, פריינטלעכקייט, ברודערשאפט ווערט א דערווייטערונג, קריג, פיינטשאפט צווישן זיינע קינדער, און כאָם — כאָם ווערט אן עוועד-קנייני, א קנעכט צו זיינע ברידער!

פון יענער צייט אָן ציט עס זיך די קנעכטשאפט און איז גע-וואָרן א צאָרע, א קראָג אפ דויר-דוירעס!

דעם רעגנבויגן האָט דער אייבערשטער געמאכט אינ וואַלקן צום צייכנ, עס זאָל מער ניט זיין קיינ מאבל, די וועלט צו פאר-דארבן, און גוראלניעס, שענקען שטעלט דער סאָטן, שיקער צו מאכנ א וועלט מענטשן. קאָלומאן שיקרעס וועט זיין, וועט אָרעמקייט, גראַבקייט, אומוויסנהייט, געשלעג, אויסגעלאסנקייט נישט אופהערן — און כאָם וועט זיין אן עוועד-קנייני צו זיינע ברידער!

א לאנגע אלייע צווישן צוויי שורעס הויכע ביימער פירט פו-נעם דאָרפן... ביז צום פאָרעצס הויז, ווי עס געפינען זיך שיינע געבייען, פרוכטגערטנער מיט נאָך גוטע זאכנ צום פארגעניגן, און העט-ווייט אהום ציען זיך פעלדער, לאַנקעס, וועלדער איבער בערג, איבער טאָלן, וואָס גיבן צו דעם הויפ דעם זיבעטן קיינ. אָט דאָ וויינט עס דער פאָרעצ יאן, לעבט זיך אָפ גוטע יאָרן.

אינ איינעם פון די שיינע זומער-טעג, פארנאכט, איז א קא-רעטע מיט א פאָר טייערע פערד געפאָרן פונעם הויפ דורכ דער אלייע, און, צוקומענדיק צום טראקט באם דאָרפ, האָט זי זיך אָפגע-שטעלט. אינ קארעטע זיינען געזעסן צוויי פארשויענע, די פענעמער האָבן זיי געלויכטן, ווי געוויינטלעך נאָך א גוטן געשמאקן מיטיק. פונדעסטוועגן איז געווען גרינג צו דערקענען אינ דעם פאָנעם פון איינעם, אז ער איז אונטערגעוואָרפן דעם צווייטן, א גרעסערן פון אי.מ.

— גוט, וואָס איך האָב מיך דערמאָנט! — זאָגט דער נרעסערער פארשוין, ארויסנעמענדיק פון דער בווע-קעשענע א פארכאסמעט בריוול. — דאָס בריוול האָט מיר געגעבן דווייט זון צום פאָטער, דעם „אופזעער“ דאָ אינ קעלער פון בראנפן, און פאר קאס אפן פעלער, וואָס איך האָב באמערקט דאָרט, איז מיר דאָס בריוול דער-ווייל ארויס פונעם זינען.

— איך פארזיכער אייך, הער רעוויזאָר, — זאָגט דער אנדערער פארשוין מיט אזא מינע, ווי ער פארענטפערט זיך, — איך פארדעק ניט די פעלער פון די מענטשן, וואָס דינען אינטער מיר. ניט איינ מאָל נאָר האָב איך דונייען געוואָרנט. וואָס טוט מען אָבער מיט מענטשן, אבי ווער אזעלכע, וואָס באקומען שטעלעס נאָר ווייל זיי האָבן א שטארקן צאד, אפ וועלכן זיי דופען?

— איבערהויפט זע איך, אז דוניי פארשטייט זיין זאך און גיט זיך מי צו טאָן זיין שולדיקייט, — זאָגט דער רעוויזאָר, פארקרימענ-דיק די נאָז, געבנדיק דערמיט אַנצוהערעניש, אז די מעסירע שמעקט אימ ניט.

— גאנצ ריכטיק, מיינ הער. פון די אַנגעוואָרענע מענטשן שטייט דוניי פיל העכער אי מיט זיין פארשטאנד, אי מיט זיין אָרנטלעכקייט און מיט דעם גאנצן באנעמען זיך זיינעם. אלע אכטן אימ דאָ דערפאר. דער פאָרעצ האָט מיר אויך געזאָגט היינט באמ מיטיק: „שמור איז א בעקאָוועדיק ייִדל!“

— און וואָס טוט מען מיט דעם דאָזיקן ברייוו?

— גיט עס מיר, וועל איך עס אָפטראַגן און באלד צוריקומען.

— א שיינעם דאנק אייך, הער יארכי!

קעדיי צו פארקריצן דעם וועג, איז יארכי דורכ די גערטנער געגאנגען צו דונייס וויינונג.

אינ יענעם טאָג איז געווען עפעס אַ כאָגע, זיינען די פויערימ, פון קליינ ביז גרויס, געשטאנען גאנצע רעדלעך אפ דער גאס, צווישן זיי א ביסל באזויפענע, אופגערוימטע, אלע אָן היטלען, און שטיף איבעריינדדיק זיך צווישן זיך, געקיקט פונדערווייטנס אפ דער קא-רעטע מיט גרויס אָפשיי. דער עלטסטער פון די קליינע שקאַצמלעך ווייזט מיט א פינגער אפ דער קארעטע, האלטנדיק די האנט אפן מויל, וואָס עס באטייט: שא, דערעכערעצ פאר די אדוינימ!

— אז זיי זיינען פאָליציסטקע, טאָ ווו זיינען בא זיי די מער שענע קנעפ? — ווונדערט זיך איינ שייגעצל.

— עפעס גאָר ניט דאָס מאכט מיט די הענט, ניט דער קוק, זאָס דרייען מיט די אויגן, און ניט דאָס קאָל ווי בא פאָליציסטקע, — זאָגט דער צווייטער, שושקענדיק זיך אפ א קוויטש. — א פאָליציסט-קער אז ער רעדט, גייט דאָס קאָל אימ ארויס ווי פון בויכ, די

אויגן פארלויפן אימ מיט בלוט. ער איז בייז — א שרעק, און קלאפט מיט די קולאקעס. מייקטא אונדזערער איז איינמאל געפאלן אפ דר'ערד, באקומען די ניכפע פונ יענעמס א היק. מיכייס ווייב האָט מאפל געווען פאר שרעק פונ זיינס א געשריי. און די דאָזיקע, אָט-אָ, ריידן עפעס גאָר שטיל און קוקן ווי אלע מענטשן. ווער זאָלן זיי זיין?

— לאפציזניקעס. שא!

— וואָס?

— שא, שאט, שא.

די קליינע ווילן איינשטיילן איינע די אנדערע. מיט א מינ שוש-

קעניש, גאָר טויב צו ווערן.

לאפציזניקעס און יענע אדוינימ מיט די מעשענע קנעפלעך, ווער פון זיי איז גרעסער? — די דאָזיקע שנילע ווערט פארגעבן צווישן די גרויסע, דערוואקסענע פויערימ, און פיל פארטראכטן זיך אפ איר, קנייטשנדיק דעם שטערן.

— קיין גרעסער פונעם סאר-האמאשקימ, וואָס האָט צו זאָגן איבערן בראנפן, איז גאָר ניטאָ! — פאסקנט איינער אן אלטער, וואָס האָט ניט פלייט דעם בילטערן טראָפן.

— אָט די לאפציזניקעס עסן ווארמעס אינ הויפ, — העלפט אונ-טער נאָך איינער דעם ערשטן, — זיי עסן, טרינקען בא אונדזער פאָרעצ. עפעס א שפאס!

— און זיי זינען יידן?

— יידן. דערקענסט זיי דען ניט אינ דער נאָז?

— און עסן כאזער?

— עסן כאזער און האָבן האנאָע. לעקן די פינגער.

— און שמוץ זאָגט, — מאכט מיט געשפעט איינער פון די

דאָרפס-לייצימ, — שמוץ אונדזערער זאָגט: כאזער-פע! ... טרייפע! .. אוי-ווי מיר, באסיע, גי מי (גיב מיר) קוגעלע! .. קוגעלע — גוט! צימעס — איינמאל! .. איינמאל האָב איך צוגעלייגט א פינגער אימ צומ מויל, זאָגנדיק: נא, כאזער! אז שמוץ מיינער צעשרייט זיך: אוי-ווי, גלייב ווי איך וואָלט אימ געקוילעט, ווישט די באָרד, די ליפן, שרייענדיק אינ איין אָטעם:

— אוי-ווי, אוי-ווי! ..

— שאבעס, פרייטיקצונאכטס, קומ איך צו שמוץ אינ שטוב

פארלעשן די ליכט, — דערציילט יורקע, דער שאבעס-גוי, — אפן טיש
 בא אימ איז כאלע, קעלישקעלעך, א פלעשל בראנפן, שארפער, טא-
 קע וואָס בראנפן הייסט, אונ דער רייעך פון פיש פארגייט מיר
 אינ דער נאָז. שמוץ זיצט זיך באמ טיש, דאָס פאָנעם שיינט אימ,
 אונ ער טערעלייקעט, מורמל'ט אונטער, עפעס קלאָגנדיק, וויינענדיק,
 עפעס בעט ער זיך ווי א קינד, אלץ טאקע: אוי-אוי, טאטעלע, מא-
 מעלע! איך ווייס ניט וואָס ער וויל. כאלע איז דאָ — עס! בראנפן
 דאָ — טרינק! צו וואָס, הא, וויינען? באסיע זיינע אָבער ווייסט, גייט
 זי אונ ברענגט אימ צימעס. עסט ער אָפּ דעם צימעס אונ ווייטער
 טאקע געטערעלייקעט, ווייטער טאקע געוויינט. איך שטיי, ווונדער
 מיך, אונ דאָס הארץ ריסט מיר פאר ראכמאָנעס אפ אימ. לעסאָפּ
 ווט ער זיך א כאפּ, גיט מיר א גלעזל בראנפן מיט א שטיק כאלע,
 אונ איך גיי אוועק פריילעך.

— עמעס טאקע, — רופן זיך אָן א טייל פויערימ, — שמוץ איז
 א ייד, פונדעסטוועגן אן ערלעכער מאן איז ער טאקע. וואָס עמעס
 איז עמעס. אמאָל אינ א נויט האָט מען פון אימ א טיווע אויך.
 — גייט, הערט, וואָס דער דאָרפ-שרייבער אונדזערער זאָגט אפ
 אימ אונ אפ אלע ייִדאקעס פון זיינ „נעמאָנע“, — מישט זיך אריין מיט
 א וואָרט פאכאָמ פאָנפעוואטע, א שטיקל קאָהאָלס-מאן אינ דאָרפ. —
 דער שרייבער זאָגט, אז זיי זיינען פיאווקעס, זויגן אויס אונדזער
 בלוט, פרעסן אופ אונדזער מי. אלצדינג וואָס אינ דער קאָרט, זאָגט
 ער, זיינען זיי.

— עט! — מאכט אלטע, געניטע פויערימ. — פון אזעלכע ווי דער
 שרייבער איז קיינרנייע ניט. זייער פעלער לייגן זיי ארום אפ אנדערע.
 מיינען פארברענדן אונדו דערמיט די אויגן. כאפט זיי אלע דער רועך!
 — פאר אלע איז ניט גענוג איינ רועך, — לאָזט זיך הערן א
 שטימע אינ דעם אוילעם, — זיי זיינען זייער פיל דאָ, אָט די שיינע-
 לייט, אָט זאָלן זיי גיין צו אלע, אלע רוכעס!

דער דאָזיקער שמוץ, אָדער דונניסקע באמ שפיצ-נאָמען, אי-
 בער וועלכע עס רעדט זיך דאָ, — דאָס איז אונדזער שמוליק דער
 טאנדעטניק, וואָס געפינט זיך אפ א שטעלע בא דער גוראלניע אינ
 דאָרפ שוין א פיר יאָר. אונ מוישעלע זיינ זונ לערנט אינ דער
 ראבינער-שוץ.

יארטי איז צוריקגעקומען, און די קארעטע האָט זיך גערירט
פונעם אָרט. די דאָרפֿסצײַט באַגלייטן זײ מיט די אויגן, שטייען
נאָך אַ היפשע צײַט און פּילאָסאָפּירן, ביז די זון האָט זיך געזעצט
און די טשערעדע איז ראַשדיק געקומען פונעם פעלד.

און אין דער אייגענער צײַט, ווען די קארעטע איז ארויס פון
אײַן זײַט דאָרפֿ, איז פון דער אנדערער זײַט דאָרפֿ אריין אַ וואָגן
און צוגעפאָרן גלייך צו שמוליקס וויונונג. אַן אַלטער מאַן גײט אַראָפּ
פונעם וואָגן מיט אַ קײַן קלימעקל אין דער האַנט און גײט אריין
דורך אַ גידעריק טירל אין אַ פאַרצוימטן הויפּ. ווי נאָר שמוליק און
באסיע האָבן אים באַמערקט, זײַנען זײ געלאָפּן אים אנטקעגן מיט
אַ סימכע, אַ פרייד, ביידע אין אײַן קאָל:

— רעב אורזאָמ!

ד ע ר צ ו ו י י ט ע ר ק א פ י ט ל

רעב אוראָמ האָט זיך שטארק געעלטערט פאר דער צייט פון די רעצטע פיר יאָר. די צוגעקומענע קנייטשן אימ אפן שטערן זיי-נען אועלכע, וואָס צאָרעס מאכט זיי, און פיל פון זיי האָט אימ מויל-שעצע געמאכט.

די מייסע מיט מוישעלען איז פונעם אָנהייב ביזן סאָפ געווען א לאנגע קייט פון יעסורים און הארצווייטעק פאר רעב אוראָמען. די טרערן פון מוישעלעס מוטער, ווען זי איז אריינגעפאלן אין בעס-מעדרעש מיט א געוויינ: „גוואלד, רעב אוראָמ, ווו איז מיין זונד?!“, און די מעמרעס, וואָס זינען איבער מוישעלען געפאלן דערנאָך, האָבן ווי א מעסער געשטאָכט רעב אוראָמען אין דער זיבעטער ריפ. ער האָט אלץ באשולדיקט זיך אליין, אז די גאנצע צאָרע איז נאָר צוליב אימ, ער האָט דאָך מוישעלען געשיקט אופצוהוכט ערגעץ הער-שעלען. מוישעלען איז אוועק און ניט מער צוריקגעקומען. און אז שפעטער האָט זיך צעטראָגן איבער דער גאנצער שטאָט דאָס נייט, אז שמוליק דער טאנדעטניק איז דערהארגעט געוואָרן, און די ראַצ-כימ זינען, מיכיי און גאורילאָ, זיצט אין טורמע, איז רעב אוראָמ שיר ניט אראָפ פונעם זינען, אזוי שטארק געערגערט האָט ער זיך. — אוי-וויי! — האָט דאָס הארץ אין אימ וויי-געשרינג. — מיכיי און גאורילאָ האָבן געהארגעט שמוליקן, און איך — מוישעלען! זיי האָבן געהארגעט דעם טאטן, און איך — דעם זון. זיי האָבן געמאכט באַסיען, דאָס וו יי ב, פאר אן אלמאָנע, און איך האָב געמאכט באַ-

סיענ, די מוטער, פאר א וויסטער, טרויערדיקער מאמענ. איכ
 איינינעם מיט די ראַצכים האָבן מיר פארוויסט דאָס הויז פון אָרע-
 מינקע, נעבעכ, וואָס זייער טייערער זון איז זיי געווען דער איינ-
 ציקער טרייסט אינ דער ביטערער נויט, און די לעצטע האָפּענונג
 זייערע אפּ שפעטער. אצינד איז ניטאָ ניט קיין סאָטער, ניט קיין זון —
 און באַסיע מיט די קינדער זיינען געבליבן עלנטע, אָן א שום אָן-
 האַרטעניש. אפילע גיין צו זיי מיט א טרייסט-וואָרט פארטראַגט מיר
 דאָס הארצ נישט, וואָרעם ווי וועל איכ קוקן זיי, די אומגליקלעכע,
 נעבעכ, אינ פּאָנעם ארײַנ?

און אז דערנאָך האָט זיכ דערוויזן אפּ קלאָו, אז שמוליק מיטן
 זון זיינען גאָר אריינגעפאלן אינ יידישע הענט, אינ די הענט פון
 שנייער-וואָלפּ און זיין שוטעפּ, וואָס זיינען „כאפּערס“, און דורכ
 גרויסע ניסימ זיינען זיי ארויס פון זייערע הענט און ליגן ביידע
 קראַנק, צעשלאָגענע, פארווונדעטע אינ דער ביקער-כוילימ, האָט רעב
 אווראָם געדאנקט, געלויבט דעם אייבערשטן מיט פרייד, וואָס מוי-
 שעלע מיטן פּאָטער לעבן. נאָר מיט דער פרייד צוגלייכ איז גע-
 וואקסן זיין צאר, ארויסזעענדיק, אז אינ דעם אומגליק איז ניט שול-
 דיק קיינער, ניט מיכיי, ניט גאוורילאָ, נאָר ער איינער, דערמיט וואָס
 ער האָט זיכ באַנארישט, גלייבן איינעם עפעס א ווילד-פרעמדן, וואָס
 הייסט שנייער-וואָלפּ, נישט צו דערוויסן זיכ פריער, ווער איז ער
 און פונוואנען איז ער. טאקע געלויבט דער אייבערשטער, וואָס ער
 האָט באַפרייט קאָשערע, ריינע נעפאשעס פון די „כאפּערס“ הענט.
 ווען ניט, וואָלט דאָך שמוליק און מוישעלע געווען אצינד זעלנער,
 זיכ געלערנט האַלטן א ביקס, ווי צו שיסן אינ דער מילפּאָמע —
 און דער געדאנק אריינ, אז דורכ זיין באַנארישן זיכ האָט געקאָנט
 אזוינס זיין, געקאָנט אומגליקלעכ ווערן א גאנצע פאמיליע, איז גע-
 נוג געווען אָנצומאכן אימ גרויסע יעסורימ. דערצו נאָך האָט אימ
 געקרענקט אי דאָס אויכ, וואָס בא יידן זיינען דאָ אזעלכע מעיסע
 נעפאשעס, גאזלאָנימ, כאפּערס. און פאר הארצווייטעק ארופגעלייגט
 די שולד אויכ אפ פיל אנדערע פון אונדו יידן. רעב אווראָם איז
 בעטעווע דאָך א פּאָעט, און ווי א פּאָעט, אז אימ צעשפילן זיכ די
 געבליטן, האָט ער אויסגעלאָזט זיין שווער ביטער הארצ צו אלעמען,
 געקלאָנט און געזאָנט:

„אוי, ווי טיפ געפאלן דו ביסט, מיין פאָלק, מיין אָרעם, אומ-
גליקלעך פאָלק! אלע אייערע הונדערט-טויזנטער, וואָס זיינען געקוי-
לעט געוואָרן פון טיטוס האָראַשע בעשאַס דעם גרויסן כורבן, וואָס
זיינען אומגעקומען, פארברענט געוואָרן אפן פּייער אינעם שפּאַניע, נאָכ
און נאָכ אזעלכע געשאַכטענע, אומגעקומענע — די אלע אייניגעם פאר-
ביטערן מיר ניט אזוי דאָס לעבן, ווי די נעז, וועלכע ייִדן אליינע רייסן
זיך איינע די אנדערע אָפּ, ווי די צאָרעס און לייִד, וועלכע איר
אליינע טוט איינער דעם אנדערן אָן. אפּ יענע דערהארגעטע, אומגע-
קומענע אינעם פּייער, אינעם וואַסער האָב איך נאָכ א טרייסט: גיבורים!
זיי זיינען געשטאָרבן פאר דעם פּאָטערלאַנד. קדושים! זיי זיינען
אומגעקומען אפּ קידעש-האשעם. אָבער גוואַלד, וואָס זאָל איך זאָגן
אפּ די, וואָס ווערן דערהארגעט דורך אייער בייזער צונג, אפּ די,
וואָס ווערן די קאפּאַרע דורך אייך אליינע? אפּ פעטש פון פרעמדע
וויינ איך און זאָג: נישקאַשע, גוטע און שלאפע לייִדן אָפּט אינעם
דער וועלט. מעגלעך עפּשער, יענע וועלן נאָכ אמאָל זיך באַטראַכטן
און כאַראַקטע האָבן. נאָר אז געפאַטשטע פאַטשן, אז צעדראַפּעטע
דראַפּען, געפאַנגענע פאַנגען, געפּייניקטע פּייניקטע איינער דעם אנדערן,
וויינ איך און האָב — אוי-ווי! — גאָרנישט וואָס צו זאָגן... אוי, ווי
געפאַלן, טיפּ געפאַלן דו ביסט, מיין פּאָלק ייִסראָעל!”

און וויפּל קנייטשן האָט געמאַכט אפּ רעב אוראָמס פּאַנעם די
מייסע מיט הערשעלעך און בייִלעך! רעב אוראָמ האָט זיך שטאַרק
מעצאָער געווען אפּ די דאָזיקע אומשוילדיקע קינדער, נעבעך, אויך
דערפּ, וואָס באַ אונדז געפּינען זיך הילטעס אזוינע, וואָס פאר-
שוואַרצן דאָס פּאַנעם פון ייִסראָעל מיט זייערע מיסעס מיסעס.
און אינעם צייִט, ווען רעב אוראָמ האָט זיך גענייטיקט אינעם
רעפּאָעלס געזעלשאַפט, ארויסצושלענגן אַ ביסל פון זיך דעם צאר אינעם
א שמועס מיט אימ, באַדאַרפּ זיך גראַד אזוי מאַכן, אז רעפּאָעל פאר-
לעזט אפּ טאַמיר גלופּסק און באַזעצט זיך אינעם דער באַרימטער האַנדל-
שטאָט רייפּציק. און דאָס באַזעצן זיך זיינס דאָרט איז אימ געקומען.
גאָר אומגעריכט דורך רעב אָשער דעם מעקלער.

אז רעב אָשער האָט געזען, רעפּאָעל הייבט אָן אינצוהאַלטן
זיך מאַכן אייסאַקייט און עס העלפּן ניט קיינעם טיינעס, קיינעם דרינגעניש
איבערצורייזן אימ, האָט ער מאַטריעך געווען די נאָז זיינע אָנצו-
-

שמעקן גוט דעם טאם דערפון, פארוואָס גייט רעפּאָעל הארט בא דער ערד. געמיינט האָט ער דערמיט ניט אזוי די האנאָע פונעם שמעקן, ווי, נעבעכ, די פארנאָסע, ווייל די פארדינסטן זיינע, מער אָדער ווייניק, האָבן זיך געווענדט אין דעם, ווי גרויס די אייסאָקייט רעפּאָעלס זיינען געווען. אז רעפּאָעל האָט דאָ היינט שטארק פאר-קלענערט זיינע אייסאָקייט, איז רעב אָשערן שטארק ענג געוואָרן, און האָט געליטן מאנגל. די נייע קאפּאָטע, וואָס ער האָט זיך גענייט, בעשאַס רעפּאָעל האָט דורך אימ געמאכט גרויסע געשעפטן, האָט זיך אויסגעריבן, ניט געהאט שוין קיין פּאָנעם, ער אליין האָט אויך פארלוירן דאָס פּאָנעם, איז שוין ניט אופגענומען געוואָרן בא די קרעמער בעקאוועד אזוי ווי פּרער. איז ער אמאָל אריין ערגעץ אינ א קלייט, האָט מען אימ געזאָגט „באַרוך האבאָ!“ מיט א האלבן מויל, קוקנדיק אימ אין פּאָנעם, עפּשער איז ער געקומען מיט א גע-שעפט; זעענדיק אָבער, אז ס'איז נישטאָ פון וואָס צו רייזן, איז שוין נישטאָ מיט וועמען צו רייזן, מע האָט פּאָשעט מער קיין קוק אפ אימ ניט געטאָן, גלייך ווי ער איז גאָר אפ דער וועלט נישטאָ. עמעס טאקע, רעב אָשער האָט דענסטמאָל געהאט גענוג צייט זיך צו באשעפטיקן מיט פּאָליטיקע, וואָס ער האָט ליב געהאט ווי דאָס לעבן. מענטשן באטלאָנימ, וואָס לעכצן נאָך ניס, פלעגן זיך ארומקלייבן ארום אימ אין מארק, אין בעסמערדעש, און ער פלעגט זיי איבער-געבן, וואָס עס טוט זיך דאָרט, אינ די הויכע פענצטער, וואָס עס פארלופט זיך אינ די מעדינעס, דערקערנדיק אלצדינג מיט זיין גלאט צינגעלע—אָבער פאר אזוינע דראָשעס פלעגט ער ניט באַקן מען קיין גראָשן. און „פראנקרייך זיינע“, וואָס זי איז אימ טיער געווען מער פון אלע מעדינעס און פלעגט זיך שטארק אָפּגעבן מיט איר, הייבן זי אפ דרוקעס, האָט אימ קיין איין פרוטע ניט איינ-געטראָגן אפ זיינע באדערפענישן. דעריבער איז רעב אָשער געצוונ-גען געווען מאטריעך צו זיין די נאָז זיינע, צו שמעקן און צו געפינען דעם טאם, פארוואָס האָט רעפּאָעל אופגעהערט מאכן געשעפטן—און קעפי דעם מעקערשישן סייכץ זיינעם האָט ער געשמעקט און טאקע געפונען. רעב אָשער האָט, אָנשטויסנדיק זיך מיט זיין קעפל פון איין זאך אפ דער אנדערער, געמאכט א געדראנג אזוי: רעפּאָעל איז דאָ א גרויסער בעריע, פּססס! א ליוואָסן צווישן אונדזערע סאָכרימ,

קלייניטשקע פישערעכ... וואָס איז פאר אַזעלכע גלופסק? א קלייני
טזכר! ער באדארפ האָבן א יאמ, אויסצושפרייטן די פעדער-פלוסן
אונ שווימען דאָרט פריי. אזא יאמ איז נאָר אַדער מאַסקווע, אַדער
לייפציק, צוויי בארימטע פלעצ אין דער מיסכער-וועלט. מיילע מאַסקווע
בין איך מויכל, ווייל ווינען דאָרט קומט אַן א יידן מיט גרינע
ווערעם, מיט אַזעלכע מיטל, וואָס זינען ניט לעקאָוועד פאר אזא
מענטשן, ווי רעפּאַעל. מוז איך, הייסט עס, זאָגן — לייפציק. אונ אזוי
טאקע איז מעכניעו דער סייכר: גלופסקער קרעמער באַזיען דאָך
טאקע סכירע פונ לייפציק, קוקן שטארק ארויס אפ לייפציקער סכירע.
פונ דער לייפציקער בויד עזיע-לייוער דעם באַלעגאַלעס איז אויך
געדורנגען, אז ס'איז אזוי. וואָרעם זעלט עס אנדערש זיין אז ניט
אזוי, איז דאָך די קאשע, וואָס לאָזט מיך די בויד הערן, אונ עזיע-
לייוער, ער וואָס לאָזט מיך הערן? נאָר ניט איטלעכער סויכער אַבער
קאָן אהינצו פאָרן. ווייל ס'איז זייער ווייט, עס ברויכט גרויסע וועג-
הויצאַעס, דאָס לאָשן דאָרט איז מעשוונע, דאָס לעבן ווילד-מעשוונע,
אונ דער נארישער דייטש אינגאנצן איז מעשוונע. נו, בעלייני?.. בע-
לייני איז געדורנגען, אז רעפּאַעל וועט זיך באַזעצן אין לייפציק. דער-
מיט ווערט שוין פארענטפערט, וואָס מע האָט אימ די טעג געזען
עטלעכע מאָל ריינדנדיק מיט עזיע-לייוערן. איינ מאָל האָט מען אימ
אפילע געזען באַטראַכטנדיק די יאודע אונ צוקוקנדיק זיך צום קלייני
קופערנעם פערדל, וואָס טעלעבענדעט זיך הינטער דער בויד סאמע
אין דער מיט... יא, רעפּאַעל מיינט לייפציק. די שילדע איז אַבער:
פארוואָס? דאָס הייסט, וואָס מיינט ער דערמיט? א מענטש, ווי מיר
ווייסן, נעמט דאָך ניט פּרֹוצימ פונ דער העלער הויט און איז מע-
שאנע-מאָקעם גלאַט אזוי זיך, פריש, געזונט אונ מעשווגע, ס'זיין ער
מיינט דערמיט אייסעק, א שטיקל פארדינסטל. טאָ וואָס זשע פאָרט
איז רעפּאַעלס מייני? מוז מען זאָגן, אז ער מיינט ווערן אין לייפ-
ציק א קאָמיסאַנער, צי אַן עקספּעדיטאָר פאר אויסלענדישע סאָכרימ,
דאָס הייסט, ער וועט זיצן אין לייפציק און ליפערן סכירע פונ די
דאָרטיקע פאבריקעס אהער, צו אונדן אין לאַנד. „אימקייני... אויב
יאַ אזוי, — טראַכט ער א ווילדע, טוט א שטעל אופ די נאָן, א רוק
דאָס היטל, אונ א פייערף ווייזט זיך אימ אין די אויגן פאר פרייד,
ווי געטראָפן א רעטעניש — האַהא! אַט דאָס מיינט טאקע דער פאָ-

סעק: "שמח זבולן בצאתך!"¹ — פריי זיך, מעקלער, מיט דיין ארויס-גאנג, גיי, טו, רעב אָשער, לעטויוועס די היגע קרעמער און אויך פון דיין טויווע, פון דיין האנאָע וועגנ!"

און רעב אָשער טוען זיך א הייב די פיסלעך, עס צענעמען זיך אימ פון דער קאפאָטע די פאָלעס, ער לויפט, זאָגט אויס דעם סאָד די קרעמער, פאָרשטעלנדיק זיי מיט זיין פה קדוש² די גרויסע טויווע, וואָס קאָב זיי דערפון ארויסקומען, אימירצעשעם. אינ דער צייט פונעם ארומלויפן זינעם ווערט אויס פאָליטיקע אינ גלופסק. די באטלאָנימ לעכצן, נעבעך, נאָכ ניס, רופן אימ: "רעב אָשער! וואָס הערט זיך עפעס כאדאָשעס?" און ער — קיין וואָרט, ווינקט נאָר פונדערווייטנס מיט א פינגער און לויפט.

און בעשאַס רעב אָשער לויפט דאָ אזוי ארום, זיצט רעפאָעל בא זיך צו הויז אינ געהאקטע ווינדן. ניט פאר אייך געדאכט, זינע יעטורימ, יידישע סאָכרימ! אָנזעצן איז דאָך בא אונדז א גאנצ געד וויינטלעכע זאך. אז א סויכער זעצט אָן, אפילע עטלעכע מאָל, איז וואָס? גאָרנישט! אָדער ער פאָרט זיך אוועק אפ א קורצער צייט ערגעצ, אָדער ער פארשפארט זיך אינ דער היימ בא זיך טאקע, טוט זיך ווייל, מאכט זיך א קימפעט און ווארט איבער ביז דער ראש ווערט געשטילט. ניט אזוי איז אָבער רעפאָעל. קוימ האָט ער בא-מערקט א לאַך אינ די אייסאָקיימ זינע, כאָטש זי איז נאָך געווען פאר-דעקט, איז אימ געוואָרן א לאַך אינ הארצן. ער האָט זיך געגעסן פאר זיין כאפעניש, איילעניש די לעצטע צייט צו מאכנ געשעפטן נישט גוט [צו] בארעכענען זיך, אזוי ווי פריער. בלייבן דאָ אינ גלופסק איז אימ אומעגלעך געווען, ווידער זשע אנטלויפן פונדאנען, מיסע גאנעו, איז אויך שלעכט. ס'איז אימ ביטער און פינצטער.

און אז רעפאָעל האָט זיך גענומען א טאָג אנידערזעצן זיך איינער אריין בא זיך אינ צימער לעבן די ביכער און מאכנ א קלאָרן כעזשנ, איז דאָס הייז פול געווען ווי א בירזע מיט קרעמער, און עס האָט זיך דעם גאנצן טאָג ניט צוגעמאכט די טיר, דער ארויס, דער אריין, אלע ווילן מאכנ דורכ אימ געשעפטן מיט די דייטשן,

1 סמאך זווילן בעייסעכאָ.

2 פּע קאָרויש.

מיט די פאבריקאנטן אין לייפציק, ווהינן ער פאָרט, הייסט עס, זיך
 דאָרט צו באזעצן, פאָרלייגנדיק אימ פאר זיין טירכע גוטע קאָנדיציעס.
 פריער האָט רעפאָעל אָפגעלייקנט די גאנצע זאך, אז גאָר לוי האָט,
 אימ איז אפילע ניט איינגעפאלן זיך באזעצן אין לייפציק. נאָר
 דאָס אָפלייקענע זיינס האָבן די קרעמער געטייטשט, דאָס איז פונ
 רעפאָעלס זייט אן אויבער-האסבאָרע, ער וויל זיך אויסדרייען, מיט
 זיי ניט האנדלען, האָט עס זיי שטארק געארט, ווי ער וואָלט זיי אָפ-
 געגאָסן, מעכילע, מיט א פאמוניצע. אויב אזוי, האָבן די באליי-
 דיקטע, נעבעך, זיך איינגעשפארט שטיין פאר זייער קאָוועד, ריידן
 איבער אימ אזוי לאנג, ביז זיי וועלן אימ איבעריידן...
 אז רעפאָעל האָט געזען, ווי ווייט די זאך גייט, האָט ער זיך
 אָנגעהויבן צו באטראכטן: הא, עפשער איז עס בעעמעס פאר אימ
 א גלייכע זאך? עפשער איז עס א ווונק פונעם אייבערשטן ווי ארויס-
 צוכאפן זיך פונ דער קלעם און פאָטער ווערן פונ אלע צאָרעס?
 שאַקלט ער מיטן קאָפּ צו די קרעמער אפ יא, הייסט עס, און זאָגט,
 פריער שטאממענדיק, דערנאָכ טאקע ריינע ווערטער: איך טו אייך
 צוליב, ראבויסי! נאָר א טניי רייד איך מיט אייך אויס, איר זאָלט
 אָפצאָלן באלד אפ די וועקסלען אייערע פאר לאָדזער סכורע, מיר
 זאָלן ענדיקן אונדזערע אייסאָקים דאָ פאר מיין אוועקפאָרן. די קרע-
 מער איז דער דאָזיקער טניי געווען ביטער-גאל, זיי אָנגעמאכט בויך-
 ווייטעק, נאָר פאר גרויס כיישעק צום האנדל מיט לייפציק האָבן זיי
 קלוימערשט אָנגענומען א שיינענדיק פאָנעם. רעב אָשער דער מעקלער
 פונ זיין זייט האָט זיי אונטערגעשטופט, אונטערגעטריבן, נעוויסעס
 זאָגנדיק, אז זיי שטייט פאָר גרויסע פארדינסטן. די קרעמער האָבן
 זיך געמאכט הארצ, געצאָלט די כויוועס אפ די וועקסלען — און רע-
 פאָעל איז ארויסגעפאָרן פונ גלופסק אין עליע-לייזערס בויך, מיט
 דריי פערד: זיי, קלינגענדיק מיט קליינע גלעקלעך אפ די העלדזער
 פאָרט, און דאָס קליינע קופערנע פערדלע, באַמבלענדיק זיך, קלאפן-
 דיק איז דער בויך פונ הינטן. אזוי טשאקנדיק איז רעפאָעל געפאָרן,
 זיך אָנגעפאָרן און געקומען קיין לייפציק, ווו ער האָט געעפנט זיין
 עקספעדיציאָנס-קאָנטאָר.

שווער איז געווען רעב אוראָמען שידן זיך מיט אזא גע-
 טרייענע פריינט ווי רעפאָעל, און שווער איז עס אויך געווען הער-

שעלענ. רעפאָעל האָט דאָך אימ אריינגענומען צו זיך אינ שטוב, זיך מיט אימ אָפגעגעבן, אימ געהאַלפן ווי ווייט מעגלעך, היינט נאָך רעפאָעלס אוועקפאַרן איז ער דאָך געבליבן ווי אפן וואסער. ער בענקט, ער ליינט א שרעק און איז שטארק פונעם פאָנעם ארץ. שאָענלאנג זיצט ער אינ בעסמערדעש, אינ א ווינקל, די געמאַרע לייגט אָפן פאר אימ אפן שטענדער און ער זענדט ניט, נאָר זיצט שטיל פארטיפט אינ די געדאנקען. ער טראכט און האָט אפ וואָס צו טראכטן: ער טראכט פון רעפאָעל, דעם לייב, טייערן רעפאָעל, וואָס גייט אימ אזוי אָפ. אויך פון ביילען, זיינ הארץ, זיינ געשאַ-מע, וואָס איז אוועקגעפאַרן אהיים, צוריק צו די עלטערן אירע. ער טראכט אויך פונעם „ווינטשפינגערל“ און דאָסגלייכן ווונדערלעכע זאכן, פון וועלכע מע קאָן רייך ווערן.

ער האָט זיך שטארק געבאַרעט אינ יענע מינע ספאָרימ, ווי דער סייער „מפעלות אלהים“¹ פון רעב יויעל באלשעם און דער סייער „תולדות אדם“² פון רעב עזייאָהוּ באלשעם, ווי מע זענדט אויס צו מאכן אלפי קאבאָלע קונציקע זאכן, ווי אשטייגער, „צו זען די באשערטע קאלע אינ כאַלעם, א בסולע, אן אלמאָנע אָדער א גרושע“; „צו זיינ א רואה ואינו נראה“³, דאָס הייסט, זען איטלעכן און פון קיינעם ניט געזען צו ווערן, „צו צאפן וויינ פון דער וואנט“, און דאָסגלייכן. יענע מיטל, ווי צו זען די קאלע, האָט הערשעלע געטאָן, ווי עס שטייט געשריבן, און עס האָט געהאַלפן — ער פלעגט טאקע זען ביילען און גוט פארברענגען די צייט מיט איר אינ כאַלעם. נאָר וואָס אָנבאלאנגט צאפן וויינ פון דער וואנט און די קונץ צו זיינ א „רואה ואינו נראה“³, פלעגט טאָמיד, כייסע-סאָט, זיך טרעפן עפעס א פעזער, און ס'איז קאליע געוואָרן אינ דער מיט ארבעט. הערשעלע פונדעסטוועגן פלעגט בא זיך ניט ארָפפאלן, נאָך אמאָל און נאָכאמאָ אָנהייבן די זאך אפדאָסני, ווייל ער האָט געזען די יעשוע זיינע, אופגעריכט צו ווערן אינ ניסימ, אינ ווונדער-קונץ ציקע זאכן. ער זאָט אָבער געהאט א טאָעס — די יעשוע איז אימ גאָר געקומען פון כאַנצען!

1. מיפאליס עלויהימ".

2. טויערויס אָרָמ".

3. רויע וועיינוי בירע.

דער דריטער קאפיטל

נאָר מער פון איטלעכע איז רעפּאָעל אָפּגעגאנגען כאַנצען, זײַן אוועקפּאָרן איז געווען ווי בוימל אפּ דער פּײַערדיקער לײבשאפט אירער. א פּײַער האָט אין איר געגליט, איר געברענט די נעשאַמע, א פּײַער א שטילס, א פּאַרבאָרגנס אין האַרצן. כאַנצעס לײבע איז א שווינגנדיקע, אָן ווערטער. דאָס מויל רעדט נישט, די האַנט אָבער שרײַבט. זי שרײַבט עפּטערס, שיקט בריוועלעך אפּ דער פּאָסט און נעמט דאָרט אָפּ בריוועלעך דורכּ הערשעלעך, און אלץ שא, שטיל. הערשעלעך איז א שטענדיקער אירעכ אפּ שאבעס און יאָנטעוּן בא לײבצע דעם דויטן. דאָס האָט געמאכט רעפּאָעל פּאַר זײַן אוועקפּאָר. מיסטאמע האָט ער געוויסט, וואָס ער טוט. כאַנצע האָט זיכער אויך געוויסט, א סימען—הערשעלעך איז איר שטאַרק געפעלן פון דער ערשטער מינוט. אצינד, נאָך רעפּאָעלס אוועקפּאָרן, איז הערשעלעך איר געווען באַליבט נאָך מער, דורכּ אימ פּלעגט זי שיקן אירע בריוּן, און פּאַר אימ איז אָפּן געווען איר סאָד.

יאָ, א ברענענדיק פּײַער איז די לײבשאפט בא כאַנצען אין האַרצן, און לײבצע, דער פּאָטער אירער, איז—ניט וויסנדיק אַליין—א גוטער בלאָזאָק, וואָס בלאָזט אונטער דער טאַכטערס לײבשאפט, צעפּלאַקערט זי מיט זײַן אײגן מויל. בא איטלעכס מאָל רײדנדיק פון רעפּאָעלען פּלעגט ער אימ לױבן אין טאָג ארײַן—רעפּאָעל איז א כאַכעמאַטיק, א „בעריע־ניפּלאַע“, א קאַפּ-מענטש, קײנער דאָ פּאַר־שטייט אן אײסעק ווי ער, אויסלאָזנדיק טאַמיד מיט א קרעכצ, אז

היינט זיינען ניט די אייסקימ, ניט די פארדינסטן ווי אמאָל אינ
רעפּאָעלס צייט. דאָס איז וואָס צו לייט, אָבער וואָס צו גאָט און
יידישקייט איז לייבצע פון רעפּאָעלן ניט צופרידן געווען, פּלעגט, צו-
שאַקלענדיק מיטן קאָפּ, אלץ זאָגן: אָ-ווא, א שאַד, וואָס אזעלכער
איז ניט פון „אונדזערע“, וואָס גלייבט ניט, האַלט ניט פון אונדזערע
פרומע און גוטע — גלייבט ניט אפילע אינ ניט-גוטע, אינ רוכעס, אינ
שיידימ...

די דאָזיקע מייסע-רא, וואָס דער פּאָטער האָט געפונען אינ
רעפּאָעלן, האָט גראָד ניט געארט כאַנצען. דערפאר אָבער די שוואַך-
כימ זיינע אפּ אימ זיינען איר אריין אינ האַרצ, אויספילנדיק עס
אינגאנצן, ניט איבערצולאָזן דאָרט א ברעקל פּלאַצ, ווי א שפּילקע-
קעפּל, פאר בענציען.

בענציע איז אינ דרויסן —

אונ כאַנצע איז טאקע אלץ נאָכ אַן אַקאָרע!
יאָ, יענטל איז טאקע געווען באַמ „אלטן“, זאָל לעבן, מיט א
קוויטץ וועגן דער טאָכטער, די אַקאָרע, און ער האָט צוגעזאָגט א
קינד כאַנצען. נאָר אז כאַנצע איז א „ווידערשפעניקע“, וויל ניט
וויסן פונעם מאַן, וואָס זשע איז דער צאָדיק שולדיק, אז די האַפּ-
טאָכע זיינע איז ניט מעקויעמ געוואָרן? און אז כאַנצע איז א „ווי-
דערשפעניקע“ — וואָס זשע זאָל בענציע טאָגן?

בענציע, וואָס דאָס קעסט עסן באַמ שווער איז באַ אימ דער
איקער, די הויפט-זאכ, און דאָס ווייב נאָר א צוגאָב צו דעם, ער
טוט זיכ זיינ זאכ — עסט, טרינקט אפּ וואָס די וועלט שטייט, און
ווייטער גייט אימ גאָרנישט אָן. אַקעגן זשע כאַנצע, איז פּיינטשאַפט
און ליבשאַפט עסן איר לייב, זי פאַלט איין, גייט אראָפּ פונעם פּאָ-
נעם פון טאָג צו טאָג.

עס קלאָנגט זיכ יענטל פאר אירע כאַווערטעס אפּ די צאָרעס
אירע פון דער טאָכטער, און די כאַווערטעס טרייסטן זי — זיי מיט
יענטלען, אלע טאקע אינ איין קאָל. יענטל זאָגט, קלאַפנדיק זיכ
אינ האַרצן:

— געל און גרינ, וויי איז מיר, ווערט מיינ טאָכטער, אלץ
טאקע ניט מעוברעס! וואָס פאַרט האָב איכ דען שויג ניט איבער-
געטאָגן?..

אונ די בארעמהארצעדיקע ווייבער לאָזן זיך הערן אפ קוילעס,
אלץ טאקע מיט איר, ארויסזאָגנדיק טרייסט-ווערטער מיט א שטאַכ
איניינעם. עס הערט זיך א קאָל:

— יענטל! קיינ צאר, כ'לעבן, יענטל! נו, אז א גרינ פּאָנעם,
מיידע וואָס? נישקאַשע, א ווייבל נאַכנ גאַבן א קינד באקומט א
שיינ לויטער פּאָנעם...

שרייט אריבער אלע נאַכ א קאָל:

— צו קינדער טויג נאָר איינ קאַנדראטיכע די גויע!

לאָזט זיך הערן אפ א קוויטש נאַכ א מער שטארקער קאָל:

— בולאנ, דער טאַטער, איז פיל בעסער! ער האָט דערצו עפעס אזא

שפּרוך, אונ עס העלפט.

— האָדל, ציפע, פייגע-סאָסיע, לאָזט זיך דינען! — שרייט אויס

א הויכע דינע שטימע. — נישט קיינ בעסער מיטל צו קינדער פון

די ווארעם-בעדער אינ אויסלאנד!

שפּרינגט ארויס איינע מיט א פּיסק, א צינגל ווי א גלעקל, אונ

באסעוועט אונטער דער פּרידדיקער, מאכנדיק:

— שא! אָט האָט איר איינ א מינסע מיט עסטער-ציוויען, א בילד-

שיינע יוגנט, וואָס האָט כאסענע געהאט פאר אן אלטן מאן, פאר

רעב יעכילעל דעם נאָגיד. האָט זי אויך א צייט לאנג ניט געהאט קיינ

קינד, איז זי געפאָרן אינ די ווארעם-בעדער אונ איז טאקע מער-

בערעס געוואָרן. פונ דענסטמאָל אָן פאָרט זי אהינ אלע יאָר, קומט

צוריק א בוים אונ האָט א קינד. פיר קינדער, באָרעכאשעם, האָט

זי אצינד, איז דיק, באַליבט, שיינ, ס'איז איר אינ פּאָנעם ניט אריינ-

צוקוקן, ווי אינ דער ליכטיקער זון. נאָר וואָס איז מיר עסטער-ציי-

וויע? זי איז ניט איינע אפ דער וועלט, ניט קיינ באסיכידע בא

גאָט. נאַכ פיל אנדערע ווייבער ווייס איך, וואָס פאָרן אינ די ווא-

רעם-בעדער, האָבן דאָרט די רעפּוע אונ פארגייען אינ טראָגן. מע

זאָגט, באשער אינ דעם וואסער דאָרט ליגט עפעס אזוינס, וואָס העלפט,

באזונדערס העלפט עס ווייבער אקאָרעס.

— מאמעש טאקע ווי די שטעקלעך יאנקעו אָווינס, פונ וועל-

כע, ווי דער פּאָסעק זאָגט, די שאַפּ האָבן זיך דערהיצט אונ גע-

וונען, — גיט פייגע-בראָכע די כאזנטע צו פארשטיינ דעם טאם פונ

דער זאך אז א גראַב קאָל, ווי דאָס קאָל פונ א זאָכער.

וויבאלד אזוי, איז געבליבן בא יענטלס אלע כאווערטעס, אז
כאנצע זאָל אויך פאָרן אין די ווארעם-בעדער, און טאקע ניט לאנג
שיעס מאכן.

נאָר וואָס קאָן עס אָבער העלפֿן צו כאַנצעס ביטער געמיט,
אז די ליבשאפט מיט דער פֿיינטשאפט, די בייזע מאַכן זי קראַנק?
און אזוי ווי זי טראָגט שווינגנדיק אין זיך די ליבע, אזוי שווינגנדיק
טראָגט זי אין זיך די סינע. זי ווייסט, אז אלע טינעס אירע אקעגן
בענציען ווערן ניט אָנגענומען, ס'איז זייער שווער פּאָטער צו ווערן
פֿון אזא שלימאזל. בענציע איז שטארק באַליבט באַם פּאָטער אירן,
ווייל דורך דער מעכטענעשאפט מיט בענציעס געהויבענער מישפּאַכע
איז דער פּאָטער געהויבן געוואָרן, איז אריין צווישן די שטאַט-
פירער, איז אַ גאַנצע אינ ביקער-כילימ, אין שול, אין טאַלמעטוירע
און האַלט אַרעמעלייט אין דער מוירע. פּרזער, אז זי האָט די סינע צום
מאַן ארויסגעזאָגט דעם פּאָטער, האָט ער, שטארק אופגעבראַכט אפּ
איר, זי געשטראַפט אזוי: ווי קומט, טאַכטער, צו דיר אזוינע ווער-
טער?.. וואָס הייסט, דו האָסט פֿיינט? א יידישע טאַכטער ווייסט
נישט, וואָס פֿיינט, וואָס ליב!.. א ווייב באַדאַרף זי זיין, טאָן וואָס
דער מאַן וויל... טאָן, זאָג איך דיר, דו פאַרשטייסט? טאָן, טאָן
טאקע, ניט אריינעמען זיך אין קאַפּ נאַרישקייטן — פֿינט-שמינט, ליב-
שמיב, ווי די גויעס... האָרע זשע, טאַכטער, זיי ניט מעשוּגע און
זיי א ווייב כּחוב¹, ווי אלע יידענעס...

כאנצע האָט געהערט דעם פּאָטערס שטראָפֿרייד און פאַרשטאַ-
נען, אז קלאָנג זיך פאַר אימ קאָן זי שוין ניט מער. האָט זי די צאָ-
רעס געטראָגן אין זיך, פאַרביסן די ליפּן און שא! די צאָרעס אָבער
האַבן מיט דער צייט זיך אָנגעקליבן אין האַרצן אזוי, אז די נערוון
האַבן שוין ניט געקאָנט אויסהאַלטן, קימאַט ניט געווען צו דערקע-
נען זי, אזוי פאַרענדערט האָט זי זיך. און דער לעבעדיקער גאַט
ווייסט, וואָס דער סאָפּ וואָלט געווען, ווען עס זאָל זיך ניט מאַכן
גאָר אומגעריכט א מייסע — אועלכע, וואָס דענסטמאַל, אין דער האַס-
קאַלע-צייט, איז עס געווען אַ גאַנצע געוויינטלעכע זאַך, און היינט
וועלן פאַר גרויס ווונדער אלע פאַרוואַרפּן מיט די קעפּ הערנדיק אזוינס.

1 קאַקאָטוו.

גאָר טכילעס, ווען די „האסקאלע“, די בילדונג, הייסט עס, איז אריינגעפאלן אין דער „יידישער גאס“, איז זי — ווי ס'איז שוין דאָ אויבן געשטאנען — געגאנגען ווי א מאגייפע, ניט-היינט-געדאכט, אָן-כאפנדיק א ייִדן פלוצים. עס זיצט זיך א ייִד על התורה ועל העבודה¹, אָפֿ-געשיידט פון דער וועלט, ווייסט ניט מער ווי גאָט און ציצעס, נעמט ניט אין מויד קיין זאך, אפילע קיין טרונק וואסער, אָן א בראַכע, — פלוצים, אוי-וויי! טוט אימ א נעם די קליפע, קערט אימ איבער אפ דער „לינקער“ זייט און ער ווערט, הייסט עס, „געבורלעכעט“! אָדער איינער פון די יעשווע-באָכערימ, א באַכער א געזונטער, מיט הענט, מיט פיס, ווארפט פון זיך אראָפֿ דעם יאָך פון ארבעט, עסט טעג — בא ארטעכען באלעבאָס, הייסט עס, א טאָג אינ דער וואַך, און קוועטשט די באַנק. פלוצים געפינט זיך, מייסע-סאָטן, צווישן די בלעטלעך פון דער אָפענער געמאָרע זינער האסקאלע-ביכלעך. איי-אַי, ער איז גאָר א ווערעמדיקער באַכער!.. אן אישע צנוע, אשטיי-גער, איז זיך מעקאיעם די דריי מיצוועס, חנ"ה², אירע, גאָלט ווי געהעריק דעם קאָפּ, באדעקט אימ גוט מיט א קופקע, לייגט קנייט-לעך צו די ריינע נעשאַמע-ליכט, וויינט, קלאַנגט בא די טכינעס. פלו-צימ כאפט זי דער רוע, מאכט אינ איר אן איבערקערעניש — ווארפט זי פון זיך אראָפֿ דעם שלייער, טראַגט אייגענע האָר ווי די הולטייקעס. וואָס נאָך? זי לייגט ארונטער הינטן, מעכילע, אונטערן קלייד א קישלע, עס זאָל אויסקומען גרעבער, מיט דער מאַדע, און ברעכט די צונג, נעבעך, צו פלאַלען עפעס א מינ גוי'ש... און אזוי ווי בעשאס א מאגייפע היט מען זיך שטארק, אויסצומינדן עפעס וואָס-עס-איז א שעדלעכע זאך, אזוי האָט מען אויסגעוויכט יענע לייט, וואָס זינען געווען אָנגעשטעקט פון דער האסקאלע. וועמען וואָלט עס גאָר ארופקומען אפן געדאנק, אז אפ בען-ציען זאָל אויך קומען די מאגייפע! טאקע זייער ריכטיק זאָגן אונד זוערע כאכאָמימ: „בעשאס א מאגייפע קלייבט דער מאלכאמאָוועס ניט איבער“ — און בענציע-צאדיק, וויי איז אימ, איז אויך געכאפט גע-וואָרן, ווי א פויגל אין דער נעץ. פארוויסט איז ער און פארוויסט איז דאָס לעבן זינס!

1 אז האטויראָ וועאל האַוויראָ.

2 כאנע (כאלע, גידע, האדראָקאס-נייר).

ב'נציעס קוילער, דער מארכאמאָועס זינער, איז געווען אין
 געשטאלט פון א ליטוואק, א מעלאמעד! אויסגעזען האָט דער מע-
 לאמעד א גאנצ פרומער ייד, א קאָשערע נעשאַמע, מיט באָרד און
 פייעס. ער איז געווען א לאַרנ מופלעג, געקענט טאַנצן ווי א ווא-
 סער. גערעדט האָט ער שטיל, געלאָסן, אַז א ביסל א הייזערקלעכער
 שטימע, און פון אים האָבן זיך געשאַטן פערל. זיין מאַלבעש אין
 געווען ריין, אָן א שפרענקעלע, אָן א פלעק, ווי עס מאכט זיך אמאָל
 בא א יידן פון א שמיר מיט דער נאָז, אָדער מיט די פינגער נאָך א
 פעט עסן. אלע האָבן פון אים געהאַלטן, מעכניע-נעפאָשעס געווען
 זיינס א וואָרט. זיינע טאַלמידים זיינען געווען באַכערים, כאסאנימ,
 וואָס זיינען שוין אליין פאר זיך שטיקלעך מענטשן, און דאָס וואָס
 זיי לערנען, לערנען זיי עס ניט געצווונגען, נאָר מיט זייער אייגע-
 נעם ווילן. באַם לערנען מיט זיי טאנאכ פלעגט ער אויסמישן ראשע
 מיט „בִּרְרִי“, מעדרעש מיט פשאט אינינעם, צוגעבן נאָך דערצו
 אמאָל שאַרפע טראָפנס קירע איבער ניסִים, ווי שפאלטן דעם יאמ,
 אשטייגער, אוקערוימע, האַרבע קאשעס אַבער „ידיעה ובחירה“¹,
 „שכר ועונש“², — דאָס הייסט, או גאָט ווייסט נאָך פּרִיער דעם
 מענטשנס מיסימ שפעטער, טוט דאָך דער מענטש זיי ניט מיט דעם
 פּרִיען ווילן, פארוואָס זשע זאָל ער דערפאר באַלוינט אָדער בא-
 שטראַפט ווערן? פון דעם דאָזיקן רעצעפט פלעגט ער די טאַלמי-
 דימ איינגעבן א היפשע פּאַרציע, עס זאָל אָפּרייניקן די נעשאַמע פון
 צוגעקלעפּטע, איינגעגעסענע אין איר פּוילע זאכע. דאָס איינעמעניש
 האָט געוויקט, עס האָט אינווייניק אין זיי געוויירט, געוויירט — און זיי
 זיינען געוואָרן אופגעוויירט...

און פאר די זינד פון סינעס-כינעם, וואָס בענציע פלעגט פיינט
 האָבן ליטוואקעס, אָפּלאכט פון זיי, זיצנדיק אין שטיבל מיטן פעקל
 כסידים, האָט דאָס פינצטערע מאַזל זיינס אָנגעשיקט אפ אים אָט דעם
 מעלאמעד, דעם ליטוואק. געלאָסן, מיט גלאַטע, זיסע ווערטלעך האָט
 דער מעלאמעד זיך צוגעשארט צו בענציען און אים גאָר צעטומלט,
 באַצויבערט מיט זיין גלאַט צינגל, ווי יענע פּאַקוסניקעס, וואָס ווייסן

2 יעדיאָ אויכיראָף.
 2 סכאר וועיגעש.

א שפּרוּכ צו פּאַרצויבערן שְׂאָנְגֶענ. מיט צוקער-זיסע רייִדע־לֶעכ האָט ער ביס־לֶעכווייז, ביס־לֶעכווייז אַרײַנגע־לֶאָזט אין בענציעס הארצ גיפּט-קע טראָפּנס פּונ אפּיקאַרדישע געדאַנקענ. דאָס גיפּט איז זיכ צע-גאַנגענ אינווייניק אין אימ אלץ ווייטער, ווייטער, ביז ס'איז מיט־אַמאָל געוואָרן אויס בענציע! דאָס קערן פּונ דעם מעלאַמעדס טוירע האָט בענציע ניט פּאַרזוכט, ער האָט נאָר געכאַפּט דאָס שאַלעכצ. די כאוויירימ זיינע האָבן אין אימ באַמערקט עפעס א פּאַרענדערונג — ס'איז עפעס ניט דער ברענ, ניט דער בענציע, וואָס פּריער, עפעס פּאַר-בייגט ער אינדערפּרי די מיקווע, שטופּט זיכ ניט ווי פּריער צום יאַרצייט־בראַנפּ — פּונדעסטוועגן האָבן זיי ניט געטראכט אפּ אימ קיינ ביז. אדעראַבע, מע האָט עס גאָר געטייטשט — עטע־טע־טע! דאָס איז, האָט מען געזאָגט, א יער־ידע, א פּאַרן, ווי ס'איז באַקאַנט באַ די גרויסע, איידער זיי טוען זיכ א הייב צו דער הויכער מאַדרייגע. זאָל ער פּאַרן צום „אַלטנ“, וועט ער אימ צורעכט מאַכנ... נאָר וואָס העלפּט עס אָבער, אז די צונג איז דעם מענטשנס ערנסטער סוינע — היט מען נישט די צונג, באַגראָבט זי דעם באַלעבאַס אירן!

איינמאָל זיינען די כּסידים געוועסן אין בעסמ־עד־רעש אונטערן אויוון און דערציילט, ווי דער שטייגער איז, מייסעס פּונ באַלשעם, מויפּסימ פּונ צאדיקימ, גוטע־יידן. פּלוצימ שיסט אויס בענציע מיט א זאָג, אז ס'איז לויטער לייגן:

— ניטאָ קיינ כּויפּסימ!

די כּסידים זיינען געבליבן פּאַרגאַפּט, שטאַרק צעקאַכט.

— סטייטש, סטייטש! — האָבן זיי געשריגן. — ס'איז דאָך אַ

כילע־האַשעם, ווי קאָן מען הערן אזוינס און שווינגן?

הייבן זיי זיכ אופּ, פּאַטשן אימ גוט אויס און וואַרפּן אימ ארויס פּונעם בעסמ־עד־רעש. די מייסע איז זיכ צעגאַנגען איבער דער גאַנצער שטאָט, און לייבצע דער רויטער האָט זיכ פּאַר כאַרפע שיר ניט באַגראָבן. אז בענציע איז אַרײַנגעפּאַלן אין לייטישע מילדער, האָבן זיכ שוין געפּונען גוטע מענטשן אזוינע, וואָס האָבן זיכ ניט געפּוילט צוצו־לייגן אימ קנייטלעכ, פּאַרברייטן איבער אימ שרעקלעכ מייסע זאַכנ, אזוי אז ער איז געוואָרן שטאַרק פּאַרפּן. ס'איז אזוי ווייט געגאַנגען, ביז בענציע איז געווען געצווינגען צו פּאַרלֶאָזן גלופּסק —

און כאַנצע איז געוואָרן אַ גרושע!

דער פערטער קאפיטל

און אז ס'איז געקומען די צייט, ווען ווייבער מיט ספאומעס פאָרן אין די ווארעמ-בעדער, האָט כאַנצע זיך צוגעגרייט, לויט די גלופסקער דאָקטוירים האָבן איר געראטן, פאָרן קיין ווין, זיך צו באראטן מיט די פראָפעסאָרן וועגן איר קרענק, אינ וועלכער באָך זי באדארף פון דאָרט פאָרן. יענטל איז שטארק באשעפטיקט געווען מיט איינגעמאכטס פּרעגלען, מיט באקן א לעקעך, פוטערקיללעך, פלעדלעך, מאלכעס-ברויטלעך פאר דער טאָכטער אינ וועג אריין. זי רעדט אלץ, רעדט איבער כאַנצען, וואָרנט זי לעמאנאשעמ אָפצוהיטן אפן וועג זיך אליין און די זאכן אירע, געבנדיק איר אייזעס און ברעָל-כעס אָן א צאָל. און לייבצע שווינגט, קרימענדיק די נאָז מיט א זייער פאָנעם, ווי ער איז נישט צופרידן פון אלצדינג, וואָס דאָ טוט זיך פאר אימ.

און אז לייבצע זיצט זיך איינמאָל איינער אליין בא זיך אינ צימער שטארק אָנגעבלאָזן, קומט אריין צו אימ רעב אוראָמ, און נאָך א קורצ שמועס, גלאט אזוי זיך פון יויצע וועגן, ווי דער שטיי-גער איז, טוט ער א זאָג:

— איך קום היינט פאָרלייגן עפעס פאר מאַפאָסוי און פאר אייער טאָכטער, דער גרושע.

— א שידעך פאר איר, מיינט איר? — זאָגט לייבצע, א קרימ געבנדיק די נאָז און א מאכ מיט די הענט, ווי ער שאַקלט זיך אָפ, וויל ניט הערן.

— קעמוי אזוי ווי א שידעך, — מאכט רעב אוראָמ מיט א גוט שמייעלעך, ווי א מענטש אָן כאַכמעס.

— א-א! דאָס קער זיך ניט אָן מיט מיר. ניט מיינ זאך, מיינ זאך, רעב אוראָמ! — מאכט לייבצע, אופשפרינגענדיק פונעם אָרט און שאַקלענדיק מיטן קאָפּ, מיט ביידע הענט. — א וועלט א נייע איז היינט... אן אנדער וועלט, אנדערע מינהאָגים... היינט איז אויס קיי בעד-אוו, וואָס איז מיר א טאטע? קיבעד-באָנימ איז דאָ. וואָס די קינדער זאָגן, טו, שא! אויב ניט...

— באַרויקט אייך, רעב לייבצע! א שטיקל עמעס איז דאָ אינאיינערע ווערטער, נאָר עס קער זיך ניט אָן צו דעם, וואָס איך וויל. איך וויל אייך פאַרלייגן גאָר עפעס אנדערש. די מייסע דערפונ איז אזוי, — זאָגט רעב אוראָמ, א פיר געבנדיק די האנט איבערן פאַנעם און אַנקונדיק לייבצען שארפ מיט א פאַר אויגן: — אזוי, אזוי איז די מייסע, רעב לייבצע. הערשעלען קענט איר דאָך, אָט דעם באַך-כערל, דעם יאָסעם, וואָס עסט באַ אייך שאבעס און יאָנטעוון, וואָס רעפאָעל האָט אייך פאר אימ געבעטן. בעקיצער, קומט מיר אָן די טעג א בריוו פון רעפאָעל, ער בעט מיך שיקן אימ דעם יאָסעם קיין לייפציק, געלט אפּ הויצאָעס האָט ער אויך מיר אריינגעשיקט. ווייס איך איצט ניט [וואָס] צו טאָן. דער וועג אהינ איז א ווייטער, ווער ווייסט, וואָס קאָן זיך טרעפן? ווי זשע שיקט מען אזא שונעק, נאָך גאָר א פריצ, איינעם אליינ? דער פאַטער זינער, אַלעוואשאַ-לעם, א קאָשערער ייד, א באַטפילע געווען אמאָל אינ בעסמערעש „פויאליי-צעדעק“ דאָ, האָט פארג טויט איבערגעגעבן מיר אָט דעם זון זינעם, און איך האָב הייליק צוגעזאָגט האָבן אפּ אימ האזשגאָכע. אצינד, אז ער וועט זיך לאָזן אינ וועג אליינ און מיט אימ וועט זיך, כאסוועשאַלעם, עפעס מאכן, וועל איך דאָך מיך פארשורדיקן פארג פאַטער זינעם אפּ אייביק. איך האָב געהערט זאָגנדיק, אז איינער ער טאָכטער קלייבט זיך קיין אויסלאַנד, בינ איך דאָ געקומען מיט מיינ באַקאָשע, זאָל אָט דאָס באַכערל מיטפאַרן מיט איר. פארשטייט איר שוין? אויב אומעטום איז, ווי דער פאַסעק זאָגט, אינצוויינען בעסער ווי אליינ, אפשיטע שוין אינ וועג!

— נאָך מיינ מיינונג איז א יוישער איינער באַקאָשע ניט אָפּ-צוזאָגן, נאָר די מיינונג אָבער פון א טאטן איז היינטיקע צייטן ניט

אזוי וויכטיק. גייט, זייט מויכל, רעב אוראָמ, צו מיין טאַכטער און פרוווט זיכ איר פאַרלייגן אייער באקאַשע.

גייט רעב אוראָמ צו כאנצען, און קוימ רעדט ארויס: „איכ האָב מעקאַבל געווען א בריוו... פאלט זי אימ אריין, פאר איילע-ניש, צערטראָגעניש, אין דער מיט רייד מיט א זאָג:

— מעקאַבל געווען? ... איכ אויכ, רעב אוראָמ!

רעב אוראָמ קוקט זי אָן פארווינדערט. און זי, פארטראָגן, פארפלאמט, מיט א פריינטלעכ שמייכעדיגע ארצ טאקע אין איין אָטעם: — איכ ווייס, רעב אוראָמ, ווייס, ווייס... הערשעלע פאַרט מיט מיר.

— איידער נאָכ איכ האָב געבעטן, ענטפערט איר שוין! איכ האָב נאָכ ניט געזאָגט, ווייסט איר שוין וואָס! — מאכט רעב אוראָמ, אָנקוקנדיק שארא כאנצען. — פונוואנען ווייסט איר עס?

— פונוואנען איכ... פונוואנען? — שטאַמלט כאנצע, רויט ווערן-דיק, וואָס זי האָט זיכ אומבארעכנט ארויסגעכאַפט מיט א וואָרט, און געוואָלט פאריכטן דעם פעלער. — פון הערשעלען ווייס איכ... האָב מעקאַבל געווען... אָנגענומען זיין באקאַשע. צו וואָס דאָ איבעריקע רייד? הערשעלע פאַרט מיט מיר!

רעב אוראָמ ענטפערט נישט קיין וואָרט, שטייט א ווילע אָן-בייגנדיק דעם קאָפּ און קנייטשנדיק דעם שטערן, ווי ער טראכט עפעס איבער א זאכ, וואָס איז אימ ערשט אינגעפאלן. דערנאָכ טוט ער זיכ א כאפ און, מאכנדיק מיט א פינגער בא דער נאָז, זאָגט ער פריינטלעכ:

— שקאַצ!..

* * *

נאָכ כאנצעס ערשטן בריוו פון וויגן איז אוועק עטלעכע וואָכן, און פון איר איז ניט געווען קיין איינגעטונקטע פען. די עלטערן מיט דעם גאנצן הויזגעזינד האָבן זיכ שרעקלעכ באומרוקט. האָבן זיי געפרעגט רעב אוראָמען, עפשער האָט הערשעלע אימ געשריבן עפעס וואָס וועגן איר. זאָגט רעב אוראָמ: קיין שום בריוול האָט ער נאָכ כונן הערשעלען ניט דערהאלטן, און האָט גרויס אגמעס-נעפעש דערפון. באטלאָנימ, לידיקגייער, גייענדיקע גאזעטן, וואָס

פארזאָרגן די שטאַט מיט נײַס, האָבן גענומען די זאכ אפ זייערע קײ-
לימ, אריינגלייגנדיק דרינען שרעקלעכע פיירושימ און אויספירנדיק
דערפון א מוסער פאר עלטערן איבערהויפט, אז זיי זאָלן ניט לאָזן
זייערע טעכטער — גרושעס, אלמאָנעס, אלציינס — ארומשלעפן זיכ אינ
דער וועלט, ביפראט נאָכ מיט באַכערימ, אפילע מיט ינגלעכ. ☺
און ווי דאָ טוט זיכ אזוי, קומט אָן פונ כאַנצען א בריוו,
ארויסגעשיקט פונ לײפציק, און הייבט זיכ אָן אַט מיט וואָס:
„מאזלעוו! איכ האָב כאַסענע געהאט מיט רעפאָעלן!“ ...
— א-א, פארברענט זאָלן ווערן אלע ווארעם-בעדער! — טוט
לײבצע א געשרײ, שטארק אופגעבראכט.
— אוי, איכ וועל מיר א מיַסע אָנטאָן, כאַסענע אָן טאטע-
מאמע! — וויינט יענטל.
— אצינד איז שוין רעכט!.. ס'זעט אויס, אז לײפציק, אפאָנעם,
איז בא זיי געווען כרײער אן אָפגערעדטע זאכ, און דער שקאָצ האָט
געוויסט, — זאָגט רעב אווראָמ מיט א צופרידן שמייכלע.

דער פינפטער קאפיטל

אינ מוישעלעס בריוו צו די עלטערן, וועלכע יארכי האָט איי-
בערגעגעבן, שרייבט ער זיי אזוי:

„אן אָנגעלייגטער גאסט וועט אינגיכע צו אייך קומען, א טי-
ערער מענטש, וועלכע איך בין שוודיק אן אייביקן דאנק פאר דער
גרויסער ליבשאפט זינער צו מיר און פאר די מידעס-טיוועס זינע,
פון וועלכע איך האָב, ווי ווייט מעגלעך, מיך אָפגעלערנט אינ דער
יוגנט און האָב נאָך פיל אָפצולערנען זיך אויך היינט — דאָס מיינ
איך אונדזער ליבן רעב אוראָמען, וואָס איז דאָ איצט אינ מיין
שטאָט. ער איז געקומען אפ דער כאסענע בא זינער אן אייניקל,
א מיידל דער טאָכטערס זינער, וואָס איר מאנ איז א זעצער אינ א
היגער דרוק. איך האָב אימ באמ ערשטן באגעעניש אָפגעגעבן „שאָ-
לעם“ מיט א סימכע א פרייד, און ער מיר צוריק — הערט א מיסע! —
עפעס מיט א האלבן מויל, ווי ברויגען. דאָס האָט זיך דערנאָך דער-
קלערט אינ א ברייטלעכע שמועס צווישן אונדן, וואָס האָט געדויערט
אקעגן א פאָר שאָ. אויך די אייגענע מיסע, וואָס איז פאָרגעגאנגען,
טאטע, צווישן אונדן, באמ אריינטרעטן אינ דער ראבינער-שול, — א
רויגען, א צאָרן גאָר א שרעק! א רויגען, א פייערן אפ יידישע
שולן, מישטיינסגעזאָגט, איבערהויפט, און אפ דער ראבינער-שול ביס-
ראט, אז זיי זינען פון לעכאטכילע געמאכט געוואָרן ניט אינ דעם
יידישן גייסט, ניט דורכ ייִדן אליין, נאָר דורכ פרעמדע; א רויגען
אפ די אופוער, אפ די לערער און אפ די טאלמידים, באזונדערס

אפ די ראבינער-שילער, אז די אופירונג זייערע איז ניט קיין שיינע
און יידיש נעמענ זיי אינ מויל ניט אריינ, ווילן עס ניט וויסן — א
טייל גייען אריינ אינ שול אמעראצימ און גייען ארויס אמעראצימ,
און די, וואָס גייען אריינ מיט יידיש, פארגעסן עס באלד און גייען
ארויס מיט גאַרנישט. אָט אזעלכע כאטאָימ האָט רעב אוראָמ אויס-
גערעכנט, שאַקלענדיק אפ מיר מיטן קאַפ, ווי אפ א פארפאלענע מענטשן,
וואָס איז אראָפ פונעם רעכטן וועג. אויב ענדערן זיין מיינונג איבער
אנדערע מיינע כאוויירימ איז מיר ניט געראַטן און האָב טאקע ניט
געקאָנט, וויל אינ פיל זאכן איז ער טאקע גערעכט, דערפאר האָט
מיר געגאַלטן אימ צו באווייזן מיט רייעס, אז איכ בין דער אייגע-
נער וואָס פריער, נישט, כאַלילע, פארפירט געוואָרן אפ א האָר. דער-
וויסנדיק זיכ עס, האָט ער מיכ א קוש געטאָן מיט גרויס ליבשאפט,
זאָגנדיק, ווי דער שטייגער זייער איז: „שקאַצ!“

אקעגן וואָס זאָג איכ אייכ דאָס אלציינג? אָט אקעגן דעם,
וואָס אינ א געשפרעכ צווישן אונדז זינען מיר ארום אפ זייער א
וויכטיקער שילע, וואָס מיינ שולדיקייט איז אייכ, מיינע טייערע על-
טערן, זי צו מעלדן.

וויבאלד מע מוז זאָגן, אז די יידישע שולן, דערונטער אויכ
די ראבינער-שול, זינען געפאלן בא אונדזער פאָלק, וויל זיי זינען
ניט געמאכט און ווערן ניט געפירט אינ יידישן גייסט און דורכ ייִדן
אליינ, איז מעמילע ארום די שילע: צו וואָס פאר א טאכלעס לערן
איכ דאָ און ארבעט אזוי? צו זיין א לערער ערגעץ אינ א שול? אכ,
גאָט מיינער! מיט וועמען וועל איכ לערנען, אז ס'איז קימאט ניטאָ
דאָרט קיין טאלמידים. דער יידישער לערער איז אונטערגעוואָרפן,
אונטערטעניק דעם גוישן אופזעער, וואָס האלט אימ אינ דער מוירע
און טוט וואָס ער וויל, פונקט ווי דער גוי, דער דירעקטאָר אינ
דער ראבינער-שול, וואָס געוועלטיקט שטארק איבער אונדזערע ייִדי-
שע לערער, רעכענענדיק זיי פאר גאַרנישט. דורכ דעם פאלן די לע-
רער אראָפ בא די טאלמידים, און מיט דעם פאלן פון די לערער
פאלט אראָפ אויכ דער קאָווער פון די יידישע לימודים... און אז
ניט קיין לערער עפשער זשע וועל איכ זיין א ראָוו, א ראבינער,
הייסט עס? אוי, אז אָכ און וויי צו אזא ראבאָנעס, וואָס איז ניט
אזוי ווי ראבאָנעס באדארפ צו זיין, וואָס איז אָנגעוואָרפן אפן אוי-

לעמ מיט געוואלט! אזא ראכאָנעס, וואָס איז נאָר א גענויטע זאכ, וועט מיט דער צייט אָנמאכט צאָרעס — פארטייענ, קריג, רייסעניש-בייסעניש איז יידישע שטעט און שטעטלעך. זייער פיל האָב איך געטראכט איז דעם דאָזיקן איניענ, און ס'איז לעסאָפּ בא מיר גע-בלייב, אז נאָכ ענדיקן די ראבינער-שול זאָל איך אריינטרעטן אין אונל-ווערסיטעט, צו לערנען דאָקטאָריע. א טייל פון די בעסטע שילער, מיניע כאוויירימ, טראכטן אויך טאָג אזוי ווי איך. רעב אוראָמ איז מאסקימ דערצו. אצינד לייג איך פאָר דעם פלאַן אייך, און בעט דערופ אויך אייער העסקעמ.

באלד הייבן זיך אָן די עקזאמענעס בא אונדז אינ שול, און איך לערן אצינד געשמאק צו דעם עקזאמען איינינעם מיט מיין כא-ווער סאפיר, דעם הער מיכאָעל סאפירס זון. אז גאָט וועט מיר העלפן אויסצוהאלטן דעם עקזאמען, וועט מיר איבערבלייבן נאָך א יאָר ביז דעם ענדיקן דאָ אינ שול.

דער יונגער סאפיר, דער כאווער מינער, האָט זיך פאָשעט פארליבט אינ רעב אוראָמען. רעב אוראָמס שטייגער אָנרופן זיינע ליבע „שקאָצו!“ איז אצינד בא אונדז א ווערט. דער הער סאפיר האָט פארבעטן רעב אוראָמען צו זיך אפ שאבעס. באמ טיש זיינען געווען נאָך אַרכימ, פון וועלכע מע האָט געהערט א יידיש וואָרט און טוירע. רעב אוראָמ קוועלט גאָר אָן פונעם הער סאפיר, אינ וועלכן ס'איז דאָ טוירע און כאָכמע, יידישקייט און האסקאָלע איניי-נעם. „האלעוויי, — זאָגט ער, — א סאכ אזעלכע בא ייִדן!“ אינ כא-ראקטער האָט רעב אוראָמ זיך נישט געענדערט. דער אייגענער טאקע וואָס פריער, מיט געפיל, מיט א ווארעם הארץ. נאָר דער קערפער זיינער איז אָפגעשוואכט פאר גרויסע צאָרעס, וואָס ער האָט געהאט, נעבעך, די לעצטע יאָרן. ער באדארפ נייטיק אינ לעבן אריין פארבעסערן דאָס געזונט. איך בעט אימ, בעט, ער זאָל פאָרן צו אייך אינ דאָרפ אפ א צוויי — דריי כאדאָשימ; די גוטע, ריינע לופט, דער רייעכ פונעם שמעקנדיקן גראָז, פונעם פעלד און דעם גרינעם וואלד וועט אימ צוגעבן געזונט און לעבן. איך ווייס וויל, ווי שטארק ליב איר האָט רעב אוראָמען, וועט ער דאָך בא אייך זיינ זייער אן אָנגעלייג-טער גאסט. רעב אוראָמ האָט איינגעווייליקט, און נאָך אינ עטלעכע טעג ארום וועט איר אימ האָבן צוגאסט!

דער דאָזיקער בריוו מוישעלעס האָט זיך פאַרהאַלטן אין וועג
און איז אָנגעקומען צו די עלטערן אין איינ צייט מיט רעב אוראַמען.
אז רעב אוראַם האָט פארפירט א שמועס איבער מוישעלען,
דערציילנדיק וועגן אימ איטלעכס פיצעלע באזונדער, און געזאָגט, אז
מוישעלע וועט זיין א דאָקטער, האָט אפ שמוליקס ליפן א שיינ גע-
טאָן א זיס שמייכעלע פאר גרויס האנאָע.

אָט דאָס שמייכעלע איז ווערט אין די קראַניקעס עס ארײַנצו-
שטעדן. קראַניקעס־שרײַבער, כאקראַנימ, וועלן פון דעם דאָזיקן שמײ-
כעלע אויסדרינגען, ווי ווייט דער קויעכ פון האסקאַלע אין יענער
צײַט איז געאנאגען. סטײַטש, פריער א ביסל האָבן מיר געזען, ווי
א ייִד וויינט, קרעכצט, וואָס מע ווארפט אוועק דאָס לערנען טוירע;
קײַן בעסערס, קײַן גרעסערס אין דער וועלט פון א ראָוו, א מוירע-
הויראַע, איז בא אימ ניטאָ, און דער אייגענער ייִד טאקע פארבייגט
דערנאָך אין א זײַט דעם ראָוו, עס געפעלט אימ א דאָקטער, קוועלט
גאָר אָן פון אימ מיט א זיס שמייכעלע — און צווישן דעם געוויינ און
דעם שמייכעלע, צווישן דעם ראָוו און דעם דאָקטער איז נישט מער
ווי א פיר יאָר צײַט!

און ווער איז דער דאָזיקער ייִד? שמוליק! דער, וואָס פון א
טאנדעטניק איז ער געוואָרן אן אקציוניק!

ד ע ר ס אָ פ פּו נ ד ע ר מ י ס ע

בעשאס די „פאָגראַמענ“, ניט היינט געדאכט, אינ די אכציקער יאָרן, וואָס האָבן ייִדן אינ פיל שטעט גרויסע צאָרעס אָנגעטאָן, האָט קאפּ-צאנסק, נעבעכ, אויכ שטארק געליטן. די באלעבאטימ דאָרט זינענ געוואָרן קאפּצאָנימ, און די קאפּצאָנימ, נייע אי אלטע, איז א טייל זינענ אדעק, שלעפּן זיכ ארומ אינ דער וועלט, און א טייל שטייענ מיט די טאָרבעס גרייט אוועקצושלעפּן זיכ אהינ, ווהינ די אויגן טראָגן.

פאָגראַמענ און סרייפּעס — דאָס זינענ צוויי מעכאבלימ, אן אָנ-שיקעניש אפּ ייִדישע קינדער, וואָס פארוויסטן זיי מיט זייערע הייער און דעם פארמעגן און מאכנ אָן עוויינימ, אלמאָנעס מיט יעסוימימ אומעטומ, ווו זיי ווינענ. דאָס זינענ שרעקלעכע מעכאבלימ, וואָס ארויס-ברענגענדיק נאָך פארן מויל זייער נאָמענ, שטעלן זיכ דעם ייִדן פאָר פירכטערלעכע סצענעס: אן אויסוועגן פענצטער, טירן; א ברעכנ קיילימ; א רינסן קישנס, א פלענע פון פעדערן — בלוט, פייער און גוואלדן! קאפּצאנסק איז וויסט, שטייל איז אינ די גאסן — און אפּן בע-סוילעם דאָרט איז א יאָמער, א קלאָג!

און די צייט איז ניט עלעל-צייט, די צייט פון געבעט, פון געוויינ בא ייִדן און די צייט פון אומעט אינ דער וויסט-ווערנדיקער נאטור. ניין! ס'איז וועסנע-צייט, ליכטיקע טעג, גרינע פעלדער און א לייטערער הימל. עס שפראַצט, עס וואקסט, עס בלייט און עס לעבט אינ דער וועלט — ס'איז די צייט, ווען ס'איז פארבאָטן דאָס געיעג

אפ כײַעס און אויפעס, און עס שטייט פּרײַ, אוי-וויי, דאָס געיעג אפ יײַדן!

און די אומגליקלעכע קאפּאנאנסקער, וואָס ניטאָ פאר זיי קיין טרייסטער צווישן לעבעדיקע מענטשן, שטרעקן זיך אויס אפ די קוואַרימ פון זייערע עלטערן, וויינען און בעטן ראכמימ פון טויטע. ווייבער רייסן קוואַרימ מיט א ביטער געוויינ, וועקן די געשטאַרבענע, די אומגעקומענע קדושימי, גיכער זאָלן זיי גיין בעטן דעם פּאָטער אינ הימל און זיין פּאַרשפרעכער, גוטע מעליצימ פאר דעם קיסע-הא-קאָוועד אפ די וויסטע בידנע קינדער יִסראַעל! און יענע, וואָס קלייבן זיך אינ וועג אריין איבער די ווינטע יאמען, געזעגענע זיך מיט די קוואַרימ פון זייערע ליבע, וועלכע זיי וועלן שוין ניט מער זען. זיי וויינען און מאכן וויינענדיק אנדערע מיט זיי אייניגעמ. אַלע זיפצן און פארגיסן טייכן טרערן.

ריבוניגעשעוילעעם! אויב דיין לאַגל, דער לאַגל טרערן בא דיר, איז נאָך ניט פול פון דינע יידנס טרערן, קאָן מען, כּאַלילע, א טאָעס האַבן. מיינען, אז ער, דער לאַגל, איז ווי יענצ פּעסל אינ גענעם אָן א דעק, און אייביק וועט ער ניט פול ווערן. איז דאָך די קאשע, צו וואָס איז דיר דער לאַגל, צו וואָס איז דאָס גיסן דרינען די טרערן און צו וואָס נוצט עס אינגאנצן?

און בעשאַס קאפּאנאנסק וויינט דאָ אזוי, פּאָרט צו צומ בעסילעם א קארעטע, און אקעגן א פּערציקיאַריקער פארשוין, רייכגעקליידט, גייט אראָפּ. די אָרעמעלייט, וואָס שטייען אינ ענגשאפט באמ טויער, מאכן אימ א פרייען דורכגאנג, אויסשטרעקנדיק צו אימ די הענט. ער גיט אַיטלעכע א נעדאָווע און גייט אריין אינעם הייליקן אָרט. יידן דערזעען אימ דאָרט, בלייבן זיי פארגאָסט, מיינענדיק, עפּשער איז דאָס א גרויסער אָדן, א כּאַשעווי אינ הויפּ, און ווייסן ניט וואָס צו טאָן. פאר גרויס צעטראַנגנקייט האלטן זיך א טייל בא די היטלען, רוקנדיק זיך פאמעלעכ אהינטער, ווידער א טייל בוקן זיך, שטייענדיק אפן אָרט, נאָר די היטלען רוקן זיך אהינ-אהער אפן קאָפּ, און דאָס געוויינ הערט מיטאמאָל אומעטומ אויפ. ווייבער זאָגעננס, קלאַגעננס, ווערן אויך אנשווינגן אַלע גלייך, שנייצן די נעז, קוקן מיט נאסע, רויטע אויגן אפ דעם גניעם פארשוין, איבערווינקענדיק זיך און שושקענדיק איינע די אנדערע אינ אויער אריין.

דאָס פּאַנעם באַ די קאפּצאנסקער אינ יענער מינוט האָט אויס-
געזען זייער מעשווע. ס'איז אינ אימ געלעגנ אויסגעדריקט שרעק,
דערנידעריקונג, געפאלנקייט פאר געהויבענע, שטארקע פריצימ. אדע
זינענ געשטאנענ פארגליווערט, ווי אמאָל לויטס ווייב איז געוואָרנ
א שטיק זאלץ.
שא, שטייל!..

— וווּ איז דאָ דער שאמעס? — פרעגט דער פארשוין אפ יידיש.
די דאָזיקע ווערטער זינענ פונעם פארשויןס מויל איטלעכנ בא-
זונדער אינ די אויערנ אריינ, אונ אלע זינענ לעבעדיק געוואָרנ,
דערהערנדיק, אז דאָס איז א ייד. עס האָט זיכ זיי אויסגעגלייכט
דער געבויענער רוקנ, זיכ פעסט אָנגערוקט אפנ קאָפּ דאָס היטל,
אונ זינענ געוואָרנ באַ זיכ שטארקער.

— הערע, אז ער איז גאָר א ייד, וואָס זשע זינענ מיר... —
מאכנ יענע, וואָס האָבנ פּרעזער זיכ אָפּגערוקט ווייטער, לאָזנדיק זיכ
אצינד נעענטער צום פארשוין, אונ קוקנ אָן אימ אונ זינע מאלבושימ.
— אז ער איז מאחינו בני ישראל¹, זינענ מיר דאָכ... — מאכני די,
וואָס זינענ געבליבנ פּרעזער שטיינ אפ די ערטער, קומענ צו אונ
שטעקנ אָפּ דעם פארשוין א „שאָלעם-אלייכעם!“

— ער רעדט יידיש רעדט ער! — שרייענ אויס די ווייבער הויכ
אפ א קאָל, טייטנדיק מיט די פינגער אפ דעם פארשוין אונ אויס-
שטעלנדיק אפ אימ די אויגנ, מיט א פּאַנעם האלב א לאכנדיקס,
האלב א טרויעריקס, ווי בא א קינד נאָכנ וויינענ.
— ווייזט מיר, איכ בעט אייכ, — זאָגט דער פארשוין צום שא-
מעס, וואָס איז צו אימ באלד צוגעקומענ, — וווּ איז דאָ ערגעז דער
קייזער פונ לייזער-יאנקל?

— לייזער-יאנקל, לייזער-יאנקל?! — ווונדערנ זיכ די קאפּצאנס-
קער יונגעלייט. — ווער איז דער לייזער-יאנקל?

— הא, דער וואָס איז געווענ באַם לעבנ א באלטפילע? —
רופנ זיכ אָן אלטע לייט, דערמאָנענדיק אימ צו גוטנ. — א קאָשערער
ייד געווענ, לייזער-יאנקל, געדאוונט — א גאָטס-ווונדער! ער האָט גע-
זעצט ווערטער ווי פּערך, איטלעכס וואָרט זיננס איז זיכ צעגאנגענ

1 מייאכינו בני יסראָעל.

אינ אלע גלידער. פון זײַנ „ונחנה תוקף“², וויינענדיק אפ „מי יחיה ומי ימות“² שטיף, שטיף ווי א קינד, דערנאָכ א ברומ געבנדיק מיט א געשריי, אויסדרייענדיק „מי ינוח ומי ינוע-ע-ע“³, איז מען צע-גאַס געוואָרן פאר געוויינ. א שטיינ אפילע האָט געקאַנט צעגיין. ניטאָ היינטיקע צייטן אזא באַלטפידע ווי ער, ניטאָ, אָכ-כאָ-כאָ!..

דייזער-יאנקלס קייווער איז שוין לאנג פארוואקסן מיט גראָז, די מאציווע דערופ איז קימאט אינאנצן איינגעזונקען אינ דער ערד, ס'איז אָנגעקומען שווער אימ אופצווכן. דער כאזן האָט געמאכט אפן קייווער א „מאָלע“, אונ אז ער האָט אויסגעשרינג „את נשמת ארעזר-יעקב“⁴, האָט זיך דעם פארשוין געשטעלט טרען אינ די אויגן, ער האָט זיך אָפגעקערט אינ א זינט אונ געוויינט.

פון דאָרט איז דער פארשוין צוגעקומען צו א קייווער „האשה מלכה-טיבע“⁵. דער כאזן האָט געמאכט א „מאָלע“ אפ איר אויך, נאָר דאָ האָט דאָס קאָל זינס נישט אזוי זיך געהערט איבער דעם שרעקלעכן געוויינ פון פיל מענטשן אפ א פריש אָנגעשאַטן בערגל דערביי — דאָס איז א קייווער פון א מוטער מיט צוויי טעכטער, וואָס זינען געוואלטעוועט אונ געהארגעט געוואָרן אינ יענעם פינצטערן טאָג — אונ פון צווישן דעם געוויינ האָט זיך געלאָזט הערן פונעם „אל מלא רחמים“⁶ הויכ אינ הימל אריין: „את נשמת הקדושה האשה ביילע בת בניצון ונשמות בנותיה הקדושות והטהורות..“⁷ דאָס קאָל האָט זיך געטראָגן ווייט, איבערשרעקנדיק פייגל אינ דער לופט, קראָען אפ די שפיצן ביימער זינען ניט טויט ניט לעבעדיק געשווינד אוועק-געפליגן מיט ראש אונ געשריי.

דעהערנדיק דעם נאָמען ביילע, איז דער פארשוין פארציטערט געוואָרן מיט אלע אייוורים. ער איז געשטאנען א וויללע צעדולט,

1 „אונעסאנע טייקעפ“.

2 „מי יכיע אומי יאָמוס“.

3 „מי יאָנואכ אומי יאָנוא“.

4 „עס נישמאס עליעזער-יאנקעו“.

5 „האָנשאַ מאַלע-טיבע“.

6 „אייף מאָלי ראכמי“.

7 „עס נישמאס האקדושה האָנשאַ ביילע באס בענציען ווענישמויס בנויסעהא האקדושים וועהאטהוירויס“.

אראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ, דערנאָכ האָט ער א בראַכ געטאָנ די הענט מיט א שווערן זיפּצ פונעם הארצן, איז גיכ אוועק, אריינ אינ קא-רעטע און צוגעפּאָרן צו דער אכסאניע זינער.

אפּ מאָרגן האָט דער פארשוין זיכ געלאָזט גיין אינ שטאָט איבער די גאסן, איז אריינ אינ די פארוויסטע הייזער, כרוועס, אינ די גערויבטע, אויסגעליידיקטע קלייטן און האָט אלץ פארצייכנט בא זיכ אינ א ביכל. גרויסע ניסימ איז דענסטמאָל געשען קאפּצאנסק, וואָס איר האָט זיכ ניט איבערגעקערט דער מויעכ קלערנדיק, ווער זאָל דאָס דער פארשוין זיין און וואָס האָט ער דאָ אוניס צו טאָן.

און איכ, מענדעלע, בינ גראָד דענסטמאָל געווען אינ קאפּצאנסק. אז דער פארשוין איז נאָרוואָס אריינ אינ שוילהויפּ און מיכ דער-זען שטייענדיק דאָרט, ווי דער שטייגער מינער איז, מיט מיין ביינר ספּאָרימ, האָט ער מיכ באַלד דערקענט, איכ האָב נאָכ א ווילע אָנ-קוקנדיק אימ אויכ דערקענט, און מיר האָבן איינער דעם אנדערן געגעבן שאַלעם.

דעם דאָזיקן פארשוין האָב איכ דאָס ערשטע מאָל געזען אינ טונעיאדעווקע. דאָרט האָבן מיר זיכ באקענט, איכ בינ אימ גע-פעלן, און מיר האָבן גערעדט איבער וויכטיקע זאכען. אויכ אינ טונע-יאדעווקע האָט זיין קומען אָנגעמאכט א ראש. דאָס פארשלאָפענט טונעיאדעווקע האָט זיכ אופגעכאפט, אויסשטעלנדיק אפּ אימ די אויגן פארגאפט: וואָס איז אזעלכער פונ דער העלער הויט געקומען זיי צו כאַלעם? עס האָט אויסגעזען, ווי מע קומט פּלוצימ אריינ מיט א ליכט אינ א פינצטער אָרט, וווּ אויפעס דרעמלען, זיצנדיק אפּ דער סידעלע. זיי בלינצלען מיט די אייגעלעכ האַלב פארשלאָפּן און פרעגן זיכ פארווונדערט, קרעכצנדיק דערבין, מיט א גארישער מינע: ווי גייט מען עס אצינד מעשוגענערוויזן ארומ!?

דער טונעיאדעווקער איילעם איז מיר געלאָפּן אנטקעגן בא מיין אריינפּאָרן אהינ, מאכנדיק אלע אינ איין אָטעם:

— א מינ פארשוין, רעב מענדעלע, עפעס א מינ פארשוין איז פּלוצימ צו אונדז ווי פונ הימל אראָפּגעפאלן!.. עפעס קוקט ער זיכ אומעטומ צו אלץ צו, הערט זיכ צו, נישטערט, פּאָרשט, קריכט אינ אלע לעכער: אינ העקדעש, אינ טאַמעטוירע, אינ די כאדאָ-

רימ, אינ שולג און שטיבלעך. וואָס קאָנ עס זײַן? ס'איז אוואדע נישט
אומזיסט. עפשער איז ער אן אונטערגעשיקטער? הא, זאָגט, רעב
מענדלע! אינ די קלייטלעך האָט מען, עס פארשטייט זיך,
מעוואער-כאַמעצ געווען. א קאשע אפ א מיסע!.. אפ די מעלאמד
דימ ציטערט די הויט... יידן מיט יארמלעךס דרייען זיך נישט אזוי
ארום.

אז איך האָב מיך אָפגעפארטיקט פון דער ארבעט, צעפאקט דאָס
פעקל סכירע, אונטערגעפאקט א ביסל דאָס פערדל און אליין אויך
געוואָלט עפעס פאקן, טו איך א בליק: אפן שולהויפ פאקט זיך עפעס
איינער א מענטש אינ די מיטעלע יאָרן, נראָגט זיך דייטש נאָך דער
מאָדע, און נעמט זיך אויס פונדערווייטנס, מישטיינסגעזאָגט, עפעס
גאָר כויעק, ווי איינער וואָלט אינ באָד, ווו מענטשן גייען נאקעט,
אריינגעקומען אינ דעם אָנטאָן. צו וואָס, איך בעט אייך, זיך פוצן
און פאר וועמען זיך פוצן, אז באמ טונעיאדעווקער אוילעם איז אויס-
געטרעטענע פיאטעס, הוילע לאָפעטקעס, בלויע הערצער און אויסגע-
ריבענע עלנבינגס אויך זייער רעכט, נישט, כאָלילע, אזא פארברעכנ?..
מיינער האָט זיך שוין אָנגעשטויסן, אז יענער איז עס דער נייגע-
קומענער פארשוין, און האָב אפ אימ געקוקט עפעס ניט אזוי פריינט-
לעך. צוקומענדיק צו מיינ ביידל, שטעלט ער זיך אָפ, קוקט אָן
שווינגנדיק מיך, דאָס פערדל, דאָס פעקל סכירע, דערנאָך טוט ער
מיך א פרעג:

— וואָס זײַנען דאָס בא אייך, רעב ייד, פאר ספאָרימ?
— עט, ספאָרימ!.. — ברומבל איך אונטער דער נאָז, ביכדיי
פון אימ זיך אויסצורדייען, טראכטנדיק בא זיך: „פאקט זיך, רעב
קאָרעו, ווייטער א ביסל!“

— ספאָרט וואָס? — מאכט ער מיט א בינימעסדיק שמייעלע, און
אריינקוקנדיק מיר אינ די אויגן עפעס אזוי גוט, אזוי מילד, אז ער
האָט מיך דערמיט גענומען.

איך הער מיך אופ צו בלאָזן און ענטפער אימ שוין ווי א
כענטש, מיט ווערטער:

— יידישע ספאָרימ: סידורימ, מאכזוירימ, סליכעס, טכינעס,
קינעס, ווי געוויינטלעך.

— אָס דאָס אינגאנצן? — טוט ער א זאָג און באקומט פון מיר
א טשווע:

— ס'איז דאָ נאָך נאָך קנאפלעך. ס'לוינט זיך ניט צו פירן.
האסקאָלע-ספּאָרטימ, לאַשנקוירעשדיקע — שטיינער! היגע ייִדן ווילן אוועק-
כע אינ האנט אפילע ניט נעמען.

— היגע ייִדן, — מאכט ער מיט א זיפצ, — היגע ייִדן, נעבעך,
באדארפן ברויט. ברויט באדארפן זיי, ניט קיין ספּאָרימ!

— וואָס? — רופ איך מיך אָן, ווי מיט א בייזער. עס פאר-
דריסט מיך טאקע א ביסל אפ אימ, וואָס ער צעשטערקעט מיר אינ-
גאנצן מיין קרעמל. — ברויט, זאָגט איר, ניט קיין ספּאָרימ, באדארפן
אונדזערע ייִדן דאָ האָבן? פונדעסטוועגן קאָן איך אייך פארויכערן,
אז ס'איז נאָך אזא גוטע צייט אפ מיינע ספּאָרימ — אפ קינעס, אפ
טכינעס, אפ סליכעס און אפ טיילימס, — ווי די היינטיקע צייט, קיינ-
מאָל גאָר ניט געווען.

— כאַלילע, — פארענטפערט זיך דער פארשוין, — ניט אייערע דאָ-
זיקע ספּאָרימ מיינ איך, כאַלילע! יענע, מיינ איך, יענע, וואָס אלץ מיט
שטראָפֿווערטער, מיט מוסער, מיט אייצעס, מיט אופטוענישן און א
געפילדער: פע, אָפגעלאָזטקייט! פע, דאָס, פע, יענצ! אָט יענע, וואָס
היגע ייִדן, ווי איר זאָגט, ווילן זיי איב די הענט ניט נעמען. גע-
רעכט! ברויט, פארנאָסע באדארפן זיי. דראַשעס, ריידערייִ אין קיין
סילעק נישט פאר א ליידיקן מאָגן. אימ מיט א פיזמען, מיט איבער-
געשפיצטע מעמרעס, מיט מוסער און מעליצעס קאָן מען נישט אָפ-
קומען. קלאָגן זיך אפ אוועקגעשטעלטע מאשינעס, פארוואָס זיי
פויילן, שימלען דאָרט ערגעץ אינ א ווינקל, איז נאָר א געלעכ-
טער. נעמט, הייבט זיי מיט אייערע הענט אופ, שטעלט זיי צו
דער ארבעט ווי געהעריק, מיט ווירקלעכע מיטל, ניט מיט ווערטער,
וועלן זיי, נישקאָשע, ניט שימלען, גאָר אן אנדער פאָנעם באקור-
מען. נאָר אפ וויפל איך בין באקאנט מיט דעם היגן ווינקל,
דאכט זיך מיר, אז פראקטישע מענטשן זיינען בא אייך ווייניק.
בא אייך דארשנט מען זייער שיינ, מע כאַכמעט זיך, מע אמפערט.
זיך, מע פאלט אפ האסבאָרעס, מע טרייבט אונטער מיטן מויל — און
טאָן טוט מען ווייניק אָדער קימאט גאָרנישט.
די דאָזיקע ווערטער זיינע זיינען מיר גוט אינ קאָפּ אריין: איז:

דען עפשער בא אונדז טאקע ניט אזוי? די צייט איז זייער א שלעכטע, צאָרעס, פּוראַניעס פּרישע אלע טאַג. דו, קאפּצאַנסק, דו, טונעיאדעוו-קע און נאָך ייִדישע שטעט אזוינע, לייגט איר אינ צאָרעס פּאַרזונ-קען, ווי א בעהיימע ביזן האַלדז אינ בלאַטע, און יענע באלדאַברענס רייִדן, וועקן. די אזוי:

— שטיי אופ, קאפּצאַנסק! ריר זיך, ריר זיך, כאפ זיך אופ, טונעיאדעווקע!

און נאָך אנדערע שטרעפּן, שרייען:

— גוואַלד, קאפּצאַנימ! גוואַלד, באַטלאַנימ! גוואַלד, דערשלאַ-גענע, דערנידעריקטע, אויסגעפּאַטשטע, קראַנקע, צעבראָכענע, שטאַרקט זיך און שטייט אופ! אז ניט איר פּאַר אייך, ווער זשע דען פּאַר אייך? קאפּצאַנסק, זיי ניט קאפּצאַנסק! טונעיאדעווקע, זיי ניט טונעיאדעווקע!..

און אלע אינ איינ קאָל:

— ארויס, בעהיימע, פונ דער בלאַטע! טו זיך אָן א קויעכ, בעהיימע, שטרעק אויס דעם עס, מאכ מיט די פּיס, הייב זיך, צי זיך. א צי א הייב, א צי א הער און ראַטשקעווע זיך ארויס!..

א היפשע ווילדע בין איך געשטאַנען שטיי, ווונדערנדיק זיך. עפעס גאָר אנדערע ווערטער, גאָר א נייער מינ פּאַרשויב, נישט ווי געוויינטלעך די „בעריעס“ וואָס בא אונדז! האָט איר געהערט אינ אייער לעבן, א „בעריע“, א דייטש זאָל מיט דעם געמיינעם ייִדישן אוילעם זיינ איינס, ניט אוועקמאַכנ, כאַליליע, זיינע ספּאַרימ און נישט האַלטן גאָר פונ יענע, זיינ גלייכנ, דאַכט זיך? עפעס טאקע א נייער שניט, ווי זאָל איך עס אָנרופּן — דייטש אונטערגעשלאָנג מיט כאַסיד, פּראַק-לייבסערדאַק איניינעם... גאָר א שפּאַגל נייער מינ, אפ וועלכנ מע באדאַרפּ מאכנ „שעכעיאָנו“! דאָך האָט מיך אינ האַרצן אפ אימ פּאַרדראַסן, מיט וואָס פּאַר א רעכט באשולדיקט ער עס אַנ-דערע, אז נאָר זיי רייִדן און טוען גאָרנישט — און ער וואָס טוט? ווער איז ער, פּונוואַנען איז ער און ווי קומט ער אהער, אינ און-דוער ווינקל? האָב איך מיך טאקע באַטראַכט, וואָס האָב איך מיך פּאַר אימ צו שעמען, איך וועל מיר טאַגן מיינס, ווי דער שטייגער איז פונ א ייִדן באַם ערשטן שאַלעם-אלייכעם, און באַלד טאקע טו איך אימ א פּרעג:

— מא שמייכעמ? וואָס פאר א געשעפט האָט עס מאלאָסוי?
און פונוואנען איז עס א ייד?

קיינ ענטפער אפ מײנע דאָזיקע שנידעס האָב איך נישט באקומען,
נאָר א שאַקל מיטן קאַפּ און א שמייכעלע — אפאַנעם, איך בין דעם
פארשוין שטארק געפּעלן. נאָך א ביסל א גרעסערער באקאנטשאפט
שפעטער האָט ער מיך פארבעטן צו זיך אפ דער אכסאניע, מיך
מעכאבעד געווען מיט א גלעזל פונש, מיך פארהאלטן א גוטע פּאָר
שאַ, אויספּרעגנדיק מיך, ווי א געניטן מענטשן, אפ קאמע וועקאמע
זאכן. און מיר האָבן זיך אריינגעלאָזן ביידע אינ א טיפן שמועס.
ער האָט מיר איבערגעגעבן, צווישן זיך גערעדט, א טייל פון וויכטיג
קע זאכן. הייסט ער היינרייך קאָהען. ער איז איינער פון די
דעלעגאטן, דעפּוטאטן, מעשוראַכטיג, הייסט עס, וואָס א רייכע כעוורע
איז אויסלאנד שיקט צו באטראכטן די יידן, וועלכע האָבן געדינט
פון די פּאָרגראַמען. זייער זאך איז צוצוקוקן זיך גוט צום יידישן לעבן
איז די ערטער, ווו זיי וווינען, צו זייערע פארנאָסעס, צו זייערע
באדערפעניש, און איינזען מיט וואָס פאר א מיטל קאָנ מען פאר-
בעסערן זייער צושטאנד, או זיי זאָלן, כאסוועשאַלעם, נישט אויסגיין.
דערווייַל קאָנען זיי כאַטש מיט וואָס-עס-איז אונטערהעלפן אָרעמע אומ-
גליקלעכע, צו דערהאלטן זייער געשאַמע. די דאָזיקע מעשוראַכטיג
פאָרן עס ארום צווישן אונדזערע יידן, מאכן אסיפעס און זיינען זיך
מעיאשעו מיט פארשטענדיקע מענטשן. היינרייך קאָהען, א געלערני-
טער, זייער א פיינער אָנגעזעענער מענטש — ער פאָרט עס ארום
איז דער גאנצער גלופסקער געגנט.

פון יענער ערשטער באגעגעניש איז טונעיאדעווקע ביז אונדזער
באגעגעניש איז קאפּזאנסק דאָס צווייטע מאָל איז אוועק א כוידעש
צײַט, און פאר דער קורצער צײַט האָט ער זיך פארענדערט אינ
פאָנעם, אזוי או איך האָב אימ דערקענט ערשט נאָך דעם ווי אָנקוקן-
דיק אימ א וויילע.

— וואָס קוקט איר מיך אזוי אָן? — ווונדערט ער זיך. — נישט
דערקענט? זינט אונדזער צעשיידן זיך איז דאָך אוועק עפעס אזויפיל-
טעג!

— נאָך אייער פארענדערן זיך איז פאָנעם קאָנ מען מיינען,
אז ס'איז שוין דרינען עטלעכע יאָר. עפעס אלט זײַט איר געוואָרן,

מיין הער, פאר דעם ביסל טעג! — זאָג איך, שאַקלענדיק מיטן קאַפּ,
ווי עס רייסט מיר דאָס האַרץ אַפּ אימ.

— און נאָך דער צאָף צאָרעס באשטייט דאָס ביסל טעג ווי
עטלעכע יאָר. אוי-אוי, רעב מענדעלע, שרעקלעך איז דאָס עלנט פון
יידישע קינדער, וואָס איך האָב מיך אָנגעזען אין דער קורצער צייט.
זייער אומגליק איז גרויס און די צאָרעס זייערע — א טיפער אָפּגרונט!
קומט נאָר, איך בעט אייך, צו מיר-אין אַוונט, וועלן מיר טרינקען
טיי און רייזן. אצינד מוז איך מיך זען דאָ מיט די שטאַט-פירער,
באהילפיק צו זיין, מיט וואָס איך קאָן, מיינע אָרעמע קאפּצאנסקער
ברידער.

אריינקומענדיק צו אימ אין אַוונט, האָב איך אימ געטראַפּן זיצן-
דיק איינגעבויגן, פארטיפט אין שרייבן. אפּן טיש ליגן פאפירן און
אָפּענע ביכער. ווי נאָר ער האָט מיך באמערקט, האָט ער מיך גע-
זאָט שיינ בעטן צו זעצן זיך אימ אנטקעגן.

— גוט, כילעבן, וואָס איר זייט געקומען! — זאָגט ער מיר
פריינטלעך, אויסגלייכנדיק דעם רוקן. — אייער קומען גיט מיר א שאַ
רו פונעם שרייבן און דענקען אין די יידישע צאָרעס. אָט די דאָ-
זיקע ארבעט, וואָס ליגט אפּ מיר, נעמט בא מיר צו דאָס געזונט די
לעצטע טעג. ווייל אצינד, איך די לעצטע טעג, און דאָ איך דעם
אָרט, איז די ארבעט מיינע געוואָרן בא מיר אזעלכע, וואָס אָן האָפע-
נונג אפּ עפעס גוטס, אפּ א טאכלעס שפעטער, ווי איך האָב געדענקט
גאָר אין אָנהייב. די אלע פריערדיקע געדאנקען זיינען צעשלאַנגן גע-
וואָרן, ווי אן אונטערגייענדיקע שיפּ, פון אלצדינג, וואָס מיר איז
אויסגעקומען די לעצטע צייט זען מיט מיינע אויגן.

— פונדעסטוועגן באדארפּ מען ניט פארירן די האָפענונג, —
נעם איך אימ אייך, ווי דער שטייגער איז, טרייסטן יענעם מיט גוטע
ווערטער, — לאַמיר זאָגן אפילו, אז דאָס אלצדינג, וואָס איר האָט
געטראכט פריער איז אויסלאנד וועגן אונדז, זיינען נישט מער ווי
כאָרימעס, באדארפט איר וויסן, אז בא אונדז ייִדן דאָ האָבן כא-
לוימעס אויך עפעס א שטיקל ווערט, פונקט ווי וועקסלען פון יענע
געוויסע סאָכריים, און מיר קומען מיט זיי און מיט נאָך כאלוימעס
אונדזערע צום רבינישע-לעמ, בעשאס ער איז באשעפטיקט מיט
קריהאנימ-דוכענען און האָט ניט אזוי צייט ארומצוקוקן זיך, זאָגנדיק אימ

גיכ, אָפּפּאַפּנדיק א, "יעהי רָאָצנ": חוקם וואַמזם ¹ — או ער זאָל אווי גוט זיין
 די כאַלוימעס צו באַשטעטיקן. ואם צריכים רטואה ² — עפּשער באַדארם
 מען זיי א ביסל מער אַכען, טו עס מיט דיין גוטן ווילן!..
 — זייער גלייכ געזאָגט! — מאַכט ער מיט א ליניט שמייעלע
 און דערביי טאקע גאַנצ ערנסט. — דאָס, וואָס מע דענקט פון אייך,
 רוסישע יִדן, אינ אויסלאַנד, איז בעמעס טאקע נאָר כאַלוימעס,
 און אזוי טאקע פּאַסט זייערע געדאַנקען צו רופן. אונדזערע ברידער
 דאָרט מיינען, אָדער עס כאַלעמט זיך זיי, או די פּאַגראָמען דאָ
 איז נאָר אַן אונטערגאַנג; אז דורך גוטע פּאַרשפרעכער אפּ אייך איז
 די הויכע פענצטער און דורך הילף מיט געלט, וואָס רייכע יִדן דאָרט
 און דאָ וועלן געבן די נויטבאדערפטיקע, וועט מעגליכ זיין, מער
 אָדער ווייניקער, פאַרבעסערן זייער שלעכטע לאַגע; אז די רוסישע
 יִדן זינען אלע גרויסע גראָבע-יונגען, מיטעסע שטאַרערס, ווידע
 אומגעבילדעטע ברוימ, וואָס ווייסן ניט קיין דערעכערעצ, — בעכיי
 איז שטאַרק נייטיק זיי צו בילדן. און איינער דאָרט א גרויסער מי-
 דיאַנער, וואָס האָט קוירעכס אויצרעס, וויל טאקע אריינטראָגן עטלעכע
 צענדליק מיליאָן אין דער קאַסע פון דער מעלוכע, אז זי זאָל מאַכן
 דערפֿין שקאַלעס עקסטערע פאַר ייִדישע קינדער — אָט אזוי מיינען זיי
 דאָרט. נאָר די ווירקלעכקייט אָבער ווייזט, ווי גענאַרט זיי זינען!
 פון אלצדינג, וואָס איך האָב כוויקער וועדוירעש געווען און געווען
 דאָ מיט מיינע אויגן, איז מיר געוואָרן קלאָר, אז איך מיט זיי אייני-
 געמ דאָרט האָבן מיר וועגן דעם איינען געלעבט אין כאַלעם. די
 פּאַגראָמען, אוי-וויי, איז ניט גלאַט אזוי זיך אַן אונטערגאַנג. שטאַר-
 לאַגעס, פּאַרשפרעכעריי, הייסט עס, לוידיי, וואָס קאָן ניט העלפּן,
 וועט עס נאָך שאַדן, ווייז עס שמעקט מיט "מאַיאָפעס" און עס ליגט
 דרינען א דערנידערונג, א פּכיסעס-האַקאָוועד פאַרן פּאַלק ייס-אַעל.
 די אַרעמקייט פאַרמערט זיך, פון טאָג צו טאָג קומען צו אַרעמע-
 ליניט גאַנצע מאַכעס. דאָס אָרט, וווּ זיי מעגן וווינען, איז פאַר זיי
 ענג, און די "טויערן פּונ פאַרנאָסע" זינען פאַרשלאָסן פאַר זיי, און
 אז די נייט דריקט, נישטאָ מיט וואָס צו זעהאלטן די נעשטאַמע,

1 כאַזקייט וועאַמזיימ.
 2 ווייז צריכימ רעפּוּאָ.

ווארפן זיי אוועק זייער היים, בלאַנקען זיך נעבעך ארום, ווי די
 בלודנע שאַפּ אין דער וועלט, שלאַנג אָפּ די שוועלן בא די גווירימ,
 בא באַלע-צדאַקעס, בעטלען, קאפּצענען - וואָס זאָלן זיי טאָן? - און
 ווערן צו שאַנד בא לייט. צדאַקע אליין - וואָס פאַר א מאכט, וואָס
 פאַר א באדייטונג האָט זי אקעגן אַזא טהאַם אַרעמקייט, אקעגן אזעל-
 כע מאכנעס אַרעמעלייט, וואָס קומען צו דורכ דער נויט פרישצאפּל-
 דיקע אלע טאָן? די צדאַקע, וועלכע אונדזערע אויסלענדישע ברידער
 שיקן אהער, קאָן העלפן די געפאלענע אַרעמעלייט נאָר אפּ דערווייל,
 אי דאָס, שטאַרק בעצימצעם. און אייערע לייט דאָ באטייליקן זיך אין
 דער דאָזיקער צדאַקע קימאט נישט - א טייל קאָנען געבן און ווילן
 נישט, א טייל ווילן און קאָנען נישט. אומגליקלעך זיינען די הינע
 ייִדן נישט ווייל זיי זיינען ווירדע, נישט געבילדעטע, אדעראבע, פאַר-
 קערט, זיי זיינען אומגליקלעך ווייל, לויט סאָנימ זאָגן, זיינען זיי
 געבילדעטער פון „זייער“ גראָבן אוילעם. די ייִדן, אזוי טיינען זיי,
 זיינען צופיל פאַרשטענדיק, צופיל געבילדעט און אומעטום, אין אלע-
 דינג האָבן זיי א האנט - אין האַנדל, אין באַנקגעשעפטן, אין פאַב-
 ריקעריי, אין אלע צווייג פון וויסנשאפט, פאַרנאָסע און עקאָ-
 נאָמיע, איז דעריבער מוז מען זיי האַלטן ווייט פונעם פּראָסטן אוילעם
 זייערן, וואָס ער איז א טאַם, ווייסט נישט און קאָן נישט מיט זיי
 קאָנקורירן.

— וואָס זשע זאָל מען טאָן? - טו איך א פרעג.
 — אוי, ריבונינעשעוילעם, העלפּ דו דיין פּאָלק, דיין אַרעם פּאָלק
 ייסראָעל! - ענטפערט ער מיט א זיפּצ.

— די דאָזיקע טפילע אייערע, דאָס איז פיזעם, אז ס'איז שוין
 פאַרפאַרן, נאָך אלע הייעם, - זאָג איך, ווי פאַריבֿל האָבנדיק א ביסל, -
 פאַר אזא מאַן, ווי איר, פאַסט נישט ווערן אָפּהענטיק.
 — אָט די צוויי גרויסע ביכער, וואָס איר זעט דאָ, - זאָגט ער,
 ווייזנדיק מיט א פינגער אפּן טיש, - איז אין איינעם פאַרשרייב
 איך אלצדינג, וואָס איך האָב געזען און געהערט אין די אלע ייִדישע
 מעקווימעס, ווו איך בין געווען. און אין דעם צווייטן מאַכ איך א
 סאַכאַקל פון אלע מיינע באטראכטונגען און לייג פאַר פלאַנען ווי
 און מיט וואָס צו פאַרבעסערן די לאַגע פון היגע ייִדן. איך זאָג
 אייך ארויס גאַנצ אָפּן: פיל איז דאָ דרינען אזוינס, וואָס אצינד

קומט עס פאָר מיר אַליין נאָריש, און פיל זאכן דאָ שטייט מיר פאָר צו באַארבעטן אפּסניי לויט דער אַנטוויקלונג פון יענער געוויי- סער, וויכטיקער זאך, וואָס האָט אָנגעהויבן פונעם איצטיקן מישמאַש, פונעם טויהר-וואָויהו פאר אונדז, צו שאַרענע און אונדזער ייִדיש וועלטל און איז לעסאַטע נאָך ווי די רויטקייט באַם ברעכט אַז טאָג פארן זונען-אופגאַנג און מיזרע-כ-זייט. די אַרבעט, וואָס ליגט אפּ מיר, איז אַ גרויסע, זייער אַ שווערע, און ס'איז מיר אַצינד אומגעלעכ אָפּצוגעבן זיך מיט איר. די ייִדישע צאָרעס האָבן באַ מיר צוגענומען די לעצטע קויכעס.

— אַייער צאַר אפּ ייִדישע צאָרעס, — רופּ איך מיך אָן, — דאָס מאַכט אַיך גרויס קאָוועד. אַייערע כאַוויירימ, די מעשוֹרֶאָכּים, זיי, ווי מע זאָגט, עסן זיך ניט אָפּ אזוי דאָס האַרצ.

— מײַנע כאַוויירימ, זאָגט איר? — מאַכט ער, אופּהייבנדיק זיך פונעם אָרט. — מײַנע כאַוויירימ זײַנען מענטשן פון „מײַשעס גלויבן“. איר פאַרשטייט? און איך בין אַ פּאָלקס־קינד, אַ ייִד ווי אַלע מײַנע עלטערן, טאַטעס און זיידעס. איך בין אַ פּעדעמל, אַינגעוועבט אינײַנעם מיט זיי און דעם גרויסן שטיק מאַטעריע, וואָס גייט אונטער דעם נאָמען „ייִד“ פון אַייביקע צײַטן און דער וועלט. מײַנע כאַוויירימ זײַנען געבירטיקע אויסלענדער, און איך — אַ געביר- טיקער אַ קאַפּצאַנסקער...

— איר אַ קאַפּצאַנסקער, איר? — מאַכ איך שטאַרק פאַרוונדערט. — צו פילן דעם פּאָלקס צאָרעס און זײַנע ווייטעקן, — רעדט ער אַלץ ווייטער, — קאָן נאָר אַזעלכער, וואָס איז בײַן פון זײַן בײַן, פלייש פון זײַן פלייש, וואָס האָט געליטן אַינע צאָרעס, אַינע וויי- טעקן מיט אים. און נויט, און מאַנגל איז מיר אָפּגעלאָפּן מײַן יוגנט, איך האָב געליטן הונגער, קעלט, אויסגעוואַלערט זיך אפּ אַלע בענק און די באַטעמעדראַשימ, ביז אַינער, אַ גוטער, אַ וויכטיקער מענטש האָט פאַר ראַכמאַנעס מיך גענומען צו זיך קײן אויסלאַנד. ער האָט זיך פאַר מיר געזאָרגט ווי אַ טאַטע, מיך אַרייַנגעגעבן און אַ גוטער, באַרימטער שול, פּונוואַנען איך בין אַרויס אַ געלערנטער מענטש, וואָס טויג צו דער וועלט. איך האָב מיר הײַנט מײַן פאַרגאַסע בע- קאָוועד... יאָ-יָ, אזוי איז עס. איך בין אַ קאַפּצאַנסקער און מײַן נאָמען איז — הערשעלע...

* * *

אפּ מאַרגנ האָבנ מיר זיכ געזעגנט, אָנווינטשנדיק איינער דעם
אַנדערן אַלדאָסגוטס.

באמ ווינטשעווען האָב איכ, צו קיינ גניי זאָל עס מיר ניט
זיינ, מיכ א ביסל אויסגעגליטשט. אינ דעם איניען האווינטשעניש
בינ איכ, צווישן אונדו גערעדט, א קנאפער בעריע, ווי א גרויסער
טייל יידן, בעשאס זיי נעמען זיכ אפ סימכעס צום ווינטשעווען.
מיינענדיק דאָס איז א כיעו, בעקען זיי אוועק א שאָ צייט מיט
שיינענדיקע פענעמלעכ, עפעס אָן דאָשן. זיי דעם באלסימכע:
— דער אייבערשטער זאָל געבן, אז... אז... אז...

דער באלסימכע זיי:

— האלעוויי, אז... אז... אז...

עס ווערט אזש גיט גוט, צום כאלעשן, שלאָגט צום הארצן
און ביידע צדאָדימ ווינטשן בא זיכ איינער פונעם אַנדערן פאָטער
צו ווערן. געוויינטלעך האלט איכ מיכ איינ, פאטער אָפּ דעם כויוו
פונ ווינטשעווען בעקיער, ברומלענדיק אונטער דער נאָז. דאָס מאַל
אָבער האָט מיכ דער גוט-יאָר געטראַגן, פאר ליבשאפט צו רעב
הערשן, ארויס מיט א ווינטשעניש גאנצ ברייטלעך. נאָר ווי איכ האָב
געעפנט דאָס מויל, בינ איכ געבליבן ווי דערוואָרגן, געבעקעט, גע-
אזעט, אז... אז... אליינ, מישטיינסגעזאָגט, גיט צו וויסן וואָס, און
מיכ געפונען אינ דער קלעם, גישט אהינ, גישט אהער. רעב הערש,
דאנג לעבן זאָל ער, האָט מיכ דעליקאט ארויסגעפירט פונ דער קלעם,
אָנרופנדיק זיכ מיט כאָכמע:

— איכ ווייס, איכ ווייס, רעב מענדעלע, איר ווינטשט מיר אזויפיל
גוטס, וואָס אומעגלעך ארויסצוזאָגן עס מיטן מויל. האלעוויי, דער
ריבויעשעלילעם זאָל דערפילן אלע אייערע גוטע געדאנקען אפּ מיר און
אפּ קאָל-ייסרדאָעל, טאקע באַר, במהרה בימינו¹.

— אָמיינ! — ענטפער איכ מיט דעם גאנצן קויעכ. — אָמן

וכן יהי רצון!²

1 בימהיראָ בעיאָמיינו.

2 אָמיינ וועכייג יעהי ראָצויה.

ווארלאנטן

א מיסע איבער א מיסע¹

אָמֶר² מענדעלע מויכער-ספּאַרימ, זאָנט מענדעלע מויכער-ספּאַ-
רימ: געדאנקט און געפויבט זיין ליבער נאָמען פאר די ביידע קע-
היצעס קאפּאנאסק און טונעיאדעווקע אינ דער סוויווע פון גלופסק —
דריי ק"קן. מיט וועלכע ער האָט באשטימט זיין וועלט און אינ וועלכע
ער האָט באזעצט זינע געליבטע קינדער יסראָעל, צו פרווונ זיי דאָרט,
פאר גרויס ליבשאפט, מיט אַזע זינע ניסיונעס, אויב זיי וועלן קאָ-
נען אויסהאלטן ייִדישקייט: זיכ אָפּצוואַנגן פון אוילעמהאזע, צו
ברעכן די טייווע פון עסן און נאָכ אזעלכע מיעסע טייוועס, אָג
וועלכע אנדערע מענטשן, פראָסטע באַסערוועדאָמ קאָנען זיכ גע-
ווינטלעכ ניט באגיין; ביכדיי דורכ דעם זאָר זיי צולעצט אז
ווייל און גוט זיין דאָ אפ דער-וועלט, אויכ דאָרט אפ יענער-
וועלט... קאפּאנאסק און טונעיאדעווקע האָבן אפ קידעש-האשעמ אויס-
געהאלטן די פראָבע גאָר אן אנטיק, באשטימפערלעכ געוויזן, ווער זיי
זינען, וואָס זיי זינען און צו וואָס זיי טויגן.

1 דאָס איז די האקדאָמע צום „ווינטשפינגערל“, וואָס איז געווען גערוקט אין
שאָדעם-אלייכעמס „ייִדישער פאָלקס-ביבליאָטעק“, ב. J, 1888. די דאָזיקע האקדאָמע איז
אינ דער לעצטער רעדאקציע (אינ דער יוביליי-אויסגאבע) ניטאָ. איר טאָכ, שטארק
מאָדיפּיצירט און איבערגעארבעט, האָט דאָרטן געבילדעט „דעם סאָפּ פון דער מיסע“,
וואָס קומט צום שלום פון בוכ-פארגלייכ אויבן, ז.ו. 188—201.

2 אָמאר.

געלויבט און געאכפערט זיין הייליקער נאָמען פאר דער גרוי-
סער זכיע, וואָס ער האָט מיך, אַרעמען באלאווייער, מעזאקע געווען, צו
זיין דער שאַלדעך, לויפן אצינד צו די דאָזיקע ק"קן מיט א גוטער בסורע.
מאזלשאַו דיר, קאפּצאנסק! מאזלשאַו דיר, טונעיאדעווקע! אז
ווייל און גוט איז אייך ביידע! נרצה! איר וועט אימירצעשעמ
באויליקט ווערן טאקע באַד, באַד...

קוועטשט מיך נישט אין איינ אָטעמ אָפּצוואַגן, וואָס די בסורע
באטייט. האָט צייט, איך בעט אייך, איר האָט אזויפיל צענדליקער
יאָר אין צאַרעס, אין לייך געווארט, וועט אייך דער גוטער-יאָר
נישט צונעמען ווארטן נאָך א ביסל. איר זינט דאָך צו אוועלכע זאכנ
שוינ געווינט געוואָרן, שוינ פיל מאָל אינ אייער לעבן באוויזן, אז
אן אייזערנעם קויעכ אפּ אזויפיל איבערצוטראַגן און אלע ווארטן,
ווארטן, ווארטן האָט איר אליין נאָר טאקע, איינע אַז דער גאנצער
וועלט... נאָר ווי די מייסע איו, אויב איר קאָנט אָדער קאָנט נישט,
פאר מיר איז אלע גלייך. איך האָב מיך פיינט צו כאפּן. בא מיר,
אזוי ווי איר קוקט מיך אָן, איז אלעדינג מיט א סיידער, פאמעלעכע,
נישט געיאַנט. דאָס פערדל מיינט אפילע רירט זיך אויך שטארק בא-
רעכנט. קוימ-קוימ, וואָס ער הייבט א פוס, ניט געניילט. איר מוזט
פרויער אויסהערן די גאנצע מייסע מיט קאָפּ, ביז עס וועט קומען
דערצו, וואָס די גוטע בסורע איז און וואָס פאר א גליקן שטייט
אייך פאָר. די מייסע אליין פאר זיך, גאָר אָן אלע זאכנ, האָט אויך א
ווערט און נייטיק טאקע צו וויסן. אוי, קען איך אייך, ברידערלעך!
בא אייך איז נאָר דער שפיץ, אזוינס, וואָס פאסט צום אייסעק.
יענער איז בא אייך כאַשעו, א זייער אָנגעלייגטער גאסט, נאָר קאָל-
זמאן איר באדארפט בא אימ אָנשמעקן, קוימ אָבער האָט איר ארויס-
דערטאפט בא אימ יענע, וואָס טויג, וואָלט איר שוינ גערן געווען
זינער פאָטער צו ווערן, ווי אן אויסגעקוועטשטע לימענע. אז קא-
פאָרעס באדארפט איר אימ שוינ האָבן מיט זינע מייסעלעך, גלייך-
ווערטלעך און אלע זינע איבעריקע כאַכמעס... איר מיינט ניט אזוי
די האַגאָדע, ווי די קניידלעך. ניין, ברידערלעך! זאָג איך אייך נאָך-
אמאָל בעפיררעש, מיינט אייך וואָס איר ווילט, בא מיר וועט איר

זאָגן די האַגאַדע, נישקאַשע, זיך פּרײַער אָנלײענען, אָנזאָגן ווי א פּויק,
 בײַזוואַנגן איר וועט דערלעבן זען די קניידלעך. ניט דאָס בין איך אויסן.
 קאַפּצאַנסק! געדענקסטו, געדענקסטו דעם אוירעך, וואָס איז
 בא דיר פאַראַיאָרן זומער געווען? דו ביסט אויס דער הויט גע-
 שפּרונגען, האָסט זיך געבראַכט דעם מויעך: ריבויגעשעלוייעמ! פּונ-
 וואַנען האָט ער זיך גענומען, ווער קאָן ער זײַן און וואָס באַדאַרפ
 אזעלכער האָבן? דו האָסט נישט געקאָנט פאַרשטיין דעם מײַן זײַ-
 נעם דערמיט, וואָס ער איז געווען אפּן הייליקן אָרט, אָנגעקוקט דײַן
 גאַנצע פּירונג, אַלץ מיטאַנאַנדער, אויסגעווען אינ אַלע לעכער: אינ
 דײַן העקדעש, אינ דײַן טאַלמעטוירע, אינ דײַנע כאַדאַרמ, דײַנע
 שטיבלעך. דײַנע שאַדכאַנימ האָבן געטראַכט פאַר אימ א שידעך,
 דײַנע מעקאַבליי, דײַנע באַטלאָנימ, גאַבאַימ, בעטלעך, אָרעמע באַלע-
 באַטימ, קינד און קײט זײַנען אימ ווי די היישעריקן פּונ אַלע זײַטן
 באַפּאַלן, אײַטלעכער האָט געבעטן א נעדאַווע, און דײַנע שײַנע-
 ידן, ווילדע כאַכאַמימ, האָבן מיט זײַער קאָוועד אַליין זיך מאַטרעך
 געווען צו אימ אָפּצושטעקן א „שאַלעמ־אלייכעם“, דערבײַ טאַקע הינט-
 אַרומ אימ א טאַפּ טאַן, א שמעק טאַן, וואָס שטעקט אזוינס אינ
 זײַן קומען. געדענקסטו, געדענקסטו, אז ער האָט פאַרלאַנגט, מע
 זאָל אָפּוואַשן זעם פּאַל אין דער טאַלמעטוירע און אינ בעסמעדדעש,
 איז דיר, סאָנע-צײַען, פּינצטער געוואָרן אינ די אויגן. סטייטש, אזוינס
 צו טאַן! סטייטש, אָפּצוואַשן די באַטאַטע, וואָס אונדזערע אָוועס-
 אוויסיינו האָבן אָנגעמאַכט!. סטייטש, סטייטש!

קאַפּצאַנסק! דו ביסט דענסטמאַל שיר ניט מעשוגע געוואָרן
 קלערנדיק און גאַרנישט דערקלערט. דער אוירעך איז אָן א זײַ-
 געזונט אַוועקגעפּאַרן, און דו ביסט געבליבן דאָס אייגענע קאַפּצאַנסק
 וואָס פּרײַער — ער האָט דיך, באַרעכאַשעם, ניט אָפּגעביסן.
 דער דאָזיקער אוירעך איז אַרײַנגעפּאַרן גלייך לַק"ק טונעיא-
 דעווקע און האָט מיט זײַן קומען אָנגעמאַכט דאָרט אויך אזא ראַש,
 ווי בא דיר, קאַפּצאַנסק. דאָס פאַרשלאַפענע טונעיאַדעווקע האָט זיך
 אָפּגעכאַפּט, אויסגעשטעלט אפּ אימ א פּאַר אויגן און זיך פאַרגאַפּט:
 וואָס איז פּלוצימ אזוינער געקומען זיי צו כאַלעם? עס האָט
 אויסגעזען, ווי מע קומט באַנאַכט פּלוצימ אַרײַן מיט א ליכט ער-
 געצ אינ לאַך, וווּ אויפּעס דרעמלען, זיצנדיק אפּ דער סידעלע. זיי

בלינצלען מיט די אייגלעך האלב פארשלאָפּן און פרענג זיך פארווייניג-
דערט, קרעכצנדיק דערביי עפעס מיט א נארישער מינע: ווי גייט
מען עס אצינד מעשוגענערווייז ארומ? גראָד בין איך אינ יענער
ציט אָנגעקומען קיין טונעיאדעווקע, פאָרנדיק אינ וועג מיט מיין
ביידל, און איידער נאָך איך האָב מיך ארומגעקוקט אויסצושפא-
נען דאָס פערדל, האָט דער דאָרטיקער אוילעם מיר אָנגעזאָגט דאָס
גרויסע ווינדער גאָר אינ איינ אָטעם:

— רעב מענדעלע, נייס! א מענטש, עפעס א מענטש, א מינ
מענטש איז פלוצים צו אונדז אראָפגעפאלן!.. עפעס קוקט ער זיך
אומעטומ צו, הערט זיך צו, פאָרשט אויס. ס'איז ניט גלאטיק. עפ-
שער איז ער אן אונטערגעשיקטער, הא? זאָגט רעב מענדעלע! אינ
די קלייטלעך האָט מען לעסאטע, פארשטייט איר, מעוואער-כאָמעצ
געווען, א קאשע אפ א מייסע! אפ די מעלאמדים ציטערט די הויט...
ייִדן מיט יארמלקעס דרייען זיך ניט אזוי ארומ...

אז איך האָב מיך אָפגעפארטיקט מיט דער ארבעט, צעפאקט
דאָס פעקל סכוריע, אונטערגעפאקט א ביסל דאָס פערדל און אריינ
אויך געוואָלט עפעס פאקן, גיב איך א בליק: אפן שולחויפ פאקט
זיך עפעס איינער, א מענטש אינ די מיטעלע יאָרן, טראָגט זיך
דליטש נאָך דער מאָדע, גאנצ ליטיש און נעמט זיך פונדערווייטנס
אויס, מישטיינסגעזאָגט, עפעס גאָר כויעזק. ווי זאָל איך אייך זאָגן,
עפעס ווי איינער וואָלט אינ באָד, ווי מענטשן גייען נאקעט, אריינ-
געקומען אינ דעם אָנטאָן. צו וואָס, איך בעט אייך, זיך פוצן און
פאר וועמען זיך פוצן, אז באמ טונעיאדעווקער אוילעם איז אויסגע-
טרעטענע פיאטעס, הוילע לָפּעטקעס, בלויזע הערצער און אויסגע-
ריבענע עלנבויגנס אויך זייער רעכט, ניט כאָלידע אזא פארברעכנ,
אבי עס זאָל זיין נאָר א סימען פון זאָקן, פון טאכטוינימ, מעכילע,
און א קאפאָטע? אינ טונעיאדעווקע מעגט איר אפ מיין אכרייעס גיין אפ
דער גאס אינ איינ טאלעסקאָטן, צעכראסטעט, אָן זאָקנבענדלעך, ניט
פארשפילעט, ווי מע באדארפ, און אויב כאָלידע איר וועט הערן א
קרום וואָרט, וועל איך שולדיק זיין... ניט דאָס בין איך אויסנ.
מיינער האָט זיך שוין אָנגעשטויסן, אז יענער פארשוין איז,
אפאָנעם, דער אוירעך, און געקוקט אפ אימ עפעס ניט אזוי פריינט-
לעך. פארבייגייענדיק לעבן מיין ביידל, שטעלט ער זיך אָפ, קוקט

אָן מיכ, דאָס פּערדל, דאָס פּעקל סכּוירע, פּרעָר שווינגנדיק, ניט צו
ריידן קיין וואָרט, דערנאָכ טוט ער מיכ א פּרעג אזוי:
— וואָס איז דאָס בא אײַכ, רעב ייד, דאָ פּאַר ספּאַרימ?
— ע... עט... ספּאַרימ... — ברומל איכ אונטער דער נאָז, ביכ-
דיי פּונ אימ זיכ אויסצודרייען, טראכטנדיק בא זיכ: פּאַקט זיכ, רעב
קאַרעו, ווייטער א ביסל.
— פּאַרט וואָס? — מאכט ער מיט א בינימעסדיק שמייכעלע,
אַריינקוקנדיק מיר אינ די אויגן, עפעס אזוי גוט, אז ער האָט מיכ
דערמיט גענומען.
איכ הער מיכ אופ צו בלאָזן אונ ענטפּער אימ שוין גלײַכ,
ווי א מענטש, מיט ווערטער:
— ייִדישע ספּאַרימ: סידורימ, סליכעס, מאכווירימ, טכינעס,
קינעס, ווי געוויינטלעכ.
— אונ קיין אנדערע, כּוּצ די, איז בא אײַכ ניטאָ? — טוט ער
ווייטער א פּרעג אונ באקומט באלד פּונ מיר טשוווע:
— עט, קנאַפּלעכ... קיין אנדערע לוינט זיכ ניט צו פירן.
לאַשנקוידעשדיקע איז גאָר אינ דר'ערד. ניט קיין סכּוירע... היגע
יידן קוקן אועלכע ניט אָן אפּילע.
— היגע יידן, — מאכט ער מיט א זיפּצ, — היגע יידן, נעבעכ,
באדארפּן ברויט, ניט קיין ספּאַרימ...
— וואָס? — מאכ איכ, קלאַמפּערשט ווי ניט גוט אײַנגעהערט
זינע ווערטער, אונ אינ הארצן פּאַרדריסט מיכ טאַקע א ביסל, וואָס
ער צעשטערקעט מיר אינגאַנצן מיין קרעמל. ער אָבער פּאַרשטייט
מינע געדאַנקען אונ, ארופּלייגנדיק זיין האנט צו מיר אפּן אקסל,
רופּט ער זיכ אָן מיט א זיס שמייכעלע:
— כּאַליע, ניט אַיַערע דאָזיקע ספּאַרימ מיין איכ. יענע
מיין איכ, יענע, וואָס אלץ מיט שטראַפּ־ווערטער, מיט אייזעס אונ
א געפּילדער: „פּע, האוואָלימ! פּע, אָפּגעלאָזטקייט! גוואלד, בילדונג!“
יענע, וואָס לוינט זיכ ניט, ווי איר זאָגט, צו פירן אונ וואָס היגע
יידן קוקן זיי ניט אָן אפּילע. היגע יידן זינען גערעכט. ברויט,
ברויט באדארפּן זיי האָבן, מוסער אונ אייזעס איז קיין סילעק ניט
פּאַר דעם מאָגן, אימ מיט א פיזמען קאָן מען ניט אָפּקומען. קלאָנג
זיכ אפּ אוועקגעשטעלטע מאשינעס, פּאַרוואָס זיי פּוילן, שימלען דאָרט

ערגעצ אינ א ווינקל, איז נאָר א געדעכטער. נעמט בעסער, הייבט זיי מיט אייערע הענט אופ, שטעלט זיי אפ די פיס, לאָזט זיי בא אייך ארבעטן, וועלן זיי, נישקאָשע, ניט שימלענ, גאָר אן אנדער פאָר נעמ האָבן... נאָר אפ וויפֿל איך בין באקאנט מיט דעם היגן ווינקל, דאכט זיך מיר, אז אזוינס האָט מען בא אייך וויניק אינ זינען. דארשענע קאָנ איטלעכער זייער ווייץ; א מערע, א סליכע — מע־ כעטיסע, אונ עפעס טאָג — ניט פונדאנען אהינ... גענוג, כִּדעבן, סליכעס! נאָכאמאָל זאָג איך, ניט אייערע, כאָלילע, מיינ איך, יענע מיינ איך... פון די דאָזיקע רייר בין איך א היפשע וויילע געווען שטארק צעדרייט. עפעס גאָר אנדערע ווערטער, גאָר א נייער מינ פארשוין, ניט ווי געוויינטלעך די בעריעס בא אונדז! האָט איר געהערט אינ אייער לעבן, א בעריע, א דייטש זאָל מיט דעם געמיינעם סאָרט יידישן אוילעם זיין איינס, ניט לאכט פון זינע נארישע גענוג, ניט שטרעפן, מוסערן אימ מיט לאנגע מערעס, פארקערט, נאָכ געבן אימ גאָר גערעכט, זאָגן, א ראכמאָנעס, נעבעכ, זינע סליכעס איז אָן סאקאָנעס, איבעריק זינען גאָר יענע, די בעריישע סליכעס, זע- האוורד?.. עפעס טאקע א נייער שניט, ווי זאָל איך עס אָנרופן, דייטש אונטערגעשלאָגן מיט כאָסיר, פראק-לייבסערדאק, גאָר א שפאָגל נייער מינ, אפ וועלכט מע באדארפ מאכט „שעהעכעיאָנו“... דער פארשוין איז מיר שטארק געפעלן, דאָס הארץ האָט מיר עפעס צו אימ געצויגן. איך בין אימ אפאָנעם אויך געפעלן, וואָרעם ער האָט מיך פארבעטן צו זיך אפ דער אכסאניע, מיך מעכאבעד געווען מיט א גלעזעלע פונש און פארהאלטן מיך אינ א טיפן שמועס אקעגן א גוטע עטלעכע שאָ. מינכע האָבן מיר געדאוונט ביידע, דאָרט טאקע בא אימ. איך האָב מיך שויג דערוויסט ווער ער איז, ווי ער הייסט, פונדאנען ער קומט און וואָס ער וויל דאָ אינ אונדזער ווינקל. ער איז ניט אזא רייכער, ווי זייער א געלערנטער, א פייער, אָנגעזעע־ נער מענטש. מויל און אויערן האָב איך אופגעפנט הערנדיק זיין שמועס. ער האָט מיר דערציילט עפעס אזוינס, וואָס האָט מיך דער- קוויט — גוטע זאכט, וואָס זינען זיך צעגאנגען אינ אלע מינע רמיח¹ אייוורימ. איינאיי זאכט, איינאיי בסורעס!..

נאָכאמאָל: מאולטאָון דיר, קאפצאנסק! מאולטאָון דיר, טונעיא-

1 ו ראמאכ.

דעווקע! א האָפענונג צו דעם, וואָס לעבט אייביק, אז איר וועט
אופגעריכט ווערן.

אפּ מאָרגן אינדערפרי נאָכן דאוונען האָט ער מיך ווידער פאר-
בעטן צו זיך. נאָכאמאָל איבערגערעדט נעכטיקן שמועס און מיך
געבעטן, אז דערווייַל זאָל עס בלייבן בעסאָד.

— רעב מענדעלע! — האָט ער אויסגעלאָזט דעם שמועס מיט
א פריינטלעך שמייכלעך. — איינער נאָמען, נישקאָשע, איז מיר פון
לאנג באקאנט. עס טוט מיר הארצעדיק האנאָע אונדזער באגעגעניש
דאָ. אז האשעמ-ייסבאָרעכ וועט הייסן, קאָנט איר מיר זייער שטארק
צוניצקומען. איך האָב אייך איבערצוגעבן עפעס א זאך, וואָס דערצו זינט
טאקע איר, נאָר איר אליינ מעסוגל. עס מוז אָבער א ביסל געדולדיק זיין.
ער האָט בא מיר גענומען מיין אדרעס און מיך פארזיכערט,
וויבאלד דער געוויסער איניען האלט אפ א שטייגער, באקומ איך
פון אימ א בריוו מיט נאָך עפעס אזוינס... מיר האָבן זייער פֿיין
זיך געזעננט, איינער דעם אנדערן ווינטשנדיק אלדאָסגוטס.

באמ ווינטשעווען האָב איך, צו קיין גנז זאָל עס מיר ניט זיין,
מיך א ביסל אויסגעגליטשט. איך דעם איניען האווינטשעווען בין איך,
צווישן אונדז גערעדט, א קנאפער בעריע, ווי א גרויסער טייל יידן,
וואָס ווען זיי נעמען זיך אפ סימכעס צום ווינטשעווען, מיינענדיק,
דאָס איז א כּעוה, בעקען זיי אוועק א שאַ מיט שיינענדיקע פענעם-
לעך, עפעס אַן לאָשן. זיי דעם באלטימכע:

— גאָט זאָל געבן, אז... אז...

דער באלטימכע זיי:

— האלעווי... אז... אז...

עס ווערט אויך ניט גוט, צום כאלעשן, שלאָגט צום הארצן.
און ביידע צדאָדימ ווינטשן בא זיך איינער פונעם אנדערן פאָטער
צו ווערן... געוויינטלעך האלט איך מיך איין, פאטער אָפּ דעם כויו
פון ווינטשעווען בעקיצער, ברומלענדיק אונטער דער נאָז. דאָס מאָל
האָט מיך דער גוטער-יאָר געטראָגן, פאר גרויס ליבשאפט צו דעם
אירעך, ארויס מיט א ווינטשעניש גאנצ ברייטלעך. נאָר אזוי ווי איך
האָב געעפנט דאָס מויל, אזוי בין איך געבליבן ווי דערוואָרגן, גע-
בעקעט, געאזעט, אז... אז... מישטיינסגעזאָגט, אליינ ניט צו וויסן
וואָס, און מיך געפונען איך דער קלעם, ניט אהיין, ניט אהער. זייער

א מיטעסע לאגע, וואָס מאכט זיך אמאָל מיט א רעוול, וועלכע עס
בלוטט זיך, כאָטש ער קען ניט, נעבעכ, האלטן א דראָשע... ניט
דאָס בין איך אויסן.

דער אוירעכ, לאנג לעבן זאָל ער, האָט געפילט מיין געמיט
און מיך זייער דעליקאטנע ארויסגעפירט פונ דער קרעם, אַנרופנדיק
זיך דערביי מיט כאָכמע:

— איך ווייס, איך ווייס. איר ווינטשט מיר אזויפיל גוטס,
וואָס גאָר אומגעלעכ ארויס צו זאָגן.

— יאָ, יאָ, אזוי, כ'לעבן! — מאכ איך שוין מיט א גרינגער
געמיט און טו מיך דערווייל אליין טאקע א פיק אפ קאטאָועס: —
מאלאָטוי ווינטשט מיר אויך זייער פיל גוטס און זאָגט עס פונדעסט-
וועגן גאנצ גלאט ארויס.

— נו, נו, — מאכט ער צוריק מיט א שמייכלעך, — איך ווינטשעווען
בין איך איין בעריע. דרינען האָב איך געהאט גוטע רעבעס און דערופ
פארבראכט מינע יונגע יאָרן. ווען ניט דאָס ווינטשעניש, וואָלט איך
ניט געווען דאָס, וואָס איך בין אצינד... ווונדערט זיך ניט אזוי,
רעב מענדעלע! ס'איז רעכט. אז גאָט וועט געבן דער פלאַן זאָל גיין
זיי געוונטשן, וועט איר דענסטמאָל וויסן און מיך פארשטיין. לע-
סאטע זייט מיר געזונט און פאָרט מיר געזונט!

מיר זינען איך דעם אייגענעם טאָג טאקע אוועקגעפאָרן, איט-
לעכער איך זיין וועג.

א היפשע צייט איז אוועקגעגאנגען, און פונ דעם אוירעכ מיין-
נעם איז איין קאָל מיט צען אוינעס. ער איז ווי איך וואסער פאר-
שוונדן געוואָרן. אפן הארצן איז ניט פריילעכ. שווערע צייטן, שלעכט-
טע געשעפטן, ניט גוט ארום און ארום... דו, קאפצאנסק, דו, טונעל-
יאדעווקע, ליגסט נעבעכ דערווייל פארזונקען ביז דעם האלדז איך
בלאָטע. פונדערווייטנס יענצ פעקל לייט פילדערן א שרעק, גיבן איין-
צעט, דער אזוי, יענער אזוי, שטראָפן, זאָגן מוסער, איטלעכער מיט
זינס: גוואלד, טוט אייך אָן א קויעכ, קריכט אויס דער הויט און
דאטשקעוועט, זייט מויכר, אליין אייך ארויס!.. קאפצאנסק, זיי נישט
קאפצאנסק! טונעיאדעווקע, זיי נישט טונעיאדעווקע!..

און אז איך האָב שוין א מאכ געטאָן מיט דער האנט, ווי
איינער רעדט: פארפאלן, אויס האָפענונג! קומט מיר פלוצים אָן,

גאָר אומגעריכט, אן אויסלענדישער בריוו מיט א היפש, פארכאסמעט
 פעקל. איך עפּן דעם בריוו — א סימכע! דאָס איז פּונ אים, פּונ דעם
 אוירעכ! אָט וואָס ער שרײַבט:
 „ידידי רעב מענדעלע!

אז איך שרײַב אײַך אצינד, איז א סימענ, ס'איז גוט — דער
 פּלאַן שטייט אפּ א שטייגער. עלע ניט, וואָלט איך דאָך ניט גע-
 שריבן. אפּ שרײַבן גלאַט „שאַלעם-לאַאהווי“—בריוולעך קלעקט מיר ניט
 קײַן צײַט. זײער מעגלעך, מיר וועלן זיך אימירצעשעם אינגיכט זען,
 וועגן דעם אייסעק איז נאָך דאָ א ביסל צו טאָן. דערוויײַל פארגיב
 איך אײַך א לײענען, א נײטיק שטיקל ארבעט, וואָס קער זיך מיט
 דעם אייסעק שטארק אָן. דאָ, איז דעם פעקל, וועלכט איך שיק
 אײַך, וועט מאַלאָסוי געפינען מײַנס א סייער, איז זײער א גרינ-
 גער דײטשער שפראכע, געדרוקט איז לײפציק, הײנטיקס יאָר, בא
 בראַקחויז, מיט דעם נאָמען „ווינט שפינגער ל“, וואָס גיט צו
 פארשטיין די אלע זאכט, וועלכע עס וועלן, מיט גאָטס הילף, אײַנגע-
 פירט ווערן איז דער פראקטיקע, אונ לערנט, וויאזוי מע באדארפ
 דערמיט זיך נויהעג זײַן, ביכריי צו דערגרייכט דאָס, וועלכט מע
 ווינטשט אונ באגערט נוצלעך צו זײַן זיך אונ דער וועלט. פארוואָס
 דער סייער הייסט „ווינט שפינגער ל“—דאָס וועט איר ארויסזען פונ
 די קסאָוים, וואָס זײַנען בײַגעלייגט איז דעם פעקל. איז זיי איז
 דאָ א גאנצע באשרײַבונג פונ מײַן לעבן. ס'איז קעדיי זיי זאָלן אָפּ-
 געדרוקט ווערן באמ „ווינטשפינגערל“ אפּ יידיש מיקאמע טײַמימ. איך
 בין דאָך א כײלעק פונעם קלאָל מענטשן, פאר וועלכע מײַן לעבן
 איז דאָ באשרײַבן. איך בין א פעדעמל, אײַנגעוועבט אינײַנעם מיט
 זיי איז דעם גרויסן שטיק מאטעריע, וואָס גײט איז דער וועלט פונ
 אייביקע צײַטן אונטער דעם נאָמען „ייד“. אָנקוקנדיק מיך, וועלן זיי
 צוגלײַכ אָנקוקן טאקע זיך אליינ. דאָס, וואָס זיי וועט געפעלן אָדער
 ניט געפעלן בא מיר, וועלן זיי עס געפינען אויך בא זיך, אונ,
 האַבנדיק פאר זיך א שפּיגל איז מיר, וועלן זיי זען, וואָס פאר א
 פאָנעם זיי האָבן... ווירקן אפּ א פאָלק מענטשן קאָן נאָר אזעלכער,
 וואָס איז בײַן פונ זײער בײַן, פֿרײש פונ זײער פֿרײש, וואָס האָט

געליטן איינע צאָרעס, געפילט איינע ווייטעקן מיט זיי. לאָזן עס ייִדן, וויל איך, לאָזן זיי עס לייענען און וויסן...

אצינד, ליבהארצעריקער רעב מענדעל'ע, נעמט זיך, זינט מויכל'ך, צום איבערזעצן אפּ ייִדיש מיין סייער מיט די קסאָוים און לאָזט עס אָפּדרוקן. ס'איז נייטיק, זאָג איך, צום אייסקן, אויב אייך וועט געפעלן מעקאצער צו זיין, ארויסצונעמען פון די קסאָוים נאָר דעם רעכטן איקער, מענט איר. מאכט אזוי, ווי איר פארשטייט דרינען פארלאָזן איך מיך אינאנצן אפּ אייך.

עיקר שכחתו! דאָס פארדינסט פון די קסאָוים און זיי אליין שענק איך אייך פונעם גאנצן הארצן, אפּ לעוילאָמ וואָעד. זינט מיר געדוונט! האשעמי-סבאָרעכ זאָל געבן, זיך באַלד צו זען אין פריידן, און וואָס מיר ווינטשן ייִדן, זאָל מעקויעם ווערן במהרה בימינו² אָמיינ. ידידכם "...?

לעקאָוועד דעם הייליקן באשעפער, דער דאָ לעבט אייביק, או- לעקאָוועד זיין ליב פּאָלע ייסראָעל האָב איך אָנגעטאָן די שפּאָקל'ן און דורכגעקוקט די אריינגעשיקטע קסאָוים. די מיסע, זע איך, איז טאקע זייער א שיינע. געשריבן, ווי מע זאָגט, אגיל ואשמח⁴, קיין לעכדיק און שפיעצכדיק, דאָס הייסט, אין די פּאָשעט אנטפּלעקטע זאכן ליגן פארבראָגענע סוידעס און שארפע אָנצוהערענישן. נאָר וואָס דען? זי איז שטארק לאנג, און ייִדישע קינדער, וואָס פארשטייען זיך אפּן ווונק, קאָן דערווייז די נעשאַמע אויסגיין, ביז זיי וועלן אזא לאנגע מיסע אויסלייענען. צופיל איבערזיען דעם בויגן טאָר מען ניט, עס קאָן זיך איבערייסן. בעכיינ איז בא מיר געבליבן אָפּ צומאכן עס ווי ראָשעשאַנע מיט די לאנגע סטעפעס פּייעט. איך האָב ארויסגענומען נאָר אזעלכע שטיקלעך, וועלכע מיר טויג, זיי איבער- געניצעוועט, וווּ מע באדארף אויך אויסגעלאטעט, צונויפגעשטערקעט אין ייִדישן גוסט מיט מינס א שפרוכ, אזוי, אז גאָר ניט צו דער- קענען די שטעכ און די לאטעס מייע. די מיסע קומט אויס נישט-

1 איקער שאַכאטי.

2 בימהיראָ בעיאָמיינו.

3 יעדירכעם.

4 אָגיל וועעסמאכ.

קאָשעדיק, גאָר קיין מײַסע ניט און דערצײלײַט זיך פון מיר, גלײַכ, ווי זי איז מײַנע. נאָר ערטערווייז, ווען ס'איז נײַטיק צום איניענ, לאָזן איך רײדן דעם מעכאבער אײַנ. אויך האָב איך לעקאָוועד קאָפּ צאנסק און לעקאָוועד אונדזערע ברידערלעך מיך צעגארטלט, צוגע-זאָגט אײנעם פון די אָרעמע בעריעס באלױנען אימ שפעטער, אימיר-צעשעם, פונעם פארדינסט מיט עטלעכע גראָשן מינצ, ער זאָל מיר העלפן איך דעם איבערזעצ פונעם סײפער מיט די קסאָוים. ער האָט וואָכנווייז געשוויצט, געטאָן, געארבעט געשמאק. גאָט מעג איך פאר זײַן מי העלפן. ער פארדינט עס, נעבעך, גאנצ קאָשער... ניט דאָס בײַן איך אויסן.

ועתה¹ ריבוינעשעוילעם, און אצינד דו האר פון דער וועלט, דאָס איז פאר דיר אנטפלעקט און וויטיק, אז איך האָב גערן געטאָן דײַן ליבן ווילן, זאָל עס זײַן אויך דײַן ווילן אפ דער צײַט, ווען איך בעט דיך מיט מײַנע הענט און פיס און מיט מײַנע צוויי הונ-דערט אכט און פערציק אייוורים, אז דו זאָלסט אָנשרײַען דעם סאָטן, ער זאָל ניט געוועלטיקן, מעאקעו זײַן אפ אונדז אונדזער פארנאָסע. זאָלסט באגיטיקן אונדזערע מאזאָלעס, אונדז באשירעמען פאר אלע די בײזע באגעגעניש, וואָס זיי שטורעמען אפ דער וועלט, און געבן אונדז א געבענטשט לעבן, א פרידהאפטיק לעבן מיט א זיכערלעכע. אונדזער האָפּע-נונג און די גוטע בסורע זאָל ניט זײַן צו מידיקײַט און צו לער, נײַערט זאָל אלץ זײַן לברכה והצלחה². קאפּצאנסק און קאָל ייסראָעל זאָלן זײַן געליבט צו די אויבערשטע און געגלוסט צו די אונטערשטע. דאָס אלע כאַלוימעס, וואָס אונדז זעלבער אָדער אנדערע האָט געכאָ-לעמט, זאָל אפ אונדז אלע זײַן צו גוטן. ותרצנו³ און זאָלסט אונדז באווייליקן. אָמײַן⁴.

1 וועאטאָ.

2 ליווראָכאָ וועהאצלאָכאָ.

3 וועסירצײַנו.

4 דערמיט ענדיקט זיך די האקדאָמע — די „מײַסע איבער א מײַסע“. דע.

טעקסט פונעם „ווינטשפּינגערל“ גופע האָט איך דער יוד. פאָלקס-ביבליאָטעק“ געהאט א קעפל „די מײַסע אײַנ“.

א נאכט אינ צאָרעס¹

(א קאפיטל פונעם נאָכ נישט געדרוקטן דריטן טייל „ווינטשפּינגערס“)

עס איז שוין העט שפעט אינ דער נאכט, גלופסק שלאָפּט — אונ די קאפעליע האָט נאָכ אלץ געשפּילט. צוויי יידישע קינדער קאָר נען קיין אויג נישט צומאכט, ווארפן זיך נעבעך פון איינ זייט אפ דער אנדערער — אונ די געלעגערס אונטער זיי ארבעטן: סקריפען, קרעכצן, גיבן אָפּ קאָנצערט, ווי דער שטייגער פון יידישע געלעגערס, וואָס צעווינג זיך, צעשאַקלען זיך, צעפּילדערן זיך, זאָגן שירע בא- נאכט פון א מינדסטן ריר. פון א מיניען געלעגערס אינ א יידיש הויז די שירע באנאבט צו הערן אינ אוואדע אז וויל; נאָר נישקאָשע, מיט דער דאָזיקער קאפעליע דאָ, פון אונדזערע צוויי פארשוניען, אינ וועלכער עס האָט געטרײַ געארבעט א הינקעדיקער, א גערירטער, א הויקערדיקער, אויסגעדינטער טאפטשאנ מיט עפעס א מינ רוקבעט, האָט מען געקאָנט אויך זייער גוט יויצע זיין. אפ דעם טאפטשאנ, אינ פאָדער-כיידער, האָט געשפּילט אונדזער הערשעלע, אונ אפ דעם רוקבעט, אינ אלקערל — אונדזער רעפּאָעל. ביירן האָט זיך עפעס נישט גענומען קיין שלאָפּ, איטלעכער האָט געהאט צו זינגען אונ צו זאָגן מיט זינס.

די קאשע אינ אָבער: מה נשתנה הלילה הזה², פארוואָס אינ

1 געדרוקט אינ „הויז-פּרטינדר“, בוך III, 1894. פארגלייבט אינ אונדזער אויס- גאבע, קאפיטל 2 אונ 5 פונעם בוך IV פון ערשטן טייל, ז. 191 אונ ז. 233.
2 מא נישטאנאָ האלילאָ האוע.

פארענדערט געוואָרן די דאָזיקע נאכט פון אלע אנדערע נעכט? שבכ"ל היללות¹ פונעם אונטערנעכטיקן דאָ בא רעפּאָעלן האָט הער-שעלע געשלאָפּן, אָן איינאַרע, גאָר נישקאָשעדיק.

גאָר באַמ ערשטן אריינטרעטן זיינס אהינ, צו רעפּאָעלן, אפּ נאכטלעגער, איז אימ געווען גוט עפעס אפּן הארצן, ווי איינעם, וועלכע גאָט דערהויכט פּלוצימ דאָס מאַזל. דאָס קליינע, נידעריקע שטיבל, וווּ ס'איז א מעגלעכקייט צו בלייבן א וויילע פאר זיך אייניג, אומגעשטערט פון אן אוילעם מענטשן, ווי דאָרט איבן קליינע, האָט אימ אויסגעווען סראַריש. ער האָט געקוקט אפּ אלצדינג דאָרט עפעס מיט א מינ דערעכערעצ, געקוקט, געטאפּט, קוימ צוצורירן זיך מיט א פינגער און געשמאַכט פאר גרויס פארגעניגן. עס האָט אויפיל געהייסן ווי: „אנן, גוט, הערשעלע, מיר האָבן א גאָט, הא?!" דאָס פארוויסטע באַנק-בעטל, אינגאנצן ווי ס'איז מיט די שלאפע פיס, אויסגעריבן, צערטענט, ערטערווייזן מיט ארויסגעקראַכענע קישקעס קלייטשע און אלטע פארשמאַלצעוועטע לאטעס, האָט באַ אימ איבן די אויגן געהאט דעם זיבעטן קיינ. ווי די מייסע איז, אן אָפּגעקומענס, אָפּגעבארעטס, פאָרט א מעיוכעס מיט א געשפיקעוועטן בויך, א זייער פון אמאָלדיקע גוטע יאָרן... באַמ ארופקריכן דערום דאָס ערשטע מאָל האָט עס זיך שטארק געטאָן א בייזער, א סקריפּ מיט גרויס פאריבן. הערשעלע איז, איינהאלטנדיק דעם אָטעם, פארביסן די ליפּן, געבליבן שטיין ווי אפּ בישקוילעס, ניט אהינ, ניט אהער, אויס פאָרכט, ניט אַנצומאכען דאָ א שפיל, א גאנצע כאסענע און רעפּאָעלן דאָרט פונעם שראָפּ נישט ארויסצוברענגען. נאָר באַלד אָבער האָט ער זיך איינגעשטעלט, האָט עס מעכילע געבעטן, פאמעלעכע, פאמעלעכע זיך גערוקט, אויסגעצויגן, פריער איינ פוס, דערנאָך דעם אנדערן — און נישקאָשע, מיט כעסעד. שפעטער א ביסל האָט א קליינ בייזערל אימ שוינ נישט אויז אויסגעמאכט. וואָס ווייטער, ווייטער איז ער מיט א גרעסערן שוינ אפילע געוויינט געוואָרן, עס האָט געמענט שרייען, רייסן זיך צעזעצטערחייט, ער האָט זיך דארויס גאָר ניט געמאכט און געשלאָפּן געזונטערהייט.

בלייבט דאָך טאקע הערשעלעס ניט שלאָפּן אצינד א גרויסע קאשע!

1 שעכטאָל האלילויט

עפשער איז הערשעלע הונגעריק געווען און דער ליידיקער בויכ האָט אים געמאָנט מעזוינעס, נישט געדאָזט אים צורו? ניין! ערשטנס, איז א ידנס א מאָגן גאָר ניט אזוי אריינגעטאָגן אין דער אכילע, אז וויבאלד עס דערגייט אים נישט, זאָל ער האָבן טיינעס. צווייטנס, איז דער מאָגן בא ידן גאָר ניט אזא פאָרנעם, מע זאָל זיך אויס זיינע טיינעס עפעס מאכן. אזויפיל דינים, אזויפיל גזירות, אלטע און נייע, אלץ מיקויעכ דעם זינדיקן מאָגן, ווי אים צו לערנען דע- רעכערעצ: דאָס לאָז זיך דיר נישט גלוסטן, מע טאָר נישט! דאָס יאָ, גאָר א ביסל, ס'איז טייער, און דאָס איז א מוז, כאָטש פריקער, הארבליעכ, — אזוינס האָבן נאָר מיר, קינדער ייסראָעל, אליין, און אין דעם זכום טאקע זשיפען מיר ביז אצינד אין דער וועלט... היינט, דריטנס, האָט הערשעלעס מאָגן דעמלט קראַל נישט געהאט וואָס זיך צו בא- קראָגן: זינט ער האָט אָנגעהויבן „צונעכטיקן“, איז ער מיט א ליידיקן בויכ קיינמאָל [ניט] געגאנגען שראָפן. בא רעפאָעלן איז פאר אים טאָמיר געווען א גלעזף טיי מיט א שטיקל ברויט, און די נאכט גראָד איז נאָך געווען א קעפל פון א הערינג, א ביינדל מיט א שטיקל פלייש אויך, איבערגעבליבן רעפאָעלן פונעם מיטיק, וואָס ער האָט געגעסן אָן אפעטיט, און הערשעלע האָט דערצו אפילע זיך נישט צוגערירט. עפשער זשע האָט זיך הערשעלען נישט געשיקט עפעס אין דער געמאָרע דאָרט, און דער מויעכ זיינער האָט געארבעט, ווי איינצובייסן א הארב טויספעסל, צו פאלן אפ ראשעס א באוואָרעניש, געפינען „דעם רעכטן קוועטש“ און אופטאָגן שפיצעכדיק מיט א געדראנג? נאָכאמאָל טאקע ניין! אדעראבע, פארקערט, איז דער געמאָרע איז אים היינט אויסגעקומען מעשווע ווילד גלאַט: אי ראשע איז, כאָלילע, נישט מעשווע, אי טויספעס קאשע בלייבט טאקע א קאשע — ביידע זיינען גערעכט.

מילע וואָס זשע פאָרט איז היינט מיט הערשעלען אזוינס די

מייסע?

אָווא, א מייסע! אים לאָזט נישט שראָפן — ביילע!
 „איי, ריבוינעשעלילעם, ביילע! גוואלד, טאטעניו, ווו איז
 ביילע?“ — אָט די דאָזיקע עטעלע ווערטער פיקן הערשעלען אין קאָפּ.
 ארום זיי דרייען זיך אלע זיינע געדאנקען און כאפן זיך אים אמאָל
 ארויס מיט א ביטערן קרעכצ טיפ פונעם הארצ.

שוינ א גאנצ היפשע צייט איז דריינען, זינט הערשעלע האָט זיך צעשיידט מיט ביילען דאָרט אפּ דער זאָרג-באנק, אינ דער האָט-פענונג, אָז אָט-אָט שטעלט זי זיך אפּן אָרט, ווהינ מע האָט זי גע-פירט, באלד זענן זיי זיך ווידער און נעמען ווייטער אפּאָר דעם איבערגעריסענעם שמועס וועגן איטלעכט פיצעלע באזונדער אינ דער היים. אונדזער עלנטער, פארוואָגלטער הערשעלע האָט זאט אָנריידן זיך נישט געקאָנט בא דעם ערשטן באגעגעניש מיט א שאַכנס א מיידל, קימאט אן אייגענע, א היימישע פונ קינדוויז אופ. זי אינ גאנצן האָט געשמעקט עפעס פריש מיט היים, מיט קאפּזאנסק — פונ אירע אויגן האָבן אימ ארויסגעלויכטן, זיך געלאָזט זען פיל ליבע זאכן אינ די פריערדיקע יאָרן. אלצדינג, האק און פאק, האָט זיך אימ געפילט אינ איר שטימע. ער האָט אופגעכאפט איר איטלעכט וואָרט, אויך גערעדט אליינ פאר צען און ס'איז אימ נאָך איבערגעבליבן גענוג רייד אפּ שפעטער — און פלוצימ אזא ווייטעק, אזא אויסכא-פעניש... נישטאָך ביילע, ווי אינ וואסער אריינגעפאלן ביילע!

די ערשטע צייט האָט הערשעלע זיך געטרייסט אַפּ מיט דער האָפּענונג: אָט אינגיכט וועט זי זיך מיסטאמע ווייזן. וואָס דען? עפשער איז זי דאָרט שטארק פארנומען אפּן נייעם אָרט, לאָז זי נאָר א ביסל זיך ארומקוקן, קומט זי זיכער באלד צו רייזע: זי האָט דאָך איבערגעלאָזט אפּ דער אכסאניע אירע זאכן. אז אקעגן א כוידעש צייט אָבער איז אוועק און זי איז אַפּ נישטאָך, האָט אימ שוין אָנגעהויבן גוט צו ארן, אצינד האָט אימ אָנגעהויבן באשיימפער-לעך צו אינטערעסירן ביילע. ניט ווייל זי איז א היימישע, ערשט כּוּן דאָס זיניקע דאָרט אינ דער היים, נאָר זי טאקע, זי, ביילע אליינ, — ווייל אפּ איר, נעבעכ, איז א ביטער ראכמאָנעס, ווער ווייסט, וואָס מיט איר נעבעכ איז אזוינס געשען. דאָס געפיל פונ ראכמאָ-נעס האָט בא אימ געוואקסן פונ אן אנדער געפיל, א פארבאָרגנס, עפעס גאָר אן א נאָמען — א מינ ציעניש אזוינס, נאָך פונ קינד-וויז אָן, טיפּ אינווייניק אינ דער געשאַמע. דאָס מינ ציעניש ווידער האָט אָנגעהויבן שטארקער זיך לאָזן פילן, באקומען שוין עפעס א נאָמען דורכ דעם טאקע, וואָס דאָס ראכמאָנעס איז אלץ מער און מער געוואקסן. די ביידע דאָזיקע געפילן האָבן געשפּראַצט, געוואקסן און זיך דערנערט איינס פונעם אנדערן. דערצו איז אויך געווען נאָך

א צוגאָב, גאָר א וויכטיקע זאכ. עס האָט זיך דערווייזן הערשעלעך
 גאנצ קלאָר דאָס גרויסע אומגליק, אינ וועלכען ער איז געשטאנען.
 שנייער-וואָלפּ וואָלפּ אימ זיכער אינ געוואנט אריינגעשטעקט, ווען עס
 זאל זיך נישט געווען אונטערוקן פּלוצימ ביילע. איינ גאָט אליינ
 האָט זי אונטערגעשיקט, פונקט אינ דער רעכטער צייט, אימ פונ
 יידישע הענט מאצ' זיינ. אונ וויפל דאנק איז ער איר שולדיק פאר
 אזא גרויסע טויווע! ער באדארפ דאָך, ווי מע זאָגט, די פיס איר
 וואשן אונ די וואסער טרינקען. וואָס אָבער לאָזט זיך אויס? זי אימ
 האָט געראטעוועט, אונ ער זי — באגרעבן, דורכ דעם אוועקגאנג זייערס
 פונ דער אכסאניע צו דער זאָרג-באנק איז ער פונעם אומגליק ארויס,
 אונ זי אריינ. אוי, דער גוטער מאלעך איז פארשווונדן, גאָט ווייסט
 ווהינ! ס'איז א ראכמאַנעס, עס רייסט, רייסט דאָס הארצ!..

דאָס אלצדינג איינינעם האָט אפ הערשעלעך שטארק געוויקט,
 ארויסגערופן אינ אימ אזעלכע געדאנקען, אזעלכע הייסע קלאָרע גע-
 פילן, וואָס זיינען פאר אימ געווען פרייער נאָך טונקל, קימאט א
 סאָך. ביילעס געשטאלט איז ארויסגעטראָטן אלץ העלער, העלער, גע-
 שוועבט פאר זיינע אויגן, אימ געברייט, גענואָגט, געצויגן בא דער
 נעשאַמע. עס האָט אימ עפעס גלאט אוי, ניט ווילנדיק, זיך געטראכט,
 שטילער הייט אמאָל געוויינט, געוואָרן עפעס גוט, ווייך ווי א טייג,
 זיך געלאָזט פונ זיינע געדאנקען טראָגן, ווי א געוויקלט קינד, אונ
 זיך פארטראָגן, פארפליען א שרעק ווהינ!.. ביילע איז אימ פונעם
 זינען נישט ארויס אונ ער האָט זיך קיינ אייצע נישט געקאָנט געבן,
 וויארום ווערט מען וועגן איר עפעס געוואָר. גיין זוכן, פּרעגן? ווי געשיקט
 זיך עס, א באַכער'ל פּרעגט זיך אפ א מיידל! אונ נאָך ווער? ער,
 הערשעלע! אז באַם דערמאָנען נאָר איר נאָמען קומט אימ די פארב
 אינ פאָנעם, אימ דאכט זיך—א שרעק! לייט קאָנען זייער גרינג, כאָ-
 לייע, זיך אָנשטויסן, וואָס אימ ליגט אוינס אינ זינען, וואָס פאר
 א שיינ באַכער'ל, אוי, ער איז—אונ דענסטמאָל איז ער אויסגעשטעלט,
 פארפאלן פונ ביידע וועלטן אפ אייביק. א קאטאָוועס עפעס, אזא מינסע,
 אוינס גאָר צו טראכטן!.. ווו האָט מען עס בא יידן געהערט? גע-
 נוג איז דאָך דער גענעם אן אָפּקומעניש פאר אוינע זינד, נאָר פיל
 ערגער נאָך איז אינ יידישע מיילער אריינצופאלן. דאָס איינציקע טרייסט
 זיינע איז נאָך געווען, טאָמער איז ביילע צוריק אהיים אוועקגעפאָרן.

אי די זאכנ, זי האָט דאָך איבערגעלאָזט איר קלימעקע? מיילע, האָט זי פארגעסן, א קאשע אפ א מיסע, וואָס קאָן זיכ מאכנ! אונדזער הערשעלע איז שטארק פונ פאָנעם אראָפּ. ער האָט געזאָרגט, געליטן, נאָר געשטיקט די ווייטעקן אינווייניק אינ זיכ אונ אלע געווארט אפ א יעדע וועגן ביי לענ פונ דער היימ— ביז ער האָט זיכ לעסאָפּ דערווארט אונ די יעדע טאקע באקומען.

„יא, זונעניו, — אזוי שרייבט אימ די מאמע אינ אירס א בריוול, — עיקר שכחתי¹, האָב, סאנצעלאָמעס, מיכ אזויפיל דאָ פארעדט אונ פארגעסן דערווייל מיקויעכ בענציענ-ציויעס מיידל, דורכ וועלכער איכ האָב דיר געשיקט א פאָר אונטערגענייטע זאָקן, א קאפאָטקעלע מיט אן אויסגעלאטעט העמד, טראָג געזונט ביז הונדערט אונ צוואנ-ציק יאָר. ציפע-סאָסיע, זאָל געזונט זיין, האָט פונ אירע פיס די זאָקן אראָפּגענומען אונ דיר געשיקט. האשעמ-ייסבאָרעכ זאָל ראכמאָל נעס האָבן איר צושיקן דעם באשערטן שוין צייט. זי איז נעבעכ אויסגעטריקנט, געל אונ גרינ אפ מיר קוקנדיק, אפ מינע פינצטערע ביטערע צאָרעס. די אויגן מינע דינען מיר נישט, פאר קיין יידן גע-דאכט, פונעם פעדערנ-פליקן. אוי וויי איז מיר, וויסטע אלמאָנע! מיילע וואָס האָב איכ דאָ געוואָלט, הא, וואָס? יא, מיקויעכ דעם מיידל. קארג אייגענע צאָרעס, איז נאָכ דאָ, ווי זאָגט מען עפעס, א צוגאָב פרעמדע אויכ. בענציענ-ציויעס מיין איכ. ער איז, נעבעכ, אלס, קראנק, א צעבראָכענער שארבן, האָט נישט קיין פארנאָסע. אזא קאפ-צאָנעס, ווי אינ קאפצאנסק היינט, געדענקען אלטע קאפצאנסקער קאפ-צאָנימ ניט. אז די נעשאָמע האלט זיכ איז ריינע ניסימ, נאָר זוכס-אָוועס טאקע, אָכ-כאָ-כאָ! אונ דאָ האָט זיין ליבער נאָמען, באהיט זאָל מען ווערן, אימ געשטראָפט מיט א ניי מינ שטראָפּ— פונעם מיידל איז ביז אפ היינטיקן טאָג קיין איינגעטונקטע פען, קיין גרוס נישטאָ. ער האלט עס, נעבעכ, נישט אויס. טאָמער, זונעניו, זעסטו זי אָדער וויסט עפעס פונ איר, שרייב! וועסט זיכ קויפן דאָס אייביקע לעבן...“

א קאזאָיס כריין ווען הערשעלע זאָל געווען מיטאמאָל אופעסן, וואָלט אימ ניט געווען אזוי ביטער, ניט אזוי פארגאנגען אינ נאָז, אינ

1 איקער שאָכאכטי.

די אויגן, ווי פון דער מאמעס דאָזיקע לעצטע ווערטער. אז ער האָט זיך געהאלטן אפּ די פיס און ניט געפאלן, האָט ער עס געהאט צו פארדאנקען נאָר דעם שטענדער, באַ וועלכע ער איז, אינ קלייזל דאָרט אינ אַ ווינקל, געשטאנען אָנגעשפארט איבער דער אָפּענער געמאָרע „בייצע“.

דעם גאנצן טאָג איז ער אומגעגאנגען אָן אַ קאָפּ און אז ער איז געקומען „נעכטיקן“, האָט שוין רעפּאָעלס בעטל אינ אַלקערל געסקריפעט. ער האָט באלד טאקע זיך געטאָן אַ וואָרפּ אפּן געלעגער, זיך גענומען טראכטן, זיפּצן, קרעכצן געשמאק וועגן בייזענ — און דער טאפּטשאַן האָט צוגעשפּילט, אונטערגעהאלטן געשמאק דאָס רוקן בעט אפּ זיינ שטייגער...

מיילע הערשעלע האָט זיך געוואָרפּן אפּן טאפּטשאַן, איז רעכט. ס'איז דאָ אַ טערעצ — ביילע. אָבער רעפּאָעל, וואָס באטייט זיינ ווארפּן זיך? דאָס קאָל פונעם רוקבעט וואָס לאָזט מיך אזוינס הערן? אוי, עס לאָזט מיך הערן אַ מיסע! ס'איז קערן זי צו באשרייבן. ווי דער וועלט איז באקאנט, איז לייבצע דער רויטער אינ גלופּס אַ ייד אַ נאָגיד, אַ לייטישער מענטש: מיט אַ בלייך פּאָנעם, אַ לאַנגער נאָז און אַ קליין בערדל — אינגאנצן מיט דעם יידישן כיינ. ער איז איינער פון יענע לייט, וואָס קוואַקען אפּ פּינע-בערל יעם, אריינצוטרעטן אינ דער גוטער קנופּיע, וואָס גיט פון זיך ארויס פאר דעם פּאָלק אלערליי גאבאָים, פירער, קאָללעפּל, טוערס, מאכערס, טענצערס, נאָך און נאָך אזעלכע נוצלעכע פּינע פארשויענע, צו פארזאָרגן אונדז, אָרעמינקע יידישע קינדער. געוויינטלעך זיינען זיי דימענטיקע מענטשן, וואָס נעמען באַ יענעם ארויס די נעשאַמע מיט גוטן; זיי זיינען, דאכט זיך, גאָר אָן אַ גאל און האָבן אַ פולע נאָז מיט פליי; קאָוועד איז באַ זיי גאָרנישט — נאָר יענעם, אריין פאר זיך האָבן זיי עס שטארק ליב. באַ זיי איז געלט-שמעלט — אָבער נאָר פּעמדס, מיין אייגענער גראָשן זייער טייער; נעדאָוועס — מעכעטייסע, אַ גרויסע מיצווע, נאָר געבן זאָל יענער; זיפּצן, קרעכצן אפּן קלאַ-ייסראָעל, — אַכ, אפּ וואָס די וועלט שטייט, נאָר קאָסטן זאָל עס נישט קיינ פרוטע; יידישקייט איז זייער טייער, נאָר אַ מינדסט אינטערעסל איז נאָך טייערער...

לייבצע דער רויטער שניידט זיך אפ א פיינע־בעריע און לעכצט שטארק אריינצוטערעטן מיט א פוס צווישן די גרויסע.

באזאלן מיט קינדער איז לייבצע ניט געווען. ער האָט געהאט נאָר צוויי טעכטער, יונגע בסולעס. די עלטערע, א בילד־שיינע, אן איידעלע — כאנצע, און די יינגערע, א דיקע, א ציטערדיקע — באַבקע. יענטל, לייבצעס ווייב, פירט א גוט לעבן, איז א באַלעבאַסטע, קלינגט טאַמיר מיט א גאנצן בונט שליסעלעך און האָט אונטער דעם מאן, ווי מע שמועסט, א שיינ קניפּל, עסט, שראָפט, טוט זיך וויל, איז, אָן איינאַרע, פעט, באַלייבט — און פונדעסטוועגן כאפט זיך איר עפטערס פונעם מויל ארויס א זיסע, א קרעכצ. זי קלאַנגט זיך, איז א שמועס מיט באקאנטע, קלאפט זיך אַלץ איז הארצן, אז אָט דאָ, דאָ האָט זי א ווונד, שאַקלט מיט דעם קאַפּ, סארגלאַצט די אייגע־לעב, אַלץ טינעס צום ריבוניעשע־וילעם: „אוי, א זון, א קאדעש!“ זי האָט שוין איבערגעטאַן אַלע מיטל, געפרוּווט אַלצדינג, נאָר אומ־זיסע די מי — נישטאָ קיינ זון!

— אז אימ אַליין, — איז דער שטייגער אירער געווען צו זאָגן, — אז איך אַליין, נעבעך, בין אזוי געשטראַפט, אזוי אומגליקלעך, לאָמיב זשע כאַטש נאכעס האָבן פון די טעכטער, זויכע זיין בא דעם, וואָס לעבט אייביק, טאטע־פאַטער, אינגיכטן זיי אונטער דער כופע פירן און דערלעבן פון זיי יינגלעך אייניקלעך.

דעריבער, קוים איז כאנצע אָט געוואָרן פערצן יאָר, האָט יענטלעך זיך שטארק פארגלוסט א כאַסן פאר איר — עפעס אזא מינ פארגלוסטן זיך, נאָך מער ווי דער שטייגער איז פון אַלע אנדערע מאמעס, וואָס דער איינע פון קינדער כאסענע צו מאכט, גלאט פאר זיך אַליין, איז נאָר טאקע א ברענענדיקער יעיצערהאַרע עפעס בא זיי... יענטל האָט געברענט, געארבעט אפ אַלע קיי־לימ, געדולט דעם מאן א קאַפּ טאַן ווי נאכט: „גוואַלד, א כאַסן, א שידעך פאר דער טאַכטער!“ נאָר לייבצע האָט זיך נישט אזוי שטארק געהיצט, איז געווען איין־שידוכים א גרויסער איבערקלייבער, אימ האָט זיך געגלוסט אן איידעם מיט אַלע מיַלעס: א זינדן קינד, א פרומס, מיט א וויל קעפּל, פון א געהויבענער מישאַכע, איינגעטונקען איז ייכעס, אז גאָט און לייט זאָלן אימ מעקאנע זיין. לייבצע האָט, ווי א סויכער, געזוכט איין א שידעך א גוט געשעפט — איינצוהאנדלען אי

פאר זיך אי פאר דער טאָכטער, עס האָט אים געפאסט צום
אייסעק זיך מעשאדעך צו זיין מיט בערן, איינצוקויפן זיך אין דער
גילדערנער פאָן, גאָלע צימעס. ער האָט געזוכט און באַרעכאשעמ
דערטאפט דעם אנטיק—דערטאפט א בענציע מיט אן אויסגעווייקט
פענעמל, א בלייך באַכערל, א דארס, ערשט בארמיצווע און שוין
קאנדידאט אפ מערידן. אקלאָל—א טאכשיט, ווי געווונטשן...

כאנצע ווערט לעמאל א קאלע, און צו פופצן יאָר אן איישעס—
איש, א פלוינעסטע. ויצט זי מיט אירן באמ טאטן אפ קעסט,
דאָס מאנדעלע אין אן איידעמל מיט אלע פישטשעווקעס: עס גייט
זיך טאָג-טעגלעך אין איינ צייט דאוונען, באלאָדן מיט א טאלעס-און-
ספילד-זאק, גרויס ווי ער, קומט צוריק, קושט די מעזווע, זאָגט אין
דער וועלט אריין „גוט-מאָרגן!“ מער קיין וואָרט—און עסן. אָפגע-
געסן, גייט עס זיך באלד טאקע ווידער אין קלויז לערנען און קומט
נאָכאמאל עסן. אָפגעגעסן, ווייטער אין קלויז, קומט אפ דער נאכט
צוריק, זאָגט אין דער וועלט אריין „א גוט-נאָונט!“ עסט אָפ, און
גיכער אין בעט אריין—שלאָפן! עפעס שמעקט עס טוכלע, גיט זיך
נאָך מיט באלעבעסל, גאָר א דערקוויקעניש. כאנצע אין זיך דער-
וויל ווי פריער טאקע כאנצע—גאָרנישט... נאָר מיט א צוגעדעקטן
קאָפּ. א שטיקל פארענדערונג אָבער אין איר פון נאָך דער כאסענע
אין יאָ דאָ—עפעס שעמט זי זיך. דערזעט זי אים, אירן, לאָוט זי
אראָפּ די אויגן. פאר פרעמדע אין נאָך ווי ס'איז, נאָר פאר באקאנטע
ווערט זי רויט און זוכט ווי אנטרונען צו ווערן, עפעס אין איר
פריקע. וואָס? דאָס אין שוין איר סאָר. די באקאנטע פלעגן צווישן
זיך איבערווינקען זיך מיט א שמייכלע, גלייך ווי גערעדט: מיר
פארשטייען, נישקאָשע, מיר פארשטייען... די מאמע פלעגט זי, באמ
אנטרונען ווערן, באגלייטן מיט א מילדן בליק און, שמעלצנדיק זיך,
אויך שמייכלען דערביי און צושאָקלען מיט דעם קאָפּ.

רעפאָלדן האָבן גראָד די געשעפטן זינען געפירט באקאנט צו
ווערן מיט לייבצען, קומען צו אים אין הויז אריין. נאָך באמ ערשטן
מאָל זען רעפאָלדן פונדערווייטנס דורך דער אָפגענער טיר אין טאטנס
ביידער אין ער כאנצען פאָרגעקומען עפעס מעשוונע ניש—א מענטש,
נאָר עפעס אן אנדער מיין, אן אנדער ריידן, אן אנדער באנעמונג,
אן אנדער קליידונג, אלצדינג אנדערש, גיט ווי בא יענע, וואָס זיי-

בענ איר צו די אויגן געקומען ביז אהער. זי האָט הינטערווייַלעכס געוואָרפֿן אייגעלעך אפֿ אימ, אַלייני נישט צו וויסן וואָס זי וויל, — גלאַט אזוי, עס גלוסט זיך כאַפֿן אַ קוק. זי האָט געקוקט, און אינ קאָפֿ באַ איר איז נאָך נישט געווען פֿארטיק קיינ פֿיצל מיינונג איבער אימ. אז דער טאטע האָט נאָך רעפּאָעלס אוועקגיין אמאָל געמאכט אינ שטוב אַ שמועס וועגן אימ, געלויבט אימ אינ טאָגן אַריין, האָט זי זיך גוט צוגעהערט, נישט צו פֿארלירן קיינ איינ וואָרט.

— יאָ, — מאכט לייבצע אופגערוימט, און דאָס היטל פֿאַרניסט זיך אימ אפֿן קאָפֿ, — אַ שיינ געשעפֿטל, גאָר נישקאָשעדיק... ער רעדט צו דער זאך, פֿאַרשטייט אַן אייסעק, איז דורכגעטריבן, קלוג ווי אַ רועל. אַ, אַ קעפֿל! אַ שאַד נאָר, — באַדויערט ער און קלאַפט מיט אַ פינגער זיך אפֿן שטערן, — וואָס ער איז אַ ביסל דאָס... ווי הייסט עס באַ זיי דאָרט, צו אַלדי שוואַרצע יאָר, אופגעיווינ. נאָר בע, עט... דאָך נישט ווי יענע אָרעמע באַלאַוויירעס, די הינטמאָדישע. אויך מיר מענטשן, מישטיינסגעזאָגט! קאַפּצאָנימ! ער, פֿאַרשטייט איר מיכ, ער איז אַ סויכער, ווייסט ווי צו פֿאַרדינען אַ קערבל. אָט וואָס! די דאָזיקע שוואַכייט זיינען פֿונעם טאַטנס מויל אינ דער טאָך-טערס אויערן אַריין, גאָר נישט צו וויסן, וואָס ער אַלייני האָט זיך דערמיט אָנגעמאַכט. זינט יענער צייט הייבט באַ כאַנצען אָן צו אַר-בעטן דער מויעל. דאָרט אינ קאָפֿ, וווּ ביז אהער איז געווען רוֹיק, שטאָק-טונקל, האָט אָנגעהויבן פֿלוצימ צו טאָגן — עס האָט זיך אפֿ-געכאַפֿט פֿונעם שלאַפֿ דער יונגער סייכל, מיט אימ האָבן זיך אויך גערירט געדאַנקען און זיך גענומען צום אייסעק: אַלצדינג צו באַטראַכטן, צו פֿרעגן, וואָס באַטייט דאָס, באַטייט יענצ. עס ווערט אפּאָרגענומען רעפּאָעל, כאַנצעס געדאַנקען דרייען זיך אַרום אימ, באַקוקן זיינ פּאָ-נעם, זיינ געשטאַלט, אַלצדינג, ווי ער שטייט און גייט. עס שטעלט זיך פּאָר אויך צוגלייך בענציע, מישטיינסגעזאָגט, אזוי ווי ער איז, מיט דעם פֿענעצל, מיט די צנאָטקעלעך און אַלע זיינע גענג. פֿאַר-קרימענדיק זיך, קערן אירע געדאַנקען זיך באַלד אומ פֿונ אימ ווי-דער צו רעפּאָעלן. יאָ, ער איז טאַקע שיינ, דער טאטע האָט רעכט... ער איז בעסער, קליגער, קיינ פֿאַרגלייך! פֿונעם קאָפֿ רופֿט זיך עס אָפֿ אינ האַרצן. עס טוען זיך אַ נעם געפֿילן, עפעס צופֿט עס, צופֿט, מאַנטעט באַ דער נעשאַמע. דאָס האַרצ גיט אָנצוהערעניש — און כאַנצען

נארווילט זיך אימ נאכאמאל זען. ארי, כאטש נאך א ווילדע א קרן
 טאן אפ אימ. נאך אַנשטאָט אימ קומט, ווי געוויינטרעכ, אַלע טאָג
 אירער, מישטיינסגעזאָגט, מיט זײַן קושן די מעזוזע און מיט זײַן
 שיינעם „גוט-מאַרגן!“ זי לָאָז אַראָפּ, בא זײַן אַרײַנקומען, די אויגן,
 נאָך דרינען ליגט נישט מער קײַן שעמען זיך, דאָס וואָס פּרײַער,
 נײַן! דאָס איז שוין גאָר עפעס אנדערש — עס קומט איר אויס עפעס
 פּע, עס שלאָגט צום האַרצן... זי ווערט מיט זיך נישט צופּרידן,
 האַלט עס פּונ איר זײַט פּאַר א גרויס אומרעכט: סטײַטש, אַקעגן א
 מאַן! ווי קומט עס צו א ייִדישער טאָכטער? זי טוט זיך אָן א
 קויעכ די זינד צו פּאַרגלעטן — דאַפּקע טאָגן אפּ אימ א בליק, ווײַזן א
 פּרײַנטלעכע מינע. קוים אָבער פּויעלעט זי עס בא זיך, אינ דער
 רעגע טאַקע קומט איר, מײַסע סאָטן, אפּן געדאַנק, ווי אפּצעלאָך
 כּעס, ער. כאַנצע איז עפעס מיט זיך אַלײַן צעדרייט, נישט רעכט
 צו פּאַרשטיין, וואָס איז איר אַזוינס געשען. זי זוכט זיך אויס אר-
 בעט, קעדיי דעם קאַפּ זיך צו פּאַרשלאָגן, מישט זיך אין דעם בא-
 לעבאַטישקײַט, כאפּט זיך צו אַזעלכע מעלאַכעס, וואָס זי האָט גאָר
 קײַנמאַל נישט געטאָגן. די מאמע קוועלט גאָר אָן קוקנדיק, שמעלצט זיך
 פּאַר גרויס פּרײַד און גיט איר אונטער כײַשעק:

— אזוי, טאָכטער, אזוי, לערן זיך זײַן א באַלעבאַסטע מיט
 דינעם ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר!

זי שטייט זיך איינמאַל אַלײַן אין שטוב פּרימאַרגנס, אָנגעטאָגן
 א דינס, א שנייִוויס קאַפּטעלע מיט א געשטיקט קרעגנדר, פּעסט גע-
 שפּיליעט ארומ א קלאָר, ווי פּונ עלפּנבײַן אויסגעטאַקט העלדזעלע,
 דאָס יונגע פּענעמל מאַלע כײַן, ברוט און מירכ, א מילכנ נאָך צום
 מאַלן, שוואַרצעלעכע, ברענענדיקע אויגן, אפּן קאַפּ א זינדן טיכל,
 ארופּגערוקט א ביסל, און עס קוקן ארויס בילגיווע האָר. קײַנער אינ
 שטוב, כּוצ איר, איז נישטאָ, זי איז באשעפּטיקט מיט איבערווישן
 גלעזער, אויס וועלכע מע האָט געטרונקען טײַ. פּלוצימ עפּנט זיך
 די טיר און עס קומט ארײַן — ער, רעפּאַעל. ער וויטעט זיך מיט
 איר בינימעסדיק אפּ דעם נײַעם שניט און פּרעגט זי אפּן פּאַ-
 טער. זי ווערט עפעס צעמישט, רוקט געשווינד אַראָפּ דאָס טיכל און
 שווינגט. אימ גיט עס עפעס א נעם, ער זעט פּאַר זיך א שיינעווייט,
 נאָך גאָר א קינד — און שוין מיט א צוגעדעקטן קאַפּ. ער קוקט א

וויילע אויב אָן ווערטער און איז פארגאפט. באלד אָבער געפינט ער זיך ווידער און פּרעגט, אויב דער טאטע וועט באלד קומען. זי טראכט ענטפערן ניין, נאָר נישט ווילנדיק כאפט זיך איר פונעם מויל ארויס „יאָ“ און בעט אימ זיצן, ווונדערט זיך דערנאָך אליין דערופ, וואָס זי האָט דאָ געטאָן, נאָר פארפאלן. אויב די אייגענע מייסע טאקע מיט אימ. איידער זיך רעכט צו באדענקען, זיצט ער שוין, אראפגעלאָזט די נאָז, ווי דער גוטער-יאָר וואָלט אימ גענומען און אנדערגעזעצט אפן בענקל. אינ קאָפּ פיקט עס אימ אלץ אינ איין פיקעניש: קומ, קומ, ברודער, זיי נישט קיין לעקיש! און דאָס הארץ אָבער דערלאָזט אימ נישט, אלץ: זיצ, זיצ, נישקאָשע! די האנט דערוויל גייט פון זיך אליין — נעמט און דרייט א פאפיראַס. כאנצע איז גערן כאָטש מיט וואָס-עס-איז צו דינען און טראָגט אונטער א פעקל שוועבעלעך. רעפּאַעל דאנקט, זוכט אויס עפעס א געשפרעך. טכילעס גייט עס שווערלעך, קורצ, איבערגעהאקט, עס קלעפט זיך נישט. ער — איין מאָל א פרעג, ווייטער א פרעג, גלאט אזוי פון דער העלער הויט, און זי אלץ: יאָ, ניין, א שאַקל מיטן קאָפּ. נאָר דערנאָך שפינט זיך דאָס געשפרעך שוין גרינגער, לענ-גער. מע רעדט איבער דעם גלופסקן אוילעם, איבער גלופסקער „אריס-טאָקראצן“ — מינע ידעלעך אועלכע, אופגעוירענע הויזן-בלאָזן. כאנצע אינטערעסירט זיך צו וויסן, אויב ער איז אויב פון דער קאָמפאניע, און אז ער האָט געמאכט מיטן קאָפּ, זיך שטארק פארקרימענדיק, וואָס האָט געהייסן ערגער נאָך ווי זיי געשאַלטן אינ טאטן אריין, איז זי עפעס לעבעדיקער געוואָרן.

— דער טאטע מיינער, — זאָגט זי, — האָט זיי נישט ליב, אָנ-קוקן קאָן ער די דאָזיקע לייט נישט.

— א-א, דער טאטע! — מאכט רעפּאַעל און דרייט מיט דער נאָז, ווי עס האָט אימ נישט געשמעקט. — זיינ נישט קאָנען אָנקוקן איז עפעס אנדערש.)

פון דעם דאָזיקן געשפרעך איז מען איבערגעגאנגען דערופ, וואָס דענסטמאָל האָט עס געהייסן „גויירעס“ — די גזיירע פון שקאָל לעס און דאָסגלייכן. רעפּאַעל האָט געמאכט א רייד דערפון מיט א מיינ — אריינווארפן אינ כאנצע א פונק און זיך גענומען באווייזן, אז די גזיירעס זיינען גאָר קיין גזיירעס נישט. אינמיטן דעם שמועס עפנט

זיך די טיר, עט ווייזט זיך א גרויסער טאלעס-אונטפילן-זאך פון א בענפעקוע-פעלכן, ארומגעליאמעוועט מיט בלויע קרייזעס, אפ וועלכע ס'איז אויסגענייט עפעס וויסע צייכנס און ציפערס פונעם יאָר. א הענטל גיט א שמיר די מעזוע, עס הערט זיך א קוש — און אינ שטוב רוקט זיך אריין מיט א מעשווע ווילדנ, „גוט-מאָרגן!" א קליין יונגערמאנטשיקל, א דארס, א בלייכס, אינ א לאנגער לאסטניגע-נער קאפאטע מיט א יאמשוימעג שטעקעלע אינ דער האנט. בענ-ציע ווארפט א בליק אפ כאנצענ, אפ רעפאָעלן, ווערט רויט, ווי אן אינדיק, און לויפט דורכ מיט די פיסעלעך געשווינד, שטארק אופ-געבראכט, צו זיך אינ כידערל אריין. אינ דעם בייזן גליק זינעם איז נישט געלעגן דאָס, וואָס מע רופט עס „פעפערזיכטיק". כאָליר-לע! ווי קומט עס צו אימ? פרעגט אימ בעכירעס אווינס גאָר צו טראכטן. כאָלעמען אפילע וואָלט זיך אימ נישט געקאָנט אזעלכס... נאָר וואָס דען? אימ האָט אונטערגעטרעגן גלאט אזוי, גאָר אָן אלע כאָכמעס, דאָס שמועסן אירס מיט א מאנצבל, איר זיצן מיט אימ אָן א שוי-מער. דאָס אליין איז אן אווירע, ס'איז דאָך דאָ דערופ בעפירעש א דינ — מע טאָר נישט... פונקט אזוי וואָלט אימ אויך געארט א פליישיק טעפל באמ פליער לעבן א מילעכדיקט: ס'איז נישט רעכט, נאָך איידער גאָר עס קאָן ווערן א שנילע...

כאנצע איז געבליבן זיצן ווי אָפגעברייט. אינ איר איז פאָר-געגאנגען אזעלכעס, פון וואָס זי האָט אינ איר לעבן נאָך נישט גע-וויסט — א גאנצער קנויל פון פארמישטע געפילן. דאָ פילט זי א בושע, גלאט „מאנ" אליין איז עפעס פריקרע, עס באדארפ זיין בע-סאָד, נישט ארויסווייזן עס פאר ליין; דאָ איז איר ניט ניכע דאָס שלימאזל אירס, דאָס אריינקומען זינס, זיין געשטאלט, אלץ מיט-אנאנדער. מישטיינגעוואָגט, וואָס דענקט וועגן אימ רעפאָעל? פע, ווי קומט דער, אירער, צו דעם! דאָ איז זי בייז אפ זיך אליין: וואָס קער זי זיך אָן אָט מיט דעם? לאָז ער זיך דענקען וואָס ער וויל, אלציינס; דאָ פילט זי זיך באליידיקט פאר דעם מאנ, פאר-וואָס זאָל יענער דענקען פון אימ שלעכט, ער איז דאָך פאָרט אי-רער. עס פאררויסט זי, צו וואָס האָט זי דאָ אימ פארהאלטן, א פרעמדן מענטשן. וואָס וויל זי, וואָס פארלאנגט זי? און דאָ פילט זי ווי עס ציט איר עפעס דאָס הארצ, עס ציט, ציט, — א שרעק! ס'איז אינוויי-

ניק אינ איר א קאכעניש, א פלאנטעניש, זי מינעט זיך, די פארב
שטייט איר אינ פאנעם אונ זי איז ווונדער-שיין, שענער נאך ווי
פריער. רעפאעל פארשטייט איר לאגע, פילט, אז איצט וואָלט גלייך
געווען זי לאָזן צורו. ער רייסט זיך, רייסט זיך אוועקגיין, נאָר אומ-
זיסט — ער קאָן פונ איר די אויגן נישט אָפּרייסן. ביידע שווינגן,
זיצן ווי אפּ שפּילקעס. באלד אָבער קומט אָן זייבצע אונ נעמט
אוועק רעפּאָזיצן צו זיך אינ כּיידער שמועסן אייסעק.

קרבנות.

א. מ. ש. ה.

גערדיקט פֿרעשדלויז

מענדעלי מוכר ספרים.

סעפארט - אַברוק אויס דעם לעמבערגער - ייִשען פֿאַלקסקאַלענדער
לשנת תרס"א.

דרוק פֿאַן א. ה. זוסניק אין דראָהאַביטש. - פֿערלאַנג דעם ייִדישען
פֿאַלקסקאַלענדערס אין לעמבערג.

Opfer.

Erzählung von S. J. Abramowitz.

Druck von A. H. Zupnik in Drohobycz.
Verlag des „Jüd. Volkskalenders“ in Lemberg.

1900.

קאַרנאָעס¹

(א מײַסע)

...אירע כאווערטעס בא לייזוי באַכער אין שטוב האָבן זי גע-
האַלטן פאר זייער עקסטע, געהאט פאר איר גרויס דערעכערעצ אונ זי
נישט אנדערש גערופן ווי „די אָפיצערקעי“.
איי דל איז געווען איר נאָמען.

געשטאמט האָט זי פון עפעס א שטעטל, ווייט ערגעצ אין
פוילן. די עלטערן אירע, אָפגעקומענע באַלעבאטימ, זיינען געווען פון
שיינעם שטאנד, פון די פאָרנעמסטע אין שטעטל. געדעבט האָבן זיי
אַרעם, מיט באַרעכענונג, זיך נישט צוגעלאָזט קיין ווילטיק, דאָך
האָט זיי דאָס אָרעמקייט נישט דערנידעריקט ווי אנדערע
אַרעמעלייט. אין דעם הויזגעזינד האָט געהערשט פרידן, ליבשאפט, א
בראָכע פון גאָט, איינער דעם אנדערן איז גרייט געווען אוועקצור-
געבן דעם לעצטן ביסן פונעם מויל, וואָס גאָט גיט, אבי איינינעם.
מיט דעם האָבן זיי געמעגט פיל רייכע לייט מעקאנע זיין: אזעל-
כע, וואָס באַדן זיך אין מילך און פוטער, און האָבן בא זיך אין
הויז א צעשטערט לעבן, איינער מיט דעם אנדערן קידער-ווידער.
די געליבטסטע באַם גאַנצן הויזגעזינד איז געווען איידל, די

1 געררוקט צוערשט אין דעם לעמבערגער „יודישן פאָלקס-קאלענדאר“ און
דעם זעלבן יאָר (1900) דערשינען אלס א באווידער ברעשור אין דראָהאָביטש (גאליציע).

עלסטטע טאָכטער. אלע האָבן זי געשעצט, אירס א וואָרט איז גע-
ווען בא אַיטלעכען טייער. און איידר האָט עס טאָקע מיט רעכט פאר-
דינט, ס'איז געווען וועמען ליב צו האָבן. שיינ איז זי געווען, עפעס טא-
קע נאָר א בילד. דער ריבוינעשע לויילעם, דער גרויסער מינסטער, א
מאָלער איינער איז דער וועלט, האָט גענומען די פּינסטע מאטער-
ריאלן פון זיינע אויצרעס: דאָס וויסקייט פון די ליליען אפּ באַקן,
דאָס רויטקייט פון קאָדאלן אפּ ליפּן, דאָס בלויע פונעם הימל אפּ
אויגן, דאָס שוואַרצקייט פון ראָבן צו די האָר; צו דעם האָט ער
צוגעגעבן דעם זיבעטן טאָם, כיינ, ליבלעכקייט און גוטסקייט, אויס-
געמישט דאָס אַצרינג אינייעם, געטאָן א מאַכ, און עס איז ארויס
א בילד-שיינע איידל.

גוט איז זי געווען — אָן א גאל, א בעריע גאָר אן אַנטיק. פון
איר בערישקייט האָט געזונגען אַיטלעכט ווינקלעך אינ שטוב, מע
האָט עס ארויסגעזען אינ די שיינע פריש-שמעקנדיקע בלומענ-טעפּ-
לעך, אינ די געשטיקטע זילבער-קלאָרע פאָרהענגלעך אפּ די פענצטער,
אויב אינ דעם מעש און קופערואַרג, וואָס האָט געשיינט, געפינקלט,
פארנומען די אויגן. זי האָט געגייט, געשטיקט, געוואשן, געטאָן
אַלצדינג אינ דעם באלעבאטישקייט און פארהיט, די מאמע זאָל זיכ
נישט קיינ שווערן בייג געבן. אויסער דעם האָט זי נאָך מיט איר
נייען און שטיקן פאר אנדערע צו ביסלעך פארדינט אויב.

ויהי היום¹, האָט זיכ באזעצט אינ דעם שטעטל א יונגעראַמאן,
א פּינער, אַנשטענדיק, לייטיש געקליידט, מיט דעם נאָמען שמערל.
געהייסן האָט עס, אז ער איז פון גאנצ ווייט און האָט מיט פרי-
צימ דאָ ארומ געשעפטן. יידן פונעם שטעטל, ליידיקגייער, וואָס גייען
ארומ גאנצע טעג עלינג-אינ-שלאנג און האָבן נישט מער וואָס צו
טאָן, נאָר צו ריידן, שמעקן, טאפּן און אָפּגעבן זיכ מיט יענעמס גע-
שעפטן, האָבן אינ דעם דאָזיקן פארשוין באקומען א ניי אַייסעק אפּ
צו ריידן, ארויסצוווייזן כאָכמעס און בויכ-סוואָרעס. יעדן טאָג האָט
מען ארויסגעלאָזט וועגן אימ אנדערע מינע פאָטשטן: שמערל איז א
כאָשעו אינ די הויכע פענצטער, שמערל פארמאָגט קוירעכט אויב-
רעס, שמערל איז א מאכער בא די גרעסטע פריצימ, שמערל איז

1 וויהי האיווים.

נישט קיינ באוויבטער! און אויב אזוי, באדארפ מען דאָך נישט שווינגן...
 שיינע-יידן רוקן זיך צו אימ, אָפּשטעקן א „שאַלעמ-אלייכעם“; מעקא-
 בלימ שטעלן אויס די הענט, צו נעמען בא אימ א נעדאָווע; שאד-
 כאַנימ לויפן ווי פארסאמט, אויסזוכן פאר אימ א שידעך. שמערץ
 אָבער איז א באַכער, וואָס קוקט נישט אפּ געלט, נאָר אפּ שיינ-
 קייט, און איידר געפערט אימ בעסער ווי אלע מיידלעך אינ שטאָט.
 די שאדכאַנימ נעמען די פּאָרעס פונ דער קאפּאָטע אינ דער האנט,
 די פיס אפּ די פּלייצעס און לויפן ווי מעשווגע צו איידלס עלטערן
 און שיטן זיי אָפּ מיט ניין מאָס רייד, לויבן אינ טאָג אריינ און
 זאָגן, אז עס איז גאָר נישטאָ קיינ בעסערער שידעך פאר זייער טאָכ-
 טער ווי שמערץ, ווי רעך שמערץ, וואָס איז געליטענעליקט מיט אלע
 מיילעס. סטייטש שמערץ, עפעס א קאטאָוועס רעב שמערץ, עפעס
 זאָגט זיך עס אזוי גרינג שמערץ, רעב שמערץ, אז מע זאָל אפּילע
 אויסגיין עק וועלט און זוכן מיט ליכט, וועט מען נישט געפינען
 זיינס גלייכ. די גאנצע מיסע פונ אָנהייב ביז צום סאָפּ, וואָס שמערץ
 איז דאָ אהער געקומען און האַרט זיך דאָ אָפּ, איז עפעס נאָר טא-
 קע מיסע-ניסימ, עס ווייזט באשנימפּערלעך, אז עס איז טאקע נאָר
 א זיוועג מן השמים¹, פערציק טאָג איידער איידל איז געבוירן גע-
 וואָרן, האָט מען דאָס שוין אויבן אינ הימל אויסגערופּן. זאָגן דעם
 ריביגעשעלוייעמ דייעס און שטעלן זיך אקעגן א זיוועג, איז א מיעסע
 זאך, וואָס פאסט נישט פאר א ייד, און טיינעס מיט קאשעס קאָנען
 דאָ טאקע אויך גאָר נישט העלפּן. מע מוז זיך איבער דעם איילן,
 כאפּן די מעציִע מיט ביידע הענט, קעדיי אַן אנדערער זאָל זי נישט
 דערווייל, כאַלילע, אויסכאפּן...

דער טאטע איז בא זיך אינ הארצן גרייט. מעכעטייסע, אָכ,
 פארוואָס זשע נישט? נאָר מיטן מויל מאכט ער: „אי!“... קלוימערשט
 וויל ער נאָך האָבן א ייִשעוו, גלאַט אזוי פונ דערעכערעצ וועגן. די
 מאמע ווידער, א יידענע ווי אלע יידענעס, וואָס האָבן עפעס א
 ברענענדיקן יעיצערהאַרע אפּ כאסענע מאכט קינדער, כאפט זיך באלר
 אָן אינ דעם שידעך מיט ליב און לעבן... און איידר איז צו מאזל
 א קאלע געוואָרן!

1 מין האשקאמא.

דער כּאָסן האָט אפּילע נישט פּאַרלאַנגט קיין נאָרן, דאָך האָבן זיך די מעכטאָנימ מיסכּייעוו געווען צו געבן דער טאָכטער א נאָרן קעפי זייער פּאַרמעגלעכקייט און איר צו מאַכן שאַבעסדיקע און יאָג-טעוודיקע מאלבושימ גאַנצ נעגידישלעכ. גלאַט אזוי פּאַטערן דאָס עלטסטע געליבטע קינד, איז זיי נישט אָנגעשטאַנען, לאָזן דער מאַן איר נישט האָבן אַמאָל אויסצוואַרפּן: איך האָב דיך פּונ אַ שטאַל אַרויסגענומען, פּונ דײַן טאַטנס הויז דעם עווען, נאַקעט און באָר-וועס ביסטו געווען, איך האָב דיך ערשט באַקליידט און געמאַכט אויס דיר א מענטש לײַטן גלײַכ.

באַרד נאָך די טנאָימ האָט דער כּאָסן געלייט אָפּצושטעלן די כּופּע ווי צום גיכסטן. זײַנע געשעפטן פּאָדערן עס אַצינד, האָט ער דערקלערט, ער זאָל געשווינד אהיים קומען. און ווי שווער עס איז געווען די עלטערן דאָס שייַדן זיך מיט זייער טיפּ אינ האַרצ אײַן-געבאַקענער טאָכטער, אַרויסצולאָזן דאָס שענסטע צירונג פּונעם הויז, האָבן זיי עס דאָך פאַר ליב אָנגענומען און זיך געטרייסט דערמיט, וואָס די טאָכטער זייערע איז באַרעכאַשעם פּאַרזאָרגט. זיי האָבן זיך אָנגעטאָן א קויעכ מעסאַלעק צו זײַן דעם נאָרן, אײַנגעפאַקט איר די גאַרדעראַבע און זי אַרויסבאַנלייט מיט טרערן אינ די אויגן און מיט אַ ביטער האַרצ.

דאָס הויז איז געוואָרן עפעס וויסט, עס האָט אויסגעווען ווי אַ ליידיקע נעסט, וואָס די טויב איז אַרויסגעפּלויגן פּונ איר.

דאָס יונגע פּאַרפּאַלך איז אוועקגעפּאַרן און האָט זיך אָפּגעשטעלט אינ גלופּסק. נישט ווייל מע האָט באַדאַרפט דאָרט אַרומ צו פּאַרן, נאָר ווייל די געשעפטן האָבן עס אזוי געפּאַדערט, לויט שמערץ האָט גע-זאָגט, אז זיי מוזן זיך אַראָפּנעמען פּונעם גלײַכע וועג און זיך אָפּ-שטעלן אַפּ אַ קורצער צײַט אינ גלופּסק. און אזוי ווי עס איז געווען דער האָניק־זיסער כּוידעש נאָך דער כאַסענע, האָט זיך שמערץ גע-פּלײַסט, ווי אַ געטרײַער לײַבער מאַן, צו מאַכן דעם ווייב פּאַרגע-ניגן און אויסגעזוכט אַן אַכסאַניע דאַפקע נישט אינ דער מיט שטאַט, וווּ עס קאָכט, רוישט שטענדיק, נאָר ערגעץ אַ ביסל אינ דער זײַט, וווּ ס'איז רויק, שטיל, מע זעט אַ גרעזעלע, אַ ביימעצע און מע

הערט אמאָל אויך א קאָל פֿונ א שפּיץ־פּייגעלע. ער האָט זיך נישט
 געקאָרט און גענומען דאָרט דריי שיינע צימער, ווי אימ שטייט אָן.
 דער באל־אכסאניע, א ייד מיט א בייכל און מיט א געלער
 באָרד, האָט באגעגנט שמערלעך מיט א שיינעם „באָרעכאבע“, עפעס
 ווי א גוטער אלטער באקאנטער פֿונ גאנצ לאַנג. האגאמ דאָס איז
 נישט אזא גרויסער באווייז, ווייל איטלעכער ווייסט, אז די באל־
 אכסאניעס זיינען צום גרעסטן טייל מיט שיינענדיקע צורעס, מיט
 זיס־שמיכלענדיקע ליפעלעך, קוועלן, פרייען זיך באמ ערשטן באגע-
 געניש מיט די אַרכימ, גלייכ ווי נאָענטע לייבלעכע קרויווימ וואָרטן צו
 זיי געקומען צו פֿאַרן. נאָר ווי די מייסע איז, שמערל איז געווען
 א זייער אָנגעלייגטער גאסט. דער באל־אכסאניע האָט, ארופלייגנדיק
 די האנט אפן הארצן און א שאַקל געבנדיק מיט דער געלער באָרד,
 פֿארזיכערט בא זיין יידישקייט, אז אלצדינג, נישקאָשע, וועט זיין
 אינ אַרדענונג. און אז ער האָט געכאפט הינטער וויילעכס א קוק אפ
 דעם שיינעם ווייבל דאָ און האָט זיך מאמזעריש דערוויסט אין דעם
 שמועס, אז דאָס איז שמערלעך ווייב, ערשט נאָך דער כאסענע, האָט
 ער ביידע אָפגעגעבן גאנצ יידישעכ א „מאזל־טאָוו“ מיט גניווישע
 אייגעלעך, מאָנענדיק דערביי „לעקעכ“ מיט א שמייכלעך.

איירל האָט זיך נאָך דעם טאראראמ אין דער היימ און אפ
 דעם וועג גוט אויסגעשלאָפֿן און אויסגערוט אפ דער אכסאניע. קיינער
 האָט זי דאָרט נישט געשטערט. אנדערע אַרכימ האָט מען דאָרט גראָד
 דענסטמאָל קימאט נישט געזען. ס'איז שא, שטיי, אלצדינג אין דער צייט
 ווי געהעריק — און איידל איז צופרידן!

אפ דער אכסאניע פֿלעגט אָפט אהינ קומען עפעס א יידל, א
 דירעוודיקס, א געשטופֿטס, דאָס רעכטע אויג זיינס מיט א בעלמע, א
 ווייס פינטעלע, שטאַק־בלינד, נאָר אָפֿן, נישט צוגעמאכט. דאָס בלינדע
 אייגל איז אָבער קיינמאָל נישט געשטאנען, עס האָט אינ אלצדינג
 נאָכגעטאָן דעם זעענדיקן, גלייכ ווי עס וואָרט אימ געדינט פֿאר אן
 איידעס. האָט זיך דאָס געזונטע אויג געוואָרפֿן, געקוקט ביז, האָט
 זיך דאָס בלינדע מיט דעם ווייסן פינטעלע אויך געוואָרפֿן און אָן-
 גענומען א בייזע מינע. האָט יענצ מאמזעריש געווינקען, לייכטנדיק
 פֿריילעך, איז דאָס בלינדע מיט דעם פינטעלע אויך נישט פֿויל גע-
 ווען ארויסצווייזן ווינקענדיק מאמזעריש שטיקלעך, גלייכ ווי גערעדט:

אַדאַם א מענטש, קאטשקע רוק זיך! — און דאָס האָט דעם פּאָנעם ציגעגעבן א ווידן אויסדרוק, עפעס כאלאָשעסדיק, אז עס וואָלט פיל גלייכער געווען אי פארן יידן אי פאר דער וועלט, ווען דאָס בלינדע אייגל זאָל אימ געווען אויסרינען, פארכאפט ווערן אינ- גאנצן...

איידל האָט דאָס יידן נישט געקאָנט ליינן. ער איז איר גע- ווען נימעס בא איטלעכס מאָל קומען אינ שטוב. נאָר איר מאנ צו- לייב, וואָס האָט מיט אימ געשעפטן און פארברענגט מיט אימ גענוג צייט, מערסטנטייט ניט אינ דער היים, האָט זי זיך גענייט, אימ יעדעס מאָל שיינ אופצונעמען.

איינמאָל קומט שמערל אהיים צו לויפן ראפטומ גאָר אינ איינ- אַטעם און דאָס יידן נאָכ אימ עפעס ווי שטארק פארטרעגן. ער נעמט דאָס ווייב אוועק אינ א ווינקל און שושקעט איר דאָרט אינ אויער אריין עפעס גאנצ שטיל מיט א געבעט:

— איידעלע, נעשאַמעניו מיינע! א געשעפט... עס טרעפט זיך מיר א געשעפט, א גוט געשעפט... איך האָב אָבער ווייניק געלט... עס פעלן מיר נאָכ עטלעכע הונדערטער... וואָס טוט מען דאָ?.. דער ייד אַט-אָ וויל לייב, ס'איז אָבער געווענדט א ביסל אינ דיר... ער פארלאנגט, פארשטייטו מיך, דעם ווייבס אונטערשריפט, לייב אונטערשריפט אפ דעם וועקסל... העלפ, נעשאַמע מיינע!.. גיכער, ניש- טאָ קיינ צייט, א מינוט א רענדל. נא, קעצעלע!..

און באַלד טאקע אינ דער הייסער רעגע לייגט שוין פאר אייד- לען א וועקסעלע, וועלכן זי שרייבט אונטער, נישט צו ריינן א קרום וואָרט. פארקערט, עס טוט איר נאָכ האנאָע אפ דעם קאוועד, וואָס מע האָט איר דאָ אָפגעגעבן און וואָס זי קאָן דעם מאנ ברענ- גען א נוצן. עס הייסט אזויפיל ווי: עפעס זיינען מיר אויך, באַ- רעכאשעם, שטיקלעך מענטשן, אונדזער כסימע האָט אויך א ווערט, מיר מאכן אויך געשעפטן!..

דאָס יידן נעמט דעם וועקסל, גוט צוקוקנדיק זיך צו דער אונ- טערשריפט מיט דעם זענדיקן אויג, יענצ מיט דעם פינטעלע טוט זיך א וואָרט און קוקט זיך קלוימערשט אויך צו. דאָס זענדיקע אויג שיינט, טוט מאמועריש א ווינק, און דאָס בלינדע אויך. ער לייגט דערנאָכ דאָס וועקסעלע גאנצ געלאסן צונויפ, באהאלט עס גוט אינ

טאש בא זיכ, רוקט זיכ באַלד טאקע פון דער שטוב ארויס און שמערץ נאָכ אימ.

יענער טאָג איז געווען א גוטער זיסער טאָג פאר איידל. זי האָט איבערגעקערט אלץ, וואָס עס איז מיט איר געשען אין דער לעצטער צייט, די גרויסע ענדערונג, וואָס איז געקומען אין איר לעבן, און האָט אופגעהויבן די הענט מיט א דאנק צו זיין ליבן נאָמען, וואָס ער האָט איר געגעבן אזא טייערן מאַן, אזא גליק, וואָס איר איז געקומען אומגעריכט. פאר גרויס סימכע האָט זי גענומען א פער דער און זיכ געזעצט שרייבן א בריוו צו די עלטערן. זי האָט זיכ אָבער באַד מעיאשעו געווען און אָפגעלייגט דאָס ערלייבן אַ שפע-טער א ביסל, ווען זי וועט שוין קומען אפן אָרט מיט איר מאַן בעשאַלעם און זיכ ארומקוקן, זען אלצדינג דאָרט מיט אירע אויגן, דאָס גוטט און דאָס גרויסע גליק, וואָס זי האָט געטראַפן, דענכט-מאָל וועט זי אהיים שרייבן איטלעכס פיצעלע באַזונדער גאנצ קלאַר, דערפרייען זיי מיט גוטע בסורעס פון איר גליק, דערצו וועט זי נאָכ שיקן איטלעכען מאַטאַנעס: דעם טאטן, דער מאמען און דעם איבעריקן הויזגעזיגן. און קעפי עס זעט אויס פונעם היינטיקן געדע-שעפט, דאכט זיכ איר, אז דער מאַן האָט שוין דאָ אָפגעטאָן אלץ-דינג, זיי וועלן שוין באַד קאַנען אוועקפאַרן און זי וועט קומען אימירצעשעם אינגליכן אין איר רו אריין...¹

און ווי זי זיצט זיכ דאָ אזוי פוֹר מיט פארגעניגן, אויסמאַלנדיק זיכ אין די געדאנקען א בילד פון איר גליקלעכ לעבן שפעטער אימיר-צעשעם, — קומט אריין דער באַך-אכסאניע מיט א שיינענדיק פּענעמל, קוקט זי אָן עפעס מיט אזא זיס, פריילעכ מינעלע, גלייכ ווי ער וואָלט איר אריינגעקוקט אין הארצן, געפילט וואָס אינווייניק דאָרט גייט פאַר און קוועלט גאָר אָן פון איר גרויס גליק.

— איר זייט דאָ גאָר אַליין, האַ? — זאָגט ער מיט א מאמוז-

1 דער פּאָלנדיקער טעקסט ביזן אינטערוואַל (אפ דער ז. 100) איז צוגעגעבן פון מענדעלעס מאַנוסקריפט (דאָ באַ אונדז צום ערשטן מאָל פארעפנטלעכט). די דאָ-זיקע צוגאָבן האָט מענדעלע אריינגעשראַגן פאר דער רוסישער איבערזעצונג, וואָס עס האָט געזאָלט מאַכן א. 5. בינשטאַק.

ריש שמייכלע, אופשטעלנדיק איר אנטקעגן די האנט, מיט דעם שפיץ
גראָבן פינגער ריבנדיק די פיר אנדערע שפיץ פינגער, עפעס ווי
אַנצוהערעניש געבנדיק דערמיט.

— וואָס איז? — טוט איידל א פרעג, שארפ אַנקוקנדיק אימ ווי
פארווונדערט.

— גאַרנישט! איר פארשטייט נישט, וואָס איך וויל? — מאכט
ער שמייכלענדיק עפעס אזוי צוגעלאָזט צו איר. — איך וויל? וואָס
איטלעכער, פארשטייט איר מיך, וואָס איטלעכער באל-אכסאניע וויל —
געלט!

— איר וועט מויכל זיין ווארטן, — זאָגט איידל שוינ מיט א
גרינג געמיט, — וויבאלד מיין מאן קומט, וועט ער אייך געבן. זינט וויק!
— אָ-ווא, אָ-ווא! איך באדארף באלד, די רעגע טאקע א
עטלעכע טעג ערגעץ פאָרן אונ גענייטיק מיך גראָד, פארשטייט איר
מיך, אינ... אינ, — שטאַמלט ער, ווייטער א שטרעק אויס די האנט אונ
ווייטער א ריב מיט די שפיץ פינגער, — גאנץ מעגלעך, אז צוריק-
מענדיק וועל איך אייך שוינ דאָ נישט טרעפן. איר וועט שוינ זיין
מיט גאָטס הילף אפן אָרט. מע קוקט שוינ אוואדע אפ אייך שטארק
ארויס. אָ-ווא, כילעבן! ווייסט איר וואָס? נעמט דערווייל אונ שרייבט
מיר כאָטש אונטער אָט דעם כעזשבן. לאָז כאָטש זיין גרייט דאָס
צעטל, זיך צערעכנט פאר מיין פאָרן. זינט מיר געזונט, קומט בעשאָ-
לעם אפ אייער ניי אָרט אונ לאָזט גריסן גאָר פריינטלעך אייער ליב-
הארציקן רעב שמערלעך! וואָס ווייסט איר, וואָס ווייסט איר, וואָס
דאָס איז פאר א רעב שמערל!.. נישטאָ אזא רעב שמערל, גייט זוכט
אזעלכע מיט ליכט, נישטאָ, נישטאָ! איר וועט ערשט שפעטער אָנ-
הייבן צו דערפילן, וואָס הייסט אזוינס רעב שמערל!

איידל, עס פארשטייט זיך, שרייבט גערן אונטער דעם כעזשבן,
נישט איבערצוקוקן אימ פריער אפילע, געזעגנט זיך זייער פּינ מיט
דעם באלעבאָס, שטארק צופרידן מיט אימ, וואָס ער האָט דאָ אזוי
אָפגעלויבט אינ טאָג אריין איר מאן. פאר גרויס פרייד פארזיכערט
זי אימ, אז דאָס געלט וועט טייקעפ געצאָלט ווערן דאָ אונ נאָך מיט
א שיינער מאטאָנע.

זי איז איבערגליקלעך.

באנאכט איז שמערף אהיימ געקומען לוסטיק, דאָס פּאָנעם פּאַר-
פלאַמט. ער האָט אַרומגעכאַפּט דאָס ווייב און אָנגעהויבן צו פּלאַנטען
מיט דער צונג עפּעס האַלבע ווערטער, ווי א שיקער:
— געעקט!.. באַשפּריצט מיט מאַשקע און יעלע ריזמאַח¹, ברעכ
טעפּ!.. ס'וועט אופּגיין ווי אינ אַ גאַרטנ... ס'וועט שפּראַצ...צנ!..
— וואָס רעדסטו אזוינס? וואָס איז דאָס פּאַר אַ לאַשנ? — רופּט
זיכ אָן איידל שטאַרק פּאַרווונדערט, אויסרײַסנדיק זיכ פּונעם מאַנס
הענט.

— איי-איי-איי, שמיידיק!.. זעט נאָר די כּסידעסטע דאָ!..
קוק מיכ אָן, ריר מיכ נישט אָן!.. נישט צופּרידנ? נו, איז „אינה
מקודשת“², געסמאהע דיר פּאַרפּול!.. יבנה המקדש!..³ פּאַרשטייט
וואָס דאָס איז טייטש אפּ יעוואָניש, האַ? — טוט שמערף א זאָג אָן
געצונדנ, אָנקוקנדיק דאָס ווייב ביז און לאַזט אויס מיט א פּייפּ.
— נו, גענוג, גענוג, גיי שוין, גיי בעסער שלאָפּן! — נעמט איידל איינ
דעם מאַנס מיט גוטע רייד, אַראָפּשלינגענדיק זיינע מיסעס ווערטער.
ער לאַזט זיכ איינריידן און זי נעמט אימ אונטערן אָרעם,
זייגט אימ אַריין אינ בעט, אָנזאָגנדיק אימ, ער זאָל שלאָפּן.
אַ גאַנצע נאַכט איז דערנאָכ איידל געלעגן בא זיכ אפּ איר
געלעגער און האָט נישט געקאָנט אַן אויג צומאַכנ. דעם מאַנס אופּ-
רונג היינט האָט איר געשלאָגן צום האַרצן. עפּעס אזוי גראָב! אזעל-
כע מעשונעדיקע ווערטער האָט זי נאָכ קיינמאָל נישט געהערט. דער
קאָפּ האָט זיכ איר געשפּאַלטן טראַכטנדיק און איבערטראַכטנדיק: ווייט
איכ וווּ ער איז געווען? מיט וועמען ער איז זיכ דאָרט צונויפּגע-
קומען? אַ מאַנצביל, אַ קאַשע אפּ אַ מאַנצביל!.. פּאַר גרויס פּאַרדרוס
זיינען איר די אויגן פּאַרלאָפּן מיט טרערן. „ניין, ניין, ווייטער וועט
עס שוין בא מיר נישט אזוי זיין! פּונ היינט אָן וועל איכ שוין
קליגער ווערן. מע באַדאַרפּ אימ האַלטן אינ די הענט... אָן מיר —
קיינ טריט; אָן מיר — נישט אפּ אַ האָר!.. אַ ווייב באַדאַרפּ אַלצדינג
וויסן!“... אזוי האָט זיכ איידל געגעבן דאָס וואָרט, ווי זיכ אופּצו-

1 יאָלע וועינצמאַכ.

2 „איינאָ מעקורעשעס“.

3 יבְנֵה מִקְדָּשׁ.

פירן מיט דעם מאן אפ ווייטער, נעמען אימ אינ די הענט אריינ, צווייב זייער ביינדס טויווע וועגן טאקע. דאָס האָט זי א ביסל בא-רויקט, און זי איז לעסאָפּ אנשלאָפּן געוואָרן.

אופגעשטאנען אפ מאָרגן איז איידל שפעטלעך און איז נאָכ געבליבן ליגן אפ איר געלעגער, טראכטנדיק בא זיכ, געמאכט א פלאן, וויאזוי מע נעמט עפעס דעם מאן אינ די הענט אריינ, ער זאָל פאר איר מוירע באקומען. דאָס איינציקע מיטל, וואָס זי געפינט צו דעם, איז ברויגעז ווערן. ברויגעז זיינ איז בא ווייבער איבער-הויפט דאָס בעסטע מיטל אקעגן די מאנען, בעשאס עפעס נאָר א מילכאָמע, באזונדערס אינ דער ערשטער צייט נאָכ דער כאסענע. דער שטארקסטער מאן אפילע קאָגן זיכ נישט האלטן פעסט קעגן אן אָנגעברויגעזט ווייב מער ווי עטלעכע טעג. דערנאָכ מוז ער בעכאר-פע אובערושע אנידערלייגן דאָס געווער און בעטן ראכמימ, ווערן א שטייל שפעלע, — ביז צום צווייטן רויגעז.

איידל האָט זיכ צוגעגרייט אָנצוהייבן איר ארבעט נאָכ אינ דעם זעלבן טאָג. זי האָט אָנגענומען, ווי אפ א פראָבע, א בייזע מינע, געמאכט זיכ ברויגעזדיק, פארקרימט די נאָז, אָנגעלאָדן, גרייט צו דער מילכאָמע און געווארט, קוימ זאָל זיכ נאָר דער מאן ווייזן מיט א „גוט-מאָרגן“ — וועט זי דעם רויגעז באַלד אויסשיסן. אומזיסט אָבער איר ווארטן, ער ווייזט זיכ נישט. עס הייבט זי שוין אָן טאקע גוט צו פארדריסן, עס קאָכט אינ איר ווי אינ א קעסל. זי ווייסט שוין נישט, וואָס זי זאָל טאָן. ליגן און ווארטן קאָגן זי נישט מער, ווייל ביז ווי לאנג קאָגן זי דעם אזוי ליגן? איינ בריירע, מע מוז אופ-שטיין. נאָר אריינ צו אימ דאָרט אינ דעם צווייטן כיידער — דאָס נישט, אפ קיינ פאל נישט! אזוי דרייט זי זיכ ארום אינ צימער נאָכ נישט רעכט אָנגעטאָגן; זי פארטיפט זיכ אינ אירע געדאנקען, טראכט, איז ברויגעז, פלאמפליער; דערווייל הערט זי זיכ טאקע צו מיט איינ אייער צו יענעם צימער. דאָרט איז שטייל. זי ווערט ציקאווע און עפנט פאמעלעכע א ביסל די טיר. קיינ שאַרכ! זי האלט עס מער נישט אויס און עפנט שוין מיטאמאָל די גאנצע טיר, טוט א קוק אריינ — ער איז נישטאָ!.. ס'איז א צעפוקעניש, א שרעק צו האלטן א פארדרוס אינ זיכ, נישט אויסצוגיסן. זי טראכט מיט א פארקלעמט הארצ: „אָ, אן עק, דאָס לעצטע מאָל וועט עס אימ בא מיר זיינ!

ער גייט זיך אהינ' ערגעצ צו זיינע דאָרט, פארברענגט זיך די צייט
 מיט ווייס איך וועמען, און ארנ זאָל עס אימ אָנהייבן א ווייב... א
 לָשונ א ביסל נעכטן באנאכט אקעגן א ווייב! הא, זאָל איך עס
 שווינגן? ניין!.. הא — וואָס איז מיט מיר עפעס אזוינס? ווי קומט
 צו מיר אזעלכע מעסע געדאנקען, אזוינס גאָר צו טראכטן? עפעס
 איז ער אהער געקומען זיך דאָ שפילן, אזא מענטש מיט געשעפטן?
 אוי, דאָס הארצ, מיינ הארצ!.. לאַמיך זיך נאָר אָנטאָן...
 זי טוט א קוק אונטער דעם פאראוואן אינ דעם צימער און
 גיט זיך א וואָרפ צוריק טויט, אָן א נעשאַמע...
 — וואָס איז, מאדאם? נישטאָ אפ אַיך, וויי איז מיר, עפעס נישטאָ
 דאָך קיינ פאָנעם! — טוט דאָס דינסטמיידל פון דער אכסאניע א פרען,
 אריינקומענדיק צו איידלען אינ שטוב מיטן בעזעם אינ דער האנט.
 — זאכנ!.. ווו די זאכנ, מיינע זאכנ? — שרייט איידל נישט
 מיט איר קאָל, און עס ציטערן איר אלע גלידער.
 — אהא, די זאכנ? — מאכט דאָס מיידל אפ א מינ זינגענדיק
 לָשונ מיט א געלעכטערל, ציענדיק די ווערטער. — מער קיינ צאָרעס
 נישט!.. שא, נישקאָשע, היי-היי, נאָך גאנצפרי, כל-חון השור¹, איי
 דער די ציג אונדזערע איז ארויס מיט דער סטאדע אינ פֿעלד אריין,
 האָט אייער מאנ אוועקגעפירט די זאכנ, שא, נישקאָשע, און מיר
 געזאָגט, היי-היי, האָט ער מיר געזאָגט אייער מאנ...
 — נו, גיכער, גיכער, זאָג שוין!.. — טרייבט איידל דאָס דינסט
 מיידל. — וואָס האָט ער דיר געזאָגט?
 — וואָס געזאָגט? — מאכט דאָס מיידל א ביסל לעקישעוואטע,
 און צוויי שורעס ווייסע ציינ אנטפלעקן זיך בא איר אינ מויל. —
 ווארט נאָר אויס, לאַמיך זיך כאַטש דערמאָגען, וואָס ער האָט מיר
 געזאָגט, ער... הא, יאָ, טאקע אזוי: אינ א שאַ ארום, האָט ער גע-
 זאָגט, היי-היי, וועט ער קומען און וועט אייך נעמען דאָרט אהינ.
 — ווו אהינ?
 — וואָס הייסט ווו אהינ? — ווונדערט זיך דאָס מיידל, ציענ-
 דיק מיט די אקסלען. — אהינ איז אהינ. מיסטאמע ווייסט איר דאָך,
 ווו דאָס איז אהינ...

— ווי שפעט איז שוין אצינד? — פרעגט איידל אופגערעגט.
 — ווי שפעט עס איז אצינד, ווילט איר וויסן? — ענטפערט
 דאָס מיידל, פארקרימענדיק דערביי דאָס פאָנעם מיט כיינ. — ס'איז
 שוין לאנג האלבער טאָג; צייט, הייהי, צו עסן שוין דאָס אנדע-
 רע מאָל. הונדערט מאָל אוואדע בינ איך געקומען געוואָר ווערן צו
 אייך, און איר, אָן איינאַרע, האָט געשמאַק געשלאָפּן, ווי נאָך א באָד.
 היי-היי... וואָס זייט איר עפעס אזוי בדייך? איי, זאָל איך עפשער גיין
 אייך ברענגען אָנצובייסן?
 — ניינ, ניינ! — ענטפערט איידל, א מאַך געבנדיק מיט דער
 האנט, גערן געווען ארויסצופאַטערן דאָס דינסטמיידל און בלייבן אליין.

דעם גאַנצן טאָג האָט איידל צוגעבראַכט אינ צאָרעס און אָפּ-
 געגעבן זיך א רעכענונג פון אַרצדינג, וואָס מיט איר איז געשען. די גאַנ-
 צע מייסע מיט שמערלעך הייבט זי אָן גוט צו באטראכטן, צעגלידערן
 אינ די געדאַנקען, און עס קומט איר אויס מעשווע-ווילד, דער אָן-
 הייב פון דער מייסע נאָך ווילדער ווי דער סאָפּ...
 פּלוצימ קומט, ווי פונעם הימל אראָפּגעפאלן, עפעס א שמערל.
 ווער שמערל, וואָס שמערל, פּונוואנען שמערל? דאָס ווייסט קיינער
 נישט! גלאט אזוי א שמערל, א מאנצבל, א יונגערמאַן, און גענוג...
 ס'איז א כאסענע, עס שפילן קלעזמער, מע טאַנצט און מע שפּרינגט,
 א סימכע, א פרייד... זי, א יידישע טאָכטער, גייט אונטער דער כו-
 פּע, וויל זי איז זיך סוימעך אפ די עלטערן, מיסטאַמע ווייסן זיי
 דאָך וואָס זיי טוען, מיט וועמען זיי מאכט איר כאסענע. די עלטערן
 אירע ווילדער האָבן זיך סוימעך געווען אפ די שאדכאַנימ, גאַנצ-ער-
 לעכע יידן, וואָס קאָנען נישט זאָגן קיין לינג, כאָלילע, און די
 שאדכאַנימ זיינען זיך סוימעך אפ דעם, וואָס זיי האָבן געהערט פון
 נעם אוילעם; ס'איז א קלאנג אינ שטאָט, און אז עס קלינגט איז
 דאָך מיסטאַמע עמעס, טוירעס-לאָקשן!
 אצינד ערשט עפענען זיך איר די אויגן, און זי זעט, ווי שענד-
 לעך דאָס איז, זיך צו פארבינדן מיט א מענטש איידער מע קען אימ
 פרער גוט, ווער ער איז און וואָס ער איז. אצינד ערשט גיט זי
 זיך א כאפּ: גוואלד, ווי נאַריש מיר יידן זיינען, וואָס לאָזן זיך

אײנרײדנ, פארבלענדנ אין שידוכים פון יענע לײגערס, וואָס באדי-
נענ זיכ מיט דעם ווערטל זיווג מן השמים¹, ווײל עס טויג זיי צו
דער פארנאָסע. אפּ אלצדינג בא א שידעכ האָבנ זיי נאָר דאָס איינע
ווערטל, די איינע טשווע אפּ אַזע טײנעס. פארקערט, יענע אַזע
טײנעס, אשטייגער: עס געשיקט זיכ נישט דאָס, ס'איז עפעס נישט
רעכט יענצ, א ביסל קרומ, א ביסל א מומ; אָט דאָס טאקע גופע
דינט ערשט פאר א באווייז, אז ס'איז פונעם אייבערשטן און מע
טאָר גאָר ניט איבערדענקענ, נאָכקלערנ וועגנ דעם. נאראָנימ גלייבנ
און עס פאלט זיי גאָר ניט איינ צו פרעגנ: וואָזוי ווייסנ עס אָט
די יענע לײגערס, וואָס גאָט וויל? האָט ער עס עפשער זיי דער-
צײלט? און אויב יאָ אזוי, ווי די דאָזיקע לײגערס זאָגנ, אז זיי
זײנענ שליכים פון גאָט, וואָלט דאָכ אַזע שידוכים, וואָס ווערנ
דורכ זיי אויסגעפירט, באדארפט האָבנ א האפט, א קיעמ אפּ אייביק,
הײנט פארוואָס זעענ מיר אזויפיל אומגליקלעכע פאָרפאָלקנ, אזויפיל
געוויינ און טרערנ, סינע און קריג, גרושעס און אגונעס צווישנ
אונדזערע יידן?! ...

אוי, ס'איז א שווינדל! די גאנצע זאכ מיט די זיווגים איז
נישט מער ווי נארישקײט און באטריגעריי. דאָס זעט זי שוין בא
זיכ אריינ. וווּ איז אָבער פריער געווענ איר סייכל, וווּ איז געווענ
דער סייכל פון די עלטערן? ריבוינעשעלויילעם, מענטשן אכוצ וואָס
זיי זײנענ זכאָרים און נעקיוועס, זײנענ זיי דאָכ עפעס דערצו
אויכ מענטשן מיט א נעשאַמע, מיט מענטשלעכקײט, מיט געפילן —
און עס באדארפ דאָכ בא זיי אנדערש זײנ ווי בא בעהיימעס!.. צו-
ליב כאפעניש און אײלעניש אָנ בארעכענונג איז זי מעס אריינ-
געפאלן גאָט ווייסט וועמענ אינ די הענט אריינ, און איז אצינד
אינ א גרויסער צאָרע. זי איז נאקעט, בלוז, נאָר אינ איינ סינע
קליידר אפּ איר לײב, אָנ א גראָשן אינ קעשענע און עלנט ווי א
שטיינ אינ דער פרעמד. וואָס וועט איר סאָפּ זײנ דאָ און דער
סאָפּ פון אירע עלטערן דאָרט, אז זיי וועלן באקומענ די בסורע
וועגן זייער אומגליקלעכער טאָכטער? אזא אומגליק, אזא שאנדע!
ס'איז א בושע אינ פאָנעם און א ווייטעק אינ הארצ!

1 זיווג מין האשׂאָמאָמ.

דאכט זיך, גענוג ביטער, גענוג פינצטער, און פלוצים — גי
טרעפ א מענטשנס הארץ! — גיט איר א שיינ א שטיק האַפּענונג:
„ניין, אומגעדעכ! לאַמיך נישט זינדיקן מיט די רייד, אומזיסט אימ
כוישעד זיין, עס קאָן זיך אויסלאָזן גאַרנישט... מע כאַדארפּ וואַרטן,
האַבן געדולד, לאָז דערווייל זיין שאַ!.. גוט וואָס דער באַלעבאַס
פונ דער אַכסאניע איז גראָד אַצינד אוועקגעפאַרן אַז א פּאַר טעג.
לאָז ער נישט וויסן. לאָז דערווייל זיין שאַ!..“
זי שטעלט זיך קוקן אינ פענצטער, זי קוקט און נעמט זיך די
אויגן ארויס קוקנדיק. — נישטאָ!

אזוי איז איר פאַרגאַנגען דער טאָג אינ לייך, אינ אַנגסט, אינ
טרערן, נישט צו נעמען אינ מויל אַריין עפעס עסן. באַנאַכט איז זי
אַנדערגעפאַרן אפּ איר געלעגער ווי א דערהאַרגעטע.

אפּ מאַרגן פרי קומט אַריין דאָס ייִדל מיט דעם בלינדן אייגן.
איידל ווערט עפעס ווי לעבעדיק, דערזענדיק פאַר זיך א באַקאַנט
מענטש, האַגאַם ער איז פריער נישט געווען בא איר אזא כאַשעוּ,
און טוט זיך א לאָז אימ אַנטקעגן.

— אוי, א זייער אַנגעלייגטער גאַסט, כ'לעבנ! ווען איך זאָל
געווען וויסן, וווּ איר וווינט, וואָרט איך נאָך נעכטן געקומען צו
אַיך אהיים... איר האָט געהערט?.. זאָגט, עפּשער ווייסט איר עפעס...
עפּשער ווייסט איר, וווּ ער איז? — טוט איידל א פּרעג, ווערנדיק זיך
מיט טרערן און נעמט נישט פונעם ייִדל קיין אויג אַראָפּ.

— איך האָב געהערט! ער זאָל אזוי וויסן פונ זיין לעבן צו
זאָגן, דער מאַמזער, דער גאַזלען, ווי איך ווייס פונ זיין געבייט.
גענוג געלט, גענוג צייט קאָסט מיך אָט דער קאַלבוניק. פייגערן
זאָל ער, וווּ ער איז, קיין גוטס זאָל אימ נישט זיין, אזוי לאַנג ווי
ער וועט לעבן, פאַר מיין געלט. אַי, איך זאָל וויסן, וווּ ער איז ערגעץ,
הע-הע-הע! וואָרט אימ שוינ, נישקאַשע, א רועך אינ זיין טאַטנ
טאַטן אַריין! — רופט זיך אָן דאָס ייִדל שטאַרק ביז, מאַכנדיק דער-
ביי מיט דעם גראָבן פינגער אהיין און אהער.

— אוי, אומגליקלעך, אזוי אומגליקלעך!.. איך בינ געקוילעט,
געבליבן אזוי ווי איר קוקט מיך דאָ אָן! איך האָב נישט מער אינ

מיין פארמעגן ווי דאָס איינציקע קליידל, וואָס אפּ מיר. וואָס קאָן
איך אצינד טאָן, וווּ זאָל איך אצינד גיין? — וויינט איידל און בא-
דעקט זיך דאָס פּאָנעם מיט ביידע הענט.
קיינ טשווע.

איידל כליפעט, און דאָס יידל באטראכט זי שווינגנדיק, מעסט
זי אויס מיט דעם געזונטן אויג פון קאָפּ ביז פיס, און יענז מיט
דעם ווייסן פינטעלע ארבעט אויך, ווארפנדיק זיך בלינדערהייט ארום
און אראָפּ.

— וויינט נישט, איך בעט אייך, א שאַד אייערע אויגן, ווי
איך בין א ייד! — טאַרעט זי פלוצים דאָס יידל באמ אקסל, מאכט
דיק עפעס מיט א קאָל פון געבעט, גלייך ווי עס רייסט אימ שטארק
דאָס הארץ. — נו, גענוג! האָט ראכמאַנעס אפּ אייערע יונגע יאָר
און הערט אופּ צו וויינען!.. לאַמיר זיך נישט נארן און באטראכטן
די זאך געזאסן, אזוי ווי זי איז. אינעמעסן האָט איר דאָך דאָ
גאָר נישט פארלוירן. אדעראַבע, איך דער ערד ארניט מיט אזא
קעלעוו שעביקלאָוימ! איר מעגט נאָך אופהייבן די הענט צו זיין
ליבן נאָמען און מאכט א בראַכע „באַרעכ שעפּאַטראני“... און וואָס
איז אוינס דאָ, איך בעט אייך, דאָס וויינען? איר זינט דאָך צווישן
יידן, נישט ערגעץ איך א וואַלד צווישן גאזלאַנימ אָדער איך א
מידבער צווישן כניעס-ראָעס, כאַליע!

— איי, ס'איז דאָך אָבער שלעכט, אצינד איז מיר זייער ביי-
טער! — קלאַנגט זיך איידל ווי פאר אן אייגענעם. — נישטאָ צום לעבן
קיינ גראַשן אין קעשענע, און איך בין נאָך שולדיק אנדערע. ער
איז אוועק, און האָט מיך דאָ איבערגעלאָזט פאר א מאשקן. אפּ דער
אכסאניע קומט, מע האָט שוין אריינגעשיקט צו מיר מאָנען, היינט
קומט דאָך אייך אויך, איר האָט דאָך אפּ מיר א וועקסל...
— נו, וואָס איז, אז עס קומט? זאָלט איר זיך צערניסן, זיך
נעמען אזוי צום הארצן און באַלידעוועכאס¹ מיר נישט, דיר נישט?
גאנץ סייכלדיק, כ'לעבן! אדעראַבע, וועגן דעם טאם אליינ טאקע,
וואָס איר זינט שולדיק אנדערע, ליגט אפּ אייך א כניעוו קעגן זיך

1 דאָ זינען, ווייזט אויס, דורכגעלאָזן די ווערטער: „שטארבן אָדער זיך, סאָנע-
ציען, א מיטע אָנטאָן“. פארגלייך אויבן, זי. 41, שורע 1 (אוגוסט).

אליינ, איר זאָלט אָפּהיינט אייער געזונט, טייער האַלטן אייערע שיינע אויגן און אייער לייב, איר זאָלט קאָנען, פארשטייט איר מיכ, אר- בעטן און פארדינען אפ פארנאָסע, און דערנאָך זיך ארומצאָלן מיט אייערע באלאָוועס. עס האָט זיך שוין באַ ייִדן אַזעלכע זאכן גע- טראָפּן!.. איך פון מיין זייט, אָכ, בין גרייט צו ווארטן. נו, וואָס זשע איז דאָ פאר אזא אומגליק? איי, די מוירע, וואָס איר בלייבט אן אַגונע? עט!.. טאקע נאָכאמאָל עט, נארישקייטן, כ'עבן! מיר וועלן שוין מיט דעם אייבערשטנס הילפּ אפּ דעם אויך געפינען א טאכבורע, נישקאָשע!..

איידל בלייבט שטיינ זייער גערירט פון אַזעלכע גוטע טרייסט- ווערטער און ווייסט נישט רעכט ווי צו דאַנקען דעם ייִדל פאר זיינ גוטסקייט, וואָס ער שטייט איר ביי אין דער גוים. — אָט ווייסט איר וואָס, — ווענדט זיך דאָס ייִדל צו איידלען גאָר פריינטלעך, — קומט, זייט מויכע, דערווייל צו מיר אהיימ אפ קווארטיר. באַ מיין ווייב וועט עס שטארק אָנגעלייגט זיינ, ווי איך בין א ייִד! איך זאָל אזוי קעבן, ווי איר וועט דערמיט מיין ווייב מאכן א פארגעניגן. זי איז זייער א גוט מענטש, איטלעכער איז איר לייב, לאָזט זיך נישט, כ'עבן, לאנג בעטן, פארדינען וועט איר, איך ווער שוין אימירצעשעם טראכטן, אז איר זאָלט פארדינען. עט, גאָרנישט, מיר וועלן זיך נאָך אָפּרעכענען, אבי געזונט... אָט גיי איך באַצאָלן פאר אייך אפּ דער אכסאניע.

„א ייִדישע נעשאַמע קאָן מען טאקע ניט שאצן! — טראכט זיך איידל נאָך דעם ווי דאָס ייִדל איז ארויסגעגאַנגען. — אפן אָנבליק איז ער, דאכט זיך, עפעס נישט אזוי, און וואָס פאר א גוט הארצ ער האָט! א ייִד בלייבט טאקע א ייִד. ווי מען ער מעג זיך זיינ פון דרויסן, אזוי שיינ, אזוי ריינ איז ער אינווייניק. גאָט זאָל מיך ניט שטראָפּן פאר די זינד, איך האָב עס פרייער אין אימ גאָר נישט ארויסגעזען און האָב אימ נישט געקאָנט ליינדן...“

בעשאַס איידל טראכט דאָ אזוי און האָט שטארק כאַראַטע דע- רופ, וואָס זי האָט אין הארצן אומזיסט-אומנישט פלינט געהאט אזא קאָשערע נעשאַמע, קומט דאָס ייִדל אריין צוריק, נעמט איידלען ארויס פון דער אכסאניע און פירט זי צו זיך אהיימ — צו זיינ ווייב שיינע.

שיינצע איז א באליבטע, א בייכיקע, א דיקע, קורצ-געוואק-
 טענע יידענע, שויב א באטאָגטע, אינ די ערשטערע יאָרן. דאָס פּאָנעם
 אונטן צו מעגושעם ברייט פון די פעטע אראָפהענגענדיקע פּאָר באקן
 מיט געלע פלאמעס, צווישן וועלכע עס שלענגלעך זיך רויטע דינע עדער-
 לעך; אויבנצו איז עס צוגעשפיצט מיט א קליינ שמאָל שטערנדל,
 אונטער וועלכע עס זיצן פארטיפט צוויי גרויע קליינע פייכטע אייגע-
 לעך מיט א גלאנצ עפעס ווי פון גלאָז. די גאנצע געשטאלט פון
 איר גופ איבערהויפט, אָט אזוי ווי ער גייט פון אונטן ברייט און
 דערנאָך שמעלער, שמעלער ביז ארום, זעט אויס גאָר טאקע עפעס ווי
 א היטל צוקער. דער מאלעך דאָרט האָט זיך בא איר געבוירן ווערן,
 אפּאָנעם, געפלייסט, ווי א בעריע א מעשאַרעס, אַינגעפאקט איר נע-
 שאַמעלע און ארויסגעלאָזט אפ דער וועלט אזא סכורע אינ א שקאר-
 מיצ... אפ דער וועלט האָט די דאָזיקע סכורע געהאט א גאנג און
 שטארק געגאָלט אונטער דעם נאָמען „די מומע שיינצע“.

אינ דער יוגנט איז שיינצע געווען דאָס, וואָס מע טאָר נישט
 זאָגן... מידווייז האָט זי זיך אופגעהאלטן אינ איינעם פון יענע הייזער,
 וואָס מע טאָר אויך נישט זאָגן, — אינ נישקאָשע געלעבט. נאָר פלו-
 צימ, שויב א ביסל אינ די יאָרן, נעמט זי און האָט כאסענע, שטעלט
 זיך פאר א ווייב בא ליי ווי באַכער...

שיינצע איז דאָס מאזל געגאנגען, זי עפנט א הייזל און איז
 מיט דער צייט געוואָרן א באַעבאַסטע מיט א געשעפט אליינ פאר
 זיך. שיינצע האָט שטארק אָפּגעהיט דאָס יידישקייט, איז געוואָרנט
 געווען אינ די ווייבערשע מיצוועס, געגאנגען שאבעס אינ שול אריין
 מיט א גרויסן גראָבן „קאַרבנ-מינכע“ און געוויינט בא די טכינעס,
 געגאָסן טייכן טרערן. אפן קאָפּ האָט זי געטראָגן א זינדן טיכל,
 נישט קיינ היטעלע, כאָלילע, טאקע גוט, גוט אראָפּגערוקט, עס זאָל
 איר קיינ האָר ניט ארויסקוקן. אָט דאָס טיכעלע איז בא איר גע-
 ווען גאָר קיינ קאטאָוועס, איר גאנצער שטאַלצ; דאָס טיכעלע האָט
 דאָך פארדעקט די כארפע און געוויזן דער וועלט, אז זי איז א
 ווייב. צו איר גליק איז איר נישט מער אָפּגעגאנגען ווי קינדער.
 נאָר קינדער אָבער האָט זי נישט געהאט, און דאָס האָט איר פא-
 רומערט דאָס לעבן. „גיי פרעג גאָט א קאשע“, איז דער שטייגער
 אירער געווען זיך צו קלאָגן, טאפנדיק זיך באמ קאָפּ. „שויב א צר-

געדעקטער קאָפּ, באַרעכאשעם, שוין מיט א טיכל, און פּאַרט גאַר-
נישט, אלץ טאקע וואָס פּריער. מיסטאמע איז אזוי רעכט!¹..
שיינצע און לייווי זיינען געווען א גלייכ פּאַרפּאַלק, טאקע „א
זיוועג מן השמים“¹. ביידע האָבן געארבעט אין דער פּאַרנאַסע,
ארויסווייזנדיק זייער בעריעשאפט, איטלעכער נאָכ זיין גאנג. און
ווען שיינצע האָט בא דער וועלט פּאַרדינט דעם נאָמען „מומע“, האָט
לייווי פון זיין זייט קאָשער פּאַרדינט דעם נאָמען „באָכער“. ווי בלינד
ער איז געווען אפ איין אייגל, איז קיינער צווישן זיין כעוורע נישט
געווען אזא מיוון אפ „סכירע“, ווי ער. מע באדארפ נישט פּאַרגעסן
ווער די כעוורעלייט, וואָס האנדלען בא יידן מיט „רעבעדיקער
סכירע“, ווער אזוינס זיי זיינען. אלע דורכגעטריבענע, קלוגע מאמ-
זיירימ, יאָלדן מיט ביינער. עפעס א שפּאַס, וואָס זיי טוען איבער,
קערן וועלטן, דרייען און פּאַרדרייען בא יענע די קעפּ, בלענדן
און פּאַפּירן הונדערטער נעפּאשעס מיט אלערליי האמצאָעס. ס'איז דאָ
צווישן זיי אלע מינע פּאַקוסניקעס, קאָמעדיאנטן, וואָס מאכן די שפּיל,
פּאַרשטעלן זיך, קעדיי יענע צו פּאַפּירן, פּאַר כאסאנימ, פּאַר מענטשן
מיט געשעפטן, פּאַר אגענטן, פּאַר גלאט גוטע, שיינע, קאָשערע יידן
אוקעדוימע נאָכ אנדערע אזעלכע פּאַקוסן, ווי עס פּאַסט צום איניען.
היינט, אז אזוינע לייט האָבן טאַרבעס פּאַר לייווי, האלטן פון אימ
ווי פון א רעבן און פּרעגן אימ אמאָל א שנילע אינ א הארב שטיקל
אַרבעט, איז מיסטאמע לייווי א באָכער, טאקע וואָס א באָכער
הייסט!

אָט איז דער דאָזיקער גאַנצער מייסע מיט איידלעך איז שמערל,
דער מאן קלוימערשט, און לייווי באָכער, דאָס יידל מיט דעם בלינדן
אייגל, געווען יאדאכאס. דער באל-אַכסאניע, א געוועזענער מעשאָ-
רעס, א פּאַקטער, וואָס פּאַרשטייט אן אייסעק, האָט אויך בא זיי גע-
טאַנצט אין קאָנ. די דאָזיקע פּאַרשויענע האָבן דאָ געמאַכט די שפּיל
גאַר ווי אינ א טעאטער. איטלעכער האָט געשפּילט זיין ראָליע ווי
א מייסטער.²

דעם עמעס מוז מען זאָגן, אז איז דער דאָזיקער מייסע

1 מין האשקאמי.

2 דער פּאַלגנדיקער טעקסט ביון אינטערוואל (אפ דער ז. 253) איז צוגעגעבן

פון מענדעלעס מאנוסקריפט.

האַט געהאט א גרויסן כײַלעק אויב האָדל די מעקלערן, שײַנצעס א
 כאווערטע פון די יונגע יאָרן. זי האָט, ווי דער שטייגער איז, גע-
 שמעקט, צונויפגעפירט, געארבעט שטילערהייט אפּ אלע קײַלימ און
 איז אפּ מאָרגן אינדערפרי נאָכ איידלס אריינטרעטן צו לײווי באַ-
 כער אין הויז, געקומען אהינ רײדן אייסעק און דערבײַ טאקע עפעס
 א שמעק טאָן. אָט איז זי מיט איר קאָוועד אליין: א הויכע, א
 דארע, מיט איינגעפאלענע באקן, דינע פארבליווטע ליפעלעך, א דינ,
 שפיצעכדיק נעזל און בלויע שטעכעדיקע אייגעלעך. אמאָל האָט זי
 געמוזט זײַן זייער שײַן, נאָר אצינד איז זי אָפּגעבליאקעוועט, געק-
 נײטשט און זעט אויס אינגאנצן ווי אן אָפּגעריבענע מאטבייע, אן
 אָפּגעשלאָגענע הײַשײַנע.

אינ א באזונדער כײַדערל דאָרט זיצן זיכ די ביידע כאווער-
 טעס, די מומע שײַנצע און האָדל די מעקלערן, בא א גלעזל קאפע
 מיט פוטער-געבעקסלעך. די מומע שײַנצע, נאָכ נישט רעכט אָנגעטאָן,
 פעט, דיק, אָנגעגאָסן, פאקט געשמאק אפּ ביידע באקן און בעט אלצ
 האָדלען, זי זאָל עסן.

— זאָלסטו מיר געזונט זײַן, האָדל, עפעס עסטו מיר גאָר ווי
 א קינד: פאמעלעכע, צו שטיקעלעך, קײַמ־קײַמ וואָס דו קײַסט. אָט
 נעם, איכ בעט דיכ, א שטיק טאקע, אזוי־אזוי, מיטאמאָל, און עס!
 — זאָלסטו מיר געזונט זײַן, שײַנצעניו! — ענטפערט האָדל מיט
 כײַן, צונויפשנירנדיק די ליפעלעך אינ א לאנג, שמאָל פּיסקעלע
 און טוט ווי א פּייגעלע א זופּ פונעם גלעזל קאפע. — וואָס דען טו
 איכ? איכ עס מיר, נישקאָשע. זייער געראָטענע בא דיר פוטער-גע-
 בעקסלעך. אזא מאזל זאָל איכ האָבן, וואָס פאר א באַלעבאָסטע,
 שײַנצעניו, דו ביסט.

אקעגן א שאָ זיצט זיכ דאָ אזוי דאָס פאָרל, טוט זיכ ווײַל
 און פירט דערבײַ א געשפרעכ איבער פּיל זאכן, דערמאָנענדיק זיכ
 אינ אלטע, אמאָלדיקע צײַטן. ביידע האָבן מײַדווייז געהאט איין
 ברויט, ביידע דערצײגן געוואָרן אפּ איין אָרט, און, ווי שײַנצע, זיכ
 אויב פּלוצימ מעיאשעו געווען און כאסענע געהאט עפעס פאר א
 מענדיע, א מינ נעפעש, מישטיינסגעזאָגט. נאָר דאָס מאזל האָט איר
 אָבער נישט אזוי געדינט ווי שײַנצע. קינדער האָט האָדל — א וויי-
 דער, כ'לעבן! — דאָפּקע געהאט, און געוועזן איז זי א קאפּצנטע.

זי האָט פארשטאנען אן אייסעק נישט ערגער פון שיינצען, שוין געפרוהוט איבערדינען, ווי מע זאָגט, אלע אווידעזאָרעס, זיך שטרעקן אינ אלע עקן, נאָר איר איז נישט באשערט געווען אליין פאר זיך זיין א באַלעבאָסטע מיט א געשעפט און געמוזט ווערן א מעקלערן, זיך דרייען ארום שיינצען. דאָס האָט זי געשטאַכט ווי א מעסער, א דאמ־סוינע איז זי שיינצען געווען בא זיך אינ הארצן. בא א שמועס מיט איר איז זי צוקער־זיס, מיט א צונויפגעשנירט פּיסקעלע און מיט שיינענדיקע אייגעלעך, דאכט זיך, די נעשאַמע גייט איר אויס פאר גרויס פרייד, וואָס יענער איז גוט, שטייט אפ אוא שטופע, נאָר אינמיטן געשפרעך טוט זי שיינצען א פּיך, רוקט איר אריין א שפּילקע, א שטעכווערטל, גלאַט אזוי זיך, אָן א מיינ קלוימערשט. — אזוי, שיינצעניו-קרוין, מיט דיר צו זיצן איז מיינ לעבן. איך קוועל נאָר אָן. אָן איינאַרע, א גראַפיניע!.. אנו, געדענקסטו, הא, וואָס אמאָל דאָרטן, דאָרטן?.. ווער וואָלט זיך עס געריכט? אוי, נאכעס, כ'לעבן, האָב איך פון דיר. דער אייבערשטער זאָל מיך נאָר וועלן מעזאקע זיין צו דערלעבן בא דיר קינדער. קרעכצ נישט, קרעכצ נישט, שיינצעניו! איך ווייס, ווייס, ווי שלעכט, ווי ביטער ס'איז אָן קינדער. וואָס דען האָט געטויגט דאָס גאנצע כאסענע האָבן? דאָס איינציקע טרייסט איז מיר מיינע קינדער. נישקאָשע, סערדצע, דער וואָס לעבט אייביק קאָן נאָך אפ דיר ראכמאַנעס האָבן... לאַמיכ שוין כאַטש גיין...

— וואָס איז אזוינס דאָס איילעניש אפ דיר, האָרל? א קא-טאָועס, זי האָט זיך פארבענקט אהיים נאָך אירן, א לאנגע צייט, אז זי האָט איר אלטן, ווייס איך וואָס... נישט געזען!
 — זאָלסטו טאקע וויסן, אזא מאַזל אלע מיינע... דיר אויך, שיינצעניו, וואָס פאר א מענדיע מיינער איז... פאר דעם ווייבל וועסטו מיר דאנקען. סכּוירע! האָסטו מיך אפּילע א ביסל געקרוידעט. ווען ניט איך, וואָלט די סכּוירע געגאנגען אהין... צום פעטער ייִשמאַעל... דער פעטער איז א מייזונ אפ סכּוירע. נאָר — טע!.. וואָס מאכט זי עפעס, דאָס ווייבל, ווי הייסט זי? איירל, דאכט זיך, הא? — לאַזט אויס האָרל איר שמועס, אוסהייבנדיק זיך פונעם בענקל. — וואָס מאכט זי, פרעגסטו? — זאָגט די מומע שיינצע אָנגע-בלאָזן. — זי מאכט זיך נאריש. ליגט און וויינט און... ווייס איך

וואָס? אוי, האָט מען עס פון זיי, ביזוואנען מע מאכט פון זיי
לייט, שטיקלעך מענטשן.

— נו, וואָס זאָל מען טאָן? ווער עס האָט די קי, האָט די
מי, — טרייסט האָדל די מומע שיינצע מיט א זיס גנייוויש שמיי-
כעלע. — אוואדע איז אמאָל, אינ אונדזערע צייטן, עפעס גאָר אנ-
דערש געווען. געדענקסטו כאָטש, שיינצעניו?.. לאַמיכ כאָטש נעמען
א פאָר פוטער-געבעקסלעך אהיימ פאר די קינדער. לאָזן זיי
אויכ וויסן...

— ווארט נאָר, האָדל, פאר זיי וועל איכ דיר געבן לעקעך.
הא! אז עס האלט שוין דערבליי, טאָמער וואָלטו גענומען א ביסל
בראנפן און איינטונקען טאקע אויכ א שטיקל לעקעך? און אז דו
וועסט מיכ גוט בעטן, וועל איכ אויכ נעמען א ביסל בראנפן און
ביידע מאכן „לעכאימ“.

— טא, אז דו ווילסט... — מאכט האָדל מיט א קנייטשעלע, און
אינ די אייגעלעך האָט זיך איר אָנגעצונדן א פלייער.
באמ געזעגענע זיך זינען ביידע כאווערטעס געווען שטארק
אופגערוימט, זייער באריידעוודיק, לעבעדיק, פריילעך. האָדל האָט אָנ-
געווינטשעוועט שיינצען, זי זאָל מעגאדל זיין איידען, דערלעבן זען
אינ איר פיל נאכעס, און האלעוויי ווייטער איינע צו דער אנדערער
אפ אזעלכע סימכעס...

דאָ בא לייזוי באַכער אינ הויז שטעלט זיך פאָר איידען א
נייע וועלט מיט נייע צאָרעס... די פרייערדיקע זינען נישט מער
געווען ווי א האקדאָמע צו דער מיסע, וואָס הייבט זיך ערשט דאָ
מיט איר אָנ... די מיסע איינ איז זייער א שרעקלעכע, אָבער א
גאנצ געוויינטלעכע; א מיסע, וואָס טרעפט זיך קימאט יעדן טאָג
מיט נאָכ א סאך אנדערע יידישע טעכטער, אזעלכע אומגליקלעכע
נעפאשעס ווי איידל. א מיסע, וואָס איז באקאנט און מע פארשפאָרט
א סאך צו ריידן וועגן איר... עס הייבט זיך אָן מיט גוטן, דערנאָכ
גייט עס מיט בייזן. עס האָט אינ זיך אלערליי טאמען, זייער און
ביטער. פון איינ זייט: דאָס פילג דעם כויו אָפצוהיטן זיין ווערט,
זיין מענטשעלעך קאווער און אָרנטלעכקייט. פון דער אנדערער זייט:

זײַט, עלנט, הונגער, פֿיין, צוואנג, וועקסלען, באַכױוועס, אזעס־
פענעמער, אלע מינע שלעק און אַנשיקענישנ... ס'איז אינווייניק אינ
זיב א קאַכעניש, א שטורעם, א מילכאַמע, און דער מענטש איז
נישט מער ווי א זינדיקער מענטש, פֿרייש און בלוט, — און פֿאַלט!..

איידל נעבעכ איז טאקע אויב געפֿאלן, אָבער טיפֿ געוונקענ
איז זי נישט. עמעס, ס'איז אפֿ איר אויסגעגאַסן געוואָרן דער צאָרן, מע
האַט איר אָנגעטאַן געבראַטענע לײד, געפֿיניקט, צוגענומען בא איר
דאָס געזונט; — אָבער די נעשאַמע, דעם גײסט, א מאטאַנע פֿונ גאַט, —
דאָס צונעמען בא איר האָט מען נישט געקאָנט. אויב די
אייגענע מײסע טאקע, וואָס מיט דעם סאָטן און אַעוון: בא דיר,
וועלט, אינ דער האנט איז יענעםס לײב, נאָר נישט זײַן נעפעש...
און דאָס איז איינס פֿונ דעם אייבערשטנס גרויסע ניסימ, זיסט וואָלטן
די מענטשן מיט זייערע כעפֿציעס שױן לאנג געמאַכט איינער פֿונ
אנדערן ווילדע כײעס.

אינ איידלען האָט זיכ נאָכ געקלאַפט א מענטשלעכ הארצ מיט
געפֿילן פֿונ גוטסקײט און ראכמאַנעס. זי האָט געפֿילט דאָס ביטערע
הארצ פֿונ פֿיל אומגליקלעכע נעפֿאשעס נעבעכ, וואָר זײַנען מיט איר
דאָרט געווען און מיט וועלכע עס האָט זיכ אויב אועלכע טרויעריקע
מײסעס פֿארלאָפֿן. זי איז זײַ בײַגעשטאַנען אינ די נײטן, געווען
פֿאַר זײ א גוטע מײליצטע און בעשאס אמאָל א קאַס, א רוגוע,
פלעגט זי זיכ ארויסשטעלן פֿאַר זײ אקעגן לײווינ און דער מומע
שײנצע, נישט קוקנדיק דערופֿ, וואָס זי פֿלעגט אָפט דורכ דעם האָבן
יעסורימ, צוצײען צו זיכ סינע און לײד.

לײווי באַכער — דעם שוואכ מוז מען אימ אָפֿגעבן — פֿלעגט
זיכ זייער געטרײ באשעפֿטיקן מיט דער דערציִונג פֿונ זײַנע „לערנ־
מײדלעכ“, ווי זײ האָבן בא אימ געהײטן, געקנעלט מיט זײ, ווי א
גוטער מעדאַמעד, און אָנגעווענדט אלע מיטל, ארויסצוטרייבן פֿונ
זײ דאָס קלײנישטעטלדיקע ווילדקײט, דאָס שעמען זיכ פֿאַר לײט,
דאָס נארישע שמײדיקע אקשאַנעס, און לערנען זײ דערעכערעצ, צו
זײַן פֿארטיקע מענטשנ...

— דערעכערעצ איז פֿריער פֿונ אלע זאַכן! — אזוי איז דער

שטייגער זינער געווען צו זאָגן. — א מיידעלע באדארפ זיין א שטר
ליטשקע, א גוטיטשקע, ליב האָבן מענטשן און אופנעמען איטרעכנ
פריינטלעכ מיט א זיס שמייכלדיק פאָנעם...

און אז עס האָט ניט געהאָלפן קיין רייד, פלעגט ער שוין
געברויכן די הענט, א שטעקן און א רימען אויכ. נאָר עפעס נישט
אזוי, זינען געפלוגן פעטש, קלעפ, וויפל ס'איז נאָר אריין. אמאָל
איז מען אויכ געזעסן בא אימ פארשפארט אינ א קעזער, אָן עסן,
אָן טרינקען, און דאָרט האָט די גרעסטע אקשנטע אפילע טשווע
געטאָן אפ אירע זינד, ארויסגעשלאָגן זיכ פונעם קאָפּ נארישקייט,
די קליינשטעטלדיקע מעסע גענג, ווי בושע, שמייליקייט אוקעדוימע
אזעלכע ווילדע זאכען...

דער טייל, דער מאַדעכ-כאַבאַלע, וואָס איז פול און פול מיט
אויגן, מאכט נישט אָן אזא מוירע, ווי לייזוי באַכער מיט דעם בלינד
אייגל. אינ אימ שטעקט עפשער א צענדליק טייל, און דאָס בלייב-
דע אייגל זינט, וואָס ווארפט זיכ אימ אינ אלע זיטן, איז עפעס
נאָר טאקע ווי א מעס, וואָס האָט נישט קיין רו אינ קייווער און
בלאָנקעט זיכ ארום נאָכן טויט אפ דעם אוילעם-האטויע. זייער פיל מינע
נעפאשעס אזוינע זינען דאָ אפ גאָטס וועלט, וואָס האָבן, דאכט זיכ,
א מענטשלעכ געשטאלט, עסן אינ טרינקען ווי מענטשן, און בער-
מעס זינען זיי גאָר רוכעס, טייל. דאָס זינען דער נידעריקסטער
סאָרט לייזימ, טייל שבעטייל, דעזערטירן, וואָס האָבן זיכ דאָרט
אינ גענעם אָפגעריסן פון דער קייט, אריבער די גרענעצ ביגניווע
און געקומען אהער, צו פארפירן דעם אוילעם מיט האָקוס-פאָקוס,
אָנצוטאָן דער וועלט גרויסע צאָרעס, און עס איז נישט פון זיי פאָ-
טער צו ווערן ניט דורכ א שפּרוכ, ניט דורכ אויסדייכערן מיט
ווירעכ און אויכ ניט דורכ טינט, וואָס דער סאָטן אפילע מיט זיין גאנ-
צער קאָמפאניע ציטערן דערפאר. די גענעם-פאָליציי מיט אירע רוכעס
יאָגן נישט נאָך אזעלכע מעסע דעזערטירן, אויסוורפן, צו כאפן זיי
און זיי צו שליינדערן צו אלדי שווארצע יאָר צוריק אינ דער ערד
אריין; אדעראבע, עס טוט זיי האנאָע, וואָס זיי זינען פאָזער אזעלכע
פארשטונקענע רוכעס, מעכילע!..

הינט ווער שמועסט די מומע שיינצע, זי האָט געוועלטיקט
גאָר א שרעק, געוואָלט, אז כוצ איר זאָל קינער אינ שטוב נישט טאָרן

אופהייבן דעם קאָפּ, האָבן עפעס א ווילן. זי פלעגט זיך אלץ קלאָנגן
אפּ היינטיקע צייטן, אפּ היינטיקע מענטשן:
— אָט אזוי האָט מען עס היינט פון זיי, פון מיניע יעפייפעס
דאָ, מיין איך! מע וואשט זיי, מע רייניקט זיי, מע שוכט און קליידט
זיי, און אז עס כאפט די זעט, ווערט עס פריצעס, קיינמאָל נישט
צוטרודן, גלייכ מע וואָלט זיי דאָ געקוילעט. אוי צייטן, היינטיקע
צייטן!..

איז איינע געווען זייער שיינ, פלעגט עס זי אין הארצן שטארק
פארדריסן, פלעגט זיך שטעלן מיט יענער פארהערן און דערצייילן
איר פון יענע גוטע יאָרן:

— אָט אזוי, טאָכטער, בין איך שיינ געווען, נאָך עמשער צען
מאָל מער, מע האָט זיך פאַשעט אפּ מיר געהאנגען. נעם זיך נאָר
נישט איבער, דו נארעלע! אוואדע הייסט עס אצינד—איך בין אלט,
נאָר ווי דו קוקסט מיך אָן אָט—דערביי האָט זי געמאכט א
פירקע-זיס שמייכלעך, אויסשטרעקנדיק זיך ווי גרויס זי איז, דאָס
קעפעלע פארוואָרפּן אהינטער, דאָס בייכל אויסגעפּוצט פאַרנט-צו,
נעמענדיק זיך מיט בירע הענט בא די זייטן: — אָט ווי דו קוקסט
מיך אָנ-אָן, איז נאָך שיינצע גאָר נישקאַשעדיק... מאַכ נאָר נישט
קיינ כיינ, דו!

האָט זיך איינע אמאָל איינגעשפּארט אין עפעס א זאך, נישט
געטאָגן באלד וואָס זי הייסט, האָט זיך די מומע שיינצע צעשריגען,
און דינע רויטע עדרעלעך זיינען איר ארויסגעטראָטן אפּ די פעטע,
מיט שמארצ אָ: געגאַסענע באקן:

— אויך מיר א מענטש!.. זי מיינט, זי איז אויך עפעס, זי
האָט אויך א ווילן!.. דו ביסט נישט מער, כצופע איינע, ווי א
גילעם, א שטיק פלייש, א נעוויילע!..

א דאמ-סוינע איז די מומע שיינצע געווען איידלעך אי פאר
איר שיינקייט אי פאר איר גוטסקייט, וואָס זי שטייט אזוי פאר די כא-
ווערטעס אירע און דורכ דעם זיי ארויסגעבראכט אויס דער האָזע...
אונטער די אויגן פלעגט זי זיך אלץ באקלאָנגן אפּ איידלעך:

— אָט האָסטו דיר דעם דאנק פאר דער טויווע, וואָס מיר
האָבן איר געטאָגן! דער מאַג מיינער איז איר בייגעשטאנען אין דעם
אומגליק, בעשאס זי איז געבליבן א וויסטע אגונע, עלנט ווי א

שטיינ. נישט גענוג, וואָס ער האָט זי ניט געמאַנט זיינ אייגנ געלט, וואָס קומט פון איר, האָט ער נאָכ אנדערע אויסגעצאָלט כויוועס פאר איר. מיר האָבן זי אריינגענומען אין הויז צו זיך, זי עסט אונדזער זאלצ און ברויט, טראָגט אונדזערע קליידער און טוט זיך אָן ווילטיק פון אונדזער גוטס. ווען נישט מיר, וואָלט זי דאָך, די אַגונע, געפייגערט פאר הונגער, און היינט... היינט...

די מומע שיינצע איז, נאָכ איר שטייגער דענקען, עפשער טאקע פאר זיך נישט גראָב אומנערעכט געווען. בעעמעס, האָט דאָך איידל מיט אירע גוטע רייד, מיט איר גאַנצער באַנעמונג איינגעגעבן אירע כאַווערטעס סייכל, זיי געלערנט נישט צו פאַרפירן אינגאַנצן דאָס מענטשלעכקייט, האָבן אַזיינ פאר זיך אויב א שטיקל ווילן; פונקט פאַרקערט פון דער מומע שיינצעס טוירע.

— מע איז טאקע, — פלעגט זי זאָגן, — כאַמ טייוול אין די הענט; ער האלט פעסט מיט ביידע האַפּעס, שלעכט, מע איז געפאַנגען. נאָר דער גוף ווי דער גוף, גאַסס נעשאַמע אָבער מוז מען אָפּהייטן, זי האלטן ריינ ווי ווייט מעגלעך. גרויסע צאדייקעסן, שטייט גע- שרייבן אין ספאַרימ, זינען אַמאָר אויב געווען געפאַנגען און דער גוטער גאָט האָט זיי מויכל געווען די זינד צוֹרִיב דער ריינער גע- שאַמע זייערע...

די כאַווערטעס האָט דאָס האַרץ געצויגן צו איר, זי איז בא זיי געווען דער קאַפּ. מאַלווינקע, אַ יאָדערדיק מיידל, אַ קלוגס, אַ לע- בעדיקס, אַ פרייעכט, מיט אַ ברייט פאַנעם און אַ פאַריסן נעול, האָט איידלען געקרוינט מיט דעם נאָמען „אַפיצערקע“, און אזוי האָט זי געהייסן באַ איטלעכע. די „טערקיניע“ אפילע, וואָס פריער איז זי געווען די עלטסטע, האָט מויכל געווען אפ איר קאָוועד און איז צוגעקאָכט געוואָרן צו איידלען, זי האָט אינ איר געקלעפט נאָכ פיל מער פון אלע אנדערע.

די דאָזיקע טערקיניע, גיטל מיטן נאָמען, האָט געשטאַמט פון אַ קליינ שטעטל ערגעץ, דאַלפוינעווקע, וואָס די איינוווינער דאַרט זינען ערלעכע יידן, ביטערע קאַפּצאַנימ. עפעס איינער, דער גוטער- יאָר ווייסט אים ווער ער איז, איז אַמאָל געקומען אַהינ אין שטעטל און געלאָזט מעלדן: הייני, זייט וויסן, ווער פון די היגע מיידלעך וויל מאַכן אַ גוט לעבן, פאַרדינען גאָלד פון האַנט-אַרבעט,

זאָל פאָרן מיט אימ אהיים קיין סטאמבול... דער גאנצער אוילעם
 ייִדן פונעם שטעטל האָט זיך באַלד טאקע אַ לאַז געטאָן צו אימ,
 איטלעכער וויינט, בעט: גוואַלד, האָט ראַכמאַנעס און נעמט מיין
 טאָכטער! ער האָט זיך דערבארעמט און אויסגעקליבן דריי מיידלעך,
 די שענסטע אין שטעטל, און גיטל איז אריין אין דעם צעטל פון
 די דאָזיקע „גליקלעכע“. דער שפיץ פון דער זאך איז געווען, אז
 נאָך פיל פאָרעניש איז גיטל מעגולגל געוואָרן צו לייזוי באַכער אין
 הויז און איז דאָרט לעמאָל געוואָרן א „טערקיניע“, נישט אָן-
 צוקוקן די טערקישע שטאָט סטאמבול אפילע אין די אויגן.

איידלעך האָט אין דער מיטער לאַגע אירער צוגעגעבן קראַפט
 אויסצוהאלטן אירע צאָרעס נאָר דער גלויבן, די האָפּענונג אויסגע-
 לייזט צו ווערן פונעם טיילוֹס האַנט. זי האָט אַלץ געהאַפּט, געהאַפּט —
 און לעסאָפּ

דער סאָפּ אירער איז געווען, ווי דער סאָפּ פון אלע אומגליק-
 לעכע אירס גלייכב — א קרענק, א פּלאַג, וואָס האָט זיך איר דער-
 נאָך אריינגעכאַפּט אין די ביינער. א היפשע צייט איז זי אוועקגע-
 לעגן אין שפיטאָל, אין אַן אָפּגעזונדערט אָרט דאָרט, אָפּגעריסן פון
 דער וועלט, פארוואָרפּן, פארגעסן, ווי א פארדארטע בלום, א צע-
 בראַכענע קיילע, א שאַרבן, וואָס נוצט נישט מער קיינעם, וואָס מע
 מייַדט עס אויס און שייַעט זיך עס אָנצוקוקן...

די מומע שייַנצע איז די גאנצע צייט אפילע איין מאָל נישט
 געקומען צו איר געוואָר ווערן, אויך פארבאָטן און שטארק אָפּגעהיט,
 אז די כאַווערטעס אירע זאָלן צו איר אהיין אפילע די נאָז נישט
 ווייַזן. זעלטן פלעגט זיי נאָך פיל מי געראָטן איבערשיקן איר א
 ביסל איינגעמאַכטס צום קוויקן זיך דורך מאלווינקען, וואָס פלעגט
 זיך אייַנשטעלן ביגנייווע און ארייַנכאַפּן זיך צו איידלעך מיט דער
 איבערגעפּעקטער טרייפער סכירע¹.

1 דער פּאָליגנדיקער טעקסט ביזן אינטערוואַל (אפּ דער ז. 260) איז צו-
 געגעבן פון מערדעלעס מאַנוסקריפּט.

או האָדל די מעקלערן איז איינמאָל אַקעגן א פּאָר שאַ אוועק־
געזעסן בא דער מומע שיינצע אין צימער, שוין זיך אָנגערעדט זאט
פון דער היינטיקער פארדאַרבענער וועלט, מיסעס צייטן; שוין איינ־
געטונקט דאָס שטיקל לעקעך, פארזוכט דעם ביטערן טראָפּן אויך און
געהאלטן באַם אוועקגיין, — האָט זי זיך פּלוצים געטאַן א כאַפּ, ווי
דערמאָנענדיק זיך איך עפעס זייער א וויכטיקער זאך.

— אוי, אוי, שיינצעניו, גאָר פארגעסן! איך האָב געקאָנט
אוועקגיין און עס זאָל זיך בלייבן אזוי... טפּו! דו הערסט, סערדצע?
נעכטן גיי איך מיר פארבן דעם ביקער־כּוילימ, טראכט איך מיר,
לאָמיק אריין געוואָר ווערן צו דער שיינער יעפּייע דינער, צו דער
אגונע, ווי זי הייסט בא דיר. אוי, נעשאַמע מינע, וואָס זאָל איך
דיר זאָגן? האלעוויי אונדזערע סאַנימ, אלע, וואָס ווינטשן אונדז ביז,
זאָלן איך איר שטאנד איבערקומען! ס'איז זי נישט צו דערקענען,
אזוי פארענדערט האָט זי זיך. וווּ איר כיינ, וווּ איר שיינקייט, — א
הויפּן ביינער, מישטיינסגעזאָגט!.. איך זאָל אזוי דערלעבן זען פיל
גוטס, ווי עס האָט מיר זיך איך די אייגן געשטעלט טרערן און
אויסגעריסן זיך מיר א שטיק הארץ, אָנקונדיק זי אזוי אפ איר
בעטל דאָרט. זי קוקט מיך אויך אָן, אויסשטעלנדיק אפ מיר א פּאָר
פארזאָטענע אייגן, קוקט, קרעכצט, שווינגט, און עס גיסן זיך איר
הייסע טרערן. איך טרייסט זי, טרייסט זי, ווי ווייט איך קאָן, און
איך הארץ בא מיר ווייס איך זייער גוט, אז מיין טרייסט איז אומ־
זיסט — זי איז א צעבראַכענער שארבן, א פארדארטע פּוילע פעטריש־
קע. פון שאַלעמ־וועגן זאָג איך א ליגן, אז דו גריסט איר, — איז זי
פארציטערט געוואָרן מיט אלע אייוריימ. איך די אייגן צינדט זיך איר אָן
א פּייערל, און פונעם מויל שיטן זיך שטילע קלאַלעס מיט א מינ
קאס, שטייל, קיימ וואָס מע הערט. אזוי ווי דו האָסט עס נישט גע־
הערט, אזוי זאָל עס דיר נישט שאטן. זאָל עס אויסגיין צו סאַנימס
קעפּ און צו אלע מעשוגענע הינט...

— אָמיינ, אָמיינ! — שרייט שיינצע, אונטערשפּרינגענדיק פון
דעם אָרט, גלייך ווי א שלאנג וואָלט זי א ביס געטאַן. — נו, פרעג
איך דיך, איז היינט א וועלט? וואָס האָט מען איר דאָ אזוינס געטאַן?
אדעראבע... מע איז איר, דער אגונע, בייגעשטאנען איך די נויטן,
אויסגעצאָלט כּויוועס, אריינגענומען איך שטוב אפּ אלעם גרייטן. און

אז עס מאכט זיך, ניט דאָ געדאכט, עפעס אמאָר, ווייס איך וואָס...
טאָ ווער איז דען שולדיק?.. אימ קיינ, קומט דאָך אויס גאָרנישט...
אנ עק, א סאָפּ, א מענטש איז נישט קיינ מענטש, זיצ פאָראַסמעט
און האָב מוירע, ווייס איך וואָס!.. ס'איז אויס וועלט, זאָג איך דיר,
האָדל, אויס וועלט!

— שיינצעניו־לעב, ערגער זיך נישט אזוי, מאכ דיר נישט קאָלע
דאָס בלוט. אומזיסטע קלאָלעס באווערן זיך ניט, זיי גייען אוועק
מיט דעם רויך אפּ פּוסטע פּעלדער, אפּ וויסטע וועלדער. באַ דיין
לעבן, שווער איך דיר, דו זאָלסט מיר אזוי געזונט זיין, ווי איך
האָב כאַראַטע און בין אפּ מיר אַליין אינ קאַס, וואָס איך האָב מיך
ניט איינגעהאַלטן און דיר אָפּדערציילט אזעלכע זאַכן. באַדאַרפסטו
נאָך האָבן אַ בעסערע פּונ דער שווע?.. איך בעט דיך, סערדצע,
קרוינ, נעם זיך נישט אזוי צום האַרצן און באַרויך זיך אַ ביסל,
ווען נישט מיר צוליב, טו עס כּאָטש צוליב דיר, צוליב דיין גופּ,
דיין געזונט, וואָס איז מיר טייער, — אזוי זאָגט האָדל עפעס מיט אַ
מינ קרימעלע אפּ די ליפעלעך, אופהייבנדיק זיך פּונעם בענקל, און
וואַרפט אַן אויג אפּ אַ גרויסן בוטל מיט פּריש געשטעלטן ווישניק,
פאַרוקט אינ אַ ווינקל. — וויסטו וואָס איך קוק און טראַכט, שיינ-
צעניו? איך טראַכט, אז אַצינד וואָלט דיר נישט געשאַדט נעמען אַ
קאַפּערע ווישניק צו באַרויך זיך אַ ביסל.

— איך וועל דיך פּאַלגן, — מאַכט די מומע שיינצע אָפּסאַפּענ-
דיק זיך, גלייך ווי זי וואָלט געהאַקט האַלצ, — נאָר מיט דעם טניי,
דו זאָלסט אויך פאַרזוכן. זייער גוטער ווישניק!
— אָך, פּונ דיין געזונט וועגן וויפל נאָר מעגלעך! — לאָזט
זיך האָדל איינריידן און נעמט זיך העלפּן שיינצען אופהייבן דעם
בוטל.

אוועקגעגאַנגען איז האָדל גאַנצ פּריילעך. דער מומע שיינצען
האָבן זיך צעשפּילט די געבליטן (נישט די נערוון, כּאָלירע) און זיך
געלייגט שלאָפּן.

איידל איז געלעגן אינ שפיטאַל ביו זי איז ארויס שלאָפּ, צע-
בראַכן, געל ווי וואַקס, אויסגעדאַרט, אויסגעטריקנט; די האַר אויס-
געקראַכן, אינ אַן אלט אָפּגעבליאקעוועט קליידל... און נישט צו

האַבנ קיין אָרט, וווּ דעם קאַפּ אנדערצולייגן, איז זי קימאט נאקעט, הונגעריק, פארשמאכט צוגעקומען אָונט-צייט צו לייזוי באַכערס הויז. די מומע שיינצע אָבער האָט זי נישט געלאָזט אפּ דער שוועל, פאר-שפארט פאר איר די טיר, און זי איז נעבעכ געבליבן געפּלעפט, נישט צו וויסן, וווּ זיכ אהינצוטאָגן, וווּ די נאכט איבערצולעבן. אפּ דעם אנדערן טאָג אינדערפרי האָט מען זי געפונען באַ לייזוי באַכער אינ גאַרטן — הענגענדיק אפּ א בוימ...

וועמען איז אָנגעגאנגען אזא נעפעש, מישטיינסגעזאָגט, ווי אן איידל, אז זי האָט זיכ געהאנגען? איז דען אועלכע גאָר ווערט פון איר צו ריידן, זי אפּ דעם מויל צו ברענגען? עס פארשטייט זיכ, אז ניי, א שיינע ריינע קאפּאָרע!.. אָנגעגאנגען איז זי נאָר אירע כאווערטעס, אועלכע נעפּאשעס, מישטיינסגעזאָגט, אזא „סכורע“, ווי זי אליין. דער טאָג פון איידלס טויט איז באַ זיי אלע געווען א טרויער. איר לעבן פונעם אָנהייב אָן און איר וויסטער סאָפּ האָט זיי גערירט גוט באַ דער לעבער, שטארק אָנצוהערעניש געגעבן ווי ווייט אומגליקלעך, דערנידעריקט זיי זינען — און זיי האָבן זיכ שטארק פארטראכט.

נישט צו מאכן קיין גרויסע צערעמאָניעס האָט מען איידלען, אזוי ווי זי איז, אריינגעוואָרפן אין א מיסט-וועגעלע, געפירט אפּן בעסוילעם און זי באַגראָבן ווי א הונט אונטער דעם פלוזט דאָרט. אפּ דעם פרישן קייווער איז געשטאנען די טערקיניע און מאל-ווינקע, אראָפּגעלאָזט די קעפּ, און דערביי ביטער געיאַמערט, גע-קלאָגט.

— ע-ע! צו וואָס זיכ נעמען אזוי צום האַרצן? — טוט מאל-ווינקע א זאָג, אויסווישנדיק זיכ די אויגן און א מאכ געבנדיק מיט דער האנט.

— דו זעסט, מאלווינקע, אָט דאָס, דאָס? — מאכט די טערקיניע נייע, אויסשטעלנדיק א פאָר רויטע פארשוואַלענע אויגן פון הייסע בלוטיקע טרערן און ווייזט איר מיט א פינגער אפּן פלוזט אינ א ווינקעלע.

— שפינענ-געוועב זע איכ, מיט הוילע הייטלעך פון פליגן.
— אָט דאָס, שוועסטער, ביסטו, בינ איכ, זינען די אונדזע-

דיקע אלע, אָט אזוי איז אונדזער סאָפּ! די שפינען אונדזערע נאָגן אונדז, געפאנגענע אין דער נעץ, נאָגן, נאָגן אויס, גייען זיך דער-נאָך ווייטער זייער וועג, און מיר הענגען, פּוילן!.. אוי, א צעזע-צעניש! — לָאָזט אויס די טערקיניע אפ א וויינענדיק קאָל, אָנכאפּן-דיק זיך באמ הארצן. — יענע, וואָס פּיניקן, פארפירן, נאָגן, זיי זיינען עס די פּינע לייט, און די געפּיניקטע, פארפירטע, אויסגע-נאָגטע זיינען... דו ווייסט וואָס?.. יענע האָבן דאָ אפּן בעסוילעם, זע נאָר, זע, דעם אויבנאָגן, מאצייוועס מיט לאנגע שוואַכּים, און איידל, די גוטע, די טייערע, וואָס מע האָט פארוויסט איר וועלט, פארגיפט איר לעבן, זי איז דאָ באגראָבן ווי א הונט אונטערן פּלוט! טאטע-מאמע, דער לעבעדיקער גאָט ווייסט, וווּ זיי זיינען ערגעץ, קאָנען אפּילע נישט האָבן די האָפּענונג זיך אמאָל אויסצוויינען אפּ זייער טאָכטערס קייווער. אוי, מיין אומגליקלעכע איידל, צו וואָס מענטשן האָבן דיך געבראכט!.. אוי, וווּ ביסטו, אל מלא רחמים! גוטער, דערבארעמדיקער גאָט!..

— וואָס העלפט דאָס קלאָגן, וואָס העלפט דאָס וויינען, אז ס'איז גאָר נישט צו מאכּן? שא-שא, גענוג! — נעמט מאלווינקע איינ מיט רייד די טערקיניע, בעט, אז זי זאָל ניט וויינען, און צעוויינט זיך אליין. — איך בין אויך געווען א קינד, א געליבט ציטעריק קינד, — צעגיסט זיך די טערקיניע אינ א נייעם קוואַל טרערן, — די מאמע האָט געהאט מיט מיר גענוג מי, נעכטווייז איבער מיר ניט געשלאָפּן, ניט דערעסן, ניט דערטרונקען, ביז זי האָט דערלעבט צו זען איר קינד אויסגעוואקסן ווי א בליענדיקע רויז; פּלוצים קומען מענטשן צום גרייטן, מענטשן אָן הארץ, אָן ראכמאַנעס, און האָבן די רויז אירע אויסגעריסן, צעטראָטן... לאַמיך זשע כאַטש אצינד אויסוויינען, לאָז איך דעם דאָזיקן פרישן קיזווער אהינ פאלן צו איר מינע בלו-טיקע טרערן, זי זאָל וויסן, אז עס באקלאָגט און באוויינט זי איר געטרניע אומגליקלעכע שוועסטער.

באמערקונגען

געשיכטלעכע עמסקורסן

פארטראכט אינ די 60-ער יאָרן און פאנאנדערגעוויקלט אינ די 80-ער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט, איז „דאָס ווינטשפינגערל“ דערשינען אינ זײַן ענדגילטיקער רעדאקציע ערשט אינ 1911. א סאכ דערשיינונגען, וועלכע מענדעלע באַרירט אינעם „ווינטשפינגערל“, האָבן שוין דעמלט געפאָדערט ברייטערע דערקלערונגען פון געשיכטלעכע כאַראַקטער. נאָך מער זײַנען אזוינע דערקלערונגען נייטיק אַצינד פארן סאָוועטישן לייענער.

I. „גלופסק“ — בערדיטשעוו און זײַן
יודישע באַפעלקערונג

1

די פריזישע שטעטלעכ זײַנען אופגעקומען אינ פארצײטיקן פוילן אינ דעם לעצטן פעריאָד כּוּן זײַן עקזיסטענצ (XVIII—XVIII יאָרהונדערט). דאָס איז געווען די צײַט פון דער עקאָנאָמישער, סאָציאַל-פאָליטישער און גײַסטיקער דעגראַדאציע פון דעם לאַנד. אַלס איינע פון די וויכטיקסטע סיבעס און אנטפּלעקונגען פון דעם דאָזיקן צע-פאָרפּראָצעס איז געווען די אומבאָגרענעצטע מאַכט פון דער שפּיאַכטע, וועלכע האָט געשטיקט און געדריקט דעם האַנדל, דעם האַנטווערק, די אַנטוויקלונג פון דער שטאָט. דער שטאָט איז אַנטקעגנגעשטעלט געוואָרן דאָס פריזישע, פעאָדאלע שטעטל, וואָס לעבט אינגאַנצן פון דעם פאָרעצס גאַד. דעם פאָרעצ האָט געהערט אינ אזוינע ייִשווימי דער באַדן, אפּ וועלכע עס זײַנען געשטאַנען די הײַזער פון די אײַנוווינער; דער פאָרעצ האָט געקאָנט דערזויבן אָרער פאָרווערן צו

באשעפטיקן זיך מיט דעם אָדער יענעם צווייג האנדל און מעלאַכע, דערלויבן אָדער פארווערן אריינפירן צי ארויספירן די אָדער יענע סכּוירעס; דער פּאַרעצ האָט געהאט א ריי מאַנאַפּאָליעס; פאר אַרץ האָט מען דעם פּאַרעצ געמוזט צאָלן.

דער גרעסטער טייל פון די דאָזיקע האַרב-לייבןקעלטישע ייִשו-ווימ, וווּ דער פּעאַדאלער „סאַר“ (דער גוטבאויער) איז געווען דער פּוֹלַער הערשער, און די באפעלקערונג (מערסטנס א ייִדישע) האָט געטראַגן אפּ זיך דעם יאָך פון א ריי אָפּצאָלן פאר אים, איז נאָכן אונטערגאנג פון דער פּוילישער מעלכע אריבער צו רוסלאַנד. די צארישע רעגירונג האָט אין אָט די ייִשווימ איבערגעלאָזן דעם אַרטן סיידער ניט גערירט.

גאנצע שטעטלעך פּרעגן אונטערגיין אונטערן יאָך פון די פּרי-צישע אָפּצאָלן, אנדערע האָבן יאָרן און צענדליקער יאָרן געפירט פּראָצעסן מיטן פּאַרעצ, וועלכער פּלעגט ווילקירלעך שאפן נייע אָדער ארופשרויפן די אלטע אָפּצאָלן. אָבער דער גרעסטער טייל האָט, גע-בויגן אין דרייען, געשלעפט דעם דוירעסדיקן יאָך.

נאָך סאָפּ 60-ער יאָרן פון XIX י.ה. איז דער רעכטברעגיקער אוקראינע אליין געווען 347 פּריצישע ייִשווימ — 339 שטעטלעך און 8 שטעט. א.י. ג. אַרשאנסקי האָט באצייכנט די ייִדישע באפעלקערונג פון די דאָזיקע ייִשווימ אלס „יידן לייבןקעכט“.

צו אָט די פּריצישע (סעניאָראַלע) ייִשווימ האָט אויך געהערט די שטאָט בערדיטשעוו, וועלכע מענדעלע שילדערט אין „ווינטשפינ-גערל“ אונטער דעם נאָמען „גלופסק“.

בערדיטשעוו איז אין דער ערשטער העלפט פון XIX יאָרהונ-דערט געווען איינער פון די רייכסטע פונקטן אין רוסלאַנד¹, פון אוקראינע שוין אָפּגערעדט, אָבער געהערט האָט די שטאָט צו א פּאַרעצ און האָט זיך אָפּצויעל גערעכנט אַס א שטעטל.

בערדיטשעוו האָט אריינגעטראַגן דעם גוטבאויער אין די 40-ער יאָרן פון XIX יאָרהונדערט ביז 80 000 זילבער-רובל פון א גאנצער

1 אין דער היסטאָריעס, וואָס בערדיטשעווער „כאַשעווע באַלענאטימ“ האָבן אָנגעגעבן אין יאָר 1843 וועגן פּראָקלאַמירן בערדיטשעוו פאר א שטאָט, איז אָנגעוויזן, אז נאָך אין 1801 האָט דער סענאט אין איינעם פון זיינע „אוקאוו“ באצייכנט בער-דיטשעוו אלס א „קאָמערציע-אַרט אין אייראָפּע“.

ר"י באשטיצערונג-ארטיקלעך — אָפּצאָל פֿון געטראַנקענ, טשינש פֿון הייזער, קראָמענ און סקלאַדנ, אָפּצאָל פֿאַר זאוואָדנ, מילן א.א.נד. אינדוסטריעלע אונטערנעמונגענ, אקציו פֿאַר שעכטנ פי, אָפּצאָל פֿון יעדנ פֿירר, וואָס פֿירט אריינ סכירע אין שטאָט, פֿון יעדער שטיק פי, וואָס מע טרייבט אריינ אין שטאָט צו פֿאַרקויפֿן, אאו. איינע פֿון די גרעסטע האַכנאָטעס (אויב ניט די סאמע גרעסטע) פֿלעגט דער פֿאַרעצ באַקומענ פֿון דער מאַנאָפּאָליע אפֿ טרייבנ און פֿאַרקויפֿן בראַנפֿן — פֿון דער פֿראַפינאָציע¹. ביכלאַל איז בערדיטשעו געווענ אין גאָר א גרויסער מאָס די פֿאַרקערפֿערונג פֿון דעם גאַנצן ייִדישן עֵלנט אין לייבנקעכטישן רוֹס־לאַנד: פֿון פֿאַרקריפֿלטנ סאָציאַל־עקאָנאָמישן באַשטאַנד, פֿון פֿאַר־פֿעריזם, פֿון פֿילפֿאַכער אונטערדריקונג (מיצאד דער מעלֿוכע, דעם פֿאַרעצ, דעם קאָהאַל), פֿון אַלטפֿרענקישן לעבנשטייגער און זיטנ. בערדיטשעו האָט בעפֿיררעש געקאָנט דינענ אַלס א פֿאַראַלגעמיינערנ־דיקער, אן אַליידישער „גלופֿסק“.

2

לויט אָפיציעלע אָנגאַבנ, האָט די ייִדישע באַפעלקערונג אין בערדיטשעו באַטרָפֿן אין יאָר 1789 ניט מער ווי 1951 מאַן, און

1 אזויווי אויסער דער גרענעצ פֿון דער שטאָט האָט זיך דעם גוטבאָזיצערס רעכט אויסגענומענ און פֿאַרן אייגענעם געברויך האָט מען געמעגט אריינברענגענ פֿרין, אָב אָפּצאָל, א געוויסן מינימום פֿרעמדנ, וואָלוועלן בראַנפֿן, איז דאָס אריינ־ברענגענ בראַנפֿן, באַזונדערס ערעוו־שאַבעס, געוואָרן אַ מאַסנ־דערשייַנונג. אין א קאָרעספּאָנדענצ פֿון בערדיטשעו, געדרוקט אין אַ בילאָגע צו דער רוסישער צייַטונג „Московские Ведомости“ פֿון די לעצטע 60־ער יאָרן, ווערנ באַשריבנ די דאָזיקע בראַנפֿן־צוגנ:

„יערנ טאָג קאָנ מען באַגעגענע ייִדן, וועלכע לֵאָזן זיך אוועק אויסער דער

שטאָט מיט ווייב און קינדער, זיבן אירע און מער, יעדער איינער, אָב אויס־נאַם, אפֿילע אַ צוויי־אָריק קינד, אַלס שטאַטישער איינוווינער מיט די רעכט פֿון אַ דערוואַקסענעם, האַלט אַ קלייב פֿלעשעלע, און יעדער איינער קויפט אויסער דער שטאָט אזויפֿיל בראַנפֿן, וויפֿל עס האַלט דאָס פֿלעש, דערביי וועלדעלער איידער באַם באַזיצער אפֿן זאוואָד“.

דעם קאָרעספּאָנדענט מיטיילונג שטימט מיט מענדעלעס באַשרייַבונג אין „ווינש־

פֿינגערל“ (1 טייל, בוך III, קאַפיטל 8).

אינ די 40-ער יאָרן פונעם XIX יאָרהונדערט — שוין העכער 35 טויזנט מאַן.

די דיפערענצירטקייט פון דער ייִדישער באַפֿעלקערונג אינ בער-
דיטשעו איז שוין אינ די 40-ער יאָרן פון פּאָריקן יאָרהונדערט גע-
ווען גאנצ גרויס. א געוויסע פּאָרשטעלונג וועגן דעם גיט די פּאָגנ-
דיקע טאָבעלע (וע טאָבעלע אפ ז. 269).

ווער זיינען דאָס יענע, וואָס „פארדינגען זיך אפן יאָר“? דאָס
זיינען, ערשטנס, לויט-ארבעטער — געזעלן „פּויעלימ“ און לערנ-יינג-
לעך בא דעם באַלמעלֿאַכע; צווייטנס, הויז-ארבעטער; הויפ-וועכטער,
מעשאַרסימ; פון די פרויען: קעכנס, אמען, דינסטן.

אונדזערע ציפערן זיינען גענומען פון אן אָפּיציעל צעמל פון
די צאָלערס פון ליכט-אַפּפּאַל. אָט דעם שטייער פלעגן דארפן צאָלן
פאמיליע־מענטשן (לייטן ייִדישן רעליגיעזן געזעצ האָט די פרוי גע-
דארפט בענטשן ליכט שאַבעס און יאָנטעו). צווישן די הויז-באדינערס
איז געווען די מערהייט מיידלעך. לערנ-יינגלעך, לערנ-מיידלעך,
האנדלס-אַנגעשטעלעטע פלעגן אַרבעטן בא א באַלעבאָס דאָסראָו נאָר
פאר דער כאַסענע. מיר ווייסן פון דעם ייִדישן לעבן-שטייגער אפילע
פון שפּעטערדיקע יאָרן, אז ביים דער אַרבעט בא יענעם פלעגט א
געזעל בא א באַלמעלֿאַכע אָדער א דינסט שטרעבן אָנצוקלייבן עט-
לעכע רובל, קעדיי קריגן די מעגלעכקייט כאַסענע צו האָבן און
ווערן א „באלעבאָס פאר זיך“. אויב אינעם אָפּיציעלן צעמל פיגור-
רירן דאָך העכער דריטהאלבן טויזנט מאַן, וואָס פארדינגען זיך אפן
יאָר, האָט די פאקטישע צאָל זייערע געמוזט זיין א סאך מער.

נאטירלעך, אז אויב בערדיטשעו האָט פארמאָגט ביז 200 רייכע
ייִדישע הייזער און בא 900 מיטעלע, אויב הויזדינסטן פרויען האָט
געקאָנט זיין אינ בערדיטשעו בא א 2000, וואָס זיינען ערגעץ ווי
געווען אָנגעשטעלט, ביז יענע, וואָס זוכן ערשט שטעלעס, אויב נע-
מען אינ אכט, אז וואָס ווייטער צום מיטן יאָרהונדערט האָט „קאפ-
צאנסק“ געשיקט קיין „גלופסק“ אלץ מער און מער „טראַנספּאָרט
לעבעדיקע סכורע“, איז אנטשטאנען א נויטווענדיקייט אינ א מינ
אַרבעט-קאָנטאַר. אזא מינ פרימיטיווע קאָנטאַר איז עס געווען
די „זאָרג-באַנק“, וועלכע מענדעלע שילדערט אינעם „ווינטשפּינ-
גערל“.

דער פראָפעס:יאָנעלער צוזאמענשטעל פון דער בערדיטשעווער

יידישער באפעלקערונג אין 1849

(1) האנטווערקעריי און מיסטערס פון פארשידענע מעלאַכעס

פון רפכנ גראד		פון מיטעלנ גראד		פון אָרעמענ גראד	
מישפ.	פערזאָנענ	מישפאָכעס	פערזאָנענ	מישפ.	פערזאָנענ
31	115	531	3 208	897	5 201
(2) באשעפטיקטע מיט קליינ-פאבריקאציע					
—	—	1	5	29	81
(3) פאבריקאנטן, וואָס באזיצן ריכטיקע אינוריקטונגען					
2	7	9	59	—	—
(4) יידישע מיסטערס און ארבעטער אפ אָט-אָדי פאבריקן					
—	—	—	—	8	70
(5) איבעריקע זרבעטנדיקע					
—	—	—	—	105	595
—	—	—	—	783	6 044
—	—	—	—	—	2 650
—	—	—	—	—	+ 1 073 מענער
—	—	—	—	—	(1 587 פרויען)
(6) האנדלס-לייט					
87	519	177	1 014	264	1 556
(7) קאָמיסיאָנערן, ליפעראנטן, מעקלערס					
11	70	17	116	—	—
—	—	12	73	9	55
—	—	—	—	157	880
(8) איענדאטאָרן פון פארשידענע פריזישע אָפנאָלן					
51	—	119	—	185	—
(9) באנקירן און ראנטע					
15	118	—	—	—	—
(10) אָנ באשטימטע פראָפעסיעס					
—	—	—	—	597	4 202

מענדלעס באשרייבונג פון דער „זאָרג-באנק“ איז זייער א בא-
לערעוודיקער דאָקומענט צו דער געשיכטע פון דער יידישער ארבע-
טערשאפט.

II. די רעקרומישינג

1

ביו 1827 האָבן ייִדן אין רוסלאַנד, ווי אין פארצייטיקן פוילן,
געצאָלט א ספעציעלן מיליטער-אַפּפּאַל. אין דער ארמיי האָבן זיי ניט
געדינט, ווי דאָסראָון אויגערופענע „אינאָרדזשעס“ (פארשיידענע
ניט-רוסישע פעלקערשאפטן, וואָס האָבן געליטן די ווילדסטע אונטער-
דריקונג מיצאד די צארישע קאָלאָניזאטאָרן).

אין 1827 איז ארויס א ספעציעלער „סטאטוט וועגן רעקרוטן-
פליכט און מיליטער-דינסט פון ייִדן“. צווישן די „מיט דער בייטש
געשריבענע“ צארישע ייִדן-געזעצן פארנעמט דער דאָזיקער „סטאטוט“
איינס פון די אָנגעזעענסטע ערטער.

דאָמיר זיך באקאנען מיט א פאָר פונקטן פון דעם דאָזיקן דאָ-
קומענט:

§8. די ייִדן, וואָס די געמיינדעס שטעלן צו די רעקרוטן-
נאכאָרן, דארפן זיין פון 12 ביו 25 יאָר [אלט].

§34. די ייִדישע געמיינדע מעג דורכ אירן א פריגאָוואָר (בא-
שטימונג פון אן אלגעמיינער פארזאמלונג פון דער געמיינדע. — §1. מ.)
אָפּגעבן פאר א רעקרוט יעדן ייִדן אין יעדער צייט פאר
ניט פינקטלעכקייט אין [צאָלן] שטייערן, פאר ארום-
שלעפּעריי (бродяжничество) און אנדערע אומאָרדענונג-
גען, וועלכע קאָנען אין איר ניט דערלאָזט ווערן
(מיין אונטערשטרײכונג. — §1. מ.).

דער פאראגראפ 37 האָט געפאָדערט, אז די ייִדישע מיטפאָכעס
זאָלן זיין פארשריבן אין ספעציעלע ריי-ביכער, און יעדע פאמיליע
זאָל צושטעלן אירע רעקרוטן דאן, ווען ס'וועט האלטן בא איר ריי.
אין דער הויסאָפּע צו דעם דאָזיקן פאראגראפ ווערט געזאָגט, אז
אין די ריי-ביכער דארפן שטיין „פון פאָרנט“ די ניט-פארמעגלעכע
מיטפאָכעס („ייִדן ניט אַינגעזעסענע, וועלכע... זינען ניט ראיעל אין

צאָלן שטייערן) און „פון הינטן“ די פארמעגלעכע („וועלכע פארנע-
מען זיך מיט נוצעכע באשעפטיקונגען, זייענע... פינקטלעך אין
צאָלן שטייערן“).

דאָס איז דער געזעצ און דער „גייסט פונעם געזעצ“ שוין אין
זיין ערשטער סטאדיע, דה. אין די יאָרן 1827—1828.

דאָס איז אָבער ווייט ניט אלץ. צושטעלן די רעקרוטן פלעגט
קאָהאַל. די באלעבאטימ פון קאָהאַל, די גוויירימ, האָבן געטאָן אלץ,
קעדיי אראָפצווארפן דעם יאָך פון רעקרוטשינע פון זיך און ארופ-
ווארפן אים אפ דער מאסע.

לויטן געזעצ זייענע געווען פריי פון רעקרוטשינע נאָר די פאמי-
ליעס פון „קופצעס“. אָבער אויך די רייכע מעשטשאנעס פלעגן זיך
ארויסדרייען פון די נאבאָרן, און די גאנצע לאסט פון דער ווילדער,
אומענטשעכער, 25-יאָריקער קאזארמע-פאנשטשינע איז געפאלן אפ
דער יידישער אָרעמשאפט.

דער פאראגראפ 34 און די „הויסאָפּע“ צום פאראגראפ 37 האָבן
געגעבן דעם קאָהאַל די פולע מעגלעכקייט אָפצוגעבן פאר א סאָל-
דאט וועמען און ווען עס האָט זיך אים נאָר געלוסט.

דער צארישער געזעצ איז געווען אינגאנצן אפ דער זייט פון
דעם רייכן, די מישטיינסגעזאָגט, באוואָרענישן פון די אינטערעסן
פון דעם געמיינעם מאן, וואָס מע קאָן אָנווייזן אין אייניקע פונקטן
פונעם געזעצ, זייענע פאראליזירט געוואָרן דורך אנדערע פונקטן פון
דעם זעלבן געזעצ, אָבער מער. פאר אלץ דורך א גאנצער סיסטעם
מיסברויכן, וואָס קאָהאַל פלעגט אָנווענדן.

אזוויי פון רעקרוטשינע פלעגט מען לויפן ווי פון פליער,
פלעגן ספעציעלע קאָהאַלשע באאמטע — כאפערס, „לאָוושטישיקעס“ — זיך
נאָכיאָגן נאָך די קאָרבאָנעס פון דער צארישער קאזארמע און כאפן
זיי. אָבט פלעגן אריינפאלן אין זייערע נעצן קינדער, אומגליקלעכע
קינדער פון דער יידישער אָרעמשאפט, קינדער פון אלמאָנעס, יעסוי-
מימ. מע פלעגט ניט שטארק איבערקלייבן — צי איז דאָס קינד יינגער
פאר 12 יאָר (דער „בארעמהאריציקער“ צארישער געזעצ האָט דערלויבט
אוועקצוראבעווען יידישע קינדער נאָר פון 12 יאָר אָן), צי עס איז
אן איינציק קינד אאו. די גרויסע, געשולטע פעלשונג-מיסטערס פון
די קאָהאַלשע קאנצעליאריעס פלעגן שוין אלץ באוואָרענען.

דעם אפאָגיי אירנ האָט די רעקרוטשינע באַ ייִדן דערגרייכט די רעצטע יאָרן פֿון ניקאָלי I קיניג. אינ צוזאמענהאנג מיט דער פאר־ שטארקונג פֿון דער רעאקציע אינ רוסלאַנד נאָכ דער מירעוו־אייִראָ־ פייִשער רעוואָלוציע פֿון 1848 יאָר איז די צאָרשיע ייִדן־פּאָליטיק געוואָרן נאָכ מער רעפּרעסיוו ווי פּריער. צו אָט די יאָרן געהערט דער באַ־ רימטער געזעצ וועגן „ראַזריאדנ“¹ און אַ גאַנצע סעריע ניט ווייניקער באַרימטע געזעצן וועגן פּילפּאכער רעקרוטשינע — ייִדן האָבן געמוזט צושטעלן 10 רעקרוטן פֿונעם טויזנט (ניט־ייִדן — 5), געבן רעקרוטן באַ יעדן נאַבאָר, סײַ ווען מע נעמט בלוז פֿון דעם מיורעכ־טייל אָדער בלוז פֿון דעם מירעוו־טייל רוסלאַנד, פֿאַר יעדן ניט־דערגע־ בענעם רעקרוט צושטעלן אַלס שטראָפֿ 3 רעקרוטן ניט ייִנגער פֿון 20 יאָר, כּוּצ דעם ניט־דערגעבענעם. קעדיי ניט דערלאָזן, אז ייִדן זאָלן אויסמייִדן מיליטער־דינסט, ווערט אינ יאָר 1852 „צייטווייליק“ דערלויבט סײַ ייִדישע געמיינדעס סײַ יעדן ייִדן באַזונדער צו כאַפּן און אָפּגעבן פֿאַר רעקרוטן יענע, וועלכע האָבן קיינ פּאַס ניט.

ווי ווייט עס איז דערגאַנגען די רעציקע פֿון דער צאָרשיער אַדמיניסטראַציע, פֿון קאָהאָל און זיינע געדונגענע אַגענטן באַם אויס־ פירן די דאָזיקע געזעצן — קאָן מען זיכ לייכט פּאַרשטעלן.

אַ דאָקומענט פֿון יענער צייט דערציילט:

בעשאַס נאַבאָר ווערן אלע וועגן פֿאַר ייִדן געפּערעלעכ, מאַכעס אומעטום האָבן זיכ געשאַפּן באַנדעס, וועלכע האַנדלען מיט מענטשן, וואָס האָבן קיינ פּאַס ניט, און לאָקערן אַפּ רייזן־ דער, פֿאַר וועלכע דער פּאַס איז אויכ ניט שטענדיק קיינ באַ־ וואָרעניש. גאַנצע הייזער זיינען אָנגעפּילט מיט פֿאַרהאַלטענע, און דער האַנדל פּירט זיכ סיסטעמאַטיש. ווער עס דאַרפֿ אַ רעקרוט — קומ און קויפּ מיט אַן אויסוואַל. פֿאַר עטלעכע צענד־

1 ייִדן זיינען איינגעטיילט געוואָרן אינ עטלעכע קאַטעגאָריעס פֿון מער און ווייניקער „נוצלעכע“. די רעצטע קאַטעגאָריע — די אָרעמשאַפּט — איז לויט דעם דאָ־ זיקן געזעצ אונטערגעוואָרפֿן געוואָרן אונטער אַ ספּעציעלן רעזשימ פֿון רעפּרעסיעס; רעק־ רוטן האָט זי געראַפּט צושטעלן 5 (1) מאָל אויפֿיל, איידעו די איבעריקע ייִדישע באַפֿעלקערונג.

ליק רובל קאָן מען קריגן א פארבייט פארן אייגענעם זון. מיט איין וואָרט — בא יִדן איז געוואָרן אן עמעסער מענטשן-האנדל, וואָס שייַדט זיך מיט גאַרנישט ניט אונטער פון יענעם האנדל, וועלכער גייט אָן צווישן אפריקע און אמעריקע. דער כילעק באשטייט... דערינען, וואָס דאָ קויפט מען און מע פארקויפט ווייסע מענטשן און פיל ביליקער איידער נענערס.

אינ איינעם א שטעטל האָט זיך דער סבאַרשטיק געמאכט א פארנאָסע דערפון און האָט א לאַנגע צייט געהאנדלט מיט מענטשן, וואָס האָבן קיין פאס ניט..."

2

אָפיציעלע קוועלן דערציילן, אז אין 9-טן טיילווייזן נאבאָר (א נאבאָר פון איין טייל רוסלאַנד — פון דעם מירעוו-טייל אָדער דעם מיורעכטייל) האָט בערדיטשעווער ייִדישע געמיינדע ניט דערגעבן 45 רעקרוטן. לויטן געזעץ איז פון איר אזויארום געקומען 45×3 — הונדערט פינף און דרייסיק שטראַפ־רעקרוטן, ניט ייִנגער פאר 20 יאָר. ס'האָט זיך אָבער ארויסגעשטעלט, אז ס'איז ניטאָ וועמען צו נעמען. פון די 192 יונגעלייט אינ עלטער פון 20 ביז 25 יאָר, וואָס האָבן זיך גערעכנט אפן דיסקאָנט פון בערדיטשעווער קאָהאַל, איז קיין איינער ניט געבליבן.

האָט מען זיך גענומען צו כאַפּערייַ. דערביי האָבן שוין געאר-בעט ניט נאָר דעם קאָהאַלס כאַפּערס. ספּעציעלע קאָמאנדעס סאָלאַדאטן זיינען געקומען צו הילף דעם קאָהאַל. נאָך צוויי "עקספעדיציעס" אינ שטאָט און אינ דער אומגעגנט האָט מען געכאפּט 900 מאַן, אָבער דער צוועק פון די עקספעדיציעס איז דאָך ניט דערגרייכט געוואָרן: פון די 900 מאַן האָבן בא 400 געהאט ניט קיין בערדי-טשעווער פעסער, און פון די העכער 500 מאַן, וואָס זיינען געבליבן, זיינען ניט מער ווי 20 (!) געווען פייק צו מיליטערישער דינסט.

אזויארום זיינען געבליבן 115 ניט-דערגעבענע שטראַפ־רעקרוטן. דאן האָט דער גובערנאטאָר דערלויבט צו נעמען פאר רעקרוטן ייִנג-

לעב. איז אוועק א נייע כאפעריי. דער נייער פאנג האָט אריינגע-
בראכט 496 קאַרבאַנעס. פונ זיי האָט מען געדעקט דעם רעקרוטנ-
כויוו. דערביי האָט מען אָפגעגעבן 81 יינגלעך, ניט עלטער פון
12-15 יאָר.

מענאשע מאָרגוליס, וואָס שטאמט פון בערדיטשעוו, דערציילט
וועגן די דאָזיקע געשעענישן אין זיינע מעמוארן:

„די גאנצע שטאָט איז געווען ארומגערינגלט מיט סאָלדאטן.
ארום דער שטאָט, אפ א שטרעקע פון 18-20 ווערסט, האָבן
גענישטערט קווארטאלנע נאדזיראטעלעס מיט אַטריאדן סאָלדאטן,
און יעדן יידן, וואָס זיי האָבן באגענוט, פלעגן זיי אומקערן
אין שטאָט אריין. א פאניק האָט געהערשט אומעטומ. די טפי-
סע און אלע פאָליציי-צירקלען זיינען שוין ניט געווען אימסטאנד
אריינצונעמען אלעמען, וועמען מע האָט געכאפט. מע האָט פאר-
פולט מיט די פארהאלטענע דעם קאטוילישן מאָנאסטיר... און
פיל פריוואטע הייזער. צווישן די פארכאפטע זיינען געווען
פאָרגעשטעלט דריי דוירעס: זיג, פאָטערס און זיידעס... אין
שטאָט זיינען דערווייץ פון צייט צו צייט געגאנגען אָבלאוועס,
און יעדעס מאָל פלעגן זיך באווייזן אלץ נייע און נייע קאָר-
באַנעס... וואָס איז פאָרגעקומען פאר די זעקס וואָכן פון אויס-
פירן די גזירע, איז ניט צו באשרייבן.“

III. פראַסטימוציע און פרויען-האַנדל

...לייווי באַכערס⁶⁰ דאָזיקע הייז איז איינס פון
יענע הייזער, וואָס זיינען א פלעק אפן פאָלק
׳סראָעל און פארשווארצן אימ פאר דער וועלט
דאָס פאָנעם. נאָר שיינע, קאָשערע יידן גייען
פארביי, זיי שווינגן און שפּייען אויס...
״ווינט שפּינגער״

אין דער העצע, וואָס די אנטיסעמיטישע פרעסע האָט פון סאָפּ
60-ער יאָרן אָן אופגעהויבן קעגן יידן, פלעגט פון צייט צו צייט
ארופשווימען אויך דער מאַטיוו — יידן זיינען הענדלער מיט לעבעדי-
קער סכירע.
אין אָדעס, איינעם פון די געוועזענע צענטרען פון דעם וועלט-

האנדל מיט פארנארטע און אָפּגענארטע פרויען נאָכ פון דער ערשטער העלפט פונעם XIX יאָרה. אָן, פלעגן פּערזאָליש אופגעדעקט ווערן אָרגאניזירטע באנדעס פון די דאָזיקע נידערטרעכטיקע „סאָכרימ“. א געוויסע פאָרשטעלונג וועגן די מאַסשטאַבן פון דעם האנדל קאָפּן מען זיך שאפן פון דעם פאָרגנדיקן פּאַקט:

אינ יאָר 1858 (אפּאָנעם), אונטער דער ווירקונג פון די ליבעראַ-לע ווינטן, וואָס האָבן דאָ גענומען ווייען אינ רוסלאַנד) האָט מען זיך לויט דער איניציאַטיוו פון דעם שעפּ פון דער זשאַנדאַרמעריע אינ פעטערבורג גענומען פאַר די הענדלער מיט לעבעדיקער סכורע אינ אָדעס. צווישן די דאָזיקע הענדלער זיינען געווען שטאַרק פאַר-טראָטן אויסענדישע (דערהויפּט טערקישע) יידן, וואָס פלעגן פאַר-קויפן די אומגליקלעכע פרויען אינ די טערקישע שאַנדהייזער. ס'איז געשאפן געוואָרן א ספּעציעלע קאָמיסיע צו דורכפאָרשן די דאָס וווירעכט פון אויסענדישע יידן אינ אָדעס. די קאָמיסיע האָט פעסטגעשטעלט, אז פון 1-טן סענטיאַבער 1858 ביזן 1-טן דעקאַ-בער 1859 זיינען געקומען אומגעזעצלעך קיין אָדעס 294 אויסלענדישע יידן. פון זיי זיינען 237 געווען אָן באשטימטע פּראָפּעסיעס. אייניקע זיינען געקומען „זיך צו זען מיט באקאַנטע“.

ס'איז קלאָר, אז די דאָזיקע פילע צענדליקער מענטשן אָן באש-טימטע פּראָפּעסיעס, וואָס קומען כּפּעציעל „זען זיך מיט באקאַנטע“, זיינען געווען פון דער פּינצטערער קנופיע כרויען-הענדלער. פאַרשטייט זיך, אז די אויספאָרשונג האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאָרנישט. די צעצווייגטע און רייכע אינטערנאַציאָנאַלע באַנדע איז געווען פאַרבונדן מיט דער טערקישער און מיט דער רוסישער אד-מיניסטראַציע. גאָר גיך האָט מען די גאַנצע זאַך „פאַריבן“.

ביכלאַל פלעגט נאָר דער מינדסטער טייל פון די פאַרברעכנס פון די פרויען-הענדלער דערגיין ביזן געריכט, און אפילע פּו-נעם געריכט פלעגן די דאָזיקע לייט אויך זייער אָפּט ארויס ריין.

ס'איז כאַראַקטעריסטיש, אז די יידישע בורזשאַזע פּרעסע האָט געזען ווי ווייט מעגלעך די זאַך צו פאַרשווייגן.

אָ. ראַבינאָוויטשעס «Рассвет» (1860—1861) איז ארויסגעגאַנגען אינ אָדעס, אינעם סאַמע צענטער פונעם פרויען-האַנדל. אָבער ער האָט

אויסגעמיטן צו באהאנדלען די פראגע, כאָטש אינעם פראָספעקט וועגן דער דערשיינונג פונעם זשורנאל איז געווען געמאלדן, אז „מיר ווערן ניט פארשווינגן ניט אונדזערע באדערפענישן, ניט אונדזערע פעלערן“.

וועגן צעדערבוימס „המליץ“ און „קוף מבושר“, וואָס זיינען אויך דערשינען אין אָדעס, איז שוין אָפגערעדט. אָרשאנסקיס „День“ האָט אויך ניט בארייט אָט דעם איניען. די צוריקגעהאלטנקייט פון דער יידישער פרעסע קאָן מען ווייטער אויך נאָכשפירן.

דאָס, וואָס מענדעלע האָט ניט מוירע געהאט אופצוהייבן די דאָזיקע פראגע אין זיין ווערק, באווייזט אן איבעריק מאָל זיין טיפן הומאניזם.

IV. פון די האסקאלע־שטריומן

1

דער ראָמאן צווישן רעפאָעל און כאנצען ווערט אינעם „ווינטש־פינגערל“ געשילדערט אפן פאָן פון דער אופלעבונג אין די 60־ער יאָרן צווישן די יידישע בירגערלעכע קרייזן. באשטימטע מאָמענטן פון דער האסקאלע־פראָגראַם אין שטייגער־און פאמיליע־לעבן האָבן דעמלט אָנגעהויבן פארווירקלעכט ווערן. די אונטערוואקסנדיקע יוגנט, אָפט אפיע יונגע פאמיליע־מענטשן (מע דארפ געדענקען, אז צו 17—18 יאָר האָט בען דאן בא ייִדן שוין געהאלטן נאָך דער כאסע־נע) הייבן אָן ביטלעכווייז ענדערן דאָס אָנטאָן, מע דערלויבט זיך ארויסגיין אין גאס א שפאציר טאָן מיט דער פרוי, מע קוקט אריין אין דער העברייִשער אָדער ייִדישער צייטונג, וואָס הייבט דאן אָן צו דערשיינען. מע שטעלט זיך קעגן טאטע־מאמע מיט זייערע פאָר־עלטערטע געווג, מע הייבט אָן צו טראכטן וועגן א „טאכלעס“ פאר זיך און פאר די קינדער. די מער פאָרגעשריטענע פארבינדן די אלע ענדערונגען אין שטייגער, אין פאמיליע־לעבן מיט רעפאָרמעס אין זער סאָציאַל־עקאָנאָמישער און רעכטלעכער לאַגע פון די ייִדן. די פראָגרעסיווע עלעמענטן פון ייִדישן בירגערטום גיבן זיך א וואָרפ צו בילדונג.

אייע א העלדן פון לעוואנדעס ראָמאן „Горячее время“, וועל־כער שילדערט די ערשטע 60־ער יאָרן, כאַראַקטעריזירט אזוי איר

שטאַט: „דאָ לערנען אלע, פון קליינ ביז גרויס, באזונדערס פרויען; די פאנאָיאָנען פאר מיידלעך זיינען דאָ איבערפולט; די היגע לערערס זיינען פארנומען פון אינדערפרי ביז אינאָוונט“.

און ווירקלעך: די פרויען-בילדונג האָט בא ייִדן, באזונדערס אין די גרעסערע צענטרען (אין מינסק, מאָלעוו, בערדיטשעוו, זשי-טאָמיר אדג.), גענומען שטארק וואקסן יענע יאָרן. געבילדעט האָבן זיך נישט נאָר די קינדער, נאָר די טאטעס און די מאמעס אויך.

„פאנאטישע יונגעלייט האָבן אוועקגעוואָרפן דאָס לערנען און זיך גענומען צו האסקאָלע“, שרייבט דער באקאנטער מעמואריסט יעכעזקל קאָטיק. די שוין דערמאָנטע העלדין פון לעוואנדעס «Горячее время» דערציילט: „לעקציעס נעמט נישט נאָר יונגווארג, נאָר אפי-לע פרויען אין די יאָרן“.

אפ די נאטורוויסנשאפטלעכע קורסן פאר פרויען אין קיעוו צימ סאָפ פון די 60-ער יאָרן לערנען זיך בא א צענדליק ייִדישע סטודענטס.

אין ציריך (אין דער שווייצ) איז אין 1870 געווען 10 סטודענטס פון רוסלאנד, פון זיי 7 ייִדישע.

אין א קאָרעספאָנדענצ אין דער צייטונג «День» וועגן קיעוו פון סאָפ 60-ער יאָרן רעדט זיך שוין וועגן א ייִדישער סטודענטשאפט.

2

מע דארפן נישט מיינען, אז מענדעלע טרייבט איבער, ווען ער שרייבט אינעם „ווינטשפינגערל“ (אין צוזאמענהאנג מיטן ביזו לעבן צווישן קאנצען און דעם „מאנעלע“ דעם „צוויק“, וואָס איר טאטע האָט איר געגעבן): „מע זאָל זוכן אפ באַלאַנעס אין די מעטריקע-ביכער פון יענער צייט, וואָלט זיך גאנצ זיכער דערווייזן, אז אזוי-פיל געטן, ווי דענסטמאָל, איז נאָך בא ייִדן נישט געווען“.

בא יעכעזקל קאָטיק אין זיינע „זיכרויגעס“ לייענען מיר אויך: „דאָס איז געווען די בארימטע צייט פון געטן צווישן מאן און ווייב צוליב דער האסקאָלע. שווערן האָבן אָפגעגעט זייערע איידעמס, מאכמעס די טעכטער האָבן קיין דייע נישט געהאט. דער

טאטע האָט געזאָגט, אז איר מאַן איז געוואָרן אַן אַפיקורעס, מוז מען אים אָפגעטן". וועגן זיך אַרײַן דערצײלט דער זעלבער שרײַ- בער: „אז דער פּאָטער האָט באַמערקט, אז איך לערן מיך רוי- סיש, האָט ער מיר געגעבן צוויי פעטש און געזאָגט: מיר לעבן גאָט צו דאַנקען און מיר קענען נישט קײן רוסיש. דו ווילסט רוסיש. פאַר קײן פאַר וועל איך דיר ניט לאָזן“.

„ווי אָפּט קומען איצט פּאָר צוזאַמענשטויסן צווישן עלטערן און קינדער! — רופט אויס א קאָרעספּאָנדענט פון מאָלעוו אפּן דניעפער, וואָס שילדערט די שטאָט אין די 60-ער יאָרן. — ...מיר קענען צוויי פּרײַלנס, וואָס פירן שוין העכער דרײַ יאָר א קאַמפּ מיט דעם פאַמיליע־דעספּאָטיזם און מיט די פּאַרורטיילן. ניט געקוקט אפּן שרעקלעכע פאַנאַטיזם פון די עלטערן, האָבן זיי קימאַט ווי אָפּגעהאַלטן א ניצאַכנ. צוריק מיט צוויי יאָר האָט מען זיי געשראַקן, אז מע וועט זייערע ביכער פאַרברענען, און איצט נעמען זיי שטונדן בא דערער פון גימנאַזיעס און לערנען ניט ווייניקער פאַר 14 שאַ אין מעסלעס... אָבער גאָר אָפּט קומען פּאָר סיכסוכים צווישן עלטערן און קינדער, ווען עס האַנדלײט זיך וועגן כאַסענע האָבן... די טאָכטער וויל ניט פּאָרן זיך אָנקוקן מיטן כאַסן, זי טײַנעט, אז זי איז ניט קײן סכירע, מע זאָל זי באַקוקן. א ליאַדע שניעק שפּעט אָפּ פונעם שאַדנן אין די אויגן, ער וואָרנט אים, אז זײַן טירכע איז ארויסגעוואָרפּן, מאַכעס ער קלײבט זיך גאָר אָנצוקומען אין א לערנ־אַנשטאַלט“.

קעדיי צו שטודירן, פלעגט אָפּט אויסקומען צו אַנטלויפן פון די עלטערן, פון שווער און שוויגער, פון דער יעשיווע.

3

די קאָנסערוואַטיווע מערהײַט פונעם ייִדישן בירגערטום, אפילע אין די גרעסטע שטעט און גאָר באַזונדערס אין די קלענערע פּונקטן, שטעלט זיך אַנטשײַדן קעגן די רעפּאָרמאַטאָרישע פּרווון פון דער יוגנט. עס צעפלאַקערט זיך א קאַמפּ, „ס'איז א קריגעריי, א געווערט־ לעריי צווישן ביידע צדאָדים... איינער דעם אַנדערן טוט אין דער

גאל אריינ". דער קאמפ, ווי מיר האָבן געזען, דרינגט אריינ אינ דער פאמיליע — צעקריגט עלטערן מיט קינדער, שוויגער-עלטערן מיט איי-דעמט און שניר, צעשיידט יונגע פאָרפאָלק, אָבער ער וואקסט גיכ אריבער די ראמען פון א פאמיליע-קאָנפליקט. די קאָנסערוואטיוו-קלע-ריקאלע פניי פון די יידישע שטעט און די ראבאָנימ הייבן אָן פאר-פאָלגן די מאסקילימ.

פון דער באוויסטער אוטאָביאָגראפיע פונעם העבריִישן שרייבער מ. ל. ליליענבלום, "חטאת נעורים" ווייסן מיר, וויפֿל ער האָט גע-האט אויסצושטיינ פאר זיין גאנצ מעסיקער „אפיקארסעס": „דער פאנאטישער מארשאָלִאווער ראָון האָט אופגעהויבן אן אליארמ, אז בא מיר האָט מען געפונען וועלטלעכע ביכער... מע האָט מיכ פארשריען פאר אן אפיקורעס... די קאָהאָלִיס-לייט האָבן זיך געקליבן פאלש איידעס צו זאָגן אפ מיר, קעדיי צו פארשיקן מיכ קיין סיביר... מע האָט אָנגערייצט אפ מיר יינגלעך, זיינען זיי מיר נאָכגעלאָפן אינ די גאסן... די ווענט אינ די באַטעמערדראַשימ, די סלופעס אפ די גאסן זיינען געווען פארקלעפט מיט פאסקווילִן קעגן מיר. מאָסרימ האָבן אָנגעגעבן דער מאכט אפ מיר, אז איך פארנעם זיך מיט פעלשן רע-קרוטן-קוויטאנציעס, איך זיי ניהיליזם צווישן דער יוגנט. אייניקע כסידים האָבן אָפגעמאכט מיכ שטילערהייט צו סאמען..."

מ. ל. ליליענבלום און י. ל. גאָרדאָנס ארטיקלען אינ דער הע-בריישער פרעסע וועגן א מעסיקער רעפאָרמ אינ דער רעליגיע, אינ דער ראבאָנעס און ביכלאל די גאנצע האסקאָלע האָט ארויסגערופן אן אָרגאניזירטע קאמפאניע פון דעם יידישן קלער קעגן די „אפי-קאָרסימ". עס שאפט זיך א ראבאָנישע אָרגאניזאציע „חברת מצדיקי הרבים" מיט אָפטיילונגען אינ פארשיידענע שטעט צו באקעמפן די האסקאָלע. ראבאָנימ האלטן אָפ א ספעציעלן צוואמענפאָר אינ קאָוו-נע. זיי לָאָזן ארויס א ריי בראָשורן קעגן די „מיעסקייט און אומ-ריינקייט" („תולדות השרצים והרמשים" — אזוי הייסט איינע א בראָ-שור, וואָס זיי האָבן געפלאַנט). אפ די שפאלטן פון דעם קלעריקאלִן „הלבנון" ווערט געפירט אן עקלהאפטע אנטיימאסקילישע קאמפאניע. אינ קאָווע קלעפט מען פאנאנדער א מעסירע-אופרום אינ רוסיש קעגן די אפיקאָרסימ, ווו זיי ווערן ארויסגעשטעלט אלס בונטאָושושטיקעס.

מענדעלע איז טרײַ דער געשיכטלעכער ווירקלעכקייט, ווען ער באטאָנט אינעם „ווינטשפינגערל“, אז די זעלבע פרומאקעס, וואָס פלעגן אָנטאָן צאָרעס די „אַרעמע באלאוויירעניקעס“, זײַנען געווען גאנצ טאָלעראַנט צו רעפּאָלן — א קאָמיסיאָנער, א סויכער. פון די אלע פארפאָלגונגען, וואָס א מאסקל האָט יענע צײַט גע- האט אויסצושטיינ, אָפטמאָל פאר דער מינדסטער מאָס פריידענקערײַ, האָט דער מאסקל דער גוויר, דער מאסקל דער טאקיפ ניט געליטן. אָפטמאָל פלעגן מאסקליש-געשטימטע ייִדישע נעגידים נעמען אונטער זייער שוץ יענע עלעמענטן פון דער האסקאָלע-באוועגונג (עלנטע יונגע- לײַטלעכ, יעשיוועבאָכערים אדג.), וואָס קאָהאָל און די קלייקוידעש פלעגן פארפאָלגן. אינ פארשיידענע מעמארן און אינ דער ליטעראטור קאָן מען טרעפן א ריי אזעלכע בײַשפּילן.

V. דער אקציו און די אקציוניקעס

אינ צארישן רוסלאַנד איז דער פארקויפ פון בראנפן געווען א מאָנאָפאָל פון דער מעלכע. אינ 1847 ווערט אײַנגעפירט די אזויגע- רופענע „אקציו-קאָנצעסיאָנעלע קאָמיסיאָנערשאפט“ אפ פארקויפן בראנפן. לײַט דער דאָזיקער סיסטעם פלעגט זיך דער קאָנצעסיאָנער פארפליכטן צו קויפן בא קאזנא אינ דעם מעשעכ צײַט, אפ וועלכע ער האָט באקומען די קאָנצעסיע, ניט ווייניקער פון א געוויסן קוואַנט- טום בראנפן, און בענעגייע דעם דאָזיקן קוואַנטום איז ער געווען א מינ קאָמיסיאָנער בא דער רעגירונג. די קאָנצעסיעס איבער א גע- וויסן קאנט פלעגן אָפגעגעבן ווערן אינ ארענדע דורכ אן אאוקציאָן („טאָרגעס“) אפ עטלעכע יאָר צײַט.

א פאָרשטעלונג וועגן דעם, וואָס פאר א גרויסע געשעפטן דאָס זײַנען געווען, קאָן מען זיך שאפן פון פאָלגנדיקן צעטל פון די יער- לעכע קאָנצעסיע-סומעס, וואָס די ייִדישע קאָנצעסיאָנערן האָבן בא- דארפט ארײַנטראָגן צום סאָפ פון די 50-ער יאָרן (די נעמען און די סומעס נעמען מיר ארויס פון אן אָפיציעלן אלגעמיינעם צעטל פון די קאָנצעסיאָנערן און זייערע אָפּצאלן איבערן גאנצן לאַנד).

י'דישע בראנפנ-צאמקופשטשיקעס סאפ 50-ער יאָרן פון XIX י.ח.

מעכויטעו צו צאָפּן יערלעכ

גינצבורג, ערנ-בירגער	• • • • • 3 777 440	רוב.
ווינשטיין, קופעצ	• • • • • 1 517 440	„
וויסבערג, קאלע-יע-אסעסאָר	• • • • • 1 243 774	„
באלאכאָוסקי, קופעצ	• • • • • 642 400	„
גאָרוויצ, קופעצ	• • • • • 634 202	„
האָראָדעצקי, ערנ-בירגער	• • • • • 379 222	„
זונער, קופעצ	• • • • • 355 857	„
לאָכוויצקי, קופעצ	• • • • • 315 257	„
קראָז, קופעצ	• • • • • 273 121	„
ווארשאָווסקי, קופעצ	• • • • • 249 102	„
ראבינאָוויטש, קופעצ	• • • • • 223 500	„
לאנדבערג, קופעצ	• • • • • 170 767	„
האָראָדעצקי, ערנ-בירגער	• • • • • 170 650	„
פרענקל, קופעצ	• • • • • 114 878	„

אונטער די דאָזיקע גרויסע קאפיטאליסטן איז געשטאנען א גאנצע יערארכיע פון מיטעלע, קלענערע, קליינע און גאָר קליינע אונטערנעמער. דער אויטאָר פון די באוויסטע «Записки еврея», א. באָגראָו, וואָס איז אליין געווען א שטיק צייט „אינ דעם דאָזיקן ברויט“, דערציילט: „אָט די גרויסע קאָנצעסיע-וואלפישן פלעגן פארכאפן צו זיך אינ פאכט גאנצע קאנטן און עקספּלאַטירן די קלענערע לייט, וואָס האָבן שוין פון זיי געדונגען קאָנצעסיעס איבער אינציקע גובערניעס. די גובערניאלע אליגאטאָרן פלעגן אויסציען דעם קליי פון די גרויסע קאָנצעסיע-העכט, וועלכע האָבן געהאט צו שאפן מיט זייער מאָנאָפּאָליע איבער און אויעזד. די אויעזדנע רויבמיש פלעגן שלינגען די קליינע פישעלעך, וואָס האָבן זיך אופגעהאלטן אין זייערע נעסטן אין פארשידע פונקטן פונעם אויעזד. ווידער דאָס דאָזיקע קאָנצעסיע-אנעלע קליינאריג האָט געפרעסן די גירי-קע שענקערס. און די שענקערס, די מאָליסקן, פלעגן זיך שפּינן

פונעם פאָלק, וואָס האָט געהאלטן אין איינ זופּן דאָס שמעקן-
דיקע וואסער און איז קיינמאָל ניט געבליבן זאט".
מיילע, אפּ דער „עקספּלאַטאציע" פון די „העכט" מיצאד די
„וואַפּישנ" איז ניטאָ וואָס צו קלאָנג זיך, — די „העכט" פלעגן זייער
שטעטל אַליין באשטיין. אָבער דאָס אלגעמיינע בילד שילדערט באַ-
גראָו ריכטיק.

ארום אַט-אָדי גרעסערע און קלענערע קאָנצעסיאָנערן און שענ-
קערס האָבן זיך גרופּירט זייער פיל אָנגעשטעלטע, און דער אקציו
האָט ווירקלעך „באשעפטיקט מיט פארשידענע מינע שטעלעס טויזנ-
טער מענטשן פונעם געהויבענעם און געמיינעם גראד" (ווינטשפּינ-
גערל").

אין דער געשיכטע פון דער האסקאָלע ביכלאל און אין דער איי-
ראָפּעזירונג און דער סעקוליאריזירונג בא יידן ביפּראט האָט דער
אקציו אָפּגעשפּילט א געוויסע ראָליע. באַגראָו שרייבט אין זײַנע שוין
דערמאָנטע «Записки еврея»:

„דער צעכ פון קאָנצעסיע-אָנגעשטעלטע האָט אריינגענומען
אין זיך קימאט אלץ, וואָס עס איז געווען גראמעטע און פייק
בא יידן... דער קאָנצעסיע-אמט מיט זײַן הייבן און אראַפּלאָז
א מענטשן, מיט זײַנע היפשע סכירעס און געשאנקען, מיט
זײַן קעמוי קאזיאָנער פאָרמאליסטיק האָט צוגעצויגן די יידישע
יוגנט, וועלכע האָט געפילט אינסטינקטיוו, אין דער לופט, דאָס
אָנקומען פון א נײַער עפאָכע און האָט זיך געריסן אראַפּצווארפן
פון די הענט און פיס די שווערע קייטן פון דעם פאנאטישן אַלט-
ווארג. דער אקציו האָט פאָרגעשטעלט פארן יידן די איינציקע
צו אן אָנשטענדיק לעבן דורך אינטעליעקטועלער ארבעט, ניט
דורך קאפיטאל און שווינדל, און וויכטיקער פון אלץ — צו עמאנסי-
פירן זיך פון דער יידישער געזעלשאפטלעכער מיינונג, וואָס
פלעגט שטארק שטיקן יעדן איינציקן, וועלכער האָט געהאנדלט
און געלעבט ניט לויט דער אלגעמיינ-אָנגענומענער פראָגראם".

VI. די קאוואַנע ייִדישע בילדונג אין די צייטן פון

ניקאָלי I און אלעקסאנדער II

1

אין איינעם און אַפּיזיטאָר דאָקומענט פונעם ערשטן פּערטל פון XIX יאָרהונדערט ווערט אויסגעדרוקט דער געדאַנק, אז ייִדן, וואָס פאַרנעמען זיך מיט האַנדל און געווערבו, גיבן דער קאַזאַ פיל וויי-ניקער, איידער מע האָט געקאָנט פון זיי דערווארטן: דער צאָרניזם האָט, הייסט עס, זיך אָפּגענאַרט אין כעזשבו מיט די ייִדן, ווען ער האָט זיי איבערגענומען איינעם מיטן איבעריקן לעבעדיקן און טויטן אינווענטאַר פון דער אונטערגעגאַנגענער „זשעטש פּאַספּאַליטאַ“.

דער גרויסער פּאָפּעריזם פון די ייִדישע מאַסן און די שווערע אָפּצאָלן, וואָס זיינען אפּ זיי געלעגן, פאַר דער מעלכע, דעם קאַ-האַל, דעם פּאַרעצ, די מיסברויכ פון די קאַהאַלס-לייט האָבן גע-בראַכט דערצו, אז די „ניעדאַַמקעס“ פון די ייִדן פאַר דער קאַזאַ זיינען געווען זייער גרויס.

אין הינזיכט פון צושטעלן רעקרוטן זיינען די ייִדישע געמיינדעס אויך געווען שטאַרק הינטערשטעליק.

ייִדן מיט זייערע ספּעציפישע פּראָפּעסיעס אין די דערפער זיינען פאַר דעם לייבקנעכטישן סיידער געוואָרן וואָס ווייטער אלץ ווייניקער געוונטשן.

די פּעאַדאַלע אָרדענונג לעבט איבער א קריזיס — די ווירטשאפט ווערט אלץ ווייניקער רענטאַבל, זיי פּויערימ בונטעווען אלץ מער. מע הייבט אָן וואַרפן זיך צו פאַרשיידענע מיטלען, קעדיי צו פאַר-לענגערן די יאָרן פון דער עקזיסטירנדיקער אָרדענונג.

דער גוטבאזיצער פאַרשטאַרקט די עקספּלאָאטאַציע פון דעם לייב-קנעכט, ער נעמט צו גרויסע שעטעכט ערד בא די פּויערימ און דער-קלערט עט פאַר זיינס, ער הייבט אָן אליינ אינטערעסירן זיך מיט דער ווירטשאפט. אין זיי געגנט פון געוועזענעם פּוילן, וווּ ס'איז געווען אזוי פאַרשפּרייט די פיגור פון דעם ייִדישן רענדאַר נאָך פון אמאָל, טרײַבט דער פּאַרעצ דורך דעם רענדאַר און דאָס דאַרפ בא-טויטן, אז דער פּאַרעצ אליינ באשירעמט קלוימערשט די פּויערימ פון עקספּלאָאטאַציע.

די רעגירונג שאפט איין געהיימענ קאָמיטעט (секретный комитет) נאָכ דעם צווייטן צו באטראכטן די פויערימ-פראגע, דער קייסער אליין נעמט אָנטייל אין דער ארבעט פון די דאָזיקע קאָמיטעטן; אין שווערע הונגער-יאָרן ווערן ארויסגעשיקט אפ די ערטער הויכע בא-אמטע מיט ברייטע פולמאכטן — ווי די אָפיציעלע דאָקומענטן זאָגן, „קעדיי ארויסצווויזן די אונטערטאנער... די שטענדיקע זאָרגזאמקייט פון זיין מאיעסטעט“. ווייטער ווערן פאָרגענומען אייניקע, גאנצ קליי-נע „פארלייכטערונגען“ אין דער לאגע פון די פויערימ. די דאָזיקע „פארלייכטערונגען“ בלייבן אפילו אפן פאפיר, אָבער א טאראראם ווערט ארום זיי אופגעהויבן א גרויסער. די גאלעבאטימ פונעם לייב-קנעכטישן סיידער מיינען, אז מיט אייניקע קליינע לאטקעלעך וועט זיך זיי איינגעבן צוצולאטען דעם אלטן בעגער, וואָס הייבט אָן צעקראַכן ווערן. פאר דער דאָזיקער פאָליטיק פון האַלב-דעמאגאגיע, האַלב-זעלבסט-אָפנארעריי זינען ייִדן געוואָרן איינער פון די פאסיקסטע אָביעקטן. רעגירונגס-דאָקומענטן, געשריבענע מיט פריזישע הענט, קלאָנג זיך, אז די ייִדן „האלטן אין שווערער פארשקלאפונג“ דעם פויער, אז „זייער אופהאלטן זיך אין די דערפער און זייער ברענפ-פארקויפ דאָרטן איז די הויפט-ס י בע (מיינ קורסיוו. — ל. מ.) פון דער גע-פאלנקייט פון די וויסרוסישע פויערימ“.

דער לייבקנעכטישער סיידער נעמט זיך רעפאָרמירן דאָס ייִדישע לעבן לויט זיין גוסט — ער טרייבט ייִדן פון די דערפער, פון די גרענעצ-געביטן, פירט איינ פאר זיי דעם „טכומ“, אאוו. אאוו. נאָכ עטלעכע יאָרצענדליקער אקטיווע לייביגנטימערישע ייִדן-פאָליטיק האָט זי הויכע צארישע אדמיניסטראציע זיך ארומגעזען, אז אלע מאַסמיטלען, וואָס זינען אָנגענומען געוואָרן בעגעגייע ייִדן „באמ אויספילן דעם אלגעמיינעם פלאַן צו רעאָרגאניזירן גרינטלעך דאָס ייִדישע פאָלק, האָבן ניט געהאט קיין פולע“, און פון איצט אָן „דארפן די האנדלונגען פון דער רעגירונג זיין געווענדט אפ די צוויי וויכטיקסטע זאכן: א) אפ מאָראַליש-רעליגיעזער בילדונג פון דעם ייִדישן פאָלק... ב) אפ אָפשאפן אָדער אָפשוואכן בא די ייִדן די ספעציעלע פארוואלטונג- און פינאנצ-אנשטאלטן“¹.

1 פון דעם מיניסטער קיסעליאָוו א מעמאָראנדום אָנהייב 40-ער יאָרן.

אינ דער דאָזיקער ריכטונג זײַנען טאקע געווען געווענדט די ײִדן-גע-
 זעצן פֿון די 40-ער יאָרן. ס'איז אָפֿיציעל קאסירט געוואָרן דער קאָהנֶל
 (ניט אָפֿיציעל האָט מען אים געלָאָזן), עס זײַנען געבליבן ספּעציעלע
 ײִדישע שטייַערן און שטייַער־זאַמלער — „סבאָרשטשיקעס“, ײִדישע
 „פּאָווערענעס“ אפֿ צושטעלן רעקרוטן אאוו. און עס זײַנען געשאפֿן
 געוואָרן קאזיאָנע שולן פאר ײִדישע קינדער.

2

די קאזיאָנע ײִדישע שולן זײַנען געווען פֿון צוויי קאטעגאָריעס —
 אַן עלעמענטאַר-שול און א שול פֿון עטוואָס א העכערן טיפֿ. די סיס-
 טעם פֿון אָט די ײִדישע שולן איז געווען געקרוינט מיט צוויי האַלב-
 מיטעלע, האַלב־הויכע לערנ־אַנשטאַלטן — ראבינער־שולן. די ראבי-
 נער־שולן (איינע אינ ווילנע, די צווייטע אינ זשיטאָמיר, געעפֿנט
 אין 1847) האָבן געזאָלט גרייטן, ערשטנס, לערער פאר די נייע שולן
 און, צווייטנס, אופגעקלערטע, געבילדעטע ראבאָנימ, אפֿן שטייַגער
 פֿון מײַרעוו־אײראָפּע. דער צארישער געזעצגעבער האָט זיך פּאָרגע-
 שטעלט, אז דורך דער סיסטעם פֿון קאזיאָנער בילדונג וועט דער-
 צוינגן ווערן א נייער דאָר ײִדן, א דאָר פֿון ראיעלע שטייַערנ-צאָ-
 לער, פֿון גוטע רעקרוטנ־צושטעלער, וואָס וועט זיך מעלדן (און ניט
 אויסבאהאַלטן זיך מאסנווייז) ביים די פּאָלקס־צײַלונגען, וואָס וועט
 זײַן ווייניקער פארבונדן מיטן דאָרפֿ אאוו. די רעגירונג האָט געמיינט,
 אז פֿון דער ײִדישער באפעלקערונג וועט זיך אויסבילדן א גאַנצע
 גרופּע מענטשן, וואָס וועלן האָבן דורכגעמאַכט א רעגירונג־שול און
 וועלן ווערן די אגענטור, דער אָנשפּאַר פארן צאריזם אינ דער ײִדי-
 שער סוויווע גופּע. פֿון דעם דאָזיקן לײַבקנעכטיש־מאַנילאָווישן טרוימ
 וועגן רעפּאָמירן דאָס ײִדישע לעבן דורך דער שול און נאָר
 דורך דער שול — אינ אלע איבעריקע געביטן ווערט די פּאָלי-
 טיק בענעגטייע ײִדן וואָס ווייטער אלץ מער אכזאָריעסדיק — האָט זיך,
 נאַטירלעך, אויסגעלָאָזן א טײַך.

דער באקאַנטער טיפֿ — דאָקטאָר פּילאָסאָפּיע, ראבינער און פּריי-
 דיקער — אינ די מײַרעווידיקע ײִדישע „קולטוס־געמיינדעס“, איז געווען
 א באשטאַנדטייל, א דעטאַל פֿון דעם גאַנצן ײִדישן לעבן אינ מײַ-

רעוואַייראָפּע נאָך דער פּראָקלאַמירונג פון דער ייִדישער גלײַכבאַ-
רעכטיקונג.

דער צאָריוז האָט געשטרעבט צו נעמען פון דער בורזשואַזער
עמאַנסײַפאַציע אין מיִרעוואַייראָפּע נאָך די שאַלעכצ—די אופּגע-
קלערטע און אופּקלערנדיקע ראַבינער— און לאָזן ניט געענדערט דעם
קערן—די ייִדישע רעכטלאַזיקײַט.

דער רעזולטאַט איז געווען, אז צו דעם שטאַט פון רוסלאַנד־
שע טשינאַוויקעס איז צוגעקומען נאָך איינ טשינאַוויק, — דער
общественный раввин — דער „קאַזיאַנער ראָוו“, ווי די ייִדישע מאַסע
האָט אים טרעפּלעך באַצייכנט, און ייִדן זײַנען געבליבן דאָס זעלבע
„האַרטנעדיקע פּאָלק“ וואָס פּריער.

גרויסע האַפּענונגען האָט געלייגט אפּ די שולן די מאַסקווישע
אינטעליגענצ. ס'איז באַוווּסט, וואָס פאַר אַן אָנגעזעענע אָרט בילדונג,
אופּקלערונג האָט פאַרנומען אין דער פּראָגראַם פון דער האַסקאַלע,
און די דערוואַרטונגען, וואָס די מאַסקווימ האָבן אין דער הינזיכט
אָרופּגעלייגט אפּ דער רעגירונג. דאָקטאָר לײַענשטאַלן, אַן אופּגע-
קלערטן ראַבינער פון ריגע, וואָס איז אָנהייב 40־ער יאָרן אַרומגע-
פּאָרן לײַטן אופּטראַג פון דער רעגירונג איבער א ריי שטעט אין
טכום, קעדיי צוצוגרייטן די געזעלשאַפּטלעכע מיינונג באַ ייִדן צו
דער שול־רעפּאָרמע, האָבן די מאַסקווישע קרייזן אומעטום באַגעגנט
מיט באַגייסטערונג. מאַסקווימ זײַנען געווען שטאַרק פאַרטראַטן צווישן
די לערער אין די שולן און אין די ראַבינער־שולן. צווישן די פּע-
דאַגאָגן און אַדמיניסטראַטאָרן אין די ראַבינער־שולן קאָן מען אָנ-
צײַלן א ריי נעמען פון די אָנגעזעענסטע מאַסקווימ.

דאָך האָבן די דאָזיקע איבערגעגעבענע טוער גאַרנישט ניט גע-
קאָנט אופּטאָן. די ייִדישע מאַסע האָט אין דער טאַגטעגלעכער פּראַקטיק גע-
פילט אפּ זיך די „כסאָדימ“ פון דעם צאָריוז און האָט זיך באַצויגן
צו דער קאַזיאַנער בילדונג גאַנצ לעבלעך. די שולן פלעגן אָפּט גאָר
ניט עקזיסטירן, זײ פלעגן זיך נאָך רעכענען אפּן פּאַפּיר. דאָס קליינע
ביסעלע טאַלמידים, וואָס פלעגט יאָ גיין אין דער שול, זײַנען גע-
וויינדלעך געווען קינדער פון דער אָרעמשאַפּט, וואָס קאַהאַל אַדער
רײַכע לײַט פלעגן דינגען, קעדיי ניט אַרויסצווייזן אָפּן קיינ אָפּאָ-
זיציע צו דער מאַכט. „די אָרעמקײַט און פאַרשיידנאַרטיקײַט פון דעם

אָנטאָג, אינ וועלכע עס פלעגט קומען די שילער אין ווילנער רא-
בינער-אינסטיטוט, זיינען געווען אפ אזויפיל אופאלנדיק, דערצייילט
דער אָפיציעלער היסטאָריקער, „אז יעדע פאָרשטעלונג וועגט אן איינ-
געפֿרונטן לערנ-אנשטאלט האָט געמוזט פארשווינדן“.

פון דער אָפיציעלער סטאטיסטיק קאָג מען זען, אז די צאָל שי-
לער אין די ראבינער-שולן איז געשטיגן פון יאָר צו יאָר. דאָכ איז
עס אין קיין פאל ניט קיין באווייז, אז די באציונג פון דער יידי-
שער מאסע צו די דאָזיקע שולן האָט זיך געענדערט. די סיבע איז
דאָ גאָר אן אנדערע: אין 1850 האָט מען די טאלמידים פון די רא-
בינער-שולן געגעבן דאָס רעכט צו זיין פריי פון רעקרוטנפליכט,
קאָלומאן זיי לערנען זיך, — זיינען זיי ראבינער-שולן געוואָרן אן אָרט,
ווי מע פלעגט זיך אויסבאהאלטן פון רעקרוטשינע. שפעטער, נאָכן
געזעצ פון 1861, וועלכער האָט געוויסע קאטעגאָריעס פון די, וואָס
האָבן געענדיקט הויכשולן, געגעבן דאָס רעכט צו וווינען אויסערן
טכום און פארנעמען אייניקע מעלכע-שטעלעס (פון סאָפּ 70-ער יאָרן
האָט מען שוין ייִדן צו קיין מעלכע-אמטן ניט צוגעלאָזט), זיינען
די ראבינער-שולן פארוואנדלט געוואָרן פאקטיש אין א סארערגער-
שול אופלאגע פון א געוויינלעכער גימנאזיע (נאָכן ענדיקן די רא-
בינער-שולן האָט מען אפ אריינצוטרעטן אין א הויכשול געדארפט
אָפגעבן א פאָר עקזאמענעס), און נאָכן ענדיקן די ראבינער-שולן
פלעגט פיל טאקע אריינטרעטן אין אוניווערסיטעט אָדער אין א טעכ-
נישער הויכשול.

פאר די ייִדישע געמיינדעס איז דער אָפיציעלער („קאזיאָנער“)
ראָו געווען אן איבעריקער צארישער אגענט, און זיי האָבן געפרווט
ווי ווייט מעגלעך צו באפרייען זיך פון אי.מ. לויטן געזעצ האָט דער
קאנדידאט אפ ראבינער געדארפט אויסגעווייזט ווערן פון דער גע-
מיינדע אפ 3 יאָר — פלעגט מען זיי פאָשעט ניט אויסוויילן. אן אן-
דער פאָרמ פון באַיקאָט איז געווען פאָרלייגן דעם „ראבינטשוק“ א
נישטיקן געהאלט אזוי, אז ער זאָל זיך אליין אָפאָגן.

די באציונג צו די לערער, וואָס די ראבינער-שולן האָבן ארויס-
געלאָזט, איז געווען ניט בעסער. ביזן יאָר 1862 האָבן ייִדן ניט גע-
טאָרט שטיין אין דער שפיצ פון די שולן. די לאגע פון דעם לע-
רער אין די ייִדישע קאזיאָנע שולן אונטער דער אָנפירונג פון ניט-

יידישע פארוואלטערס שיקורים, אנטיסעמיטן און ביכלאל גאָר קיי-
נע מענטשעלעך (דעם געמיינסטן מיטן טשינאוניקעס פלעגט מען שיקן
אין די יידישע שולן), מיט געדונגענע טאמדימ, בא א נישטיקן
געהאלט, — די לאגע פון א „פארשטיסענעם“, א מיט באַיקאַטירטן
אין דער יידישער געמיינדע, איז געווען העכסט טרויעריק.

פון די 60-ער יאָרן אָן הייבט אָן די רעגירונג פיקוידירן א
רײ שולן, און ענדלעך, אין 1873, ווערט דורכגעפירט א ראדיקאלע
„רעפּאָרמ“ — ס'ווערן צוגעמאכט די לעצטע עטלעכע שולן פון דער
העכערער מאדרייגע. פון די 104 עלעמענטאר-שולן פיקוידירט מען
54, און די ראבינער-שולן ווערן פארוואנדלט אין פעדאגאגישע אינס-
טיטוטן, וואָס גרייטן לערער פאר די איבערגעבליבענע יידישע פּאָלקס-
שולן.

אַפיציעל איז די דאָזיקע אקציע מאַטיווירט געוואָרן אזוי: די רע-
גירונג האָט אפ די דאָזיקע לערן-אנשטאלטן פון לעכאטכילע אָן גע-
קוקט ווי אפ א צייטווייליקער דערשיינונג, ווי אפ שולן, וואָס דארפן
דינען אפ איבערגאנג אין די אלגעמיינע לערן-אנשטאלטן, און
אזוויי די יידן האָבן זיך א לאָז געטאָן אין די אלגעמיינע שולן,
פאלט בעמיינע אָפ די נייטיקייט אין ספעציעלע שולן. די פיקוידא-
ציע ווידער פון די ראבינער-שולן האָט דער זעלבער אַפיציעלער קוואל
דערקלערט גאנצ אָפן דערמיט, וואָס זיי האָבן זיך נישט בארעכטיקט.

וואָרט־דערקלערונגען

בא די העברייִשע ווערטער איז אין קלאַמערן אָנגעצייכנט
זייער העברייִשער אויסלייג

פינפטער בוך

צו ז. 7.

תּוֹשִׁיָהּ בְּמִעֵשִׂי וְדוֹךְ (טאַמזשילייהוּ בעמאאסי יאָדעכאָ) — דר
מאַכטט אים געוועלטיקטן אַיבער די ווערק פֿון דינע הענט. ס'איז אַג אָג
הויב פֿון א פּאַסעק אין טיילם (VII, 7). דער ווינטערדיקער צעמל פֿונ
אלע „באַשעפֿענישן, וואָס לייגט דעם מענטשן אונטער די פֿיס“, איז די יִשׁ
דישע איבערזעצונג פֿון די ווינטערדיקע צוויי פֿסוקים (VIII, 9).

צו ז. 8.

מַעֲקָאָרְעָג (מקטרג) — באשולדיקט, העצט.

צו ז. 10.

מוֹט בּוֹפֵע אֹן קִידוֹשׁ — געמוינט: מוטט גאַנצט יודישן רע
ליגענט ריטואל פֿון אַ כאַסענע.

גַּאֲבִיעֵטַעס — איז געגעבענעם קאַנטעקסט געמוינט: פֿרויע, וואָס גיבט
זיך אָפֿ מוט פֿילאַנמאַראַפֿיע.

צו ז. 12.

מַעֲגַאֲדֵל (מגדל) זינט — אויסהאַרעווענט.

צו ז. 16.

„פּוֹרְגוֹס לֵ“ („שורע־גרויסל“, „אַפּאַר“, „אופֿור“) — די פּאַרשופֿטני;
אַ פּאַר ווערטער אָדער שורעס (אַפּמאַל פֿון א „בריוונשטעלער“), וועלכע
דער לערער — דער „שרינבער“ שרייבט אָן פֿאַר זינע שילערנס און שילער.
יִעֵזוֹאָנִיש — דאָ געמוינט: ריכוש.

צו ז. 17.

פּאַסֶקֶעֶנֶטֶן שׁוֹלֵעֶס — פּאַרענטפֿערט פּראַגט (ריטועלע). דעם אויס־

דרוק, וואָס איז גענומען פֿון העלִיגִיעִזן שטייגער, ווענדט דאָ מענדעלע אָן צו אזא געבויט ווי דער האנדל מיט „לעבעדיקער סכּוּרע“.

צו ז. 18.

צו מ פּעטער יִשׁוּשׁאָע ל—צו מ מערק. געמיינט: קיין סטאמבול. אהין פלעגט מען פארקויפן פיל פארפירמען פרויען. א גרויסע אפויטעקע—א גרויסע מאטבייע, א סאכ געלט.

צו ז. 23.

שטר נובל—אנ אלטמאדיש ירוש היטל, ארוכגעלייגט מיט פוטער; דער ווערע סאמעט אונ אונטן סאלייגט מיט סויבלענע עקלעכ. דאָס היטל פלעגט מען טראָגן געוויינטלעך נאָר שאבעס אונ יאָנטעוּן. טורבאנ—א מערקיש היטל.

צו ז. 25.

פארמאָגט קוירעכס אויצרעס—געמיינט: זייער רינג. א מושלעם—א פולקומער; א מענטש מיט אלזינטיקע טאלאנטן.

צו ז. 26.

זי ווג מן השמים (זי וועג מיט האשאַמאָמ) — א שידעכ איז פון הימל (פון גאָט). סײַדער האַוילאַמ (סדר העולם)—די אָרדענונג פון דער וועלט. וועכוצ לאָזען (והוצ לזה)—אונ אויסער דעם. געסומא הע אונכ פארפול!—מע הערט אונכ א סאכ. מע פרעגט בא אונכ א סאכ. דאָס ווערטל ווערט געשרויבט אלס אונ איראַניע.

צו ז. 27.

לעולם תקח (לעוילאָמ טיקאכ)—שטענדיק נעמ. מעסאלעק (מסלק) צו זינג—צו דעקן, צו אָפּצאלן אינגאנצן.

צו ז. 33.

יעדה ויצמה (יאאלע—געוויינטלעך ארויסגערעדט: יולע—וועינצ—מאכ)—עס וועט אופגיין אונ וועט שפראַצן. אינה מקודשת (אויסאָ מעקודעשעס)—געמיינט: איז אויס שידעכ. פיגוראל: איז ניט געפידלט. יבנה המקדש (יבאָנע האמויקדאָש)—די דאָזיקע פראווע, וואָס איז גענומען פון די שפילעס, ווערמ דאָ געברויכט צוליבן וואָרט „יבאָנע“; וואָס איז לויט א קלאנגען—אסאָיאַציע ענלעך אפ א פארשפרייט רוסיש זידלוואָרט.

צו ז. 35.

בעכארפע אובעיושע (בהרפה ובבושה)—מיט כארפע אונ שאנדע.

צו ז. 38.

מומ—א פיוזשער דעפעקט, א פעלער.

צו ז. 39.

אגונעס (עגונות)—פרויען, וואָס זייערע מאנען האָבן זיי פארלאָזט און ניט געקענט קיין געט. לויט דער רעליגיעזער פאַרשריפט, האָבן אזוינע פרויען ניט געקאָנט כאַסענען האָבן מיט אנדערע.

צו ז. 40.

זייער וועט לעבן—אזוי לאנג, ווי זער וועט לעבן.
באַרוב שעפּאַטראַני (ברוך שפּטראַני)—געלויבט איז דער, וואָס האָט מוכ באַפּרעגט.

צו ז. 42.

א טאכטער (תחבולה) — א מומל.

צו ז. 43.

א מאכניס—א ווירעכטע—א גאסטפּרעזנטלעכע.
ראַבנאַנימ בני ראַכמאַנימ (רחמנים בני רחמנים) —געמיינט:
בארעמהארציקע.

צו ז. 48.

יודע ליבבות (יוודיא לעוואָווים)—דער וואָס ווייסט יענעם הארצ.

צו ז. 49.

שניטן זיך — מוירע האָבן.

צו ז. 51.

בעגילופן (בגולופן) — פרוילעך; געמיינט: „פארקנאקט“, שיקערלעך.

צו ז. 52.

בן יאבדו! (קיין יוויודו)—בוכשטעבלעך: אזוי זאָלן זיי אומקומען.
געמיינט: א רעכט אפ היי.

צו ז. 55.

דעם מאשכיס (משחית)—דעם פארדארבער; געמיינט: דעם טיפּוול.
גוול (גבול)—גרענעץ; ספּערע, געבויט.
אין שוילטאַכט! —ע—אין גרוב, אין דר'ערד.

צו ז. 60.

שרני „כני וועקנעם“ — געמיינט: ס'איז נישט וואָס צו מאכן.

צו ז. 61.

מאכט מען אים... א לעוויע—דאָ געמיינט: באגלייט מען אים, פירט מען אים אָפּ.

די מאלאכעס אפאלע (מלאכי חבלה) — אינגעבענע קאנטעקסט געמיינט די פאליציי.

צו ז. 62.

כאָרעבי יעמו — א קרענק אימ.
אויקעוויגא — פונ קעשענע.
ניכני יעמו מאקע טאקי בוא האט שקי — זאל ער האבן אזא גרויסע מאקע.
יאויבניע קאָביטע — אויב ביינאג אָרעכנע פרוי.
טשויעטע, ניכני טענ טשעלאָוויטשע קאזשע — איר הערט, זאל אָט דער מענטש זאָגן.
דאבער אימ — זאָג אימ. דאָס איז קלוימערשט ואפ העכרוויש (דער פאָליצאנט זאל ניט פארשטיין).
טשויוניו באטשויל... יאקווינג — צי דו האָסט ניט געזען... ווי ער.
יאקווינג... כאפאל — ווי ער... האָט געכאפט.

צו ז. 63.

סדאָמו (סרום) — א לעגענדארע שטאָט, וועגן וועלכער די ביבל דער ציילט, איז אונגעקומען אויסער די זינד פונ אירע אינגווינער.
קאָלי ווא ברעשונג, ניכני מעני יאזיק סאָכנע — אויב איב זאָג לינג, זאל מיר אָפגעדארט ווערן די צונג.
טשויעטע, פאנוע! יא סעבי אידע יאק... — איר הערט, הער, איב גיי מיר ווי...
יא רעבילא דאָטשקע ומאָיע וועסילא. ווינטשויעטע מעני מאזל טאָוו, נאטי וואמאלע קעכ... אידע יא, רעביל סעבי האָצהאָצ פאָזשדווסקי, א צע טשעלאָוויק מוי, מענע דייע, אידע טאָזשע. מוזיקא איגראיע, טוימ טשאסאָמ בויס פרינעס אָט צע... — אויב האָב געמאכט מנינג טאָכטער כאסענע, ווינטשט מיר מאזל טאָוו, נאט איב לעקעכ... גיי איב, מאכ מיר האָצהאָצ ווי כא יודג, אונ דאָס איז מנינג מאנג, מענדיע, גייט אויב, די מוזיק שפילט. דערווייל האָט דער רועב אָנגעטראָג אָט דעמ...
זינט אימ מעטאמע (מטמא) — אינגעבענע קאנטעקסט געמיינט: קויפט אימ אויסער, גיט אימ לעשעס איב האנט ארינג.

צו ז. 64.

עד פרוטה אחרונה (אר פרוטא אכרוינג) — ביז דעמ לעצטן גראָש. וטרחצו זכר (שטאר כאָצו זאָכער) — אגאקט, וואָס מע פלעגט אומזאל ארויסגעבן א טאָכטער, אז אינ פאל פונ טויט פונ אירע עלטערן זאל זי באקומען א העלפט פונ דעמ כוילעק יערושע, וואָס עס וועט באקומען א זונ. צו קיינגני ניט זינג — צו קיינג שאנד ניט זינג.

צו ז. 67.

מאלע כהא דרוימע (מלאך הדומה) — דער מאלעך, וואָס זינג פּונקציע
אוי נעמען אפּ וענער-וועלט די טויטע צום פּאַרהער.
מע כאַבל — געמיינט: דער שעה, דער בייזער רועב.

צו ז. 72.

די קלאַוטע (כלבתא) — די צויג.
די אַרוינ (ארונים) — די האַרנ. דאָ געמיינט: די פּאַליציי-באָאָמטע.

צו ז. 73.

מאָסעמאַט נ-אויסעק, געשעפט.
לאַהאַדאַמ-עס הייבט זיך גאַר נישט אָן. אַ קאַטעגאָרישע אַפּליקאַציע.
דער אויסדרוק קומט פּונדער העברעיִשער פּאַרקורצונג „להד"ם" (לאַ היו
דברים מעולם-לוי האָיו דוואָרים מיווילאַם-דאָס איז גאַר קיינמאַל אַפּ דער
זעלט נישט געווען).

זעקסטער בוך

צו ז. 76.

קלאַפּנאָמעל — אַ היטל (אומ קלאַפּעס).

צו ז. 84.

אָפּגעוויינע — דאָ געמיינט: אָפּגעקלערטע.
די קלופּע — דאָ געמיינט: דער בייזער גיטט.
כל באַיה לאַ ישׁוּבוּן (קאַל באַעהאַ לוי יעשוּוונג) — אַלע, וואָס גייען
אַהיב אַרונט, וועלן זיך נישט אומקערן. אַט הענט ביבלישע זאָע טיטשט רעב
אַשער: איז אַוינער אַ ביטל געכאַפט, וועט שוויג פּונד אימ קייג סוֹבּער
נישט זינג...

צו ז. 87.

ראַבאָש — איז געגעבענע קאַנטעקסט געמיינט: כאַבאַר.
נאַצבאַנעס — דאָס וועלן אַרויספירן.
לעילאָ וּלעילאָ (לעילאָ אַולעילאַ) — געמיינט: זייער הויב.

צו ז. 89.

יעפּאַסטוואַר — אַ שיינטייט.
באַרטענוראָ — געמיינט: דער קאַמענטאַר צו דער מישנע, וועלכע עס
דאָס געמאַכט אַוואַדיוו אַפּון באַרטענוראָ (2=טע העלפט פּונד XV יאַרהונדערט).
פּטוּם הַקּטוּרַת (פּטוּם האַקטוּרעס) — דער אַטהייב פּונד אַ געוויסן
אָוויסונג פּונד טאַלמור, וואָס גייט אַרונט אַיג דאַוונען.

צו ז. 92.

מיינדיקע צייט — די צייט פונד פארנאכטיקן דאוונען.
געשטינדליק — פלינק, גיב.

צו ז. 93.

טשוויעג-עלט. טפולעג-עלט... צידאקע-עלט — ס'איז אן אַנ-
דמיטונג אפ' דער פרומער פראזע, „תשובה, תפלה וצדקה מעבירן את רוע
הגזרה“ — ראָס משווע-שאַב, מפילען אונד צדאקע טרונבן אָפּ די בייזע גווינע.
דאָ געמיינט: מע דארף געבן געלט, געלט אונד ווידער געלט...

צו ז. 96.

אולוירחם (אולוי יעראכוימ) — עפשער וועט ער ראכמאָנעס האָבן.

צו ז. 97.

מאחינו בני ישראל (מיינדיק בני ישראל) — געמיינט: א יוד.
א שיר-האמולע — דאָ געמיינט: א מעסורע.

צו ז. 98.

העוולעה אוֹפֿאָלוימ (הבל הבלים) — געמיינט: נארוישקניט.
שפרינגע „בואו בשלום“ (בוין בעשאָלוימ) — דאָ געמיינט:
דרייען זיב אהיג אונד אהער.

צו ז. 99.

פויגיוע-עקאָוועד (פוגע בכבוד) געווען — באלידוקט.
א מעלופניק-ג-געמיינט: א כוידע-ג-גנגל.

צו ז. 100.

דער לועכ-דער (יודישער) קאלענדאר. איז לועכ ופלעגט אויב זיין אַנ-
געוויינלעך וועטער, אונד די האַזיקע מעמעאַר-אַלגישע אָנגאבן פלעגט מער-
סמטוילס ווידערשפרעכט דער ווירקלעכקייט.
ראויולברכה (ראוי ליווראָכ) — טויג צו מאכט א בראָכע.
כדת ישראל (קעראס יסראָעל) — לויט יודישן רעליגיעזן ריב.

צו ז. 101.

בניטן זיב די יאָצורעס — דאָ געמיינט: בניטן זיב די ראָלן.
כשם שאנו רוקוד (קעשיימ שאנו רוקוד) — דער אַטהייב פונד אַפּ-
טעק איז דער מפילע פונד מעקאדעש זיין די לעוואָנע. באַזאָ זאָגט דעם דאָזיקן
פאַסעק, שפרינגען די דאוונער אונטער.

צו ז. 103.

ויאמר (וואווימאר) — אונד ער האָט געזאָגט.
וידבר (ווינדאכויב) — אונד ער האָט גערעדט.
הענטשקעל אַשג — די גניווישע שפראכ.

ל ע ר א צ נ (לרצון) — געמיינט: צום הארצן.
א צ א ד י ק ט א מ ו כ — געמיינט: און אַרנשלעכער מענטש.

צו ז. 104.

ק נ א ס — שטראַפ, שטראַפ־געלט.
ב ה ן ש ל כ ם (בעהענ שטראַכענ) — מוט אונער ערנוואַרט.
ב ה ן ש ל ו (בעהענ שטעל) — מוט מונג ערנוואַרט.

צו ז. 107.

כ ס ו ד ע ם (חסידות) — א ריכטונג און דער יודישער רעליגיע. אנטשטאַ-
נעכ אין XVIII יאָרהונדערט און פאַדאָליוע און פונ דאַרמט פאַרשפּרײט זיכ
און אוקראַינע און פּוילן און פאַרכאַפט אױכ אױנצלנע ערטער און
ווינסרוסלאַנד און אין ליטע. די כסידים זײנענ געװען די סאַמע מיפּישע
פאַרשטײער פונ אַפּסקוראַנזױמ און דער יודישער סױװױע, פאַרביסענע
קעגנער פונ יעדער אױפּקלערונג.
ה י ס ל ן ו װ ע ם (התלהבות) — ברענ, ענטװױזאָם.
ה ו י כ ע א ו י ל א צ מ ע ם (עולמות) — הויכע װעלט.

צו ז. 108.

י ה ו ח ל ק ו ע מ ה (יעהי כעלכו אומא) — זאָל זײַן מױנ כױלעק (מונ
גױרל) מוט איר. רעכ אױרעם מױטױוירט װױטער זײַן װונטש: „אפּ מױ
געװאַנט געװאַרן א כױלעק אױלעכאַמק, װאַס זױ האָט דערמױט פאַרדױנמ!“
כ י ל ע ק א ו י ל ע מ ה א ב ע (חלק עולם הבא) — א כױלעק און יענער
װעלט.

צו ז. 109.

ש ר א צ י מ (שרצים) — געמיינט: קריכנדיקע באשעפענישן, מױעסקױטן.

צו ז. 110.

פ א ר ו פ ע נ ע ע ר ט ע ר — ערטער, װאַס האָבן א שלעכטן נאַמען.

צו ז. 111.

צױמ טױנעיאדעװקער, זאָל לעבן — צױמ טױנעיאדעװקער רעכנ.
בשמה רבה (בעסימבאָ ראבאָ) — מוט גרויס פרייד.

זיבעטער בוך

צו ז. 114.

פ ר ו מ ן ט ם ע ם — סימאָניזם. געמיינט: אױסערלעכע סימאָניזם צױמ ארױ-
שטעלן אין פאַס.

ג ל ן י ם װ ו ױ זױ װאַלטן אױמ ארױסגעלאָזט פּוּן דער

אַר ווען—אנ אַנדנױטונג אפּ דעם טאַלמױדן אפּאַרזוכן (שבועות 77) „כּל־
ישראל ערבים זה בזה“ (אלע יודן זינען אַרעו אױנער פאַרן צווייטן).

צו ז. 115.

א כּאָגע—א נױט־דישער יאַנטעוון. א שױניסטישער אױסדרוק.
כּעדויע (הדוה)—פּרױד.

צו ז. 121.

ווי ביילאָמס אױזל אַמאָל — אַן אַנדנױטונג אפּ דער ביבלישער
מױסע וועגן דעם. ווי דער וואַרזאָגער ביילאָמ איז געפאַרן צו כּאַלאַק, דעם
קױנג פּונ מױנאָוו, שולמ די בני־יִסְחאַעל. אפּן וועג האָט דער אױזל דער־
זענ אַ כּאַלעב און האָט זיך אָפּגעשטעלט. אזוי ווי ביילאָמ האָט ניט געוואָסן
די סיבן דערפּון, האָט ער געשלאָגן דעם אױזל. וועבליט, האָט גאָט געעפּנט
דעם אױזלס מױל, און דער אױזל האָט געזאָגט צו ביילאָמען: „וואָס האָב
איך דיר אזױס געטאָן, וואָס דו האָסט מיך געשלאָגן“...

צו ז. 122.

כּױעס־אַעס — בױזע כּױעס.

צו ז. 123.

שאַבעס־פּעטריכע וועאַלעקסוי — דער שאַבעס פּונ פּעטריכע און
אַלעקסוי. א פאַרלױסטישע אַנאַלאָגיע צו די נעמען, וואָס פאַרשיידענע שאַבאַ־
סימן האָבן באַקומען אין יִרְשָׁן רעליגיעזע שטױגער („שאַבעס נאַכמו“, „שאַ־
בעס האַגאַדל“ אאױו).

צו ז. 125.

שהּ חֵינוּ וְקִוּמוֹ וְהַגִּיעוּנוּ (שעהעכעניאָנו וועקעמאַנו וועהי־
גיאָנו)—וואָס האָט אונדז געלאָזט לעבן און אופּגעהאַלטן און געלאָזט דער־
גרייכ (דערפּירט) צו...

צו ז. 128.

שױמ־שׂה און פּלױש־מ—אנ אַנדנױטונג וועגן דעם
ציקל־לעגענדעס, וואָס אַנטהאַלטן זיך אין דער ביבלי וועגן דעם העלד שױמשן,
וועלכער האָט געקעמפּט קעגן די פּלױש־מ (שטאַמען, וואָס האָבן באַוווּנט
דעם יאַמ־ברעג פּונ דער אוראַלער פּאַלעסטינע).

צו ז. 129.

אותו ואת בנו (אױסווי ווענעס בניו)—אין דער ביבלי (ויקרא 22)
איז דאָ אַ פּאַסעק: „אַן אַקס אַדער אַ שעפּס אױכו מיט זײַנ זײַנ (אותו
וּאת־בְּנוֹ) זאַל איר נױט קױלען און אױב מאַג“. שנייער־וואָלפּ מױטשט עס,
אז מע קאַן כאַבן „אױכו מיט זײַנ זײַנ“ און אָפּגעבן בױדן פאַר רעקרוטמאַנטן.
צו דער־אַקױידע—צומאָל בױדן און ברענגען פאַר אַ קאַרבן...

צו ז. 133.

באָס אַרונאַרדאַמ (בשר ודם)—פלייש און בלוט געמיינט: יא מענטש.
אוינער פונ די שילער—געמיינט: איינער פונ די שילער פונ דער
ראבינער=שול.
פונ די גרויסע מיינונימי (כאמיונים)—פונ די גאר גלויבוקע.
א העלער—אנ אלטע עסטרעייכישע כאמביווע.
רוכניאָס (רוחניות)—גייסטליקייט, גייסטליקע זאכן,
מאזשגע—אופזעער.

צו ז. 134.

אוימקיינ (אם בן)—אלזא, אויב אזוי.

צו ז. 136.

„שקאַלעס ניע וזשעלאיעמ“—קיינ שולג ווילג מיר ניט. דאָס איז
געווען דער ענטפער, וואָס פילע אַפאַרשטייער פונ דער יודישער באפעלקערונג
האַבן געגעבן דעם אויפגעקלערטן יודן ליליענטאל, ווען ער האָט באזוכט אים
ניקע יודישע שטעט, די „שקאַלעס“ האָט מען בעעכענס „פאַרגעשריבן פונ
אויבן“—ניקאַלי דעם ערשטנס רעגירונג האָט געוואָלט מיט די „שקאַלעס“
רוסיפיצירן די יודישע באפעלקערונג און דערציען די יודישע יוגנט אין
גייסט פונ רוסישן פאַטריאַטיזם און געהאַרזאמקייט צום קייסער.

צו ז. 137.

אוינדי געצעלטן יאנקעווס—ס'איז א יודישע איבערזעצונג
פונ דער העבריישער ווערליצע „באהלי יעקב“. געמיינט: בא יודן.

צו ז. 138.

לעטוירע אולעכופע (לתורה ולחופה)—צום לערנען און צו כוֹ
פע האָבן.
אפ לעוילאָמאַעד (לעולם ועד)—אם אייניק.

צו ז. 139.

אַטנאַשיעניע, ראַספּאַרואַזיעניע—ווענדונג פאַראַרדענונג.
צעלעמעלויחום (צלם אלהים)—בוכשטעבלעך: גאָטס געשטאַלט גע-
מיינט: דעם אלטשטייגערישן יודישן אויסזען.
שוואַב (שבח)—געמיינט: קאַמפּלימענט.

צו ז. 140.

מעקאיעני צו זינגן די אונזירע—איראַניש פאַראַפראַזירט דעם
אלטן יודישן אַנסדרוק „מעקאיעני זינג אַ מיזוועע“.
א העטער (היתר)—א דערלויבעניש (געמיינט: פונ רעליגיעזע אונטאַ-
ריסטעס).

צו ז. 141.

בענין רע פ"צ—פארקורצונג פונ די ווערטער „פויאלי צעדעק“ („פועלי צדק“). געמיינט: סאלבעלאפבעם.
פאלקס=פנימאנומ — פאלקס=דיכטער.
מישלאכענס—אנשיקענישן.
זו אוז מעכאפער (מזפר)—זו פארגיט, זו איז מווכל.

צו ז. 142.

מישבוריעם—ברוכצאלן.
סווישטשעם—אויבעלאסענע לעביונגען.
מוישלעמעכוייע וויקעס — א טעלמוני, געשאפט אין XIX יאר= הונדערט צו באצויבענע א זענענשט, וואס פארנעמט א שטעלע נאר אדאנק פראטעקציע.
אדג — האר; געמיינט: נאטשאליק.

צו ז. 143.

סורבור אונגאפילי געס—געמיינט: אפגעקאפט.
ניבולפע (ניבול פה) — צינישע רייד, פארנאגראפיע.
שאטנעז (שענעז)—געמיינט: א געמיש פונ וואל אונג לינג אין דער קליידונג. פארשט לויט די פארשרופט פונ דער יודישער רעליגיע.

צו ז. 144.

האגויר האגאדיל וועהאגויר—געמיינט: ווער נאר גרויסער מויר (דער ארענדאר, וואס האט אפגעקויפט דעם אקציו בא דער בעלובע).
אנערע וויראו (ערב רב) — א מושמאש.
דויערשטע פארשע בעריושיוס (פרשה בראשית)—דער ערשטער אפשניט פונעם ערשטן ביבלישן בוך „בעריושיוס“.
היי אדום („האיעו אדאם")—א בוך, וואס האט קורצ אונג פאפולער אויבער-געגעבן די יודישע רעליגיעזע דינימ. דער אווטאר פונעם בוך איז אווראם ראנציוג (1747—1820).
באלאשנים—שפראכ-קענער. אוינגטלעך געמיינט: קענער פונ דער הע-בריוישער שפראכ.

פיוטינג — האלב-קאנאניזירטע רעליגיעזע הימנען אין גראמען.
יאצערס (יוצרות) — רעליגיעזע הימנען, וועלכע נאך האנט אין איי-ניקע שאכאטיג.

„שולכנארעכ („שלחן ערוך") — דער יודישער רעליגיעז-רעכענלעכער קאדעקס, דערשינגען אין 1550. דער אווטאר איז יאסעפ קארא (1488—1575).
„רעפארמעס" אונג „שולכנארעכ" האט געפאדערט א טייל פונ די יודישע אויפאלערער אונג דייטשלאנד. אין רוסלאנד האט די דאזיקע אפ-דערונג געפונען א שוואכע אפקלאנג.

צו ז. 145.

ב י י ס י ש א מ ו נ (בית שמאי) מיט ב י י ס ה ו ל ע ל (בית הלל)—צוויי שולג, ריכטונגען אינ דער אנטוויקלונג פונעם מאלמודישן רעכט. אינ מאלמוד ווערנ דו דאזיקע שולג איינ מאל דערמאנט אינ צוואמענהאנג מיט א דיסקוסיע אי= בער. דעם, צו מען מעג עסן אב אוי, וואס איז געלויבט געווארן אומ יאָנמען, אָדער ניט... נ ו י ל ע י ד (נולד) געוואָרן—געבאָרן געוואָרן (וועגן אב אוי: געל י י ג ט געוואָרן).

צו ז. 146.

קאָפּל ש מ ו י נ ע ד ו ק ע ר—אויגנמלעכ: אכטפאכיקער. דאָ געמיינט: זיי= ער דיקער.

צו ז. 147.

ל ע ש ט ע מ ש א מ א י נ ו (לשם שמוים) — פונ גאָטס וועגן. ש א ל ע ש ס ו ר ד ע ס (שלש סעודות)—דרג סודעס, וועלכע דער ריטואל פאָדערט צו עסן אומב טאבעס. דו בראַכע „שעכע יאָנו“ (שהחינו) מאכט רעליגיעזע יודנ אפ פרוכט, וועלכע זיי האָבן נאָכ ניט געטעסן אינ דעם לויפנדיקן סעזאָן, אפ א גייענבן בענער אא. א ר ב ע ק ו י ס ע ס—פיר קויסעס פאָדערט דער ריטואל צו טרינקען פוי= סעב צומ סידער. דו „ערשטע בוי צווע“ איז „פרו ורבו“ (פרו אורונו)—פרוכפערט זיב אינ מערט זיב. נ ע ג ל = ל ו א ס ע ר—דאָס וואשן דו הענט אינדערפרו גלייב נאָכ אפ= שטוינ (לויט דער רעליגיעזער פאָרשריפט). „ע ל נ ט ו ל ת י ד ו י ם“ (אל נעטולאס יאָדאָימ)—צומ וואשן דו הענט. אזוי ענדיקט זיב (אונ אזוי רופט מען) דו בראַכע נאָכ וואשן דו הענט. ט ר ע ס ט נ (אָדער: ט ר ע ס נ)—גאלונעס. א ו י ב ע ל ע כ — מעדאל. פ א ר נ ע ס י י = א ד אָ ש י כ מ (פרנסי חדישים)—די מיטגלודער פונ דער קא= האָל=פארוואלטונג.

צו ז. 148.

כ ל י ש ר א ל א ח י מ (קאָל יוסראַעל אכימ)—אלע יודנ זינען ברודער (א נאציאנאליסטיש=רעליגיעזע פאָרמולע—בא מענדעלענ איראַניש). אָ ד נ ה א ג אָ ד ל (אדון הגדול)—גרויסער האר, אויבער=נאטשאַלניק.

צו ז. 149.

ק ע מ י נ ה ע ג י ד (כמהג יוד)—הוי עס פירט זיב א יוד.

צפער ויהאויפער (עפר ואפר)—ישמייב אונ איש.
בייש—ביזאיענ, שאנד.

צו ז. 150.

ניט אויסגעמאכט—אינ געגעבענעם קאנטעקסט געמיינט: ניט
מענטשעשמעלט, ניט באשלאסן אפ געוויס.

צו ז. 152.

פארצייטיקע כאכאמימ (חכמים)—דאָ געמיינט: פארצייטיקע גע-
לערנטע.

צו ז. 153.

דינטוירען—א לאָדעניש באמ ראון.
טרייפֿט לעג—וועלטלעכע, ניט רעליגיעזע ביכער.
אידים קרוב לעצמו (אָדאָמ קאַרוויו לעאצמוי)—דער אויגנטלעכער זיג
פונ העמ דאָזיק, טאלמודישנ זאצ (סנהדרין 18) איה, אז א מענטש איז א
קאַרעו זיב אליינ. דער ברויטער אוילעמ טינטשט עס אויס, אז יעדער מענטש
איז געענטער צו זיב אליינ איהער צו אנ אנדערנ.

צו ז. 155.

לעכאל האדייעס (לכל הדעות)—נאָכ אלע מיינונגענ נאָכ, פונ אלע
שטאנדפונקטן.
אינ אונדזער בעסמערעיש—אינ דער ראבינער
שול—די ראבינערשול האָט אפ העברייש געהייסן „בית מדרש לרבנים“
(בעסמערעיש לאָראָטאָנימ).

צו ז. 157.

טיענדעו ערענדע—א פעלעריגע.

אכטער בוכ

צו ז. 158.

גווירעס האבירע (גבורות חבורא)—גאָטס גווירע, גאָטס קראפט.

צו ז. 159.

בייס האמויקדעש (בית המקדש)—דער מעמפל אינעם פארציטיקע יע-
רושלאָמ.
קטוירעס (קטורת)—דעפונג פונ פארשידענע געווירצנ אינעם יעדע-
שלאָמער מעמפל.
לעווימ (לוים)—די קאסטע זינגער אונ געהילפֿט באדינער אינעם אַמאָ-
ליקט מעמפל אינ יעדושלאָמ.
דאָרהאמאבל (דור המבול)—דער דאָר, וועגן וועלכע די ביבל דער-
ט

צוילט, אז גאָט האָט אים באשטרעפּט פאר זײַנע זינד מיט א פארפלייצונג
(א מאבל)...

נ ו י ע ב, כ אָט — פערסאָנאזשנ פונ דער ביבלישער דערציילונג וועגנ דעם
מאבל אונ דער צײַט, וואָס איז געקומען באלד נאָכן מאבל.

צו ז. 160.

ע ו ו ע ד ק נ ז נ י (עבד כנעני) — געמיינט אן אייביקער קנעכט.

צו ז. 162.

ד י נ י כ פ ע — דו פאליקע, עפילעפסיע.

ס א ר א א מ א ש ק י מ (שר המשקים) — דער ווינשעפער בא די אדראליע
קינגג. דאָ געברויכט כעמפאָריש.

צו ז. 163.

„ג ע ו א א נ ע“ — גלויבן. איראָניש, אָנשטאָט עמונע.

ש פ י צ נ א א מ ע נ — פאמיליע=סאָמען.

צו ז. 169.

מ ע ש א נ ע מ א א ק ע מ (משנה מקום) — ענדערט דאָס אָרט, ביט זײַן ווײַל
אָרט.

צו ז. 170.

ש מ ח ז ב ו ל ן ב צ א ת ד (סמאכ זווילג בעצייטעכאָ) — פרוי זיכ, זווילג
בא דינע ארויסגאנג. ס'איז א ביבלישער פאָסעק (דברים XXXIII, 18). רעב
אָשער פאסט עס צו צו זיכ, „פרוי זיכ, מעקלער, מיט דינע ארויסגאנג“...
פ ה ק ד ו ש (פע קאָדווש) — הייליק מויל.

צו ז. 171.

ל ו י ה א י א (לא היה) — ס'איז ניט געווען. געמיינט: ס'איז ניט גע-
שטוינג אונ ניט געפלונג.

צו ז. 172.

„מ פ ע ל ו ת א ל ת י ם“ (מיפאלויס עלויחימ) — א מיסטשער בוך, פול
מיט אָבערגלויבערישע, „סגולעס אונ רעפּעס“ דערשיינען אונ זאלקווע (זשרל-
קעו) 1710.

„ת ו ל ד ו ת א ד ם“ (טוילדויס אָדאָמ) — א סייפער פונ אָבערגלויבערישע
„סגולעס“ דערשיינען אונ זאלקווע (זשולקעו) 1720.

צו ז. 173.

א ב ע ר י ע נ י ש ל א א ע — א ווינדערלעכער בעריע.

צו ז. 174.

מ ו נ י ס ע ר א (מעשה רע) — דאָ געמיינט: שלעכטער עטריכ, שלעכטע זײַט.

צו ז. 175.

מאמעש ווי די שטעקלעך יאנקעוו צווינוס — אן אַכ=
דינטונג אפ דער ביבלישער מינסע וועג די מיטלענ, וואָס יאנקעוו דער
לעגענדארישער „אורפאָטער“ פונ די בניו־יִסְרָאֵל, זאָל האָבן אָנגעווענדט
צו די שאַפ, זיי זאָלן געבן א גרעסערנ צוקומ (בראשית XXX, 31—43).

צו ז. 176.

ככתוב (קאקאסוו) — ווי איג פאָסעק שטייט; ווי עס שטייט געשריבן
איג דער טוירע.

צו ז. 177.

תנ"ה — פארקירצונג פונ די העברויִשע ווערמער: חלה, נדה, הדלקה (כא=
לע, נידע, האדלאָקאָ) די דרין אזוי גערופענע „וויבערשע מיטוועס“: כאלענע=
בענע (ארנטווארפן איג פונער א שטיקל טייג פארנ באקע, גאָט זאָל לאָזן
גוט אויסבאקן האָס ברויט), נידע — אָפהיטן די דיניב, וואָס זינענ פאר=
בונדן מיטן געשלעכט־לעבן, אונ האדלאָקע — בענטשן לונט ערעו־שאבעס אונ
ערעו־זאָנטעוו.

ליוגט קנייטלעך צו די רוינע נעשאַמ־על־יכ־ט — לייגן
קנייטלעך (אונ האָגן דערבן געוויסע טיכעס) צו די לוכט, וועלכע מע צינדט
אָט ווא רעליגיעזע וידן צו א יאָרצונט.

צו ז. 178.

טאנאכ (תנ"ך) — די ביבל.
ב:ור (באור) — א מאסקילישער קאָבענטאר אפ דער ביבל, פארפאסט פונ
מוישע מענדעלסאָן (1729—1786) אונ זינע צינט־כאוויירום.
בעדרעש (בדרש, ריכטיקער: דרוש) — דער בעמאָד פונ דערקלערנ ביג=
לישע טעקסטן מיט אלעגאָריעס אונ לעגענדעס.
פשאט — דער פאָשעטער, לאָגישער זיגן דאָ געמיינט: דער בעמאָד צו דער=
קלערנ א טעקסט לויט זיגן לאָגישן זיגן.
ידיעה וכתירה (יעדיאָ אַזוביראָ) — די פראגע וועגן דעם, ווי מע
פאָרט צונגיס דעם גרונט־געראנק פונ דער רעליגיעז — אז גאָט ווייסט אלץ פאָ=
רויס אונ האָט שוין אלע געשעענישן פאָרויסבאשטימט — מיט דער פרינהיגט
פונ אויסוויילן מיט דעם פרינענ בענטשליכע ווילן.
שבר וערנש (סכאר וועווינעש) — באליוונג (פאר גוטע מינסים) אונ
שטראָפ (פאר שלעכטע מינסים).
סונע־מכ־ונע־מ — אומזיסטע (ניט־מאָטיווירטע) ניט בארעכטיקטע) פוננט=
שאפט.

צו ז. 179.

כילע־לה־אשע־מ (חלול השם) — גאָט־לעסטערונג.

מאלבעס=ברויסלעב — א מינ צוקער-געזעקס.

צו ז. 181.

קובע-דאוו (כבוד אב) — ערע צום פאטער.
קובע-דאנא (כבוד בנים) — ערע צו קינדער.
אפשיטע שוין — שוין אפגעערעדט, זעלבסטפארשטענדלעך.

צו ז. 182.

מעקאבל (מקבל) געווען—באקומען.

צו ז. 184.

מידעס טויוועס (מדות טובות)—גוטע מידעס, גוטע זיסן.

צו ז. 185.

ינדיש—דאָ געמיינט: העברייזש און די רעליגיעזע לימודים.

צו ז. 187.

קראַניקע—כראַניקעס, אנאלג.
אמוירע-ויראָע (מורה הנוראה)—א שטאַם-ראָון.

דער סאָפּ פּונ דער מיסע

צו ז. 188.

די סורייפעס אינ די אכציקער יאָרן פונ פאַרקן יאָרהונדערט אינ
ינדישן מכוון זינען, ווארשונלעך, ניט געווען קיין סטובישער אומגליק, נאָר
אן אַרגאניזירטע אקציע מיטצאל דער יארושער אדמיניסטראציע צו רוננורן די
ינדישע באפעלקערונג (ווי די פאַרגאַמען).
מעכאבליזם (מתבלים)—פארדארבער, שעדיקער.

צו ז. 189.

קיסעהאקאָוועד (כסא הכבוד)—גאָטס טראַג.
אינ הויפּ—געמיינט: באמו פאַרעצ.

צו ז. 190.

ווי אמאָל לויטס ווייב אויז געוואָרן א שטיק זאליץ—
אן אַנדערשונג אפּ א ביבלישער לעגענדע (בראשית XIX).

צו ז. 191.

מי יחיה ומי ימות (מי יכיע אומיו יאָמוס), מי יבוח ומי
יבוע (מי יאָנואכ אומי יאָנוא)—פראזן פונ דער יאָמוי-נויראָ-מדוקער
מפילע, „ונתנה תוקף“ („אונזעכאנע טויקעפ“).
א „מאָלע“ — די מפילע „אל מלא רחמים“ (אויל מאָלע ראכמוס), וואָס
רעליגיעזע יודן זאָגן נאָך א פארשטאַרבענעם.

את נשמת הילוע זר-יעקב (עם נושואם על-זערה-יאנקעו) — די נע-
שאמע פון ליווער-יאנקל.

געגוואל טעוועט — דאָ געמיינט: פארוואלטקט.
את נשמת הקדושה האשה בילע בת בני ציון — נש-
מות ובנותיה הקדושות והטהורות... די נעשאמע פון דער
הייליקער (דער מארטורער) בילע בענציענס און די נעשאמע פון אירע טעכ-
טער, די הייליקע און די לויטערע...

צו ז. 192.

העקדעש — א קאהאליש הויז פאר אַרעמע אלטע ליט און פאר קראנקע;
געווענ אנהעהיער שמוציק און פארוואַרלאָזט.

צו ז. 193.

וואַ ער-באָ מע צ געווענ — אינ געגעבענע קאָנטעקסט געמיינט: אויס-
געראמט דאָס, מיט וואָס מען טאָר ניט האַנדלענ.
אפ די מען לאמדימ צו מער די הויט — ווייל זיי האָבן ניט
קיינ „פאשענטס“ (אָדער „בלעטלעכ“) — שוונענ, אז זיי מעגן זיך פארנעמען
מיט זייער ארבעט.

צו ז. 194.

קיינסילעק — דאָ געמיינט: קיינ מיטל צו באַפרידיקן.
א פויזמע — דאָ געמיינט: א לידל.

צו ז. 195.

באלד אביקענס — רעדטערס.

צו ז. 196.

מאשמייכע — (מה שמכם) — ווי רופט מען אייניק?
אפ קאמע וועקאמע (כמה וכמה) זאכע — אפ זייער א סאכ זאכע.

צו ז. 197.

קויהאנימדוכענע — בענטשן דעם אוילעם דאוונערס, וואָס איז
פארוואלט אינ סיכאגאָנע. יאָנטעו פלעגן די קויהאנימ „דוכענע“. זיי פלעגן
זאָגן די פסוקים „וברכך אדני“ (יעוואַרעכעכאָ אדוניו — במדבר VI, 24—26)
און זינגען, ביים דער אוילעם פלעגט זאָגן א באשטימוטע מפולע וועגן דעם,
אז עס זאָלן זיך אווסלאָזן צו גוטן די כאלוימעס, וועלכע עס האָבן זיך
געכאַלעמט די דאוונער.

צו ז. 198.

יעה ירא צנ — די מפולע, וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער „יהו
דצון“. פון דער דאָזיקער מפולע איז דאָס גענומען די פאָלגנדיקע פראזע:
הזקם ואמצים, ואם צריכים רפואה... (כאזוימ וועאמציים,

ווען צו צייכונג דעפאט...—שפארק זיי אונז פעסטן זיי, אונז אויב וואס זאלן זיי ווילן...

אן אונטער גאנג—איך געגעבענע קאנטעקסט געמיינט: אן אויבער-גאנג, א קראנקע, וואס גייט אויבער.

בויקער וויילדערש (חוקר ודורש) געווען—אויסגעפארשט.
„בואיפועס“ (”בוא יפוע“)—אוינגע פונ די שאבעסדיקע זמירעס, וואס די רעליגיעזע יודן פלעגן זינגען מיט א באזונדערן ניגון. די פוילישע פריי-צייט פלעגן צווינגען זייערע יודישע ארענדאמארגן צו זינגען פאר זיי די זמירעס. אויארול און „בואיפועס“ געווארן א סימאניום פונ לויבגעזאנגען פארן פארעז און פונ כניפע צו מאכט האפער.
א פכיסע ספאקאטווער (פחיתת הכבוד)—א דערנידערקונג, א בא-לידקונג.

די טויער פונ פארנאסע—ס'איז די יודישע איבערזעצונג פונ דעם העבריישן מעטאפארישן אויסדרוק „שערי הפרנסה“. געמיינט: די קוואל, פונ וועלכע ווע קאן ציען כאיטע.

צו ז. 199.

ובעצומצעל (בעמצום)—קאר, קנאפ, קוימקוימ.
צדאקע—ווילשעטיקע, פילאנטראפיע. די גאנצע ווינטערדיקע מיראע איז אן אנטוויקלונג וואס דער העצע פונ דער דעמלטיקער אנטוויקלונג פונעם, וועלכע האט געפארשט פארשטעלערן די ראמען פונ דער עקאנאמישער מעטא-קלימ פונ דער יודישער באפעלקערונג און האט מאסקירט אירע רעאקציאנערע שטרעבונגען וויסן מערע, אז זי וויל פארהיטן וואס פויערטום פונ דער „יודישער עקספלאטאציע“.

פויזע—מוסקוס-שטראפנס. מע גיט עס שמעקן א מויט-קראנק.

נאבאלע הייליקום—געמיינט: נאבאלעמען.

מעקוימיעס (מוקומות)—קערער.

צו ז. 200.

יעגעוויסע זאב—זע ז. XLV פונ ערשטן טייל „ווינמאש-פינגערל“.

פוענטשן פונ ווישעס גילויבן—געמיינט: אוימילירטע יודן, וואס האלטן דאס יודנטום פאר א רעליגיע און אנטערקענען נישט די עקזיסטענץ פונ א יודיש פאלק.

צו ז. 201.

בימהרה בימינו (בימהירא בעומיינו)—אינגיכט, איך אונדזערע מעג (צייטן).

אמן וכו' יהו רצון (אמין וועכייב יעהו ראציון)—אמין, און אזוי זאל זיך דיין ווילן.

א מיסע איבער א מיסע

צו ז. 205.

אָמַר (אַמאַר) מענדעלען מויכער-ספּאַרזימ-זאַגט מענדעלען מויכער-ספּאַרזימ.
מוט דעם דאָזיקן אָנהויב אימיטירט מענדעלען (אונ פּאַרזירט) דעם טראַדי-
ציאָנעלן נוסעך ופּונג די פּאַרווערשער צו די העכר-ישע רעליגיעז-
ביכער.

ק"ק—געמיינט: שמעט. א מערצאל פונ דער פארקירצונג: ק"ק (קהלה
קדושה—די הייליקע געמיינדע; געמיינט: די שטאָט).

צו ז. 206.

נרצה (נירצע)—באווייליקט, אָנגענומען פאר גוט.

אינהאלט

זײַט

צווייטער טײל

7	פּינפטער בוך
74	זע-סטער בוך
113	זיבעטער בוך
158	אכטער בוך
188	דער סאָפּ פּונדער מיטע

ווארלאנט

205	א מיטע איבער א מיטע
216	א נאכט אינ צאָרעס
233	קאַרבאַנעס

באמערקונגען

265	אָ. מ. א. ג. ל. י. ס. — געשיכטלעכע עקספורטן
289	וואָרט-דערקלערונגען

Редактор—А. Гурштейн. Корректор—
М. Иткович. Техред.—М. Погостер.
Сдано в набор 13/XI-37 г. Подписано к
печати 31/XI-37 г. Ф. б. 62×94^{1/10}
19^{1/4} п. л. 18 уч. авт. л. „Эмес“ № 84.
Уполном. Главлита РСФСР Б—33439.
Тираж 4000 экз.
Типография „Эмес“, Москва, Покров-
ка, 9. Зак. 966

Цена в переплете 10 руб.